

خودانى ئمىيازى

موئمىر سىب

سىر ئقىسىر

نزلەر ئورمانى

سىكر تىرى ئقىسىنى

عم بىرلەم لام نەممە درىن

دەستەكا ئقىسىنى

نەمىسا ئىسماعىل حاجى

سەلوا فەرىق سالىق

دەرھىنانا ھونەرى

ھەمكار فەندى

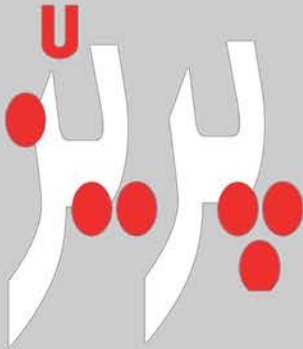
بەسام نەممە مەمەد سالىق

بەرگ

بەيار جەمىل

تىپچىن

ھىسن سەنجان مەنەفىان

كۆقارەكا ۋەرزى، تايىبەت ب شەكولىنىن ل سەر زمان ۋ نەدەبىياتى يە

ۋەشانخانەيا سپىرېز دەردكەت

ژمارە: 1

پايىزا ساللا 2008

ۋ

Pivêz

Kowmanke Wêrzî ya
kiryake bi balêşîyê zimanê D' ocabî

www.spirez.org

• مۆنەپەد تەیب ... ﴿ل٣﴾

• پەیفە دەستەکا نڤیسینی ... ﴿ل٤﴾

• هەقبەر کرنا گوڤەرناسی دماڤ بەرا گوڤەرین بەهدینی و کورمانجی / **نەوزاد هەروری** ﴿ل٦﴾

• هەقبەر کرنا جەنەفین کەسی دناڤەرا کوردی - ک.س. - و فارسیدا / **عەبدولسەلام نەجمەدین عەبدوللا** ﴿ل٢٦﴾

• کۆپیکرن و گوهرین / **د. باییزێ ئەمەری** ﴿ل٤٤﴾

• کاریگەریا ئەلف و بیی لسه زمانی / **سەلوا فەریق سالیح** ﴿ل٤٦﴾

• زمانڤانیا دەروونی ... گەشە و سەرهلدان / **نەسرین عەبدوللا محەمەد تاهر** ﴿ل٦٢﴾

• زمانێ ئینگرتیی کوردی ، تیکشکاندن و هەلوەشاندا پرۆژێ نەتەوسازی کوردە / **بێهرووژ نێنوجاچی** ﴿ل٧٢﴾

• نەبیرنە کا ئێرگاتیڤی بو زمانی کوردی / **مزگینی عەبدەرەمانی** ﴿ل٨٤﴾

• **تیکستیت نەدەبی کوردی بیت بەرزە و دەستپیکیت نڤیسینی / تەحسین دۆسکی** ﴿ل١٠٠﴾

• **ستراتیژیا ناڤونیشانی..دگەهاندا (امانا تیکستی دا روماننا گوند) وەکو نمونە / نزار ئورمانی** ﴿ل١٢٢﴾

• **بێشگوتنەک تیوری ل دۆر تیگەھی گوتاری / نەڤیسا ئیسماعیل حاجی** ﴿ل١٣٤﴾

• **تیگەھ و پەیدا بوونا نەدەبی بەراورد / ژڤان نەعمان حجی** ﴿ل١٤٢﴾

• زمانێ فرەنگی- Lingua Franca ، پیدم (Pidgin) و کریۆلین (Creole) زمانی / **پریز** ﴿ل١٤٨﴾

• (تیکستی فەکرێ & تیکستی کرتی) / **پریز** ﴿ل١٥٢﴾

• زمانێ نەدەبی و سیستەمی هێمایان / **مەهیارێ عەلەوی موقەدەم** ﴿ل١٥٦﴾

• پڕۆگرامی بچۆیک کری / **دیەحیا عەبابنە** ﴿ل١٦٢﴾

• نەڤوشینی زمانی / **محەمەد رەزا باتنی** ﴿ل١٦٨﴾

• دەقی نەدەبی و ئارژیتەیا فواندن و هێزمنیۆتیکیا / **محەمەد خرماننی** ﴿ل١٨٢﴾

• تیورا رۆمانی ل دەڤ "لوکاش" ی / **محەمەد ساری** ﴿ل١٩٢﴾

• کەسایەتیەکا فودان بەرەم / **پریز** ﴿ل٢٠٦﴾

• وەشانین سپریز / **پریز** ﴿ل٢٠٧﴾

زمان

ئەدەب

زاراڤ

وەرگیران

وەرەن ئەم فی پریری شین کەینەفە

پریریان پریرە ئەو زەقی یە یا کوهاتییە چاندن و دروین و ل هیقیی بە جارەکا دی بیته چاندن. ب چاندنی گوند و باژیر ئاڤا بووینە و ب ئاڤابوونا وان ژێ هەمی شارستانیین مەزن و دیرین سەر هلدایە. هەمی زانایی بسپۆر د قی واری دا دبیزن کو کوردستان یە کەمین وەلات بوو یە چاندنی لی دەست پی کری و تۆقی شارستانی لی هاتییە چاندن. لی دیارە ئەو زەقیابکالیین مە چاندی و دروی و ئەو پریرال پاش خۆ هیلا ی هەتا ئەفرۆکە ژێ ل هیقی مە یە ئەم بچینی و مە نە چاندییە. ئەفرەوشا تراژیدیا چاندنی ل کوردستانی هەمان وینەیی رەوشا زمان و ئەدیباتە مە ژێ بەرچاڤی مە دکەت.

ل سەرانسەری جیهانی و د ناڤ پتر ژ (6500) زمانان دا ب تەنی (273) زمان هەنە کو پتر ژ ملیۆن مرقان پی دناخن و ب کار دئینن. هەلبەت زمانی مە ئیک ژ وان (273) زمانانە. ئەگەر ئەم بپین و د ناڤ وان زمانان دا بەری خۆ بدەنی کا چەند ژ وان ئەو بین پتر ژ (20) ملیۆن مرقان پی دناخن، ئەقە ئەو هەژمار دی گەلەک کیمتر لی هیت و دیسا زمانی مە دی دناڤا دبیت. ژ خوە ئەگەر ئەم د ناڤ وی هەژمارا مایی دال وان زمانان بگەرین بین بەری (500) سالان بووینە زمانین نقیسینی و شاکارین بلند پی هاتینە ئەفراندن ئەقە دی هەژمارەکا گەلەک کیم ژێ مینیت و دیسا ژێ دی زمانی کوردی دناڤا دبیت.

زمانی ئنگلیزی بی کو ئەفرۆ زمانەکی جیهانی یە دگەل کوردیی بوو یە زمانی نقیسینی، زمانی روسی، زمانی پۆشکینی و تۆلستوی و دوستوویشکی سەدسالان بشتی زمانی مە نقیسین پی هاتییە کرن.

دەما فەقیی تەیران و جزیری دیوانین خۆب کوردی دنقیسین و خانی مەم و زینا خۆ ئافراندی و مەلا مەحمودی بایەزیدی نقیسین و وەرگیران پی کری و میقداد بەدرخانی رۆژنامە پی دەرکری، چەند نەتەو وە و زمان ل پیشی مە بووینە؟ ژ بۆ بەرسقا قی پریری چ هەژمار ددەستی من دا نینن لی ئەز باوەر ناکەم هەژمارا وان ژ (100) زمانان پتر بوو بیت.

ژ قی هەمی بۆ مە راستییەک دەر دکە قیت ئەو ژێ ئەو کوزمان و ئەدیباتا مە دیرۆکەکا دیرین هەیه و هەر وی دیرۆکا پرسەر وەری هیلا یە ئەم و زمانی مە ژێ دگەل مە ل سەر بیان راوەستن و مینن. لی ئەگەر هەتا ئەفرۆ ژێ ئەو راوەستان و مان سەر کە فتنەکا مەزن بیت مە ب دەست قە ئینا بیت، ئەقە ژ ئەفرۆ پیقە دی پاشکە فتن بیت و دقی مە رۆژەکی بەری رۆژەکا دی ل پریرا بابکالیین خۆ قە گەرین و وی شین بکەینە قە. شینکرا وی ژێ ب تەنی ب قە کۆلین و داھینانی دبیت. ئەقە کۆقارە گاقە کە د وی مەیدانی دا. هیقیدارین هەمی قەلە مین داھینەر ل هاوارا وی بپین و جانی جزیری و خانی شاد بکەن و پریرا وان ل پاش خۆ هیلا ی شین کەنە قە.

په یقا دهسته کا نقیسینی:

خ واندۀ قانی هیژا؛ نه قه ئلاقه کی دیتری به لاقرنا زانین و ره وشه نبیری که فته به رده ستین هه وه بیین هیژا. کوژ به ره ه میین ده زگه ها سپیری یا چاپ و وه شانی یه ژبو چه سپاندن و به لاقرنا ره وشه نبیری دنا قه می چین و جفاکی دا، هاتیه قه په قزین. هه لیه ت؛ بزاقین قی ده زگه می و دنا قیبا قین ژیکجودا دا دبه رچا قه و ناشکهرانه. و قی جاری ده زگه ها سپیری، نه قه کو قاره (پریژ) بو خوانده قانی بگشتی و خوانده قان و قه کوله رین (ره خنا نه ده بی و بابه تین زمانی و زمانقانی) بتاییه تی سه متکره. کوبدیتنامه دی ریژه یا هه ره مه زن ژ قان خوانده قان و قه کوله ران دبیاقی زانکوبی دا بخوه قه گریت.

نه قه کو قاره بنا قی (پریژ) هاتیه نا قکرن، تا کوبیسته جهه کی هه لکولای و هوبین به ریژ و هیژا؛ نه قی جهی ب بابه ت و دیتن و بوچوونین خوه ده وله مه ند بکن تا کو د نه نجام دا، قه ریژا قی پرؤسی بو پرکنا بیسه که جهی ژ وی فالاتیبا دنا قه رخنه زمانقانییا کوردی دا هه ی بهیته داریزتن.

کو قارا (پریژ)؛ د وه شاندا ستراتیژیا خوه یا به لاقرنی دا، دی ره هنده کی بژاره و جودا ژ وان کو قارین دیترین تا کونه و لده قه را مه دهینه وه شاندا بخوه قه بینیت، نه و ژی: دی به ریهر و ته وه رین گه هکرین قی کو قاری لسهر قان هه رسی پشکین سه ره کی هیینه پارقه کرن: (بابه تین قه کولین، گو تار- نه ده بی و ره خنا نه ده بی) و (بابه تین زمانی و زمانقانی) و (بابه تین وه رگی رایین ژ: نه ده ب و ره خنا نه ده بی و زمان و زمانقانییا بیانی). ئانکو نه قه کو قاره دی یا تاییه ت بیت ب قان پشکین ژو ور یقه و به ره ه میین ئافران دین نه ده بی- تی کست. لناقخوه ناگریت.

لدوماهی ژی؛ نه م وه کو دهسته کا خزمه تکارا کو قاری، وه شاندا ئیکه م ژمارا قی کو قارا وه رزی لخواه و هه وه بیین هیژا پیروژدکه یین. و هیقیدارین، بشیین وی نه کی مه هاتیه راسپاردن ژبو خزمه تکرنا هه وه بره نگه کی نه کتیه بجه بینین، هه لیه ت؛ نه قه چه نده ژی دی ب پشکداری و بابه تین هه وه هیته بنه جه کرن.

دهسته کا نقیسینی

دی به ریهر و
ته وه رین گه هکرین
قی کو قاری لسهر قان
هه رسی پشکین
سه ره کی هیینه
پارقه کرن؛
(پارقه تین قه کولین،
گو تار) - نه ده بی و (ره قان)
نه ده بی)
(بابه تین زمانی و
زمانقانی) و
(بابه تین وه رگی رایین
ژ: نه ده بی و (ره قان)
نه ده بی و (زمان و
زمانقانییا بیانی).

زمان

ھەقبەر كرنە كا گوڤەرناسى دناقبەرا گوڤەرىن بەھدىنى ۹ كورمانجى

دەستپىك

كورمانجىا دەڤەرا بەھدىنان ژ ھنەك ئالىيان ڤە ژ كورمانجىا دەڤەرىن دى بىين كوردستانى
جودابە. سەدەمىن ڤى جوداھىبى دكارن دىرۆكى، جۇگرافى، ئابۇرى، جفاكى يان سىياسى بن؛ لى
نەو كەڤىيىن ھەبى ژ بۇ كورمانجى نڤىس و كورمانجى ئاخىڤان دباردەبىن بالكىش و
پرسگرىكىن جدى نە.

ھەرچەند خەلك ب گشتى ناڤى (زارى بەھدىنان)، (دەڤوكا بەھدىنان) يان (بەھدىنى)
(بادىنى) ل وى كورمانجىا كۆل ھەرىما رۆژئاقا يا كوردستانا عىراقى تىت ب كار ئانىن دكن،
مرۆڤنكارە سنۆرىن ئاشكرا و ناسكرى بىن كۆ كورمانجىا وى ھەرىمى ب تەمامى ژ كورمانجىا

دەقەرین دی قەتەتینە دیار بکە. کورمانجی ئاخیقین (بەهدینیین)، کۆنیزکی سنۆرین سوریی و ترکیهیی دژین ب زمانهکی کویتر نیزیکی کورمانجیا کوردین رۆژئاقا و باکوریه دپهیشن. بۆ نمونه، پهیقین ((خۆش)) و ((خۆ)) یین کول باژاری دهۆکی تین بهیستان، ل وان دهقهران دین ((خووش)) و ((خوه)). ههروهها، ههقۆکین وهک ((ئهز دکهم))، ((ئهز دبهم)) و ((ئهز ددهم)) یین دهقهرین دهۆک، ئامیدی و ئاکرهیی ل شهنگال و زاخویی دین ((ئهز دکم))، ((ئهز دبهم)) و ((ئهز ددهم)).

خالا کۆ دکاره کورمانجیا عیراقی-یا نفیسکی ب یه کجاری ژ یا جهین دی، ژ بلی ئیرانی، جهی بکه ب تهنی ئالفابهیه. ژ بهر قی یهکی، (بههدینی) یا کودی قی نفیسی ده تیت شۆقه کرن ئەو کورمانجییه یا کودی چاپه مهنی و دهزگه هین راگه هاندنی یین کوردستانا عیراقی ده تیت ب کار ئانین و (کورمانجو) ژی ئەو کورمانجییه یا کودی چاپه مهنی و دهزگه هین راگه هاندنی یین ل دهرفهیی کوردستانێ ده تیت خهبتاندن. مه بهست ژ جودا کرنا بههدینی ژ کورمانجی قی شۆقه کرنی ده نه ئیدیا کرنا خو سه ریا وانه. بههدینی، ب هه موو تایه ته ندینن خو هه، دهقۆکهک، یان ژی گهر تو بخوازی مزارهکی کورمانجییه. ئارمانج قی هه مبه ر کرنی بهرچا ق کرنا چهند دیار ده یین ریزمانییه بۆنا کۆ هیا هه موو کورمانجان ژی هه به.

د قی نفیساری ده، کورمانجی و بههدینی د وارین ئالفابه، دهنگساری، په یق ساری و هه قۆک ساری ده تین هه مبه ر کرن.

ئالفابه

پرانیا کوردان و کوردناسان دزانن کۆ زمانێ کوردی ب دوو ئالفابه یان تیت نفیسین. ههردوو ئالفابه ژی کوردی نه چونکی ژ بۆ نفیساندنا کوردی هاتنه ساز کرن. یهک ژ وان ئالفابه یا کوردی یا لاتینی (ئاکل) و یا دی ژی ئالفابه یا کوردی یا عه رهبی (ئاکه) یه. ئاکه ل عیراقی و ئیرانی تیت ب کار ئانین. کورمانجین کونه ژ عیراقی و ئیرانی نه ب ئاکل دنفیسن. قیجا، کورمانجی ب ئاکل و بههدینی ب ئاکه تیت نفیسین. ئە ههردوو ئالفابه د خشتی ل ژۆر ده هاتنه هه مبه ر کرن.

ٲاڪه (به هديني)				ٲاڪل		
خوه سه ر	ده سٲيٲيڪي	ٲاڦه ندي	داوي	گر	هوور	
ا			ا	A	a	1
ب	ب	ب	ب	B	b	2
ج	ج	ج	ج	C	c	3
چ	چ	چ	چ	Ç	ç	4
د			د	D	d	5
ه			ه	E	e	6
ي		ي	ي	Ê	ê	7
ف	ف	ف	ف	F	f	8
گ	گ	گ	گ	G	g	9
ه	ه	ه	ه	H	h	10
				I	i	11
ي	ي	ي	ي	Î	î	12
ژ			ژ	J	j	13
ك	ك	ك	ك	K	k	14
ل	ل	ل	ل	L	l	15
م	م	م	م	M	m	16
ن	ن	ن	ن	N	n	17

و			و	O	o	18
پ	پ	پ	پ	P	p	19
ق	ق	ق	ق	Q	q	20
ر			ر	R	r	21
س	س	س	س	S	s	22
ش	ش	ش	ش	Ş	ş	23
ت	ت	ت	ت	T	t	24
و			و	U	u	25
وو			وو	Û	û	26
ف	ف	ف	ف	V	v	27
و			و	W	w	28
خ	خ	خ	خ	X	x	29
ی		ی	ی	Y	y	30
ز			ز	Z	z	31
	ء					32
ح	ح	ح	ح			33
پ			پ			34
ع	ع	ع	ع			35
غ	غ	غ	غ			36
ل	ل	ل	ل			37

ژ څی خشته ی چوند خالیڼ گرنګ کفش دبن:

۱. هه ژامرا تیبپین ټاکه بیی ۳۴ و یا ټاکل بیی ۳۱ ن.
۲. ټالفابیا عه ره بی ژ ۲۸ تیبپان پیټک تیټ. کوردین عیراقی ههفت تیپ بیین کو ب کبیری کوردی ناهین ژ وی ټالفابی هاقبتنه، ۱۳ تیبپین نوو (۴، ۶، ۷، ۹، ۱۳، ۱۸، ۱۹، ۲۶، ۲۷، ۳۰، ۳۲، ۳۴ و ۳۷ د جه دوه لی ده) لی زیده کرنه.
۳. هه گهر ټم ټالفابیا ټینگلیزی، کو ۲۶ تیهه، وهک نمونه یا ټالفابیا لاتینی یا ستاندارد قه بول بکن، هینگی خویا دبه کو میر جه لادته به درخانی پینج تیپ (۴، ۷، ۱۲، ۲۳ و ۲۶ د جه دوه لی ده) زیده ژ بو خاتری کورمانجی ټافراندنه و ل وی ټالفابی زیده کرنه.
۴. بیست و پینج تیبپان ژ ټاکل بی هه مبه رین خوه د ټاکه بی ده هه نه. تیبپا ((ا)) بی د ټاکه بی ده نینه. شهش تیپ (۳۲-۳۷) د ټاکه بی ده هه نه کو هه ټنایین وان د ټاکل بی ده تونه نه. ټاکه فهرقیبی ناخه ناقه را ((ا)) و ((ی)) بیان ((و)) و ((W)) بیان.
۵. ټاکه هه ژ ده ستپیکي ژ بو به رسقدا نا داخواز و پیوستیپین سؤرانسی هاتیه چی کرن. بو نمونه، تیبپا ۳۷ بی ((ل)) ژ بو نفیساندنا کورمانجی نه پیوسته. ههروه ها، تیبپا ۱۰ بی ((د)) ل نک سؤرانی نفیسان ب ته نی ل ده ستپیک و هندوری په یقان، لی نه ل داویان وان، ب کار تیټ چونکی، وهک ټو دبیزن، بیژه بیین کو ب ((ه)) بی خه لاس دبن د زاری وان ده نینن. جدا هیا ناقه را کونسونان تین هه وادار و نه هه وادار (وهک /چ/ ا (چیلکه)) بی و /چ/ ا (چار)) بی یا کو د کورمانجی ده هه یه د تیبپین ټاکه بی ده نه هاتیه نیشان کرن ژ بهر کو ټو جدا هی د سؤرانسی ده نینه.
۶. ټاکل ژ ده ستپیکي ژ بو نفیساندنا کورمانجی هاتیه ټافراندن. لی، ټه ټالفابیه هه موو ده نگین کو د کورمانجی ده تین بهیستق نامینه. ده نگین هه وادار و نه هه وادار (بیین کو به حسا وان د نقتیه یا ۵ بی ده هاتیه کرن) و /ر/ ا سقک و یا شدیایی ژیک نه هاتنه جدا کرن. ههروه ها، تیپ ژ بو ده نگین کو ژ زمانین سامی (وهک عه ره بی، نارامی، سریان) که تنه کورمانجی نه هاتنه ټافراندن.
۷. پرانیا تیبپین ټاکه بی خوه دی چار فورمن. هلبزارتنا شکلی تیبپي ژ لی گور جهی وی د په بیقی ده تیټ گوهورتن. ههک تیپ ب بیین ل پیش خوه و بیین پاش خوه ټه تین گری دان. ههک ژ بی ته نی ب بیین بهری خوه ټه دنووسن. چاوانیا بهه ټره گریدان و نه نووساندنا تیبپان، ژ بلی دویان (۶ و ۳۲ د جه دوه لی ده)، ل سه ر بنگه هی بکار تانینا تیبپین عه ره بی هاتیه ټافا کرن. بو نمونه، دقئ ((ه)) د هه ټوکا (ټه و فیله) ده ب په یقا ((فیل)) ټه بیته نفیسین چونکی ټه ټیپ، ل گور تیپسازیا عه ره بی، ب تیبپا پیش خوه ټه دمیینه هه گهر ټو تیپ ژ وان به بیین کو ب تیبپا پاش خوه ټه تینه گری دان. بنه مایین تیپریزکونا عه ره بی ژ وی یا کو د نمونه یا مه ده یه گه لهک ټالوزترن. ټه ټه رزی ټالوزی د تیپسازیا لاتینی ده نینن. تیبپین ټاکل بی، وهک د خشته ی ده دیارن، خوه دی دوو ټاوا

نه. ئەو يان ھوور يان گرن. ھەموو تىپ دكارن بىن با ھەقدوو، لى ھىچ ژ وان ب يا نه ل پيش خو نه ژى ل پاش خو ھە نازەلقە.

۸. ريزكرنا تىپين ئاكل يى، ژ (ا) بى ھە تا (ز) بى، ل گور ريزكرنا وان يا لاتىنى (رۆمانى) يە و يا ئاكە - بى شۆيا ئالفابە يا ھەرەبى دگرە.

۹. نقيساندا پەيشان ب ئاكە بى ل نك بە ھەدينان تەقلەھە. بۆنمونه، پەيشا ((موو)) دكارە ب چار فۆرمان، ((موو))، ((موى))، ((مو)) و ((مى))، بىتە دىتن. ئەق تەقلەھە قى ژى ژ بەر نەبوونا ستانداردى رنقيس و قەكىتى پەيدا بوو ھە.

۱۰. چونكى تىپين ھوور و گرد ئاكە - بى دە نىن، ناقين كەسان و جھان ژ پەيشان دى ناھىن جدا كرن. ئەق گەلەك چاران دبه سەدەمى تەقلەھە قى.

كورمانجىن كۆنە ژ عىراق و ئىرانى نە ب سىستەما ئاكە - بى نانقيسن و كىم ژ وان دكارن تەكستىن ب وى ئالفابە بى نقيساندى بخوين. كورمانجىن بە ھەدينان ژ تىپين لاتىنى ھەز دكن و ھەول ددن خو ھىنى نقيساندا ب ئاكل بى بكن. ژ بەر كۆئەو فىرى بنەمايىن تىپىرئىزا ئالفابە يا ھەرەبى بوونە، شاشىين و ھەك نقيسنا ناقين كەسان و جھان ب تىپين ھوور و ھتد. د تەكستىن وان بىن ب ئاكل بى نقيساندى دە پەيدا دبن.

دەنگسى

پەيشا ((بووك)) دكارە د تەكستىن بە ھەدينان دە ھەك ((بووك))، ((بووك)) يان ((بىك)) خوبا بىە. ئاوايىن ھەنى بىن جدا ھەرق و جداھىين بليقكرنى بىن كول دەقەرئىن جدا ھەنە نيشان ددن. بۆنمونه، ((بووك)) ل شنگالى، ((بىك)) ل ئامىدى و ئاكرەبى و ((بووك)) ل دەقەرئىن بەروارى و دھۆكى تىن بەيستەن. شنگالى قى پەيشا ھەك كورمانجان ب لىق دكن. ھەردوو ئاوايىن دى، ((بووك)) و ((بىك)) بە ھەدينى نە

دەنگى [ى] بى كۆ ھەك ((وى)) د پەيشا ((بووك)) و گەلەك پەيشان دى دە تىت نقيسەن ل بە ھەدينان، و ھەروھال بۆتان و ھەكارىي ژى، بە لاقە. لىكەرا ((بوون)) ئى ھەك ((بوون)) ل

بۆتان، و ھەر وہال دەقەرا بارزان تیت ب لیف کرن. ل دەقەرا زاخوی، ((بون)) دبه ((بین))، لی ئەول دەوک، نامیدی و ئاکرەیی ھەر ((بون))ە. مرؤڈ دکارە ب ساناهی بیژە کۆ دیار دەیا بلیشکرنا دەنگی [وو] وەک [ی]، ئانکو ((وی))، یان [ی] ھەرمییە ژ بەر کۆپرانیا کورمانجان - و سۆران ژیل گەل وان - وی دەنگی ناگوھۆرن.

دیفتونگین (جۆتقۆکالین) [uî]، [ue] و [ua] یین پاش دەنگی [x] یین کو جەلادەت بەدرخانی وەک ((wî))، ((we)) و ((wa)) نغیساندنە ل ھن دەقەرین بەھدینان مۆنۆفتۆنگن. [ui] د پەیقین وەک ((xwîn-خوین)) و ((xwîşk-خویشک)) دەل نامیدی و ئاکرەیی دبه [ی-î]، ئانکو ((xîn-خین)) و ((xîşk-خیشک)). ل گەلەک دەقەرین بەھدینان، [ua] دبه [a]. بۆ نمونە، ((xwastin-خواسن))، ((xwarin-خوارن)) و ((xwandin-خواندن)) دین (خاستن-xastin)، ((xarin-خارن)) و ((xandin-خاندن)). دیفتونگا [ua] یا د پەیقین (خوہ-xwe)، ((xweş-خوہش)) و ((bixwe!-بخوہ!)) دەل دەوک و نامیدی و ھەرئەما ل رۆژھالاتی وان وەک [o]، ئانکو ((xo-خۆ))، ((xoş-خۆش)) و ((bixo!-بخۆ!))، تیت ب لیف کرن.

ئەف [ۆ] یا کۆد (خۆ) و (خۆش)ی دە ھەبە وەک [وو] تیت ب لیف کرن. [ۆ] یا د پەیقین (گۆت)، (رۆژ)، (مۆز)، (کۆرە)، ((شۆل)) و ھتد. ژیل [وو] یە. ل ئالیەکی دی، [ا] یا

دهوكيان ژوی یا کوژ دهقی کورمانجین دی دهر دکه شه (ستورتر)ه و [ک] یا خه لکی ئامیدی ب ئالیکاریا پاشیا ئە زامنی (زمانی) نه ب پشتا وی تیبت ب لیف کرن. ههنگ جداهیین دی د ناخبهرا بههدینی و کورمانجیی ده ههنگه کو ب ئاواپهکی نهسیسته ماتیک تین دیتن. بۆ نمونه، گوهورتنا دهنگی فوکال یان کونسونانت یان ژی لهه فگوهورتنا جهی دهنگان د په یقی ده بوونه سهدهم کو جداهی پهیدا بن. بنیره! گوهورتنا فوکالی: بههدینی ((لهش))، کورمانجی ((لاش))؛ بههدینی ((تیشست))، کورمانجی ((تاشت(ی)))

گوهورتنا کونسونانتی: بههدینی ((باب))، کورمانجی ((باق))؛ بههدینی ((برسی))، کورمانجی ((برچی))

جهگوهورتنا دهنگان: بههدینی ((بهفر))، کورمانجی ((بهرف))؛ بههدینی ((گونبه))، کورمانجی ((گونهه)).

سهدهما ههنگ جداهیین دهنگسازي د په یقیین دهینگری ده فهدگه ره بلیفکرنا وان په یشان د زمانی دهیندر ده. ب پرانی، بههدینی په یقیین روژ ئافایی ل گور زارکرنا ئینگلیزی ب لیف دکن و کورمانجین ترکیه و سووریهیی ئاواپی فرهنسی ب کار تینن. بۆ نمونه، بههدینی دبیتن ((دجیتال)) و ((سهته لایت))، لی کورمانج دبیتن ((دژیتال)) و ((ساته لیت)).

ناقدیر

د کوردیی ده، دوو کاته گزیریین رژمانی ههنگه کو ههردهم ب ناقدیران فه گریدایی نه. ئه و ژی ههژمار - (میژهر) ل گور جه لادته به درخانی - و زایه نندن. ناقدیر یان یه کهه ژمار یان پرهه ژماره. ئه و نیریان مییه. ههژمارا ناقدیری و زایه ندا وی ب ئالیکاریا ههنگ نیشانان - یان پاشگران - خویا دبن. ئه و پاشگر ب سه ر وان ناقدیران فه یین کۆد حالی ته وانگی یان ئیزافهیی ده نه تین زیده کرن یان ژی ب سه ر لیکه ران فه تین بهردان. ته ماشه یی فی نمونه یی بکه:

پۆلیسی کال نکاره دزان بگه.

ناقدیرا ((پۆلیس)) د حالی ئیزافه یی دهیه و پرتکا ((ی)) ب سه ر فه هاتیه زیده کرن. ئه و پرتک دیار دکه کو ((پۆلیس)) یه کهه ژماره و نیزه. ناقدیرا ((دز)) ته واندییه و ب پرتکا پرهه ژماریی ((ان)) دقه ده. پرتکا ((ه)) یا کو ب سه ر کۆکا لیکه را ((کارین)) و کۆکا لیکه را ((گرتن)) ئی فه هاتیه بهردان تایه ته ندیین ناقدیرا ((پۆلیس)) ده ستنیشان دکه و دیار دکه کو ((پۆلیس)) یه کهه ژماره و که سی سییییه ئانکو، نه ((هز))، نه ((تو)) لی ((هه))، پاشگرین کۆ دچن سه ر لیکه ران دی د مژارا لیکه ران ده یین به حس کرن.

د ههنگه هاله تان ده، پاشگرين کول سهر ناقديران زيده دبن د کورمانجی و به هدينی ده نه وهک ههفن. د به هدينی ده، ناقدیرين نير يين به کهه ژمار د حالی ته وانگی ده هه موو جارنا ب پاشگرا ((بی)) یی تین ته واندن. د کورمانجی ده، نهو ناقدیر جارنا ب ((بی)) و جارنا ب فوکالگوهرتنی تین ته واندن یان ژی ب په کجاری ناهین ته واندن. بنیره:

کورمانجی	به هدينی
نهو شقان / شقین / شقانی دبینه.	نهو شقانی دبینیت.
شقان / شقین / شقانی نهو دیت.	شقانی نهو دیت.
نهو ژ شقان / شقین / شقانی (ب) دوور کهت.	نهو ژ شقانی دوور کهت.
نانی شقان / شقین / شقانی	نانی شقانی
فی شقانی	فی شقانی

نهو نمونه یا داوی دیار دکه کو د فرازین ناماژهی ده کورمانجی وهک به هدينی سهر ده ری ل گهله ته وانگا ناقدیرا نیر دکه و وی ب ((بی)) یی دته وینه. کورمانجی و به هدينی ل سهر ته واندنا ناقدیرين نير يين به کهه ژمار و نه بنا فکری، ته واندنا ناقدیرين می و به کهه ژمار و ته واندنا ناقدیرين پرهه ژمار ل هه ف دکن و وان ب ((بی))، ((بی)) و ((ا ن)) یی دته وینن. نمونه:

کورمانجی	به هدينی
نهو شقانه کی دبینه.	نهو شقانه کی دبینیت.
که چکی نهو دیت.	که چکی نهو دیت.
که چکه کی نهو دیت.	که چکه کی نهو دیت.
شقانان بیی دیتن.	شقانان (ن) بیی دیتن.

لی د حالی ئیزافه یی ده، جدا هیین ناقبه را به هدينی و کورمانجی زیده ترن. د فی دؤخی ده، ناقدیر ل گور هه ژمار و زایه ندی پاشگرين جدا وهردگرن. فهرقین ژ هه موویان کفشر د پاشگرين ناقدیرين پرهه ژمار و بین به کهه ژمار بین نه بنا فکری ده دیار دبن. ل قان نمونه یان ته ماشه بکه:

دهما ناقدیر به کهه ژمار و بنا فکری به

کورمانجی	به هدينی
کوری ژیر	کوری ژیر
که چا ژیر	که چا ژیر

دهما ناقدیر به کهه ژمار و نه بنا فکری به

کورمانجی	به هدينی
کوره کی ژیر	کوره کی ژیر
که چه که ژیر	که چه کا ژیر

کورمانجی	به هدینی
کورین ژیر	کوریت ژیر
کچین ژیر	کچیت ژیر

وهک تو دبینی، نیشانی ئیزافهیی بین کول سهر ناقدیرین به که ژمار د فرازین به هدینی ده تین زنده کرن، چ ئەو ناقدیر بنا فکری یان نه بنا فکری بن، وهک خوه دمینن. لی، نه بنا فکری ناقدیرین به که ژمار د ئیزافهیی ده د فرازین کورمانجی ده نیشانی جدا ژوان یین کۆ دچن سهر ناقدیرین به که ژمار بین بنا فکری هلدبژیره. چ ئەو تیوریا کۆ دبیتۆه کۆکا فورمین ئیزافهیی بین ناقدیرین پرهم ژمار ((بیت)) و ((یین)) ژه مان چا فکانیی نه - ژ ((یین د)) نه - راست به یان شاش به، ههرهک ژ به هدینی و کورمانجیی فورمه کا جهی ژ خوره هلبژارتیه. تهقی کو بکارناینا ((یین)) د چاپه منی و مه دیا یا به هدینان ده زیده ده ژی، هیژ ((بیت)) پاریز ژی هه نه.

تو دبینی کۆ زایه ندا ناقدیری د حالی پرهم ژماریی ده دیار نابه. ئانکو، پاشگرین پرهم ژماریی ژ موره نابیتن کا ئەو ناقدیر نیره یان مییه. ب تهنی ناقدیرا به که ژمار یا ته واندی یان یا د ئیزافهیی ده زایه ندا خوه ناشکرا ب ریا پاشگرین ته واندنی و ئیزافهیی کفش دکه. زایه ندکری ناقدیران د به هدینی و کورمانجیی ده مزارا پشکا پاشتره.

زایه ند

زایه ند ئەو پۆلینکره یا کۆریژمان پی ناقدیران و (جینافان) دکه نیریان می. ژ بلی وان ناقدیرین کۆ مروف دکاره ههم ژ بوین نیهرهم ژ بوین می، وهک ((دوست))، ((ماموستا))، ((شاگرد)) و هتد، ب کار بینه، زایه ند د کورمانجیی ده سیما به کا فه رههنگییه. ب گۆتته کا دی، ههر ناقدیرهک د کۆکا خوه ده زایه ندکرییه. فورما ناقدیری، پرانیا جارن، زایه ندا وی کفش ناکه. ژ بلی راده رین لیکه ران، وهک ((زانین))، ((خوارن))، ((دیتن)) و هتد. بین کو ههرتم می نه، ناقدیر ب گشتی - نیشانی نیهرنی یان میینیا خوه د ته رکبیا خوه ده دیار ناکه. بۆ نمونه، دهنگین /س/، /ی/ و /ق/ بین کو په یقا ((سیف)) ی پیک تینن هیچ سیما بین زایه ندی نیشان نادن. لی، ژ بهر سه ده مه کی ژ سه ده مان، قی په یقی زایه ندا می وهرگرتیه.

هه نهک ناقدیر زایه ندا خوه ژ سروشتی وهردگرن. بۆ نمونه، زایه ندا وان ناقدیرین کۆریدایی مروفان و گیانه وهرین که دی و مه زن - وهک ده واران و هتد. نه، ل گۆر نیهرنی و میینیا وان یا سروشتی تیت زانین. زایه ندا په یقین ((میر))، ((کور)) و ((دیک)) نیره ژ بهر کو خوه دیین شان نافان د سروشتی ده نیرن. ههروه ها، بین کۆد سروشتی ده می نه، وهک ((ژن))، ((کهچ)) و ((میشک))، ژی ره ناقدیرین زایه ند می هاتنه دانین. لی، زایه ندا پرانیا ناقدیران نه ل گۆر

بهنه مایه کی سیسته ماتیکه. په یفا ((زک)) نیره و په یفا ((پشت)) مییه، تهقی کوهر دوو ژی نافیان دوو پارچه بین هه مان له شی نه. په یفا ((با)) نیر و یا ((باهوز)) مییه، تهقی کوهر دوو ژی نافیان هه وایی نه. نه دووره زایه ندرک نین هان د قوناغه کی ژقوناغین دیروکا زمانی کوردی ده ببنگه بوون، لی نه و نیرو ژمه ره نه و قاس فامبارن.

زایه ندرکنا ناقدیران د به هدینی و کورمانجیی ده نه هه رجار و هه که هغه. په یقین وهک ((سینگ))، ((قه له م))، ((سه بر)) و ((ده م)) د به هدینی ده نیرن، لی نه ینی په یقان د کورمانجیی ده می نه. نا قی و ی پارچه یا له شی یا کو مرو قی نه فسی دکه ب به هدینی ((د فن)) ه و زایه ندی و ی مییه. نا قی هه مان پارچه یی ب کورمانجی ((پوز)) ه و زایه ندا و ی نیره.

جدا هی د وان په یقان بین کو ژ زمانین نه ور و پی هاتنه دهین کرن ده ژی تین دیتن. بو نمونه، په یقین ((سیسته م))، ((کو مپو ته ر)) و قنات ((کانال)) د به هدینی ده نیرن، لی نه و د کورمانجیی ده می نه. هه یه کو ده ما به هدینی په یقین به رت نه ور و پی ل شوونا په یقین عه ربه یی دادنن، نه و زایه ندا په یقین عه ربه یی ددن وان. بو نمونه، په یفا ((سیسته م)) ل جهی په یفا عه ربه یی ((نیزام)) تیت ب کار تانین. چونکی ((نیزام)) ا عه ربه یی نیره، ((سیسته م)) ژی، ل گور ته خمینی، دبه نیر. لی، نه ق تیوری ژ بو هه موو په یقین بیانی ده رباز نابه. تهقی کو په یقین ((ته له قزیون))، ((ته له فون)) و گه له کین دی د عه ربه یی ده نیرن، نه و د به هدینی و کورمانجیی ده، ب گشتی، می نه.

مژارا هه ژمار و زایه ندا ناقدیری د به هدینی و کورمانجیی ده د قی خسته ی ده هاتنه به رچا ق کرن. ناقدیر د به هدینی و کورمانجیی ده

			کورمانجی	به هدینی	
تهوانگ	یه ک.	نیر	بناڅ	-î	∅, V ₁ -V ₂ , -î
			نه بناڅ	-î	-î
		می	بناڅ	-ê	-ê
			نه بناڅ	-ê	-ê
	پر.		-a(n)	-a(n)	
	نیزافه	یه ک.	نیر	بناڅ	-ê
نه بناڅ				-ê	-î
می			بناڅ	-a	-a
			نه بناڅ	-a	-e
پر.			-ê(-ên)	-ên	

یەك . = یەكپهژمار

پر . = پرههژمار

بناڤ . = بناڤكردی ((بی)) - ((ئەك))

نەبناڤ . = نەبناڤكردی ((ب)) - ((ئەك))

تیبینی: هەنەك كەس باوەر دكن كوزایەندكرنا ناڤدیران د كورمانجیی دە ب یاسایە . یبێن كۆ دخوازن دیتبێن هەنەك ژ وان بخوینن بلا تەماشەیی خەباتبێن جەلادەت بەدرخان ، سادق بەهادین نامیدی و كەچا كورد بكن .

لێكەر

هەگەر ئەم ل هەڤبكن كورادەر فۆرما بنگەهەیی یا لێكەرئییە و ئەو فۆرم ب ((.ی(ن))ی) دقەدە ، ئەم دكارن هەمی فۆرمیێن دی یبێن لێكەری ژ وی چی بكن . بنیەرە:

رەڤاندن (رادەر) ← رەڤاند (قورم) ← رەڤان (كۆك)

بارین (رادەر) ← باری (قورم) ← بار (كۆك)

خواستن (رادەر) ← خواست (قورم) ← خواز (كۆك)

چوون (رادەر) ← چوو (قورم) ← چ (كۆك)

ب گشتی ، مرۆڤ قورمی لێكەری د هەڤكۆكێن كۆبەحسا بوویەرین بۆری دكن دە ب كار تینە و كۆك لێكەری ژ بو دیاركرنا بوویەرین كۆ دقەومن یان دی بقەومن دخەبتینە . نە قورمی لێكەری نە ژی كۆكا وی ب سەری خوە د هەڤكۆكان دە ناھین ب كار ئانین ، چونكی ژ بو دیاركرنا هەڤبەندیا لێكەری ب پارچەبێن دی یبێن هەڤكۆكێ قە هەمی جارن پرتكەك ل سەر لێكەری تیت زیدە كرن . بلا ناڤی وی پرتكێ ((لێكەرئەند)) بە . هەر وەها ، پرتكێن كۆ دەما هەڤكۆكێ خویا دكن ژی ب سەر لێكەری قە تین بەردان . ل ڤان نمونەیان تەماشە بكە!

۱ . ئەز دی وی ب-رەڤان-م

۲ . وان باپیری خوە نە-دیت-ی-بوو-Ø

۳ . ئەو د-چ-ە-دبستانی

۴ . باران باری-Ø

(نیشاننا Ø دبێژە پرتكا ((سفر)) ل سەر قورمی لێكەری زیدە بوویە و ئەو ژی ل ڤر لێكەرئەندە) لێكەرئەند (ل.ب) زانیاریان دەریارەیی سوپژەكتا هەڤكۆكێ یان ئۆپژەكتا وی ددە مە . بۆ نمونە ، ((م)) هەڤكۆكا ۱ ی ل ژوور دیار دكە كۆ سوپژەكتا هەڤكۆكێ كەسی یەكی و یەكپهژمارە . سفرا ب سەر لێكەرا ((دیتبوو)) یا هەڤكۆكا ۲ قە دبێژە كۆ ئۆپژەكتا هەڤكۆكێ كەسی سینیییە و

یه‌که‌ه‌ژماره. د قی واری ده، هه‌ه‌ک جده‌ی نا‌ق‌به‌را به‌ه‌دینی و کورمانجیی تین دیتن.

		به‌ه‌دینی	کورمانجی
قورم (ل.ب)	1y	-im (ez ketim)	-im
	2y	-î (tu ketî)	-î
	3y	-∅ (ew ket)	-∅
	1p	-în (em ketîn)	-in (em ketin)
	2p	-in (hûn ketin)	-in
	3p	-in (ew ketin)	-in
کوک (ل.ب)	1y	-im (ez dikevim)	-im
	2y	-î (tu dikevî)	-î
	3y	-it/ît/îtin (ew dikevit/dikevît/ dikevîtin)	-e (ew dikeve)
	1p	-în (em dikevîn)	-in (dikevin)
	2p	-in (hûn dikevin)	-in
	3p	-in (ew dikevin)	-in

١، ٢ و ٣ که‌سی یه‌کی، دو‌یی و سی‌یی نه؛ y = یه‌که‌ه‌ژمار p = پره‌ه‌ژمار.

تو دینی ئه‌و لیکه‌ره‌ندا کو که‌سی یه‌کی یی پره‌ه‌ژمار ده‌ست‌نیشان دکه و ل سه‌ر قورم و کوکی زنده دبه د به‌ه‌دینی ده ((ین))ه. جده‌یا دی ژی لیکه‌ره‌ندا ژ بو دیار کرنا که‌سی سی‌یی یی یه‌که‌ه‌ژماره ده‌ما بنگه‌هی لیکه‌ری کوک به.

جده‌ی ل قی ده‌ری خه‌لاس نابه. ده‌ریرنا هه‌ه‌ک ده‌مین بو‌یه‌ران و خه‌به‌ردانا ل سه‌ر وان ژی د به‌ه‌دینی و کورمانجیی ده نه وه‌ک هه‌فن. گا‌فا مرۆڤ بخوازه ل سه‌ر بو‌یه‌ره‌کا کو ممکنه د پاشه‌روژی ده بقه‌ومه بکه، مرۆڤ ((دی)) پیش لیکه‌ری دادنه. بۆ نمونه:

به‌ه‌دینی: نه‌ز دی که‌ثم.

کورمانجی: نه‌ز دی بکه‌ثم.

جده‌یا به‌ه‌دینی ژ کورمانجیی د قی ته‌رکیبی ده ئه‌وه کو پرتکا ((ب)) یا راوه‌یا سو‌یژونکتیف (کوژونکتیف، ئینشایی) ل گه‌ل لیکه‌ری ناهیت ب کار ناین. به‌ه‌دینی هه‌مان ته‌رکیبی، ئانکو لیکه‌را بی ((ب)) - وه‌ک ((که‌ثم)) - د ده‌ریرنا بو‌یه‌ره‌کا کو دی بقه‌ومیا ده ب کار تینه‌ و ((دا)). یه‌کی ل شوونا ((دی)) یی دادنه. بۆ نمونه،

به هدينى: ئەز دا كەڭم. ئەز دا وان بىنم.
كورمانجى: ئەز دى بىكە تاما. من دى ئەو بدىتانا.

فۆرمەكا دى يا لىكەرى ھەبە كوژ قورمى لىكەرى و پاشگرا ((ى)) پىك دەيت. ئەڭ د
كۆمەكىن دەما بۆرى بىن ب(گاڭا)، ((چاخى))، ((وختى)) و ھتد. دەست پى دكن دە د
به هدينى دە ديار دبه. نمونە،

به هدينى: گاڭا وى ئەز دىتيم، وى خوھ قەشارت.
كورمانجى: گاڭا وى ئەز دىتم، وى خوھ قەشارت.
ھەمان فۆرما لىكەرى د به هدينى دە ژ بو دەما بۆرى يا نىزىك تىت ب كار تانين. بئىرە:

به هدينى: وى ئەز بى دىتيم.
كورمانجى: وى ئەز دىتمە.
((بى)) يا كود ھەڭوكا به هدينى دە ھەبە مژارا پشكا پاشترە.

بى، يا و بىت د به هدينى دە
ئەم دزانن كو ((ى))، ((ا)) و ((بىن)) (يان / يىد)) نىشانين ئىزافەبى نە. بئىرە:

كورى وان
كەچا وان
كورين وان
كوريت وان

ھەگەر ئەم ناڧدېرىن پىشيبى راکن، فرازىن ژۆر دى ب ڧى ئاوايى بن:

ئى وان
ئا وان
ئىن وان
ئىت وان

ئەڭ نىشانين ئىزافەبى ڧى ئاوايى ل ژوورى كارى ئىزافە كرنى ھەم ژى كارى جىناڧىي دكن.
گەلەك جارن ((ى)) ل پىشيبا وانە. وەك:

یئ وان
یا وان
یئین وان
یئت وان

((ی))، ((ی)) و ((یت)) د به هدینییی ده ئه رکین دی ژی دکن.

۱. ئەو د هه قوکیین کو کۆپولا (لینکه را بیپهیز) تی دهیه دکهفن پیشیا رهنگدیژی و ههژمار و زایه ندا سوپژهکتی دیار دکن. بۆ نمونه،

ئەو (ی) کورته ((دهما (ه) یه کههژمار و نییر به))
ئەو (ی) کورته ((دهما (ه) یه کههژمار و می به))
ئەو (ی) ت/د کورتین ((دهما (ه) پرههژمار به))

ئە هه قووک د کورمانجییی ده بی ((ی))، ((ی)) و ((ی) ت/د)) ن.

۲. ئەو دهما نهۆیا دۆمدار ژ دهما نهۆیا گشتی جدا دکن و ههژمار و زایه ندا سوپژهکتی دیار دکن. بۆ نمونه،

کهو دقهبت [یان ((کهو دقهبن)) (گشتی؛ ئانکو، ئاده تا که وان قه بینه)
کهو (ی) دقهبت (دۆمدار؛ ئانکو، ئەو -یه کههژمار و نییر -نهۆ دقه به)
کهو (ی) دقهبت (دۆمدار؛ ئانکو، ئەو -یه کههژمار و می -نهۆ دقه به)
کهو (ی) (ت) دقهبن (دۆمدار؛ ئانکو، ئەو -پرههژمار -نهۆ دقه بن)

ئە هه دهما نهۆیا دۆمدار د کورمانجییی ده نینه. لی، به هدینی ژی، وهک کورمانجییی، فهرقی ناخه ناقبه را فان ههردوو ئاسپهکتین (جۆرین) دهما نهۆ گاڤا هه قووک نه بیینی یان پرسیارکی به. بنییره،

ئەو ناترست [یان ((ه) ناترسن)) (نه نهۆ و نه هیج جاری)
ما ئەو دترست/دترسن؟ (نهۆ یان هه رجار)

۳. ئەو د هه قوکیین کو به حسا بوویه را بۆری یا نیژیک (یا تیدایی) دکن ده دکهفن پیشیا لیکه ری و

ههژمار و زايه‌ندا ئۆيزه‌كتى ديار دكن. بۆنمونه،

من ئەو (ى) دىتى.

من ئەو (ى) دىتى.

من ئەو (ى) دىتى.

لى، به‌هدىنى د هه‌فۆكىن نه‌يىنى و پرسىاركى يىن ژفى توخمى ده وهك كورمانجىيىه. بنيره،

من ئەو نه‌دىتتیه (ژ بۆنير و مى و يه‌كه‌ه‌ژمارى)

من ئەو نه‌دىتته

ما كه‌نگى من ئەو دىتتیه / دىتته؟

تیببىنيا داوىی د حقی ((ى))، ((ى)) و ((ى)) یبب به‌هدىنى ده ئەوه كوده‌ما ئالافهك

ژفان د هه‌فۆكى ده هه‌به، ئەو هه‌ژمار و زايه‌ندا سويزه‌كت يان ئۆيزه‌كتا نه‌ته‌واندى ديار دكه.

خالا داويا يا بابته‌تى لىكه‌رى ئەوه كو كۆكىن لىكه‌رىن ((كرن))، ((برن)) و ((دان)) ى هه‌م ((ك))،

((ب)) و ((د)) هه‌م ژى ((كه))، ((به)) و ((ده)) نه. بۆنمونه،

توسلافا (ن) ل كى دكى / دكه‌ى (ى)؟

خودى ددت / ددهت و خودى دبت / دبته

ئەز دى باری ل پشتا كه‌رى كه‌م، دى به‌مه مه‌يدانى و دمه‌ه فه‌قيرا (ن)

جیناڤ

د بابته‌تى جیناڤان ده، كىم فه‌رق و جداهى د ناڤه‌را به‌هدىنى و كورمانجىيى ده تىن دىتن.

نه‌وه‌كه‌ه‌فى د جیناڤى ئىشاركى ((ئه‌ڤ)) و بى ته‌ڤاىيى ((هه‌ڤ)) و ((يه‌ك و دوو)) ده ديار دبه.

جیناڤى ئىشاركى بى كورمانجى ((ئه‌ڤ)) د به‌هدىنىيى ده ((ئه‌ڤ ئه‌)) به. ل فان نمونه‌يان

ته‌ماشه‌ بكه:

كورمانجى: ئەڤ كتيب نوويه.

به‌هدىنى: ئەڤ كتيب نووه.

كورمانجى: ئەڤه وه‌لاتى مه.

به‌هدىنى: ئەڤه به وه‌لاتى مه.

لى،

كورمانجى: ئەڭ كىتتيا نوو يا منە.

بەھدىنى: ئەڭ كىتتيا نوو يا منە.

ل ھەمبەر ((ھەڭ)) يان ((ھەڭوودو)) يا كورمانجى ((ئىك)) يان ((ئىك وودو)) د بەھدىنىسى دە ھەبە. بىنپەرە،

	كورمانجى	بەھدىنى
1	نەسرین سېنەمى ناپېنە و سېنەم نەسرینى ناپېنە. نەسرین و سېنەم ھەڭوودو ناپېنە.	نەسرین سېنەمى ناپېنە و سېنەم نەسرینى ناپېنە. نەسرین و سېنەم ئىك و دوو ناپېنە.
2	وى سەئەتا خوە ب يا وى گوهارت و وى سەئەتا خوە ب يا وى گوهارت. وان سەئەتین خوە ب ھەڭ گوهارتن. وان سەئەتین خوە پەڭ گوهارتن.	وى سەئەتا خوە ب يا وى گوهارت و وى سەئەتا خوە ب يا وى گوهارت. وان سەئەتیت خوە ب ئىك گوهارتن. وان سەئەتین خوە پىك گوهارتن.
3	ئەو ژ ھەڭ جەپى نەبوونە.	ئەو ژ ئىك جودا نەبوونە.
4	قى پلاننى تەڭ نەدن!	قى پلاننى ئىك نەدن!
5	ل ھەڭ خستن.	ل ئىك خستن.

داچەك

پاشداچەكەين ((دە)) و ((رە))، لى نە ((قە)) د بەھدىنىسى دە ((دا)) و ((را)) نە. بىنپەرە،

كورمانجى: د سووكى دە، د سووكى رە، ب سووكى قە

بەھدىنى: د سووكى دا، د سووكى را، ب سووكى قە

پاشداچەكا ((رە)) يان ((را)) د بەھدىنىسى دە ل گەل داچەكا ((ژ)) بىي ناهيت. ل شوونا وى، ((بۆ)) -

يەكا بى ((ژ)) تىت ب كار ئانين. بۆمۆونە،

كورمانجى: ئەو كىتتېب ژ تە رەبە: ئەو كىتتېب ژ بۆ تەبە.

بەھدىنى: ئەو كىتتېب بۆ تەبە.

زىدەبى قان جداھىيىن د باھەتتى داچەكان دە ھىچ جوداھىيىن دى د ناڧبەرا بەھدىنى و كورمانجىسى

دە ناھىن دىتن.

ههژمار

ههژمار د بههدینی ده، نه وهک کورمانجیی، ب جاره کی می نه و ب پرتکا ((ئی)) یی تین ته واندن. بۆ نمونه،

بههدینی: چیرۆکا ئیکئی؛ خانیی پینجی؛ سالا ۱۹۸۷ ی
کورمانجی: چیرۆکا یهکی؛ خانیی پینجان، سالا ۱۹۸۷. ان

د گوتنا تاریخی ده، مرۆفه هم د بههدینی و هم د کورمانجیی ده قالبی ((ههژماری مههی)) ب کار تینه؛ بۆ نمونه، سییی گولانی، بیستویه کی ئاداری، شه شی ئیلونی و هتد. ئەف ((ئی)) یا کول فی ده ری ب سهر ههژماری قه هاتیه زیده کرن نه نیشانا زایه ندا نییر یا په یقه کا وهک ((کورا)) د فرازا ((کوری نازداری)) ده یه. ئەو ((ئی)) نیشانا میینیا ههژماریه و بنگه هی قالبی ((ههژماری مههی)) ب ئیحتیماله کا مهزن ((رۆژا ههژماری ژ مههی))؛ ئانکو رۆژا سییی ژ گولانی، رۆژا بیستویه کی ژ ئاداری و هتد. بوویه.

پرتک

پاشپرتکا کو د کورمانجیی ده نینه و د بههدینی ده گه له ک چالاکه ((انی)) یه. ئەف پرتک ناخین یاری و لیستکان ژ ناقدیران ساز دکه؛ بۆ نمونه،

ته پانی (ژ ته په (گۆک)) و -ئانی، هیکانی، دامانی، گوستیلانی، په رکانی (لیستکا کاخه زان)، بۆکسانی، ماتانی، قوچانی، مستانی، ئارمانجانی، تیرانی، کیلانی، به رشووتکانی، چۆلانی، برانی (برانی) و گه له کین دی.

نافی وی پرۆسه سا زه و جانندی یا کو پی دوو مالبات کچین خوه بی نه فه قه ل هه ق دوو دگوهۆرن و هه ره که چهک ژ وان دبه بوو کا مالباتا دی ل بههدینان (پینک گوهۆرکانی) یه. ته فی کۆ ئەف په یف ب ((انی)) یی دقه ده، پرۆسه س ب خوه جدییه و د رهوشین ئالوز ده مالویرانی ژ ی ژ ی چی دبه. هه گه ره ئەف نه لیستکه کا وهخت ده ربا زکرنی به ژ ی، ئەو ((جانبا زیه کا جفاکی)) یه.

د فی با به تی پرتکان ده، پیوسته مرۆفه به حسا پاشپرتکا ((یک)) ی و کارین وی د بههدینی ده بکه. ئەم دزانن وه زیفه یا سه ره کی یا فی پرتکی ((بجوو ککرن)) ه. بۆ نمونه، ((دارک)) داری بچوکه، ((دیوارک)) دیواری بچوکه و هتد. لی، ئەو د بههدینی ده کاری دی ژ ی دکه. ئەو

ژ ی ((ناقدیرکنا)) په یقانه. بۆ نمونه، ((بالیفک)) دکاره مهزن و دکاره بچووک ژ ی به. ((ik)) ک. کول داویا په یقییه ئه رکی بچووک کرنی ناکه. ئەو ب ته نی نیشان دده کو ئەف په یف ((ناقدیر)) ه. فیجا، په یقین ((کورک))، ((کچک))، ((مییرک))، ((ژنک))، ((سینیک))، ((نقینک))، ((که قچک))، ((سه ره قچیرک)) و هتد. نه بچووک کری نه. گه له ک گرنگه مرۆفه بزانه کۆ

ئېدىيەيىن ل ژۆر يىن گىدايى وەزىفە يىن ((ik)) كى د كورمانجى و بەھدىنىي دە نە ياسايىن رەھانە و دكارن ل ھەردوو ئالبان يىن دىتن.

ھەڧۆكسازى

مەبەست ژ ((ھەڧۆكسازىي)) چاوانيا رىزكرنا پارچە يىن ئاخفتنى و گىردان و پەيوەندىيىن ئاقبەرا وان دەيە.

ل قان ھەردوو ھەڧۆكان تەماشە بکە:

بەھدىنى: شقانان ھەسپەك دىت.

كورمانجى: شقانان ھەسپەك دىتن.

پەيڧا كو قان ھەڧۆكان ژ ھەڧچى دكە لىكەرا ((دىتن))ە. د ھەڧۆكا بەھدىنى دە، ((دىت)) ديار دكە كودەم دەما بۆرىيە و كەسى يان تىشتى ب كىرا ((دىتنى)) ڧە ەلاقەدار يەكەپە ژمارە و كەسى سىيىي (نانكو، نە ئەز و نە تولى ئەو). ڧى لىكەرى گىردان ب پەيڧا ((ھەسپەك)) ڧە ھەيە ژ بەر كو ((ھەسپەك)) ھەم يەكەپە ژمارە و ھەم ژى ((كەسى؟)) سىيىيە. د ھەڧۆكا كورمانجى دە، ((دىتن)) خويا دكە كودەم دەما بۆرىيە و كەسى يان تىشتى ب كىرا ((دىتنى)) ڧە پەيوەندىدار پرهە ژمارە و كەسى سىيىي (نانكو، نە ئەم و نە ھوون لى ئەو). ڧىڧا، گىردانا ڧى لىكەرى ب پەيڧا ((شقانان)) ڧەيە چونكى ((شقانان)) پرهە ژمارە و كەسى سىيىيە.

ھەگەر ئەم پەيڧا ((شقانان)) ب سوپژەكتا ھەڧۆكى، پەيڧا ((ھەسپەك)) ب ئوپژەكتا ھەڧۆكى و پەيڧا ((دىت)) يان ((دىتن)) ب لىكەرا ھەڧۆكى ب ئاڧىكن، ھىنگى ئەم دىيىن پەيوەندىيا لىكەرى ب پارچە يىن دى يىن ھەڧۆكى ڧە ب ئاوايەكى زەلالترىدن ناس كرن. د بەھدىنىي دە، لىكەرا ترانستىڧ يا دەما بۆرى دە ھەمى گاڧان تايەتمەندىيىن ئوپژەكتا ھەڧۆكى نىشان ددە؛ لى، د كورمانجىي دە، ھەمان لىكەر د ئەينى دەمى دە پرانيا جاران سىمايىن سوپژەكتا ھەڧۆكى دىمىنە. ئاوايى بەھدىنى ب ئىستىقرار و بى ئاورتەيە؛ لى، ئاوايى كورمانجى خوەدى ئاورتەيە. تودكارى زانبار يىن زىدە ترل سەر ڧى مەسەلەيى د نڧىسارا من ((ئەرگاتىڧى مۇھرا كورمانجىي يە)) (www.nefel.com) دە پەيدا بكى.

ڧەرڧەكا ھەڧۆكسازى يا دى د ئاقبەرا بەھدىنى و كورمانجىي دە دەبرىنا ملكىە تىيە. ل قان ھەڧۆكان مېزە بکە:

بەھدىنى: من سى قەلەم ھەبوون.

كورمانجى: سى قەلەمىن من ھەبوون.

ھەگەر ئەم ديسان تەرمين (سوژەكت (س)), (ئۆژەكت (ۆ)) و (ليکەر (ل)) ل قى دەرى ژى ب کار بيین، ھینگى پارچە بيین ھەقۇکين ھان دى ب قى ئا و ابي بيین نا ق کړن:

بەھدينى: من (س) سى قەلەم (ۆ) ھەبوون (ل)

كورمانجى: سى قەلەمىن من (س) ھەبوون (ل)

و ەك توژى دىينى، جداھى ل قى دەرى ئەو ەكۆ ليکەرا ((ھەبوون)) ى-يان ((ھەيىن)) ى-د بەھدينى دە ترانسىتيفە لى د كورمانجى دە نە ترانسىتيفە. ھنەك نمونە بيین دى:

بەھدينى: مە مېھقان (ى-ي) يت ھەيىن.

تە شۆلەك ھەيە؟

وان خانى نىنە.

كورمانجى: ميقانين مە ھەنە.

کارەكى تە ھەيە؟

خانى وان نىنە / تونەيە.

ھيژايى گوتنىيە كۆ ئەق ليکەرا ((ھەبوون)) ى د بەھدينى دە ھەم د دەما بۆرى و ھەم ژى يا نەو دە ب ئۆژەكتا ھەقۇكى قە گریدايبىە. ب گەلەمبەرى، ليکەرا كورمانجى يا ترانسىتيف ب تەنى د دەما بۆرى دە خو ە ب ئۆژەكتا ھەقۇكى قە گرى د دە.

ھەقەر كرنە كا گو قەرناسى
دناقەرا گو قەرين
بەھدينى و كورمانجى

عبدالسلام نهجمدين عېولا

زانکویا دهوکی - کولیزا نادابی

هه قبه ر کرنا
جهناقین کەسی
دناقبه را
کوردی - ک.س - و فارسیدا

شەکوڵینهکا بهراوردکارییه

باشووری روسیایی، شوش،
بهلوچستان، هندستان و کوردستان
و.هتد) شارستانییهکا مهزن بهلاڤ
بوویه، کولیکچوونهکا مهزن دناقبهرا واندا

دهرازینک

لدویف وان شه کولینین هاتینه کرن دیار
دییت لسه ر روویهرەکی بهرفرههیی ئهردی
و پشتی چاخێ بهردین ل (رۆمانیا،

ههيه، ئەهه چهنده زانا هان دابنه وئ
 شارستاني ب بهرهمي گهلهكي بزنان و
 قئ گهلي ب (هندو - ئهورويي) ناڤ
 بكن، ئەهه گهله خودان زمانهكي ههه قئشك
 بوون لي ژ ئه نجامي هندهك ئه گهران ژ
 ههه جؤدا بوينه، ب قئ جؤدا بووني
 زمانين جؤدا جؤدا ژئ پهيدا بوينه و
 دهيتته گوتن ئەهه زمانئ هندو ئهورويي
 وهرارا زماني (Proto Indo-European)
 «1» يه. وهكي ئاماژه پئ
 هاتيبه كرن لوي سهردهمي مشهخت
 بوونهك روي دابه و پشكهك ژ قئ گهلي
 بهرهف (بهلقان) و (باشووري رۆژهلاتا
 هندستاني) و پشكا ديتر ژئ بهرهف (ئاسيا
 بچويك) و (ئيراني) چووينه. ئەو پشكا
 بهرف ئيراني هاتين ل چهنده دههه رين ژئيك
 جؤدا ئاكنجي بوون:

• گوتي و پاشان ميدي، ل چيايين
 زاگروسي ئاكنجي بوون.

• پارسي بهرف باكووري ئيراني
 هاتن.

• فارس ژئ بهرهف باشووري ئيراني
 چون. «2»

ب قئ چهندي ژئيك جؤدا بوونهك
 كهتبه دناڤ زمانئ وان دا لهوا ههمي ئەو
 زمانين دكهشنه دسنوري ئيراني دا
 ب (Iranian-Languages) هاتينه
 نياسين لدوي قئ چهندي بؤمه ديار دببت
 كا چهوا جهئ ئاكنجي بوونا كورد و فارسان
 ژ ههه جؤدا به وهسان ژئ زمانئ وان ژئ
 ههه جؤدا به لي ژ ئه نجامي ههه قئسنوري و
 ههه قئخيزانيا وان نيزيكي و وهكهه قئ د
 ناچهرا وان دا ههيه.

ئەهه ههه دوو زمانه مينا كه رهسته و
 ژئدهرين بهري ددهنه خوبا كرن ژ چهنده
 قؤناغان دهرياز بوينه و بقئ رهنگي نهو
 كه هشتينه مه ئەو قؤناغ ژئ (ئاقستا و
 پهلهوي) نه.

وههرا زمانى كوردى و فارسى

زمانى كوردى و فارسى ب درىژاھيا ديروكى ژ چەند قوناغان دەرياز بووينە واتە زمانى كوردى و فارسىا نھو وھهرا چەندين زمانين كەفتين ئيرانينه ،مينا :

1- زمانى ئاقيستايى (مادي) : زمانى پەرتووكا ئاييني يا زەردەشتى (مادي) يە لى ھەمى پشكين پەرتووكى ب زمانى مادي نەھاتينە نقيسين و بتنى پشكا گاتا بقى زمانى ھاتينە نقيسين. و ھەر وھسان ژ شينوارين كوب فى زمانى ھاتينە نقيسين ئەو ژى شينوارين (پرس پوليس ئستەخر) ھ ژ وان تيکسان ديار دبيت د فى قوناغى دا زمانين ئيراني گەلەك نيزبكي ھەژ بوونە لى ژ ئەنجامى باردوخين سەردەمى ،جياوازيەكا مەزن دناقبەرا وان دا پەيدا بوويه . زمانى كوردى بەروفاژى زمانى فارسى پتر پيوەنديا وى ب زمانى مادي ھاتينە پاراستن ،وھك د فى بەراوردكرنا ژيريدا دەھيتە ديتن «3» :

مادي	فارسى	كوردى (ك.س)
ئەزم (azim)	من	ئەز
ئەورە (awra)	اير	ئەور
بەرز (bariz)	بلند	بەرز
دوژنگە (duzangah)	دوژخ	دوژە
ئاتەر (atar)	آتش	ئاگر

- زمانى پەھلەوى : زمانى پشتى (زمانى مادي) كار پى ھاتينە كرن ب زمانى

پەھلەوى دەھيتە نياسين ، ئەو ژى ل دوو دەقەر و سەردەميين ژينك جۇدا ھاتينە بكار ئينان ، بریتيه ژ :

ا- پشكا پەھلەويا ئەشكانى ، بریتيه ژ دەستقيسين (مانەوى) ل(تورقان) ، لدويف وى دابەشكرنا بۆزمانين ئيراني ھاتينە كرن كوردى دى سەر بقى پشكى بيت چونكى ھەر دوو زمانين ژووريا روژئافا ئيراني نە .

ب- پشكا پەھلەويا ساسانى ، بریتيه ژ وان دەستقيسين ل ھەريما فارس ل ژيريا ئيراني ھاتينە ديتن كوئەو ژى بریتينە ژ راقە كرنا ئەقيستايى. «4»

كەواتە زمانى پەھلەوى دكەھيتە قوناغا دناقبەرا زمانى (ئاقيستا) يى و (فارسى و كوردى) يا نھودا. نھو دى ھەول دەين ب بەراوردكرنا چەند پەيشان فى پەيوەنديى نيشان بەھين «5» :

پەھلەوى	فارسى	كوردى (ك.س)
ھامين (Hamin)	تابستان	ھاڤين
برات (Brat)	برادر	برا
روژ (Roz)	روز	روژ
كەفچك (Kafcak)	قاشق	كەفچك
ليستن (Listan)	ليسيدن	ليستن

گرنكى و جھى جھناقان د نأف پشكين ناخافتنى دا

بياقى قەكولين لسەر جھناقان دكەھيه دناڤ ئاستى مؤرفؤلؤژى دا، زانستى

ششنى ژمارە (2)

ششنى ژمارە (1)

به لاقبوونا گه ئی هندو- ناری

پیتشه چوونا زمانی و اتا په یقی ژ پشکه کا ناخافتنی بو پشکه کا دی دهیتسه فه گوهاستن ب تایه تی د پشکین (نا، هه فالنا، و هه فالکار) یدا ئەف دیارده دهیتسه دیتن لی مەرج نینه د هەمی پشکه کی دا ئەف دیارده یه هه بیت، بو نمونه جهناف ژ فی دیاردی د دورن و اتا وان بو پشکه کا دی ناهیتسه فه گوهاستن.

جهناف دهینه هژمارتن کو کومه له یه کا داخراون ب وی واتایی کو هژمارا وان یا دیاره و یا جیگیره واته کییم وزنده نابن. دناف جهناقان دا سی چه مک هه نه :

چه مکی که سی ، هه ره وه کی دیا ر مه چه ندین جوړین جهناقان هه نه، مینا جهناقین (که سی ، خویدی ، نیشانه ، پرسیار... هتد) لقیروی جهناقین که سی ب

مورفولژی ل دویف تایه ته نندی و سروشتی هه ره زمانه کی پشکین ناخافتنی دابه شی چه ندین پشکان دکه ت. ریزمان نقیسن کورد ده پشکین ناخافتنی ژ هه ف جوذا کرینه و ریزمان نقیسن فارس ژی نه هه پشک ژ هه ف جوذا کرینه ، هه ره وه کی د خشتی ژماره (3) دا دهیتسه دیتن.

هنده ک ژ شان پشکان سه ره خونه و هنده ک نه سه ره خونه ، جهناقین جوذا سه ر ب پشکین سه ره خونه واته بتنی رولی خوه دبیین لی جهناقین لکاو و نیشانین ریکه فتنی سه ر ب پشکین نه سه ره خونه واته بتنی ناهین و نه شین بتنی رولی خوه دبیین. دان و هه لېبژارتنا واتایی بو شان پشکین ناخافتنی ریکه فتن ل سه ره هیه لی هنده ک جارن ژ نه نجامی و هه رار و

پشکین ناخافتنی دزمانی کوردیدا	پشکین ناخافتنی دزمانی فارسیدا
ناقر (NOUN)	اسم
هه قالناقر (ADJECTIVE)	صفت
جهناقر (PRONOUN)	ضمیر
ژماره (NUMERAL)	عدد
کار (VERB)	فعل
هه قالکار (ADVERB)	قید
نامرازی پیوهندی (CONJUNCTION)	حرف ربط
پریپوزیشن (PREPOSITION)	حرف اضافه
نامرازی سه سورمان و گازیکرنی (INTERJECTION)	صوت یا شبه جمله
پارتیکل (PARTICLES) «6»	

مؤرفیمه کی یان چند مؤرفیمه کان کو جهی ناغه کی یانژی گوتنه کی دگریت و وی ژ دووباره کرنی دپاریزیت.

چهند تییینیهه ک لدور ئیتیمؤلۆژی یا جهناقین کوردی و فارسی

هر وه کی مه دایه خوه یا کرن زمانی کوردی و فارسی ژ خیزانا زمانی (هند ته وروپی) نه، نهو لدویف فی چهندی ته گهر مه بقیت قه کولینه کا میژووبی یان ژ دیباگرامی بکهن دی بینین کهنترین ژندهری نقیسی و هم بشین پشت پیقه گریدهین ته و ژ پهرتووکا (ناقیستا) به. لی ته و کیماسیا دکه قیته د ریکا مه دا ته قیه کو ته ق (ناقیستا) یا نهول بهر دهستی مه ب پتر ژ زمانه کی هاتییه نقیسن، ئیک ته وه ته و پشکا (گاتا) پی هاتییه نقیسن و دیبژنی

فی چه مکی ژ جهناقین دی دهینه جودا کرن.

چه مکه ژماره، که سی ئیکی، که سی دووبی و که سی سیی هه یه.

چه مکی تاک و کو، واته که سی ئیکی که سی دووبی و که سی سیی تاک و کو ژ هه ژ دهینه جودا کرن.

د جهناقین لکا و دا ب وی مؤرفیما کو ته و دگه لدا دهیت ته چهنده ب ناشکرای دهیته دیتن لی ته چه مکه د نیشانین ریکه فتنی دا ناشکرا نینه و بی هلیای و لدویف ناخافتنی و وی رستا دگه لدا دهیت دهیته دهستنی شان کرن. که واته:

(جهناق دهیته هژمارتن ئیک ژ پشکین ناخافتنی و هه لگری چه مکی که س و ژماره بی و تاک و کو به، پیکه هاتییه ژ

جەننا قۇردى	جەننا قۇردى		جەننا قۇردى ئۇمۇمىي						جەننا قۇردى ئۇمۇمىي			كەس	
	جەننا قۇردى	جەننا قۇردى	جەننا قۇردى	جەننا قۇردى	جەننا قۇردى	جەننا قۇردى	جەننا قۇردى	جەننا قۇردى	جەننا قۇردى	جەننا قۇردى	جەننا قۇردى		جەننا قۇردى
min	ez	man	man	man	man	an	az	moh	az	mé	Az'im	ma	نېكى تەك
te	tü	tü	tü	tü	tü	tu	tu	-t	tu	té	mana	öwa	دوۋى تەك
wé	aw	ö	Awé	hän	Awé	oy	oy	-š	hō	šé	Häu	Hva-x'a	سې يې تەك
me	em	mä	Awé	hän	Awé	oy	oy	-š	hō	šé	ahmäkym	ahmäka	نېكى كۆ
wé	hön	šöma	Awé	hän	Awé	oy	oy	-š	hō	šé	Anghu	Yösmäka	دوۋى كۆ
wän	aw	öyšan	Awé	hän	Awé	oy	oy	-š	hō	šé	yösmäkym	xšmäka	سې يې كۆ

ديالېكتا گاتايي) و يې ديتري ژي زمانې
 (ثاقيستايي يې نوي) يه. ههروه كي د
 پورتووكا (ثاقيستا) دا هاتي «ئو و زمانې كو
 گاتا پې هاتييه نقيسين كه قنتره و ژلايې
 ريزماني و پيكتهاتي قه جوداهييه كا مه زن
 هه يه دگهل پشكا داويا ثاقيستايي،
 ئه قه ژي گه لهك ناريشان درووست
 دكه ت.» «7»

لي هندك ژ وان نقيسه ران ئه وين باسي
 جهناقان د (ثاقيستا) يې دا كرين ئه قه چهنده
 ل بهرچا قه نه گرتييه و توشي شاشي بوينه
 چونكي پيتقيه دياركرنا ئييمولوزيا
 جهناقان لدويث وان زمانان بيت ئه وين
 پورتووك پې هاتييه نقيسين واته زمانې
 ثاقيستا (زمانې مادي) و زمانې
 په هله وي. لدويث ئه و ژنده رين ل بهر
 دهستي مه، ئم دي ههول دهين گرويپن
 جهناقان لدويث وان زمانين دهه ر
 قوناغه كي دا هاتينه توماركرن باس بكه ين
 و دگهل جهناقين (فارسي و كورد) ايدا
 هه قبه ر بكه ين. بنيره خستي ژماره (4):

كه واته دشين بيژين:

1. هندك بوجوونين ئيتيمولوزي لدور

جهناقين فارسي:

جهناقې (من) بو جهناقې كه سي ئيكي تاكي
 (mana) يا ثاقيستايي دزفريته قه.
 جهناقې (تو) بو جهناقې كه سي دووي تاكي
 (tū) يا ثاقيستايي دزفريته قه.

جهناقې (او) يانزي (اوي) رهنكه ژ (oy) يا
 فارسي ناقين يا كه سي سبي تاك هاتييت و
 ئه و بخوه ژي ژ (Hāu) يا ثاقيستايي
 هاتييت.

جهناقې (ما) بو (ama) يا فارسي ناقين يا
 كه سي ئيكي كو دزفريته قه.

جهناقې (شما) بو (ašmah) يا فارسي
 ناقين يا كه سي دووي كو دزفريته قه.

جهناقې (ايشان) رهنكه ژ (oyšan) يا
 فارسي ناقين يانزي ثاقيستا يا كه سي سي
 يي تاك هاتييت.

ب. هندك بوجوونين ئيتيمولوزي لدور

جهناقين كوردي:

گروي ئيكي:

جهناقې (ئه ز) بو (az) يا فارسي ناقين و
 (az am) يا ثاقيستايي دزفريته قه.

جهناقې (تو) بو جهناقې كه سي دووي تاكي
 (tū) يا ثاقيستايي دزفريته قه.

جهناقې (ئه و) رهنكه ژ (awē) فارسي يا
 ناقين يانزي ژ (Hāu) يا ثاقيستايي
 هاتييت.

جهناقې (ئم) رهنكه ژ (ama) يا فارسي يا
 ناقين هاتييت.

جهناقې (هوين، هنگ، هنگو) بو
 (anghu) يا (ثاقيستا) يي دزفريته قه.

جهناقې (ئه و) رهنكه ژ (awē) كه سي
 سي سي كويي ثاقيستايي يانزي (haw) و
 (aw) يا فارسي يا ناقين هاتييت. «9»

گروپی دووی:

سهره خویه و گروپه کی دیتر ژی لکاوه واته
بتنی ناهین لی د کرمانجییا سهریدا مه
دوو گروپین جهناقان هه نه و ههر دوو ژی
سهره خونه واته دشین تنیا بهینه بکار
ئینان، گروپه ک دگهل دؤخی راسته وخو و
گروپه ک ژی دگهل دؤخی تیان دا
دهییت. که واته جهناقین لکاوه دؤخی
دیالیکتی دا نینن. نهودی ههول دهین وان
دنه خشین ژماره (5) و (6) دا هه فبهه
بکهین:

لدویف خشتی ژماره (5) بؤ مه دیار
دبیت، جهناقی کهسی دووی تاک (تو) د
ههر دوواندا هه فپشکه و جیاوازی د
که سین دیتر دا ههیه. ههروه سان پیدقیه
بیژین جهناقی فارسیی (من) وهک ههقه
دگهل جهناقی جؤدایی دؤخی تیانی
کرمانجییا سهریدا. لدویف خشتی ژماره
(6) ژی بؤ مه دیار دبیت، گروپی (من) ل

جهناقی (من) بؤ (ma) یان (mana) یا
(ئاقیستا)یی دؤفریته فه.
جهناقی (ته) رهنکه ژ جهناقی ئاماژه یسی
(ta) یا (ئاقیستا)یی هاتبیت.
جهناقی (وی) بؤ (vi) یا ئاقیستایی یا
کهسی سینی تاک دؤفریته فه.
جهناقی (مه) رهنکه ژ (ma) یا کهسی
ئیککی تاکی ئاقیستایی هاتبیت.
جهناقی (وه) رهنکه ژ (hva) یا کهسی سی
یی تاک یانژی (hava) کهسی سی یی تاکی
ئاقیستایی هاتبیت.
جهناقی (وان) بؤ مه ساخ نه بوو کا ژ کیشه
هاتییه.

1. جهناقین کهسی: هه فبهه رکنا وان:

د زمانی فارسیدا دوو گروپین جهناقان
هاتیینه دهست نیشان کرن، گروپه ک

خشتی ژماره (5)

کهس	جهناقین کرمانجییا سهری دؤخی راسته وخو	جهناقین فارسی دؤخی راسته وخو و تیان
ئیککی تاک	ئهز	من
دووی تاک	تو	تو
سی یی تاک	ئهو	او، وی، اوی
ئیککی کو	ئهم	ما
دوی کو	هون، هنگ، هنگو، هنگه	شما
سی یی کو	ئهو	ایشان، آنان

خشتی ژماره (6)

کهس	جهناقین کرمانجییا سهری دؤخی تیان	جهناقین فارسی (گروپی نکاو)
ئیککی تاک	من - م	م
دوی تاک	ته	ت
سی یی تاک	وی / وی - نهوی / نهوی	ش
ئیککی کو	مه	مان
دوی کو	وه - ههوه	تان
سی یی کو	وان / وا - نهوان / نهوا	شان

کرمانجییا سهری دا رۆلی وان جهناقین لکاوین فارسی دگیریت، ههروهسان ل قیری وهک ههقییهک د کهسی ئیکی تاکی کرمانجیا سهری و جهناق لکاوئ کهسی ئیکی تاکی فارسی دا دهیته دیتن چونکی ل کرمانجییا سهری دا گهلهک جار ان ل شوینا (من)، (م) دهیته بکارئینان. ههروهسان پیندقییه بیژین دناقبهرا جهناق ل جودایی کهسی ئیکی کوردی و جهناق ل جودایی کهسی ئیکی کوی اینتهر فارسی دایکچونهک ههیه:

(کرمانجییا سهری) مه ما (فارسی) کومه لا (ئهز) د کرمانجییا سهریدا دگهل (تینه پهر) و (تیپهری نهوی سادو بهره وام) و دهمی (دهیت) دا دهیت و کومه لا (من) دگهل (بوربی تیپهر و نهوی ته و او) دا دهیت. لی د فارسیدا گرۆپهکی جودا ههیه کو دگهل تیپهر و تینه پهر دا دهیت.

لدویف شی چهندی جیاوازییه کا دی ناقبهرا کرمانجییا سهری و فارسیدا دهیته دیتن چونکی مه گرۆپی (من) بهرام بهر جهناقین لکاوین فارسی دانا بوون و پیتقی بوو کا چهوان ل زمانی کوردیدا بو تینسی بوربی تیپهر و نهوی ته و او) گرۆپی (من) دهیت د زمانی فارسی ژی دا بو هه مان تینسان جهناقین لکاو هاتبان لی وهسان نینه، ناریشه ل قیری نهوه کو ریککهفتن ل فارسی دا بهرۆقاژی کرمانجییا سهریدا دناقبهرا (بکه و کار) ایدایه، هه رهقهیه وه دکهت ل قیری جهناق لکاو نه شیت ب

ته و او ب ئهرکی خوه رابیت و جهی جهناق ل جودا بگرت، ههروهکی دقئ نمونا ژیریدا دا دیار دبیت:

ما گفتیم

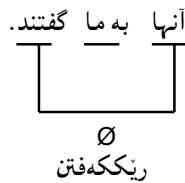
نهوئه گهر جهناق ل جودا لادهین پیندقیه (نیشانا ریککهفتنی) ژی لادهین تا وهکو بشیین جهناق لکاو ل سهر زیده بکهین، کو دبیته:

(گفتمان)

لی ئه شه ههلهیه، چونکی ل نمونا سهریدا (ما) (بکه) بۆ لی ل قیری (مان) (بهرکاره)، لی دقئ نمونئ دا:

آنها به ما گفتند.

ئه گهر جهناق ل (ما) کو (بهرکاره) لادهین و ل شوینا وئ (جهناق لکاو) دانین، دی بیته.

آنها گفتند + مان.

آنها گفتندمان.

ئه نمونه یا دروسته چونکی (مان) ل قیری ژی ههر (بهرکاره). ل قیری راستییه کا دیتر بۆ مه دیار دبیت نهو ژی ئه فهیه کو ئه گرۆپی جهناقین لکاوین فارسی دبنه (بهرکاره) ژی.

ئهرکی وان:

1. جهناقین جودا بپین دۆخی (راسته و خو

و تیان د زمانی کوردیدا د هردوو دؤخیڼ
تیپهرو تیپهپهردا (نهرکی بکهری)
وهردگرن .

نمونه:

- نهز هاتم .

لقیږی (هات) تیپهپهرو جهناقسی
جودایی دؤخی راستهوخو (نهز) بکهری
وییه .

نمونه:

- من گوت .

ل قیږی (گوت) تیپهپهرو جهناقسی
جودایی دؤخی تیان (من) بکهری وییه .
نهز چهنده د زمانی فارسی ژی دا
دهیته دیتن واته جهناقین جوداییڼ فارسی
د هردوو دؤخیڼ تیپهرو و تیپهپهردا
(نهرکی بکهری) وهردگرن .

نمونه:

- من امدم .

لقیږی (آمد) تیپهپهرو جهناقسی
جودایی (من) بکهری وییه .

نمونه:

- من گفتم

ل قیږی (گفت) تیپهپهرو جهناقسی
جودایی (من) بکهری وییه .

ههژییه بیژین ل (کاری بوری) سادهیی
تیپهرو تیپهپهردا (د شینویهکی ناویزه دهیته
دیتن نهو ژی نهقیه کو جهناقسی کهسی تاک
(ش) ل تیڼسی ناقبری دا هندهک جارار
(نهرکی بکهری) وهردگریت .

نمونه:

من به او گفتم کی به خانه می روی،

گفتش فردا .

ل قیږی نهز (ش) یه ل شوینا جهناقسی
جودایی (او) هاتیته واته (او گفت) ، کهواته
(ش) لقیږی (نهرکی بکهری) دینیت .

ب . جهناقین جودایی دؤخی (راسته و
خو و تیان) د زمانی کوردیا ل دؤخی تیپهردا
(نهرکی بهرکاری) وهردگرن .

نمونه:

- وی نه م برین .

لقیږی (نهم) ، جهناقسی دؤخی راستهوخو
(بهرکاره) .

نمونه:

- وی سیتقا مه خوار .

ل قیږی (سیتقا مه) بهرکاره . کهواته ل
قیږی بؤ مه دیار دبیت (جهناقسی دؤخی
تیان) مینا جهناقین دؤخی دیترا راستهوخو
نابنه (بهرکار) بهلکو د (فریزه کابهند) دا
دهیڼ . ل قیږی نمونا سهری دا (سیتف) دیار
کرییه (مه) دیارکهره و ب هاریکاری یا
نیشانا خستنه سهری گهشتینه ههز و ب
ههقرا دینه بهرکار .

نهز چهنده د زمانی فارسی ژی دا
دهیته دیتن ، واته جهناقین جوداییڼ
فارسی ل دؤخی تیپهردا (نهرکی بهرکاری)
وهردگرن .

نمونه:

او ما را برد .

لقیږی (ما) ، (بهرکاره) .

نمونه:

او سیب ما را برد .

لقیږی (سیب ما) ، (بهرکاره) . کهواته بؤ

مه دیار دبیت ئەهف جهناشه ژبلی کو راسته و خو دبیت (بهرکار) د (فریزه کابه‌نده‌دا، دهیت و دبیت بهرکار. ل فی نمونا سه‌ری دا (سیب) دیار کریبه و (ما) دیار که‌ره. بقی ره‌نگی چونکی جهناقین جودایی فارسی (ئه‌رکی بهرکاری) و ه‌ردگرن، پی‌تقیه (جهناقین ل‌کاو) ژ ه‌مان ئه‌رکی و ه‌رگرن.

نمونه:

او بردمان.

ل قیری (مان) بهرکاره.

نمونه:

او سیبمان را خورد.

ل قیری (مان) بهرکاره.

که‌واته گروپی جهناقین ل‌کاو (م، ت، ش، مان، تان، شان) ئه‌رکی بهرکاری دبیت و بۆ نیاسینا فی جهناق فی دشین جهناقین (مرا، ترا، اورا، مارا، شمارا، ایشانرا) ل جهی فی گروپی دانین ته‌گه‌ر و اتا خوه ژ ده‌ست نه‌دا ئەفه جهناقین ل‌کاوین بهرکارینه، بۆ نمونه؛ ته‌گه‌ر ل رستا (حسن گفتش). ل شوینا (ش) جهناق جودایی (اورا) دانین دی بینین و اتا خوه یا سه‌ره‌کی ژ ده‌ست ناده‌ت و دبیته:

(حسن اورا گفت)

که‌واته (ش) ل قیری (بهرکاره).

پ. کۆمه‌لا (ئه‌ز) ل زمانی کوردیدا (ئه‌رکی بهرکاری نه‌راسته‌وخو) و ه‌رناگرت لی گروپی (من) ئەفی ئه‌رکی و ه‌ردگرت.

نمونه:

ه‌وین ژ من و ه‌ردگرن.

ل قیری (من) بهرکاری نه‌راسته‌وخو به ژ بهر کو ئامرازی (ژ) ل به‌ری وی هاتیبه.

نمونه:

وی گوته مه.

ل قیری (مه) بهرکاری نه‌راسته‌وخو به.

ئه‌هف چه‌نده د زمانی فارسی ژ ی دا دهیته دیتن، واته جهناقین جودا (ئه‌رکی بهرکاری نه‌راسته‌وخو) و ه‌ردگرن.

نمونه:

او به ما گفت.

ل قیری (ما) بهرکاری نه‌راسته‌وخو به.

ت. ژ وه‌ک هه‌قیبا خشتی ژماره (6)

دشین ئامراژه بدهینه هندی کو هه‌ر دو گروپین دفی خشته‌ی دا ژ بۆ خوه‌یه‌تی دهینه بکارئینان ئانکو ئه‌رکی خوه‌یه‌تی و ه‌ردگرن، هه‌روه‌کی دفی خشته‌ی دا دیار دبیت:

خشتی ژماره (7)

فارسی	کرمانجییا سه‌ری
کتابم	په‌رتووکا من
کتابه‌یام	په‌رتووکین من
کتابه‌یامان	په‌رتووکین مه
کتابه‌یاتان	په‌رتووکین وه

ژ شان نمونین ژووری ئه‌وین مه بۆ کرمانجییا سه‌ری و فارسی ئیناین دیار دبیت ده‌می ئەهف دوو گروپه بۆ خوه‌یه‌تی دهیته بکارئینان دبنه (دیارگری)، ئەهف (دیارگری) یه‌ ده‌گه‌ل (دیارکه‌ری) دا فریزه‌کی پیک دینن - هه‌روه‌کی به‌ری نه‌و ئامراژه پی هاتیه کرن - ئەهف فریزه ژ (فریزه‌کابه‌نده‌ه).

2- نیشانیڻ ریڙکه فتنی:

هه څبه رکړنا وان:

هندهک ژ زمانه فانان ده می باسی جهناقان دکهن باسی فان نیشانیڻ ریڙکه فتنی ناکه و دگهل (کارای) دا باس دکهن لی هنده کین دیتر هه دگهل جهناقاندا باس دکهن و ریڙکه فتنهک سه بارهت فی چندی نینه و هه ژبده رکی ل دویش رایا نفیسه ری وی هه لسوکهوت دگهلدا کریسه. نهو ته گهر هم ژی فان نیشانا و هریگرین و باس بکهین بومه دیار دبیت د فارسی و دیالیکتا کرمانجییا سه ری دا بتنی گرویه کی فان نیشانیڻ ریڙکه فتنی هه یه، نهو ژی بریتینه ژ:

خشتی ژماره (8)

فارسی	کرمانجییا سه ری	کهس
م	م	نیکی تاک
ی	ی	دووی تاک
د-Ø	Ø-Ø	سی بی تاک
یم	ین	نیکی کو
ید	ن	دوی کو
ند	ن	سی بی کو

لدویش فی خشته ی بومه دیار دبیت نیشانیڻ ریڙکه فتنی بین کهسی نیکی و دوی تاک وهک هه فن و ل هندهک دؤخان دا نیشانا (کهسی سی بی تاکی) فارسی ژی مینا (کهسی سی بی تاکی) کوردی (Ø) ه.

نمونه:

نازادی گوت. Ø (کرمانجییا سه ری)

آزاد گت. Ø (فارسی)

نهؤ کومه لا نیشانیڻ ریڙکه فتنی بین

فارسی کولسه ری هاتینه دستنیشانکرن دنقیسینی دا دهیته بکارنیشان لی ههروه کی هم دزانین قوتابخانی نوی بین زمانی پتر دوپاتی لی ل سه ری زمانی روژانه بی خه لکی دکهن و فه کولینین خوه ل سه ری نه انجام دهن. ژبه ر هندی ته گهر هم ناخفتنا وان یا روژانه وهریگرین دی بینین هندهک گوهورین دکه فته د خشتی ژماره (9) دا:

خشتی ژماره (9)

کهس	نیشانیڻ ریڙکه فتنی دزمانی فارسیدا - ناخفتنا روژانه-
نیکی تاک	م
دووی تاک	ی
سی بی تاک	Ø-ه
نیکی کو	یم
دووی کو	ین
سی بی کو	ن

لدویش فی خشته ی بومه دیار دبیت نیشانا ریڙکه فتنی بی (کهسی دووی کو) مینا نیشانا کهسی نیکی کو بی کرمانجییا سه ری، نیشانا ریڙکه فتنی یا (کهسی سی بی کو) ل هه ردو و زماناندا وهک هه فه.

بؤ نمونه:

خشتی ژماره (10)

کهس	نمونه
نیکی تاک	خوردم
دوی تاک	خوردی
سی بی تاک	خورد
نیکی کو	خوردیم
دوی کو	خوردین
سی بی کو	خوردن

ئەركى وان

ل نمونا ئىككى چونكى (نان) بەركارە و تاكە ژبەر قى چەندى نیشانان رىككەفتنى تىدا مورفيها (Ø)ە، د قى نمونىدا ب ئاشكەرايى بۆمە ديار دبىت كو (بەركار) دگەل (كارى) رىك دكەثىت ، چونكى ئەگەر بەرورقاژى يا قى چەندى با دا نمونە بقى شىپودى بيت(مە نانەك خوارن.*) ئەقە ژى ژلايى رىزمانىقە ھەلەبەدا .ل نمونا دووى ئەقە چەندى ئاشكەراترە دەمى (بەركار) تاك دبىت لى (بەركار) دبىتە كو ، ب قى رەنگى مؤرفيها (ن) ھاتىسە و (بەركار) و (كارى) دگەل ھەق رىك ئىخستىيە .

ل فان نمونىن سەرى بۆمە ديار دبىت كو نیشانان رىككەفتنى (بەركار و بەركارى) ژلايى كەس و ژمارەيشە رىكديخت ، ژبلى قى دگەھىنە قى ئەنجامى كو نیشانان رىككەفتنى تەنيا دگەل كۆمەلا (ئەز)دا دەيىن ، ھەرەكى دخستى ژمارە(11) دا دەيىتە دىتن .

ئەركى نیشانان رىككەفتنى ئەقەبە كو (بەركار) و (بەركار) ژلايى كەس و ژمارەى قە دگەل (كارى) دا رىك دىخن ، لى ئەقەكاركنە دزمانى فارسى و دىاليكتا كرمانجىيا سەرى دا جىاوازە چونكى ل زمانى فارسىدا ئەقە نیشانان رىككەفتنى تەنيا (بەركار و كارى) دگەل ھەق رىك دىخن لى د كرمانجىيا سەرىدا ژبلى (بەركار) ، (بەركار) ژى دگەل (كارى) رىك دىخن ، ئەقە ژى جىاوازىيەكا مەزنىە دناقشەرا ھەردوو زماناندا . ئەم دى ل خوارى ھەول دەين قى چەندى ب نمونەقە نیشان بدەين .

كرمانجىيا سەرى:

- ئەز ھاتم .

(م) نیشانان رىككەفتنى يە و بۆمە ديار دكەت كو (بەركار) وى كەسى ئىككى تاكە . مە نانەك خوار .

- من سى نان خوارن .

خشتى ژمارە (11)

كەس	ج . جۇدا	م . دەيىت	بنيات	ن . رىككەفتنى	ج . جۇدا	م . بەردەوامى	م . نھو	بنيات	ن . رىككەفتنى
ئىككى تاك	ئەز	دى	گر	م	ئەز	ا / ئ	د	گر	م
دووى تاك	تو	دى	گر	ى	تو	ا / ئ	د	گر	ى
سى يى تاك	ئەو	دى	گر	ە	ئەو	ا / ئ	د	گر	ە
ئىككى كۆ	ئەم	دى	گر	ين	ئەم	ين / يد	د	گر	ين
دووى كۆ	ھوين	دى	گر	ن	ھوين	ين / يد	د	گر	ن
سى يى كۆ	ئەو	دى	گر	ن	ئەو	ين / يد	د	گر	ن

کەس	ج. چۆدا	م. دەهیت	بنیات	ن. ریککهفتنی	ج. چۆدا	م. بەردەوامی	م. نھو	بنیات	ن. ریککهفتنی
ئیککی تاک	ئەز	دی	ھی	م	ئەز	/ای	د	ھی	م
دووی تاک	تو	دی	ھی	ی	تو	/ای	د	ھی	ی
سی یی تاک	ئەو	دی	ھی	ه/ت	ئەو	/ای	د	ھی	ه/ت
ئیککی کۆ	ئەم	دی	ھی	ین	ئەم	ین	د	ھی	ین
دووی کۆ	ھوین	دی	ھی	ن	ھوین	ین	د	ھی	ن
سی یی کۆ	ئەو	دی	ھی	ن	ئەو	ین	د	ھی	ن

"هاتن" **خشتی ژماره (12)**

ل دەمی ئەم کۆمەلا (من) بینن دی دیار بیت ریککهفتن دناقبەرا (بەرکار و کاری دا دەبیت ئەو ئی ب هاریکاریا هەر دوو مۆرفیمین (∅, ن).

کەس	ج. چۆدا	م. بەردەوامی	بنیات	ن. ریککهفتنی	ج. چۆدا	م. بەردەوامی	بنیات	ن. ریککهفتنی
ئیککی تاک	من	د	گرت	∅	من	د	گرت	ن
دووی تاک	تە	د	گرت	∅	تە	د	گرت	ن
سی یی تاک	وی	د	گرت	∅	وی	د	گرت	ن
ئیککی کۆ	مە	د	گرت	∅	مە	د	گرت	ن
دووی کۆ	وہ	د	گرت	∅	وہ	د	گرت	ن
سی یی کۆ	وان	د	گرت	∅	وان	د	گرت	ن

"گرتن" **خشتی ژماره (13)**

فارسی

د زمانی فارسی دا هەر وهکی بەری نھو
 هاتیە دیار کرن ریککهفتن دناقبەرا (بکەر
 و کاری دا یە و نیشانین ریککهفتنی ل
 هەمی تینسان و هەر دوو دۆخین تیپەر و
 تینەپەردا وەک هەژ دەردکەفن.
 پیتقیه بیژین نیشانا ریککهفتنی بو
 کەسی سی یی ل تینسی دەهیت، مضارع

اخباری، التزامی، ملموس و ماضی
 التزامی) دا دەهیت لی ل تینسی دیتەر دا
 نیشانا ریککهفتنی مۆرفیها (∅).
 هەر وهسان بو (ماضی نقلی و بعید کامل)
 دی نیشانین ریککهفتنی ب قی شیوهی
 بن: (ام، ای، است، ایم، اید، اند)
 سەبارەت قان فۆرمان هەندەک ژێدەرین
 فارسی مینا (مەدی معینیان) ددەنە خوہیا

کرن کو کورت کریا کارین (استم، استی، است، استیم، استید، استند)ن. ئەڤه ژێ ژبەر قسێ یه‌کی کو چاوگی ڤان کاران دزڤرته‌ڤه بۆ (استن)، لی ئەڤه چاوگه‌کی درووست کرییه چونکی هه‌روه‌ک ده‌یته گوتن «چاوگی هه‌می کاران دزمانی دا هه‌یه و ل ئاخفتنی ژێ ب ته‌نیایی بکار ده‌یت». لی (استن) ئەڤه‌ڤه‌نده تیدا نییه له‌وا دروست نییه بیژین ئەڤه‌ڤورمه ژ قسێ چاوگی هاتینه وه‌رگرتن؛ چونکی ژبلی (است) مه (هست) ژێ هه‌یه و دشین بیژین کو چاوگی هه‌ر دووان (بودن)ه. (ل خشتین ژماره 14-15) بنیره

جه و ده‌رکه‌فتنا وان

نیشانین ریکه‌فتنی د هه‌ر دوو زماناندا هه‌می جاری دکه‌ڤنه داوی یا کاری.. بنیره نموونین بوری - لی ئەگه‌ر ل تیتسه‌کی مینا (تیتسی نه‌وبی ته‌واوی تینه‌په‌ر). ل کرمانجییا سه‌ری - دا بنیاتنی کاری ده‌ر نه‌که‌فت ئەڤه‌ نیشانین ریکه‌فتنی دی راسته‌و‌خوب جه‌ناقسی یانژی ته‌واوکهری ڤه دنسیین. ئەڤه‌ڤه‌نده ل زمانی فارسی ژێ دال (زمان حال ساده)

دا ده‌یته دیتن.

نمونه:

کرمانجییا سه‌ری

ئه‌زم - ئەمین

ئه‌ز + Ø + Ø + م.

یان:

ئه‌زا زیره‌کم.

بکه‌ر + ته‌واوکهر + بنیات + ن ته‌واوی + ن. ریکه‌فتن

ئه‌زا + زیره‌ک + Ø + Ø + م

فارسی

منم - ماییم.

بکه‌ر + بنیات + ن. ریکه‌فتن

من + Ø + م

یان

بکه‌ر + بنیات + ن. ریکه‌فتن

من + هست + م.

نه‌ری یا وان دبیته (من نیستم).

یان:

من زرنگم.

بکه‌ر + ته‌واوکهر + بنیات + ن. ریکه‌فتن

من + زرنگ + Ø + م.

و:

بکه‌ر + ته‌واوکهر + بنیات + ن. ریکه‌فتن

من + زرنگ + هست + م.

كەس	ج. جۇدا	م. بەردەوامى	بىنيات (ماچى)	ن. رىككە قىتىنى	ج. جۇدا	م. بەردەوامى	بىنيات (مىچارە)	ن. رىككە قىتىنى
ئىككى تاك	من	مى	آمد	م	من	مى	أى	م
دووی تاك	تو	مى	آمد	ى	تو	مى	أى	ى
سى-يى تاك	او	مى	آمد	∅	او	مى	أى	د
ئىككى كۆ	ما	مى	آمد	ىم	ما	مى	أى	ىم
دووی كۆ	شما	مى	آمد	ىد	شما	مى	أى	ىد
سى-يى كۆ	ايشان	مى	آمد	ند	ايشان	مى	أى	ند

"آمدن" خشتى ژماره (14)

كەس	ج. جۇدا	م. بەردەوامى	بىنيات (ماچى)	ن. رىككە قىتىنى	ج. جۇدا	م. بەردەوامى	بىنيات (مىچارە)	ن. رىككە قىتىنى
ئىككى تاك	من	مى	گرفت	م	من	مى	گير	م
دووی تاك	تو	مى	گرفت	ى	تو	مى	گير	ى
سى-يى تاك	او	مى	گرفت	∅	او	مى	گير	د
ئىككى كۆ	ما	مى	گرفت	ىم	ما	مى	گير	ىم
دووی كۆ	شما	مى	گرفت	ىد	شما	مى	گير	ىد
سى-يى كۆ	ايشان	مى	گرفت	ند	ايشان	مى	گير	ند

"گرفت" خشتى ژماره (15)

نەرى يا وى دىبىتە (من زىنگ

گرۆپەكى لكاو ھەبە.

نىسىتم.)

كورتى و ئە نجامىن قەكۆلىنى

• دىزمانى كوردى - ك. س - دا دوو
گرۆپىن جەنقىن جۇدا ھەنە، كۆمەلا (ئەز)
كو دگەل دۆخى راستەوخو دا دەپىت و
كۆمەلا (من) كو دگەل دۆخى تىاندا دەپىت.
لى دىزمانى فارسى دا گرۆپەكى جۇدا و

• گرۆپى جەنقىن جۇدايى (ئەز، تو، ئەو،
ئەم، ھوین، ئەوای كوردى - ك. س -
ھەمبەرى گرۆپى جەنقىن جۇدايى (من)،
تو، او، ما، شما، ايشان) فارسى دەپىت.
• گرۆپى جەنقىن جۇدايى (من، تە، وى،
مە، وە، وان) كوردى - ك. س - ھەمبەرى

گرۆپیی جهنافیی لکاوئی (م، ت، ش، مان، تان، شان)ی فارسی دهییت.

(ناڤ و جهناف و هه فالناڤی) ڤه دڤه نیسییین.

• د زمانیی کوردیدا جهنافیین دۆخی راسته و خو ئه رکئی (بکه، بهرکار و بهرکاری نه راسته و خو)یی و هر دگرن و گرۆپیی جهنافیین دۆخی تیجان ئه رکئی (بکه، بهرکار و خوهیه تی) و هر دگرن، دزمانیی فارسیدا جهنافیین جوڤا ئه رکئی (بکه، بهرکار، بهرکاری نه راسته و خو)یی و هر دگرن و گرۆپیی جهنافیین لکا و ئه رکئی (بهرکار، خوهیه تی و هندهک جارن بکه رای و هر دگرن.

• ل که سی سی تاک دا نیشانا ریکه که فتن بۆ ده می (بوری ساده و بهرده وام) مورفیهها سفره.

• نیشانیین ریکه که فتنی د ئاخافتنا رۆژانه یا فارسیدا گه لهک نیزیکی نیشانیین ریکه که فتنی یین کوردینه ب تاییه تی ل که سی (ئیکئی و دوی سی) یین تاک و (دوی و سی) کودا وهک هه ڤن و ته نیا جیا وازی دکه سی ئیکئی کودا یه.

• گرۆپیی (م، ی، Ø، ین، ن، ن) دزمانیی کوردی - ک. س - هه ڤه ری گرۆپیی (م، ی، Ø، /، د، یم، ید، ندای فارسی دهییت، ئه رکئی وان دزمانیی کوردیدا ئه وه کو (بکه روه بهرکاری) ژلایی که س و ژماره یقه دگهل کاریدا ریکه دیخن لی دزمانیی فارسیدا ته نیا (بکه رای) دگهل کاریدا ریکه دیخن ئه ڤه گرۆپه دهه دوو زماناندا دکه ڤنه پاشیا کاری. نیشانیین ریکه که فتنی دزمانی کوردی - تینسی نهوییی ته و اوئی تینه په ر - و فارسیدا. زمان حال ساده - ب

• ئه ڤ لایه نی لی که چون د هه ر دو زماناندا ئیک نیزیکی یا هه ر دو زمانان نیشان دده ت ژلایه کی دیتر ڤه ئه ڤ جیا وازیین دناڤه را واندا سه ره یه خو یی یا وان دو زمانان نیشان دده ن.

ژیدەر:

1. فوناد همه خورشید. زمانی کوردی (دابهش بوونی جوگرافی دیالیکتکان)، وەرگیرانی: عوسمان عه‌لی قادر، وه‌زاردتی روشنبیری و راگه‌یاندن، چاپخانه‌ی (أفاق العربیة)، به‌غدا، 1985، ل. 15.
2. هه‌مان ژیدەر، ل. 18.
3. صدیق زاده (بوره‌که‌یی). فرهنگ ماد - کوردی به فارسی، جلد اول، «»، موسسه مطبوعاتی عطایی، چاپ زر، تهران، 1361، ص. ص. 40-50.
4. احسان بهرامی. گفتار نیک، مجله هوخ، توزیع انجمن زردشتیان یزد، شماره (8)، دوره بیست و چهار، 1352، ص. 50.
5. صدیق زاده (بوره‌که‌یی). ژیدهری به‌ری، ص. ص. 40-50.
6. د. نه‌وره‌حمان حاجی مه‌عروف. ریزمانا کوردی، به‌رگی ئیککی (مؤرفولوژی)، پشکا ئیککی (ناو)، به‌غدا، 1979، ل. 10.
7. هاشم رضی. اوستا، انتشارات بهجت، چاپ (فرنو)، تهران، 1379، ص. 211.
8. درووست کرنا فی خشته‌ی دامفا ژ فان ژیدهران هاتیه وەرگرتن: سوکولوف. زمانی ئاقیستا، وەرگیران و به‌راوردکردنی محهمه‌ئهمین هه‌ورامانی، به‌غدا، 1988/ ل. ل. 176-196.
- محسن ابولقاسم (د)، دستور تاریخ زبان فارسی، سازمان مطالعه و تدوین علوم انسانی دانشگاهها، چاپ (مه‌ر)، قم، ص. ص. 89-140.
- احسان بهرامی. گفتار نیک، ژیدهری به‌ری، ص. ص. 41-43.
9. سوکولوف. ژیدهری، به‌ری، ل. 178.
10. خسرو فرشید فرد. گفتارهایی ده‌بارده‌ی دستور زبان فارسی، چاپ اول، موسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ سپهر، تهران، 1375، ل. 27.

د. بايزي ئىمەرى

زانكۇيا دھوكى - كۆليژا ئادابى

كۆپىكرن ۋ گوهرين

ئەقىي زىكى ، ئەوى زىكى
كۆپىكرن كۆپىكرن
ئەقىي زەلامى ، ئەوى زەلامى
كۆپىكرن كۆپىكرن

[ئىيان سلىمان حاجى سلىقانه بى 2:21]

بۆنمونه ئىك ژ فان گرئىيان برىكا

هاتىه زانين كوياسايى كۆپىكرنى د
كوردىا سەرىدا لدەمەكى پەيدا
دبىت، دەمى ھەقالناقى ئاماژى بۆ
نيزىك يان ھەقالناقى نياسىنى،
بكه قىتته بەرى ناقەكى ھاتىه دياركرن
ب نىشانەكا دۆخى تىان، وەكى:

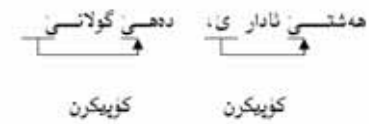

دارناسا دى بقی رهنگی هیته
شروقه کرن:-

نهقی زهلامی،

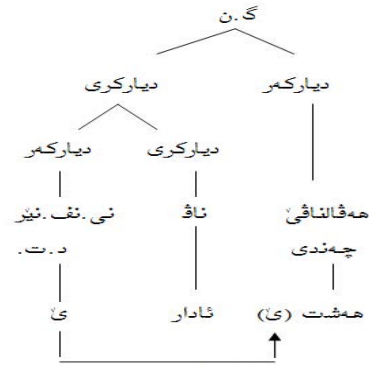

لی یا فهره لقییری بیژین کو کویبکرن
لجسه کی دیژی روی ددهت، نهو زی
ههقالناقی چهندی (هژمار) دکهقیه
بهری ناقی مههی یی هاتیه دیارکرن ب
نیشانهکا دوخی تیان، وهکی:-

بۆ نمونه ئیک ژان گریبان بریکا دارناسا
دی بقی رهنگی هیته شروقه کرن:-

ههشتی ناداری،

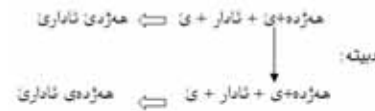

د زمانی کوردیدا یاسایه کی
فونولوژی ههیه بقی رهنگی:

ی ← ه ی

[عهبدوللا حوسین رهسول: 1: 163.162]

ژ بهر کو هژمارین دناقبه را دههی و بیستی
داب (ه) بدوماهی دهین: (یازده، دوازه،
سیزده، ... .)، ب یاسایی پیقانی (قیاس)
لی ب رهنگی نه ریک، (ی) یا کوی دهیه
گوهارتن بۆ (ی) بقی رهنگی:-

بقی رهنگی هه می (ی) یین کوی لقی
جهی دهینه گوهرین بۆ (ی)، وهکی:
ههشتی گولانی، سیهو ئیکی تیرمههی،
دووی ناداری، بیستی چریا ئیکی، ... .
لی باشتر نهوه هه (ی) بمینیت و ده می (ه)
بکه قیت پیشی، دی ب یاسایه کی
فونولوژی کوردی هیته لادان، وهکی:-
دوازدی خزیرانی، چواردی شواتی، دههی
ته باخی، ... .

ژیدهر:

1. عهبدوللا حوسین رهسول، مؤرفیمه ریزمانیه کانی کار، نامه ی دکتورا، زانکوی به غدا، 1995.
2. قیان سلیمان حاجی سلیمانیهی، ریککهوتن له شیوهی ژورووی زمانی کوردیدا، نامه ی ماستر، زانکوی سه لاهه دین، ههولیر، 2001.

سهلوا فہریق صالح

زانکویا دھوکی - کولیزا پھروده

کاربیگه ریا لہلہ و بیلیٹا لسہر زمانی

نیگارین شکه فتا نالتامپرا
(نسیپانیا) 15000 سالان

بریکا وینان دهربرین ژنیرین و ئارمانجا
خوه کریه، ئەقە ژێ وهکی پینگا قهک دهیتته
هژمارتن بۆ سه رهلدانا هزارا رینقیسی، د
قی قوناغی دانیگار دهاتنه کیشان و
سه رجه می وینهی دهربرین ژهزره کی دکر کو
نهوگه لهک بزه حمه ته ئەو هزر بهینه زانین و
واتا کرن. ئەو که سین بهری دیروکی لسه ر
دیوارین شکه فتان نیگار کیشان، رهنگه د
وی باوه ری دابوون کونیگارین وان بهیتته
دیقن و خه لک دمه به ستا وان بگهن. لی
ژ بهر کوچ پیوه ندیه کاریک خستی دگه ل
زمانیدا نه بوویه، له وا هزرین وان هه ر ب
به رزه بی مایه.

که فتا تیا به که مین نقیساری دزقریته
(5200) سالان بهری نهو و ئەق نقیسینه ژێ
یین سومریان بوون کو سنووری
دهسته له تاداریا وان دکه قیه دئیراقا نهو
دا. نقیسینین سومه ریان د بناغه دا
وینه کرنا هزارا (Logographic) بوو، د قی

دیروکا پهیدا بوونا ئەلف و بی یان

زانینا دیروکا درووست بوون و به لاق
بوونا زمانی و پاشی رینقیسی بابه ته که کو
پرانیا زانا و زمانقاین جیهانی لدویف
دگه ریین و نهو مینا لقه ک ژ زانیستین
مروقیه تی دهیتته نیاسین، قه کولین د
بواری پهیدا بوونا رینقیسان دا نه بتنی بۆ
قه کولینین زمانقانیی دگرنگن به لکو وی
تالیی شارستانیا مروقی کو، تیدا دهریاز
بوویه و نهوگه هشتیی ژ بهرچا ق دکه ت.
(گریمانه و تیورین پهیدا بوونا رینقیسان
هه رده م دهیتته نوکران و ئەق زانسته هه تا
نهو نه راوه ستایه و یا به رده وامه و ل ئاینده
ژی ئەم دی پیتی ب هنده ک هزرین نوی
بین، نیاسینا رینقیسی وهک هه می
زانستین دی روژ ب روژی به ره ف پیشقه
دجیت و پینگاقین مه زن ده افیژیت. (1)
ل: 17)

بهری سه رهلدانا نقیساری مروشان

جۆرى نقيسنى دا هيمايهك ژسيسته مهكى
 نقيسارى، دبوو نيشانهك و ل شوينا
 مؤرفيمهك يان په يقه كا ساده بكار دهات.
 (2:ل:404) و زۆريه يان هيمايان كودقى
 سيسته مى نقيسنى دا بكار دهاتن يه كه م
 جار وهكى و يتان بوون و ئەقە بەلگه يه كه بو
 هندى كوژدهرى قى سيسته مى نقيسنى
 وینه بووینه.

ئەم د بىنن مرۆقان هەرل دەستپىكى بو
 دهرينا هزر و بىرىن خوه په نا بريه
 بهر كيشانا و پنى وى تشتى و پاشى ئەق
 وینه يه ب شيوه يه كى ساناھى و ساكار
 بكار ئينا يه، لى ئەق وینه يه هزرا كه سه كى
 ديار دكەن و ئەو كه سپن دى كوپشتى وى
 تەماشەى وى وینه دكەن رەنگە نەگەھنە
 هزرا وى وینه كيشى، كه واتە (ئەق وینه يه
 مينا نقيسنى كارناكەن؛ چونكو
 د نقيسنى دا هيمايىن وینه يى په يوه نديه كا
 رىكخستى دگەل زمانى دا هەيه و
 ئەو كه سپن سيسته مه كى نقيسانى دزان، و
 وان هيمايان وهك هەقە مەعنا
 دكەن.) (2:ل:404) تەماشەى قان هيمايان
 بكەن كود سيسته مى نقيسنا (سومريا،
 مصرىا، هيتى يا و چينى يا) بكار دهات و
 ئەقە ژى وهك و پنى وان تشتانە ئەوى د
 سروشتى دا هەين. 405.2 (405.2) «1»

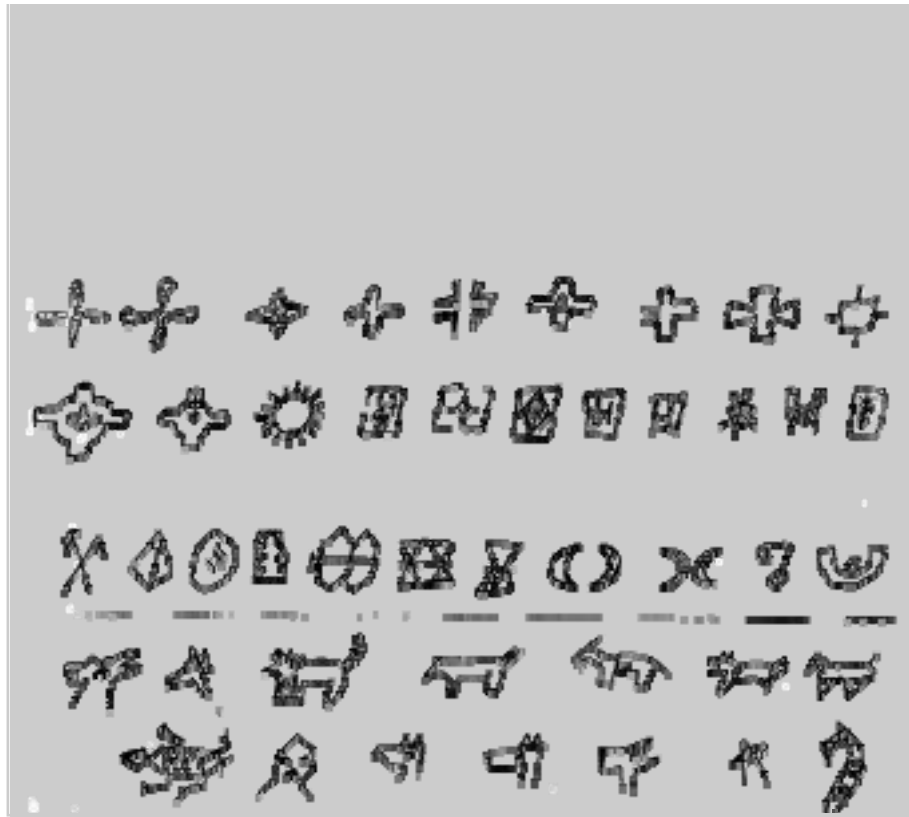
ئەق وینه يه هيدي هيدي ژ هندهك
 هيلين سەرەكى پىكهاتينه و ل دوماهيكى
 كه قترين دەزگايين ئەلف و بى يا وهك
 نيشانين هيروگلىفى يىن مسريان و
 هيمايىن هزرى يىن چينى په يدا بوون.
 هەرچه نده سەبارەت جەبى دروست بوونا
 رىنقىسى هەتا نەوبىرو بوچوونىن جيا واز
 هەنە لى (زۆريه يا وان رىنقىسان كود قان
 دوو هزار ساليى دا وى دا هاتينه ديتن ژ
 بلى رىنقىسا چينى و رىنقىسنى خومالى
 يىن ئەمريكى، مە زانبارى لسەر هەنە كو
 ل سەدى سى يى پيش زايىنى ل دەقەرا
 دناقبەرا هەر دوو روبارين (ديجلە و فورات)
 دا په يدا بووینه.) (3- ل:67). بشپوهيه كى
 گشتى ئەم دشپين سى نا قەندين رىنقىسى
 دەستيشان بكهين لى مرۆقە نەشيت بيژيت
 كو ئەق سى نا وەندين رىنقىسان واتە
 (سومر، رۆژھەلاتا نا قين مسر، ئيلام) كيژ
 بەرى يا دى په يدا بوويه و هەتا نەوهندەك
 شينواريىن كوب رىنقىسا ئيلامى هاتيه
 نقيسنى ب درووستى نەهاتينه وەرگيىران
 ونەهاتيه خواندن.

رىنقىسا مسرى زويترو پترژ رىنقىسنى
 دى قەكۆلين لسەر هاتيه كرن، و ئەو
 وینه يىن رەنگى يىن كو لسەر ديوارين
 پەرەستگە وگۆرين مسريان هاتينه ديتن بو

	سومرى	مسرى	هيتى	چينى
زەلام (مرۆقە)	𐎠	𐎡	𐎢	?
شاه	𐎣	𐎤	𐎥	△
خوداووند	𐎦	𐎧	𐎨	✱

سى هيمايىن وینه كرن هزرى
 ژ چوار سيسته مین نقيسارى

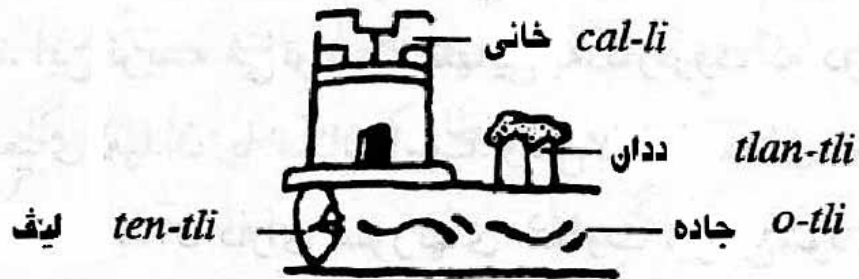

دگهل به لاق بوونا تایینی مه سیحی ل سه دی
 دووی و سی بی زایینی جهی خوه دگهل
 رینقیسا یونانی گوهارت و مفا ژئلف و
 بی یا وان وه رگرت. (1:ل: 20)
 رینقیسا بزماری کوپشتی رینقیسا وینه بی
 ل سومر دروست بوو دهه می روژ هه لاتا
 ناقین دا به لاق بوو و ژلایی ته که د و بابل و
 ئاشور... فه هاته بکار ئینان. سومریان ب
 مه رها پیشکه فتن د بواری دارایی و
 ئابوری دا ته رینقیسه بکار دئینا، و ته
 رینقیسه وهک پیوه ندیهک دناق به را ده ولت

جارا نیکی ژلایی یونانیان فه ((هیروگلیف))
 هاته خواندن. ته رینقیسه، رینقیسه کاب
 زه حمهت بوو و دکارین دیروکا وی بو سه دی
 چاری بهری زایینی بزقرینین. (3:ل: 68)
 مسریان ژبلی رینقیسا هیروگلیفی مفا ژ
 دوو رینقیسین دی ژی وه ر دگرت کوژیده ری
 وان ژی هه ر رینقیسا هیروگلیفی بوو؛ ته و
 دوو رینقیس ژی بریتی بوون ژ رینقیسا
 (هیراتی) کو بو نقیسنا بابه تین تایینی و
 رینقیسا (دموتی) کو بو نقیسینا بابه تین
 روژانه دهاته بکار ئینان. رینقیسا مسری

په رستفانین په رستگه هی *teocal(ti)tlan*

بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ ئوخشاش ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ پەرقلىق ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ ئوخشاش ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ پەرقلىق ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ ئوخشاش ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ پەرقلىق ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ ئوخشاش ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ پەرقلىق ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ ئوخشاش ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ پەرقلىق ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ ئوخشاش ھەرىپلىرى	بۇ ئىككى خىل يېزىقنىڭ پەرقلىق ھەرىپلىرى
𐰇	𐰈	𐰉	𐰊	𐰋	𐰌	𐰍	𐰎	𐰏	𐰐	𐰑	𐰒
𐰓	𐰔	𐰕	𐰖	𐰗	𐰘	𐰙	𐰚	𐰛	𐰜	𐰝	𐰞
𐰟	𐰠	𐰡	𐰢	𐰣	𐰤	𐰥	𐰦	𐰧	𐰨	𐰩	𐰪
𐰫	𐰬	𐰭	𐰮	𐰯	𐰰	𐰱	𐰲	𐰳	𐰴	𐰵	𐰶
𐰷	𐰸	𐰹	𐰺	𐰻	𐰼	𐰽	𐰾	𐰿	𐱀	𐱁	𐱂
𐱃	𐱄	𐱅	𐱆	𐱇	𐱈	𐱉	𐱊	𐱋	𐱌	𐱍	𐱎
𐱏	𐱐	𐱑	𐱒	𐱓	𐱔	𐱕	𐱖	𐱗	𐱘	𐱙	𐱚
𐱛	𐱜	𐱝	𐱞	𐱟	𐱠	𐱡	𐱢	𐱣	𐱤	𐱥	𐱦
𐱧	𐱨	𐱩	𐱪	𐱫	𐱬	𐱭	𐱮	𐱯	𐱰	𐱱	𐱲

وھارارا رېنقىسا بزماری

دەستپىنكى بۇ رېنقىسا خوە مفا ژ قى رېنقىسى وھرگرت. (3ل: 77) لى قى رېنقىسى د زمانى وان دا جھى خوە نھگرت چونكى؛ دگھل زمانى واندا نھ دگونجا و خواندن و نقىسانا زمانى وان بزه حمەت ئىخست.

(ژ بەر كارىگھرىا فان رېنقىسان ل كھ نارىن رۆژھەلاتا مدىتھرانھ رېنقىسەك درووست بوو كوب ئەلف و بى يا سامى ھاتھ نىاسىن و شىوازى فېنىقى يا وى شەنگستەك دانا بو ئەلف و بى يا لاتىنى، يونانى، روسى، عبرى و عھرەبى) (1-ل: 21) ئەم دكارىن بېژىن ژىدھرى زۆرىھىا رېنقىسان ژ بلى

و ئايىن كھفن دھاتھ بكارىنان وگرنىگھە كاتايىت بخرھەگرت و ئەف ھۆكاره بوونھ ئەگھرى بەلاق بوون و بكارىنانا رېنقىسا بزمارى و ھك رېنقىس بۇ زمانىن جىا وازھاتھ بكارىنان. (1-ل: 21)

رھنگھ ب دىتنا ئىكى خواندنا رېنقىسا بزمارى بزه حمەت بھىتھ پىش چاقلى ئەف رېنقىسە ژ رېنقىسن ساناھى ھىتھ ھژمارتن. (رېنقىسا بزمارى ھەتا سالىن 2600) ى بەرى زايىنى ھەرىا بەردھوام بوو، ھەتا كوئەكە دىين سامى دەستى خوە دانايھ سھر (دىجلھ و فۇرات) و وان ل

Common English	Archaic Roman	Archaic Greek	Phoenician	Brāhma	Developments of Brāhma				Modern Nagari
A	Α	Α	𐤀	𑀅	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	अ
K	Κ	Κ	𐤀	𑀅	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	क
G	Γ	Γ	𐤂	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	𑀋	ग
T	Τ	Τ	𐤃	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	𑀋	त
TH	Θ	Θ	𐤄	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	𑀋	थ
D	Δ	Δ	𐤅	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	𑀋	द
P	Ρ	Ρ	𐤆	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	𑀋	प
B	Β	Β	𐤇	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	𑀋	ब
Y	Υ	Υ	𐤈	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	𑀋	य
V	Φ	Φ	𐤉	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	𑀋	व

نمونہ ك ژرئٹھسفا فینیقیا كهفن

دهداته وه، كه رئنوسه كه ی بو دانراوه. (4-ل: 5) چونكى نقيسین ئامرازه كه بو توماركرنا هزر و بيران و ههر نه ته وه يه كا كو سيستمه ك بو نقيسینى ههبيت، ئه فزو شيايه مفای ژوان هزر و بيران باب و باپيران و هريگريت.

ب شيوه يه كى گشتى دكارين سيستمه مين نقيسارى دابه شى سى جوزين سه ره كى بكه ين نه و ژى برتبه نه ژ (به يقى، برگه بى و ئه لف و بى بى)

رئٹھسفا په يشى (Logographic)

ئه فزارا قه يه ژ په يشا يونانى (Logos) واته په يش هاتيه و هريگرتن د قى رئنقيسى دا هيمايه ك دكاريت پيناسا په يشه كى يان زارا قه يه كى بيت، ئه ف سيستمه مه كه قنترين

رئٹھسفا (چينى، يابانى و كورى) ئه ف رئنقيسه بوويه ههروه سان ئه گه رى به لاقبوناقى ئه لف و بى لى لى لى يونان و ئاراميان فينيقى بوون و پاشان ئاراميان ژى ئه ف ئه لف و بى به ل جهين دى به لاقكر.

رئٹھسفا فينيقى ژ (22) هيمايان

پيكدهات و ژ راست بو چه پى دهاته نقيسان و ئه فه وه ك خاله كا گرنگ بوو به رامبه ر رئنقيسا بزمارى، خاله كا دى كو د به لاقبون و بكار ئينانا رئنقيسا فينيقى دا كار به گه رى هه بوو و بى ئه لف و بى يان بوو، چونكى دكورت بوون و د نقيسینى دا جهه كى كيم دگرتن و زويتر دهاتنه نقيساندن. ب قى شيوه ي ئه ف رئنقيسه ل شوينا رئنقيسا بزمارى هاته بكار ئينان و ل ئاسياروژ ئاقا و ئه وروپايى به لاقبوو. (1-ل: 36.35)

جورين ئه لف و بى يان (رئٹھسفا)

هه رچه نده زمان ديارده كا كه قنه لى رئنقيس تشته كى نو بتره و ژ بو نيشان دانا زمانى ده يتته بكار ئينان، بقى و اتايى كو زمان تشته كى هوشه كيه و برىكا نقيسینى به رجسته دبیت، زمان ل ده مى دركاندنى دا په يوه ندى يا دناقبه راده نگ و واتايى نيشان ددهت و رئنقيس ژى نيشانده رى په يوه نديانه دناقبه را فورم و دهنگى دا؛ كه واته رئنقيس پيكدهاتيه ژ كومه كا هيمايان كو زمانى مرؤقى پى ده يتته توماركرن و پاراستن. (هه ر رينووسيك به زورى، رهنگى تايه تى يه كانى ئه و زمانه

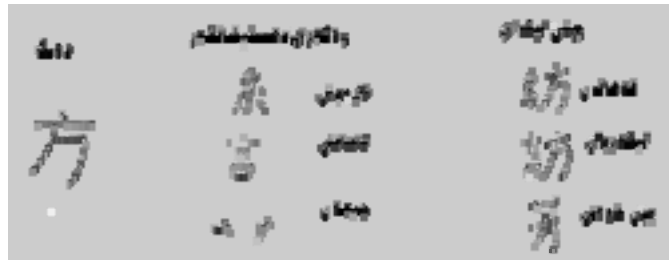

نەوونەك ژ لۇگۇگرافىيى

كەسى بىقېت د قى زمانى بگەھىت پىتقىيە
 فىرى وان ھىمايا بيت كوژمارەيەكا ئىك
 جار زۇرە. (5:ل:18)

رېنقىسا برگەيى (Syllabic)

ئەق رېنقىسە ھەر ژ ناقي وي ديارە كويۇ
 نىشاندا نا ھىمايىن برگەيى بكار دەھىت
 بقى رەنگى كوئەق رېنقىسە ژ كۆمەكا
 نىشانىن برگەيى پىك ھاتىيە. ئەم دزانىن
 زمان خودان پىكھاتەكا برگەيى يە و ژ
 يەكەيىن بچووكتەر دروست بوويە مينا
 برگىن (cv, ccvcc..., cvc, ccv) ژ
 قاولەكى و كونسانتەك يان قاولەك و
 چەند كونسانتەكان و... ھتد پىك ھاتىيە
 د قى رېنقىسى دا ھەر برگەيەكى وىنى خوە

سىستەمى نقىسىنى يە و بۇنمۇنە ئەو
 رېنقىسا كوسومەريان بەرى پىنج ھزار
 سالان بكار دىنان جۆرەك ژ قى رېنقىسى
 بوو و ھەتا نھوحەفت جۆر ژ قى رېنقىسى
 ھاتىنە نياسىن ۋەك رېنقىسا زمانىن
 (ھىتى، ھىندى، سومەرى، چىنى،
 مسرى... ھتد.) نھوژ وانان بتنى رېنقىسا
 چىنى ماىيە و بكار دەھىت، ئارىشا مەزن د
 قى رېنقىسى دا ئەو كوپتر ژ ھەفتى ھزار
 ھىمايان بۇ نقىسىنى بكار دەھىن و ئەو

نېكھانا (دەنگ - رەگەزى دەستىشائىكرنى)
 د رېنقىسا چىنى نا

ههيه. زمانى يابانى و كريبى تهفى جزى
 رينقيسى بكار دئينن و د قى جزى
 رينقيسى داژمارا برگان گهلهك ياكيمه، بؤ
 نمونه د زمانى يابانى دا وشهيا (كوروما) ب
 واتا (ترومپيل) ب سى هيمايين برگه يى
 دهپته نقيسان وهك:

[كوى / رو - 3 / ما - t ← (t 3 2)] .
 (575.6)

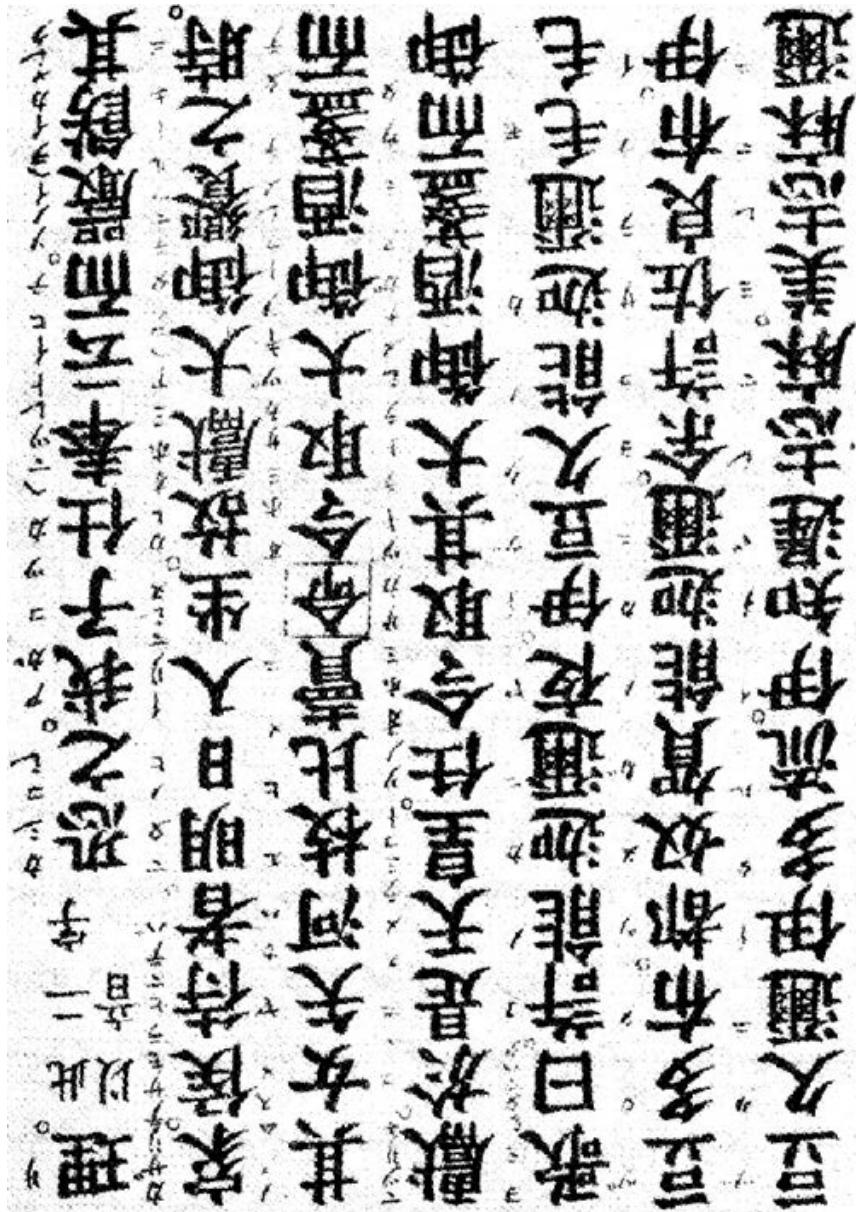
3. رينقيسا ئهلف و بى يى: (Alphabetic)

ئهف رينقيسه يه كه يين وى ژ (قاوول و
 كونسانت) ان پيك هاتيه و ههر پستهك
 نوينه رى دهنگه كى به لى د قى رينقيسى دا
 ب تيكرا پستين وى همى تشتين
 فونه تيكى نيشان نادهن و ئهم نكارين بيژين
 كوههر دهنگه كه په يوه نديه كا خورستى دگهل
 وى پستى دا ههيه و ئهف په يوه نديه يا ريژه يى
 به و لدويف ريككه فتتا جفاكى هاتيه
 دانان. ئهف رينقيسه گهلهك قوناغان دهرياز
 بوويه و نهوز ريه يا زمانين فهرمى يين
 جيهانى تهفى سيسته مى بكار دئينن. (6-

ل: 575)

ب شيوه يه كى گشتى د جيهانى دا (25)
 سيسته مين نقيسينا ئهلف و بى يان ههيه
 كور ريتينه ژ:

1. هيمايين هزرى يين چينى.
2. ئهلف و بى يا يابانى.
3. ئهلف و بى يا كورى.
4. ئهلف و بى يا هندى.
5. ئهلف و بى يا عه ربه يى.

وينه يهك ژ رينقيسا برگه يى

6. ئهلف و بى يا گورجى.
7. ئهلف و بى يا يونانى.
8. ئهلف و بى يا خمري.
9. ئهلف و بى يا تاي.
10. ئهلف و بى يا بنگالى.
11. ئهلف و بى يا موغولى.

عهره‌بی، فارسی، ترکی... ژ راستیا
 زمانی خوه ددویرن و ئەلف و بی یا وان
 دگهل ده‌نگین زمانی پیوه‌ندیه‌کا ته‌واو نینه
 و به‌رامبهر ههر پسته‌کی ده‌نگه‌ک
 بکارناهیته له‌واد فیروونا وان دا مروؤ
 توشی گه‌له‌ک شاشیان دبیت و ده‌مه‌کی
 درێژ پیته‌قیه هه‌تا مروؤ فیرونیقیسا وان
 زمانان ببیت.

زمان هه‌رده‌م دگوه‌رینی دایه لی
 سیسته‌می رینقیسا وه‌ک خوه‌دمینن و
 ئەگه‌ر هه‌رچه‌ند جار ان ئە‌ف‌گوه‌رینه بو
 رینقیسی ژی درووست نه‌بیت هی‌دی هی‌دی
 دناقبه‌را زمان و رینقیسا زمانی کو
 نوینه‌ری درکاندا ده‌نگین وی زمانی دکت
 جو‌داهیه‌کا مه‌زن درووست دبیت و بقی
 ره‌نگی ئیملا په‌یقی نوینه‌راتیا درکاندا
 په‌یقان ناکه‌ت و بقی شیوه‌ی فیروون و
 نقیسانا وی زمانی دی بزه‌حمه‌ت
 که‌قیت. گوه‌رینا رینقیسی ژی هند یا
 بسانه‌ی نینه و دی ل جه‌ی خوه‌دا باسی
 قی چه‌ندی ژی که‌ین.

پیوه‌ندیای ئەلف و بی یی ب زمانی قه‌:

هه‌ر ل ده‌ستپیکای ژیانی، مروؤقان بو
 ده‌رینا هزر و هه‌ستین خوه‌په‌ناریه به‌ر
 زمانی و ئە‌ف‌زمانه ژگه‌له‌ک قوناغان
 ده‌ریاز بوویه و گه‌هشتیه قی ئاستی نه‌و،
 پشتی په‌یدا بوونا زمانی پیته‌قی بوو ئە‌ف
 زمانه ب ره‌نگه‌کی به‌په‌ته پاراستن، که‌واته
 په‌نا بره نقیسانی، که‌واته نقیسان بو
 نیشاندا نا فورمی زمانی ب شیوه‌یه‌کی

12. ئەلف و بی یا ته‌به‌تی.
13. ئەلف و بی یا عه‌بری.
14. ئەلف و بی یا ئوریه‌ی
15. ئەلف و بی یا برمه‌یی
16. ئەلف و بی یا حه‌به‌شی.
17. ئەلف و بی یا ئه‌رمه‌نی.
18. ئەلف و بی یا تای و لائوس
19. ئەلف و بی یا تامیلی
20. ئەلف و بی یا گورموخی.
21. ئەلف و بی یا تلمگو
22. ئەلف و بی یا مالایالم.
23. ئەلف و بی یا گجراتی.
24. ئەلف و بی یا دوانگاری.
25. ئەلف و بی یالاتینی. (101.8)

زیده‌باری قی چه‌ندی هیشتا هه‌ده‌ک زمان
 ل جیهانی هه‌نه کوچ سیسته‌می رینقیسی
 بکار نائینن. لی ئایا ئە‌ف‌رینقیسین هه‌تا
 نه‌و بکار ده‌ین هه‌تا چ راده شیاینه راستیا
 وی زمانی نیشان بده‌ن ئە‌فه ژی دزقریته‌فه
 سه‌ر گونجانا وی زمانی و رینقیسی دگهل
 هه‌فدوو دا، بو‌مونه زمانین (ئیتالی،
 مجارستانی، فنلاندی،...) کو ژ
 رینقیسه‌کا ده‌نگی یا هوبر پیکه‌تیه مروؤ
 د خواندن و نقیسانا وان دا توشی شاشیی
 نابیت) ئە‌و زمانی کورینقیسا وی ژلایی
 زانستی قه‌ هه‌می ده‌نگین وی نیشان بده‌ت
 فیروونا وی ب سانه‌ی تر و دماوه‌یه‌کی
 کیمتر ده‌په‌ته ئە‌نجامدان و خواندن و
 نقیسانا وی ژی دی یا ب سانه‌ی تربیت.
 (7.ل:142) رینقیسا زمانین ئیگلیزی،

بەرچاقتا ھاتە بىكار ئىنان داكوبشيت زمانى
بىپارزىت و ئەفە دەستكە فته كا گرنگ و
نوى بوو چونكى نھو ئەم وان زمانىن بەرى
ب ھارىكاريا رىنقىسىن مايبى دنيا سىن و بو
مە ديار دبىت كو بەرى نھو چ زمان
ھەبووینە و نھوگە ھشتىنە چ ئاستەكى و
چەوا دھاتنە نقىسىن، ھەرچەندە زۆرىەيا
وان رىنقىسىن نھو گە ھشتىنە مە
گوھورىنە كا مەزن ب سەردا ھاتىە .

د قە كۆلىنىن كلاسىكى دا گرنگىە كا زۆر
ب فۆرمى نقىسىن ھاتىە دان وچ پوتە ب
فۆرمى دركاندا زمانى نھاتىە دان و ب
قى شىوہى د وان زمانىن كو ھەر دوو
فۆرمى دركاندن و نقىسىن ھەيە فۆرمى
نقىسىن لىسەر فۆرمى دركاندى زال
بووہىە . فۆرمى دركاندى گرنگىە كا تايەت
ھەيە و پترژ فۆرمى نقىسىن توشى
گوھورىنى دبىت واتە (فۆرمى دركاندى
بريتىە ژ وان پىلېن دەنگى كود ھەواى دا
بەلاؤ دىن و نامىنن و فۆرمى نقىسىن
بريتىە ژ تۆمار كرنا وى رەخى ژ فۆرمىن
دركاندى كو دبىژنى زمان و دمىنىت .) (9
ل: 21) بۆمە ديار بوو كو مرقى بۇ پاراستنا
زمانى پىتقى ب تىتەكى مادى ھەيە كو
دبىژنى رىنقىس و ئەم دكارىن بىژىن:
(زۆرىەيا وان زمانان كو بۇ پاراستنا خوە
رىنقىسەك بكار ئىنايە پلەيە كا گرنگ
بەستقە ئىنايە و ئەو ژى گىستى كرنا
خواندن و نقىسىن يە) (8-ل: 91) چونكو
برىكا ئەلف و بى يان ئەو ھىمايىن كود وى
زمانى دا دھىنە بكار ئىنان سنووردار كرن و

ب شىوہيەكى گىستى فىرېوونا وان ئەلف و
بى يان بووہ پىنگا قەك بۇ فىرېوونا وان
زمانان .

د نقىسىن دا پىزانىن ب شىوہيەكى
بەرچاقتا دھىنە نقىسىن و ئەگەر ئەو دەقى
نقىساي بى باش و بمقا بىت دەھمى دەم و
جھان دا و بۆھمى كەسىن كوشىن وى
بخوینن دى يا گرنگ و ب مفا
بىت، ھەر ھەسان مېشكى مرقى ئەركى
بناغەيى ھەيە ئەو ژى فىرېوونا ياساين
سەرەتايى يىن وى رىنقىسى يە . نھو ل
(پارىس و قىيەن) دا دەنگىن ھەمى زمانا
دھىنە تۆمار كرن و ل تاقىگە ھان قە كۆلىن
لى دھىتە كرن لى جارە كا دن ژ بۇ نىشاندا نا
وان دەنگان مفا ژ رىنقىسى دھىتە وەرگرتن
(ھەرچەند رىنقىس ب خوە دگەل
سىستەمى زمانى تىتەكى بىيانى يە لى
ھەمى گاقان بۇ نىشاندا نا زمانى ھاتىە
بىكار ئىنان) (10-ل: 35) ژ بەرقى چەندى
نە شىن رىنقىسى بەدەنە ئالىيەكى و باس
نەكەين كە واتە پىتقى يە باشى و خرايى يىن
وى بنيا سىن و بزانىن كو ئەو رىنقىسا بىكار
ھاتى تاچ رادەيەك دگەل وى زمانى دا
دگونجىت .

شىانا مېشكى مرقى ژ بۇ پاراستنا
زانباريان سنووردارە لى ئەو پىزانىن كو
دناقتا نقىسىن دا دھىتە كۆم كرن ژلايى
فۆرمى قە چ سنوور بۇنىنن و كۆمكرنا
پىزانىنا د فۆرمى نقىسىن دا ئەركى
مرقى ژ وەرگرتنا تەواو و بەردە واما
ھندەك پىزانىنا سىكتر دكەت . (3-ل: 8)

که واته مروّقدشیت وان زانستان کوبریکا
رینقیسان هاتینه تو مارکن وهریگریت و ژ
وان بو په یادا کرن و داهینانا هندک تشتین
نوی مفای وهریگریت.

گلهک جارن رینقیس و هسان جهی
خوه دنا فخلکی داگریه کو دشیت
کارگری بی بکه ل سهر زمانی و
وهرچه رخانه کا بهرچا فبختی و نه فچه نده
د وان زمانا دا په یادا دبیت کو زمانی و ان
ژلابی نه ده بی بیان فهره نگی، بهلگه بیین
نقیسی هه نه و دنا ف زمانی و ان دا نه رکی
سهره کی دبیین. دخی دوخی دا وینی
نقیسانی لایه نی درکانندی توشی کیماسی
دکهت و هوسا چ پیوه ندی دنا ف را رینقیسی
و دهنگین زمانی نامینیت. (10: 36)
مینا رینقیسا فارسی کو بهر هه مه کی
نه ده بی بیین مه زن پی هاتیه نقیسی و بقی
شیوه ی ده ست ژ وی رینقیسی هه لنه گرتیه
و هه تا نهوژی بکار دهیت لی کوردان نه و
رینقیسا دیوانا مه لابی جزیری و سهرجه م
بهره مین دی بیین کلاسیک پی هاتینه
نقیساندن گوهورین تیدا نه انجام
داینه. که واته نه فچه نده بو وی جوړی
رینقیسی دزقریت یا نه و زمان، مفای ژ
وهردیگریت، بو نمونه درینقیسا زمانی
چینی دا بو نقیسینا هه ر تشته کی
هیمایه ک بکارهاتیه کو چ پیوه ندی
دنا فبه را وان هیمایان و دهنگی و ان دا نینه
لی سهره رای قی چه ندی (هه تا نه و
سیسته مه کی نقیسینی درووست نه بوویه
کو نیکسه ر هزر و زانیاریین مروّقی تو مار

بکهت بیی کوهاریکاریی ژ تشته کی
نه زمانی وهریگریت. (11: 191) ناخفتن و
نقیسان هه ر دوو نیشاندیری زمانی نه یان
ب و اتایه کا دی سیسته می هوشه کی بی
زمانی ب هاریکاریا ناخفتن و نقیسانی
بهرجسته دبیت. لی نه فقه ب زمان ناهینه
هژمارتن چونکی زمان کرباره کا هزری بیان
هوشه کیه، نه م دکارین بیترین کو زمان ژ
نه جامی کوم بوونا زانیاریان دنا ف میسکی
مروّقی دا دروست دبیت، که واته ناخفتن و
نقیسی ب زمان ناهینه هژمارتن، بهلکو
شیوه کن بو نیشاندان و بهرجسته کرنا
زمانی (7: 58) ناخفتن و نقیسی دوو
تشتین جیا وازن لی ژ بهر کوب دوو شیون
جو دایین بهرجسته کرنا زمانی دهینه
هژمارتن و پیوه ندی دنا فبه را و ان دا په یادا
دبیت، لی پیستیه بیترین ناخفتن ژ نقیسانی
که قنتره لی نایا کیژ و ان گرنکتر و
سهره کی تره بوچونین جیا وازلسه ر هه نه
(هه می زمان خودان سیسته مه کی
فونه تیکی نه و فورمه کی تاییه ت بخوه فقه
هه یه، له واهنده ک دی باوهری دانه کو
نقیسی فورمی سهره کی بی زمانی به لی
ب بوچونا زمانناسین نه مریکی؛ چونکی
هیشتا هندک زمان هه نه کو چ
سیسته مین نقیسیاری نینن) دکارین بیترین
ناخفتن فورمی سهره کی بی زمانی یه (7.
ل: 142) چونکی هه می مروّقین سروشتی
شیانا ناخفتنی هه یه لی هه می مروّقان
شیانا نقیسینی نینه.
لی نه فقه ژ گرنکیا رینقیسی کیم ناکه ت

۱۳۰ - ۱۳۱ - ۱۳۲ - ۱۳۳ - ۱۳۴ - ۱۳۵ - ۱۳۶ - ۱۳۷ - ۱۳۸ - ۱۳۹ - ۱۴۰ - ۱۴۱ - ۱۴۲ - ۱۴۳ - ۱۴۴ - ۱۴۵ - ۱۴۶ - ۱۴۷ - ۱۴۸ - ۱۴۹ - ۱۵۰ - ۱۵۱ - ۱۵۲ - ۱۵۳ - ۱۵۴ - ۱۵۵ - ۱۵۶ - ۱۵۷ - ۱۵۸ - ۱۵۹ - ۱۶۰ - ۱۶۱ - ۱۶۲ - ۱۶۳ - ۱۶۴ - ۱۶۵ - ۱۶۶ - ۱۶۷ - ۱۶۸ - ۱۶۹ - ۱۷۰ - ۱۷۱ - ۱۷۲ - ۱۷۳ - ۱۷۴ - ۱۷۵ - ۱۷۶ - ۱۷۷ - ۱۷۸ - ۱۷۹ - ۱۸۰ - ۱۸۱ - ۱۸۲ - ۱۸۳ - ۱۸۴ - ۱۸۵ - ۱۸۶ - ۱۸۷ - ۱۸۸ - ۱۸۹ - ۱۹۰ - ۱۹۱ - ۱۹۲ - ۱۹۳ - ۱۹۴ - ۱۹۵ - ۱۹۶ - ۱۹۷ - ۱۹۸ - ۱۹۹ - ۲۰۰ - ۲۰۱ - ۲۰۲ - ۲۰۳ - ۲۰۴ - ۲۰۵ - ۲۰۶ - ۲۰۷ - ۲۰۸ - ۲۰۹ - ۲۱۰ - ۲۱۱ - ۲۱۲ - ۲۱۳ - ۲۱۴ - ۲۱۵ - ۲۱۶ - ۲۱۷ - ۲۱۸ - ۲۱۹ - ۲۲۰ - ۲۲۱ - ۲۲۲ - ۲۲۳ - ۲۲۴ - ۲۲۵ - ۲۲۶ - ۲۲۷ - ۲۲۸ - ۲۲۹ - ۲۳۰ - ۲۳۱ - ۲۳۲ - ۲۳۳ - ۲۳۴ - ۲۳۵ - ۲۳۶ - ۲۳۷ - ۲۳۸ - ۲۳۹ - ۲۴۰ - ۲۴۱ - ۲۴۲ - ۲۴۳ - ۲۴۴ - ۲۴۵ - ۲۴۶ - ۲۴۷ - ۲۴۸ - ۲۴۹ - ۲۵۰ - ۲۵۱ - ۲۵۲ - ۲۵۳ - ۲۵۴ - ۲۵۵ - ۲۵۶ - ۲۵۷ - ۲۵۸ - ۲۵۹ - ۲۶۰ - ۲۶۱ - ۲۶۲ - ۲۶۳ - ۲۶۴ - ۲۶۵ - ۲۶۶ - ۲۶۷ - ۲۶۸ - ۲۶۹ - ۲۷۰ - ۲۷۱ - ۲۷۲ - ۲۷۳ - ۲۷۴ - ۲۷۵ - ۲۷۶ - ۲۷۷ - ۲۷۸ - ۲۷۹ - ۲۸۰ - ۲۸۱ - ۲۸۲ - ۲۸۳ - ۲۸۴ - ۲۸۵ - ۲۸۶ - ۲۸۷ - ۲۸۸ - ۲۸۹ - ۲۹۰ - ۲۹۱ - ۲۹۲ - ۲۹۳ - ۲۹۴ - ۲۹۵ - ۲۹۶ - ۲۹۷ - ۲۹۸ - ۲۹۹ - ۳۰۰ - ۳۰۱ - ۳۰۲ - ۳۰۳ - ۳۰۴ - ۳۰۵ - ۳۰۶ - ۳۰۷ - ۳۰۸ - ۳۰۹ - ۳۱۰ - ۳۱۱ - ۳۱۲ - ۳۱۳ - ۳۱۴ - ۳۱۵ - ۳۱۶ - ۳۱۷ - ۳۱۸ - ۳۱۹ - ۳۲۰ - ۳۲۱ - ۳۲۲ - ۳۲۳ - ۳۲۴ - ۳۲۵ - ۳۲۶ - ۳۲۷ - ۳۲۸ - ۳۲۹ - ۳۳۰ - ۳۳۱ - ۳۳۲ - ۳۳۳ - ۳۳۴ - ۳۳۵ - ۳۳۶ - ۳۳۷ - ۳۳۸ - ۳۳۹ - ۳۴۰ - ۳۴۱ - ۳۴۲ - ۳۴۳ - ۳۴۴ - ۳۴۵ - ۳۴۶ - ۳۴۷ - ۳۴۸ - ۳۴۹ - ۳۵۰ - ۳۵۱ - ۳۵۲ - ۳۵۳ - ۳۵۴ - ۳۵۵ - ۳۵۶ - ۳۵۷ - ۳۵۸ - ۳۵۹ - ۳۶۰ - ۳۶۱ - ۳۶۲ - ۳۶۳ - ۳۶۴ - ۳۶۵ - ۳۶۶ - ۳۶۷ - ۳۶۸ - ۳۶۹ - ۳۷۰ - ۳۷۱ - ۳۷۲ - ۳۷۳ - ۳۷۴ - ۳۷۵ - ۳۷۶ - ۳۷۷ - ۳۷۸ - ۳۷۹ - ۳۸۰ - ۳۸۱ - ۳۸۲ - ۳۸۳ - ۳۸۴ - ۳۸۵ - ۳۸۶ - ۳۸۷ - ۳۸۸ - ۳۸۹ - ۳۹۰ - ۳۹۱ - ۳۹۲ - ۳۹۳ - ۳۹۴ - ۳۹۵ - ۳۹۶ - ۳۹۷ - ۳۹۸ - ۳۹۹ - ۴۰۰ - ۴۰۱ - ۴۰۲ - ۴۰۳ - ۴۰۴ - ۴۰۵ - ۴۰۶ - ۴۰۷ - ۴۰۸ - ۴۰۹ - ۴۱۰ - ۴۱۱ - ۴۱۲ - ۴۱۳ - ۴۱۴ - ۴۱۵ - ۴۱۶ - ۴۱۷ - ۴۱۸ - ۴۱۹ - ۴۲۰ - ۴۲۱ - ۴۲۲ - ۴۲۳ - ۴۲۴ - ۴۲۵ - ۴۲۶ - ۴۲۷ - ۴۲۸ - ۴۲۹ - ۴۳۰ - ۴۳۱ - ۴۳۲ - ۴۳۳ - ۴۳۴ - ۴۳۵ - ۴۳۶ - ۴۳۷ - ۴۳۸ - ۴۳۹ - ۴۴۰ - ۴۴۱ - ۴۴۲ - ۴۴۳ - ۴۴۴ - ۴۴۵ - ۴۴۶ - ۴۴۷ - ۴۴۸ - ۴۴۹ - ۴۵۰ - ۴۵۱ - ۴۵۲ - ۴۵۳ - ۴۵۴ - ۴۵۵ - ۴۵۶ - ۴۵۷ - ۴۵۸ - ۴۵۹ - ۴۶۰ - ۴۶۱ - ۴۶۲ - ۴۶۳ - ۴۶۴ - ۴۶۵ - ۴۶۶ - ۴۶۷ - ۴۶۸ - ۴۶۹ - ۴۷۰ - ۴۷۱ - ۴۷۲ - ۴۷۳ - ۴۷۴ - ۴۷۵ - ۴۷۶ - ۴۷۷ - ۴۷۸ - ۴۷۹ - ۴۸۰ - ۴۸۱ - ۴۸۲ - ۴۸۳ - ۴۸۴ - ۴۸۵ - ۴۸۶ - ۴۸۷ - ۴۸۸ - ۴۸۹ - ۴۹۰ - ۴۹۱ - ۴۹۲ - ۴۹۳ - ۴۹۴ - ۴۹۵ - ۴۹۶ - ۴۹۷ - ۴۹۸ - ۴۹۹ - ۵۰۰ - ۵۰۱ - ۵۰۲ - ۵۰۳ - ۵۰۴ - ۵۰۵ - ۵۰۶ - ۵۰۷ - ۵۰۸ - ۵۰۹ - ۵۱۰ - ۵۱۱ - ۵۱۲ - ۵۱۳ - ۵۱۴ - ۵۱۵ - ۵۱۶ - ۵۱۷ - ۵۱۸ - ۵۱۹ - ۵۲۰ - ۵۲۱ - ۵۲۲ - ۵۲۳ - ۵۲۴ - ۵۲۵ - ۵۲۶ - ۵۲۷ - ۵۲۸ - ۵۲۹ - ۵۳۰ - ۵۳۱ - ۵۳۲ - ۵۳۳ - ۵۳۴ - ۵۳۵ - ۵۳۶ - ۵۳۷ - ۵۳۸ - ۵۳۹ - ۵۴۰ - ۵۴۱ - ۵۴۲ - ۵۴۳ - ۵۴۴ - ۵۴۵ - ۵۴۶ - ۵۴۷ - ۵۴۸ - ۵۴۹ - ۵۵۰ - ۵۵۱ - ۵۵۲ - ۵۵۳ - ۵۵۴ - ۵۵۵ - ۵۵۶ - ۵۵۷ - ۵۵۸ - ۵۵۹ - ۵۶۰ - ۵۶۱ - ۵۶۲ - ۵۶۳ - ۵۶۴ - ۵۶۵ - ۵۶۶ - ۵۶۷ - ۵۶۸ - ۵۶۹ - ۵۷۰ - ۵۷۱ - ۵۷۲ - ۵۷۳ - ۵۷۴ - ۵۷۵ - ۵۷۶ - ۵۷۷ - ۵۷۸ - ۵۷۹ - ۵۸۰ - ۵۸۱ - ۵۸۲ - ۵۸۳ - ۵۸۴ - ۵۸۵ - ۵۸۶ - ۵۸۷ - ۵۸۸ - ۵۸۹ - ۵۹۰ - ۵۹۱ - ۵۹۲ - ۵۹۳ - ۵۹۴ - ۵۹۵ - ۵۹۶ - ۵۹۷ - ۵۹۸ - ۵۹۹ - ۶۰۰ - ۶۰۱ - ۶۰۲ - ۶۰۳ - ۶۰۴ - ۶۰۵ - ۶۰۶ - ۶۰۷ - ۶۰۸ - ۶۰۹ - ۶۱۰ - ۶۱۱ - ۶۱۲ - ۶۱۳ - ۶۱۴ - ۶۱۵ - ۶۱۶ - ۶۱۷ - ۶۱۸ - ۶۱۹ - ۶۲۰ - ۶۲۱ - ۶۲۲ - ۶۲۳ - ۶۲۴ - ۶۲۵ - ۶۲۶ - ۶۲۷ - ۶۲۸ - ۶۲۹ - ۶۳۰ - ۶۳۱ - ۶۳۲ - ۶۳۳ - ۶۳۴ - ۶۳۵ - ۶۳۶ - ۶۳۷ - ۶۳۸ - ۶۳۹ - ۶۴۰ - ۶۴۱ - ۶۴۲ - ۶۴۳ - ۶۴۴ - ۶۴۵ - ۶۴۶ - ۶۴۷ - ۶۴۸ - ۶۴۹ - ۶۵۰ - ۶۵۱ - ۶۵۲ - ۶۵۳ - ۶۵۴ - ۶۵۵ - ۶۵۶ - ۶۵۷ - ۶۵۸ - ۶۵۹ - ۶۶۰ - ۶۶۱ - ۶۶۲ - ۶۶۳ - ۶۶۴ - ۶۶۵ - ۶۶۶ - ۶۶۷ - ۶۶۸ - ۶۶۹ - ۶۷۰ - ۶۷۱ - ۶۷۲ - ۶۷۳ - ۶۷۴ - ۶۷۵ - ۶۷۶ - ۶۷۷ - ۶۷۸ - ۶۷۹ - ۶۸۰ - ۶۸۱ - ۶۸۲ - ۶۸۳ - ۶۸۴ - ۶۸۵ - ۶۸۶ - ۶۸۷ - ۶۸۸ - ۶۸۹ - ۶۹۰ - ۶۹۱ - ۶۹۲ - ۶۹۳ - ۶۹۴ - ۶۹۵ - ۶۹۶ - ۶۹۷ - ۶۹۸ - ۶۹۹ - ۷۰۰ - ۷۰۱ - ۷۰۲ - ۷۰۳ - ۷۰۴ - ۷۰۵ - ۷۰۶ - ۷۰۷ - ۷۰۸ - ۷۰۹ - ۷۱۰ - ۷۱۱ - ۷۱۲ - ۷۱۳ - ۷۱۴ - ۷۱۵ - ۷۱۶ - ۷۱۷ - ۷۱۸ - ۷۱۹ - ۷۲۰ - ۷۲۱ - ۷۲۲ - ۷۲۳ - ۷۲۴ - ۷۲۵ - ۷۲۶ - ۷۲۷ - ۷۲۸ - ۷۲۹ - ۷۳۰ - ۷۳۱ - ۷۳۲ - ۷۳۳ - ۷۳۴ - ۷۳۵ - ۷۳۶ - ۷۳۷ - ۷۳۸ - ۷۳۹ - ۷۴۰ - ۷۴۱ - ۷۴۲ - ۷۴۳ - ۷۴۴ - ۷۴۵ - ۷۴۶ - ۷۴۷ - ۷۴۸ - ۷۴۹ - ۷۵۰ - ۷۵۱ - ۷۵۲ - ۷۵۳ - ۷۵۴ - ۷۵۵ - ۷۵۶ - ۷۵۷ - ۷۵۸ - ۷۵۹ - ۷۶۰ - ۷۶۱ - ۷۶۲ - ۷۶۳ - ۷۶۴ - ۷۶۵ - ۷۶۶ - ۷۶۷ - ۷۶۸ - ۷۶۹ - ۷۷۰ - ۷۷۱ - ۷۷۲ - ۷۷۳ - ۷۷۴ - ۷۷۵ - ۷۷۶ - ۷۷۷ - ۷۷۸ - ۷۷۹ - ۷۸۰ - ۷۸۱ - ۷۸۲ - ۷۸۳ - ۷۸۴ - ۷۸۵ - ۷۸۶ - ۷۸۷ - ۷۸۸ - ۷۸۹ - ۷۹۰ - ۷۹۱ - ۷۹۲ - ۷۹۳ - ۷۹۴ - ۷۹۵ - ۷۹۶ - ۷۹۷ - ۷۹۸ - ۷۹۹ - ۸۰۰ - ۸۰۱ - ۸۰۲ - ۸۰۳ - ۸۰۴ - ۸۰۵ - ۸۰۶ - ۸۰۷ - ۸۰۸ - ۸۰۹ - ۸۱۰ - ۸۱۱ - ۸۱۲ - ۸۱۳ - ۸۱۴ - ۸۱۵ - ۸۱۶ - ۸۱۷ - ۸۱۸ - ۸۱۹ - ۸۲۰ - ۸۲۱ - ۸۲۲ - ۸۲۳ - ۸۲۴ - ۸۲۵ - ۸۲۶ - ۸۲۷ - ۸۲۸ - ۸۲۹ - ۸۳۰ - ۸۳۱ - ۸۳۲ - ۸۳۳ - ۸۳۴ - ۸۳۵ - ۸۳۶ - ۸۳۷ - ۸۳۸ - ۸۳۹ - ۸۴۰ - ۸۴۱ - ۸۴۲ - ۸۴۳ - ۸۴۴ - ۸۴۵ - ۸۴۶ - ۸۴۷ - ۸۴۸ - ۸۴۹ - ۸۵۰ - ۸۵۱ - ۸۵۲ - ۸۵۳ - ۸۵۴ - ۸۵۵ - ۸۵۶ - ۸۵۷ - ۸۵۸ - ۸۵۹ - ۸۶۰ - ۸۶۱ - ۸۶۲ - ۸۶۳ - ۸۶۴ - ۸۶۵ - ۸۶۶ - ۸۶۷ - ۸۶۸ - ۸۶۹ - ۸۷۰ - ۸۷۱ - ۸۷۲ - ۸۷۳ - ۸۷۴ - ۸۷۵ - ۸۷۶ - ۸۷۷ - ۸۷۸ - ۸۷۹ - ۸۸۰ - ۸۸۱ - ۸۸۲ - ۸۸۳ - ۸۸۴ - ۸۸۵ - ۸۸۶ - ۸۸۷ - ۸۸۸ - ۸۸۹ - ۸۹۰ - ۸۹۱ - ۸۹۲ - ۸۹۳ - ۸۹۴ - ۸۹۵ - ۸۹۶ - ۸۹۷ - ۸۹۸ - ۸۹۹ - ۹۰۰ - ۹۰۱ - ۹۰۲ - ۹۰۳ - ۹۰۴ - ۹۰۵ - ۹۰۶ - ۹۰۷ - ۹۰۸ - ۹۰۹ - ۹۱۰ - ۹۱۱ - ۹۱۲ - ۹۱۳ - ۹۱۴ - ۹۱۵ - ۹۱۶ - ۹۱۷ - ۹۱۸ - ۹۱۹ - ۹۲۰ - ۹۲۱ - ۹۲۲ - ۹۲۳ - ۹۲۴ - ۹۲۵ - ۹۲۶ - ۹۲۷ - ۹۲۸ - ۹۲۹ - ۹۳۰ - ۹۳۱ - ۹۳۲ - ۹۳۳ - ۹۳۴ - ۹۳۵ - ۹۳۶ - ۹۳۷ - ۹۳۸ - ۹۳۹ - ۹۴۰ - ۹۴۱ - ۹۴۲ - ۹۴۳ - ۹۴۴ - ۹۴۵ - ۹۴۶ - ۹۴۷ - ۹۴۸ - ۹۴۹ - ۹۵۰ - ۹۵۱ - ۹۵۲ - ۹۵۳ - ۹۵۴ - ۹۵۵ - ۹۵۶ - ۹۵۷ - ۹۵۸ - ۹۵۹ - ۹۶۰ - ۹۶۱ - ۹۶۲ - ۹۶۳ - ۹۶۴ - ۹۶۵ - ۹۶۶ - ۹۶۷ - ۹۶۸ - ۹۶۹ - ۹۷۰ - ۹۷۱ - ۹۷۲ - ۹۷۳ - ۹۷۴ - ۹۷۵ - ۹۷۶ - ۹۷۷ - ۹۷۸ - ۹۷۹ - ۹۸۰ - ۹۸۱ - ۹۸۲ - ۹۸۳ - ۹۸۴ - ۹۸۵ - ۹۸۶ - ۹۸۷ - ۹۸۸ - ۹۸۹ - ۹۹۰ - ۹۹۱ - ۹۹۲ - ۹۹۳ - ۹۹۴ - ۹۹۵ - ۹۹۶ - ۹۹۷ - ۹۹۸ - ۹۹۹ - ۱۰۰۰

وهک ئهلف وئی یا ئیسپانی.

یا هاتیه سماندن کو ئه و ئامیرن
 ئه لکترونی بین پیشکه فتی کو دهنگی
 توماردکن و ددهنه میشکی و (زمان) ی ب
 ههر شیوهیه کی بیت فه دگوهیزین، ههتا نهو
 نه شیاینه جیگیری سیسته می نقیسنی
 بن، و نقیسن ل زوره یا زمانان دا بوویه
 پشکهک ژرانی و بتایه تی ئه فه چه نده د
 وی ده می دا دیاردیبت کوجچاک به رف
 پیشکه فتنی و ته کنولوژیا دچیت و هه رچ
 جچاک پیشکه فتنی تردیبت نقیسن پتر و
 زورتر پیشتی دیبت. (7-ل: 62) سیسته می
 نقیسانی گرنکی و تاییه فه ندیا خوه هه یه و
 هه می سیسته مین نقیسانی کو د
 نقیسنین خوه دا په یامهک یان هزره کا نوی
 ئافادکن، ئه وی هزری ب ریکا ئه لف و بی
 یا زمانی دکه ته نقیسان، پاشان ئه و کمین
 کو وی نقیسنی دخوین وی په یامی و اتا
 دکهن و مفاژ وان په یام و هزران و هردگرن و
 دووباره ل نقیسانه کا دی ئه وکه س وان

چونکی زمانی ئه ده بی فه رههنگ و
 ریزمانه کا تایهت هه یه و ئه فه زمانه ل
 قوتا بخانان دا و بهاریکاریا په رتووکان
 دهیته فیرکن و هسا دهیته بهرچا فیرکن کو
 زمان ب هاریکاریا هندهک هیمایان دهیته
 ریکخستن و ئه فه (هیما یه ههر بخوه بنه ماین
 نقیسانی نه کو ده ندا بکار ئینانه کا هویرو
 درووستن، ژ بهر هندی رنقیس گرنکیه کا
 سه رهکی و هردگریت و د ئه نجام دا ئه فه
 چه نده دهیته ژبیرکن کو پیوه ندیه کا
 سروشتی و بهر وفاژی فی چه ندی هه بوویه
 و مروقه بهری فیری نقیسانی بیت فیری
 ئاخافتنی دیبت. (10-ل: 38)

ئه و زمانی کو رینقیسا وی ژ
 سیسته مه کی فونه تیکی پیک هاتیبیت پتر
 نیزیکی دهنگین وی زمانی نه (ژ بهر کو
 یاسایین مؤرفولوژی بین وی کیمترن، هه ر
 وه سان د فورمی فونه تیکی و مؤرفیمی یا
 وی لیکچوونهک هه یه) (7-ل: 60) و مروقه بو
 خواندنا وی نقیسانی توشی خه له تیا نابیت

زانبارین کو پیشوخت خواندینه، دگهل
 شاره زایی بین خوه تیکهل دکهت تا کو
 بشیت ئهوی تشتی نوی کو پیشوخت
 نه بوویه بنقیسیت، که واته نقیسین کاره کی
 داهینه ره. (12.ل: 237) که واته دگه هینه
 قی ئه نجامی کو، (فیروونا ئه لف و بی
 ئیکه مین پینگا فه بو فیروونا وی زمانی.)
 (8.ل: 95)

ئه لف و بی یا کوردی و دیروکا گوهورینا وی:

ئیک ژگیروگرتین، زمانی کوردی
 دیروکا گشتی یا وی به که واته ئیکه م جار
 پیتتی به بزانی زمانی کوردی دچ قوناغ دا
 دهر باز بوویه و کهنگی هاتی به کارئینان (بی
 گومان ههر زمانیک یا چهند زمانیک که
 له ناوچه داسه ری هلدایته وه و پاشان
 موتوریه کرایت به زمانیکی تره وه، یان به
 پیچه وانه ئه مه یان به ویتریان موتوریه
 کرایت ههر یه که له م زمانانه له
 سه رده مینکی تاییه تی دا به ناویکی
 تاییه تی ناسراوه، جاله بهر ئه مه به وینه
 ناشی به زمانی میدیه کان بگوتریت (زمانی
 کوردی) (13.ل: 115) لقییری بومه دیاروو
 کوروسته میدی و میتانی و ماننا و
 گوتی برهگ و ریشه کورد بوون، لی
 ئه گهر مه په یوه ندیه کا ریزمانی یان
 هه قبه ش هه بیت د زمانی دا یان دکومه کا
 په یقان دا ئه قجا دشین بیژین زمانی کوردی
 ژ بهر وان هویان پیوه ندی ب وان زمانان
 هه بوویه و پشتی دهر باز بوون د چهند

قوناغا دابوویه زمانه کی سه ره خو کو
 نه قرو دبیژنی زمانی کوردی.
 دیاره کوزمانی کوردی و رینقیسا وی ژ
 گه له ک قوناغ و سه رده ما دهر باز بوویه کو
 دشین د قان قوناغان داباس بکه مین:
 قوناغا که قن: ئه ق قوناغه دزقیرته بو
 دهستیپکا دامه زاندا ده وله تا میدیان و
 داویا ده وله تا هه خامه نشیان کو که قنترین
 به لگه بین نقیسی، په رتووکا پیروژا
 (ئه قیستا) یه کوب شیوهی روژا قان ئیرانی
 واته ب زمانی ئه قیستایی هاتی به نقیسین
 (دهر باره ی نووسین، ماموستا (مه ردوخی)
 ده فه رموی کورده کان خاوه نی نووسینیکی
 تاییه تی خویان نه بوون، له گه ل په یدا بوونی
 خه تی بزما ری، کورد و پارس هه لس
 و که وتو نووسینان به خه تی بزما ری بووه)
 (14.ل: 236) ئه ق قوناغه (250) سالان
 فه کیشا پشتی ژ نا قوونا میدیان و هاتنا
 هه خامه نشیان رینقیسا وان شیوه یه کی دی
 بخوه قه گرت (که قنترین به لگه بی نقیسی بی
 ئیرانیان که تیبین سه رده می
 هه خامه نشیان کوب زمانی فارسی بی
 که قن و رینقیسا بزما ری (Cuniform)
 هاتی به نقیسان) (9.ل: 88) که واته پشتی
 رینقیسا ئاقیستایی کوبیریتی بوو ژ (48)
 بیتان و ژ چه پ بو راستی دهاته
 نقیسان، رینقیسا بزما ری هاته بکار
 ئینان.

ل(سه دهی دهیه می پیش زایینی،
 پیاویک به ناوی (ماسی سوراتی) په یدا
 بوو به پبی پسته ئه بجه دییه کان، چهند

پیتیتیکی دۆزییه وه له سههری نووسین و ههلس و کهوتکراوه که به پیتیتی (ماسی سوراتی) به ناو بانگه و له و پیتانه ئهچی که له سهدهی شه شه می زایینی دوزاته وه که پیتیتی (ئاوستا) ی پئی ئه لپین... (14-ل: 263) پشستی قئی قوناعی قوناعا ناقه راست دهیت، ئه ق قوناعه ل دهستپییکا دهسته په لاتاریا ئه شانکیان درووست بوویه، کو دزقریته قه (3000) سالان بهری زایینی هه تا هاتنا ئایینی ئیسلامی ل سهدی حه فتی زایینی بهرده وام بوو (د قئی قوناعی داب ئه مری ئه رده شیری ئاقیستا ژرینقیسا ئارامی هاته قه گوهاسان بۆ رینقیسا په هله وی، ئه ق رینقیسه ژ راست بۆ چه پی هاته نقیسان) (9: ل: 89) زمانی کوردی یا (شپوهی سهرووی رۆژ ئاوا ئیران له دوو قوناعه دا، تابلینی لیچل و تاریکه ئه وه نه بیته، که زمان ئاخاوتن بووه، نهک زمانی نو سین). (15: ل: 103)

سه رده ی نه هی بی زایینی پشستی به لاق بوونا ئیسلامی زمانی کوردی و زمانی ئیرانی ب رینقیسا (ته علیق) نقیسیا به ماموستا مهردوخ دبیزیت: (پاش به لاقبوونه وهی ئاینی ئیسلام و په یدابوونی دهسه لاتیان له کوردستان دا پیته (کوردیی، بزماری، ئارامی و یونانیه کان به ته وای له بیر چوونه ته وه و به کار نه هیئراون. له بریتیان خه تی کوفی به کار هیئراوه) (14- ل: 264)

پشستی نه مانا دهوله تا ساسانیان و بوورینا دوو سه دان زمانی نقیسانی پاشکه فته بوو و

(قسه پیئکه رانی کورد له م ماوه یه دارووی کردۆته زمانی عه ره بی وه کو زمانی نو سین) (15-ل: 104) لی له سه دی نه هی زایینی دگه ل به رزیونا هه ستا نه ته وایه تی هییدی هییدی زقریقه سه ر زمانی نه ته وایه تی بۆ نمونه چوارینین بابا تا هییری هه مه دانی کو ب شیوی لوری هاتیه نقیسان مفا ژ رینقیسا عه ره بی وه رگریه که واته ل سه دی نه هی ئه لف و بی زمانی عه ره بی بکار هات و رینقیسا په هله وی کوژ نقیسینا ئارامی هاتبوو وه رگرتن هاته پشت گو هه قیاتی (15-ل: 104)

ئه ق چه نده و بکار ئینانا رینقیسا عه ره بی دگه ل هنده ک گورانکاریین بچووک به رده وام بوو و کوردان بۆ نقیسینا به ره مه مین خوه مفا ژ و وه رگرت. دگه ل هاتنا قوناعا رۆژنامه قانیا کوردی ل (22/ 4/ 1989) ی قوناعه کا نوی بۆ زمان و رینقیسا کوردی ده ستپیکر.

روئی زمانشانان بۆ دانانا

ئه لفو بی یا کوردی:

بشیوه کی بگشتی زمانی کوردی ژگه له ک قوناعان ده ربا زبوویه و گه له ک گوهورین به سه ردا هاتینه، لی تشتی گرنگ ئه وه کو ئایا ئه و رینقیس و ئه لف و بی یا هاتیه بکار ئینان هه تا چ راده دگه ل زمانی کوردی دگونجیت و زمانقانی کورد بۆ قئی چه ندی چ پیهنگا قه قیته نه. یا ئاشکرایه کو رینقیس و هه بوونا ئه لف و بی یی

پشکه که ژانستی زمانی و هەر رینقیسهک رهنگه دانا تایه تیا وی زمانی یه و ئەفه ژێ د زقریته وی چهندی کو ناخفتنکه رین زمانی لسه چ ریکه فتینه و زمانقانی وی زمانی چ بو وی زمانی کرینه (لی ژبه رکو دهنگی زمانقانان ناگه هیته چ جهان، بشیوه یه کی کورینقیس خوه لسه زمانی ب سه پینیت و هوسا رینقیس گه هشتیه وی ئاستی کوحه قی وی نینه. (10:ل:38) زمانی کوردی و رینقیسا وی ههردهم ژبه ر نه بوونا کیانه کی سیاسی و چونکی ل ژیر دهسته لاته کا داگیرکه ر دا بوویه و ئەم دینین نهو زمانی کوردی ب سی رینقیسان دهیته نقیسین؛ ل ئیراق و ئیرانی ئەلف و بی یا عه ر بهی ل تورکیا و سووریا و زانینگه هین کوردی ل نه وروپا ئەلف و بی یا لاتینی و ل سوفیه تی ئەلف و بی یا کریلی دهیته بکار ئینان، یا گرنگ ئەوه د ناقه روک دا هه ر زمانی کوردی یه لی ب سی جوره رینقیسا دهیته نقیسان. زمانقانی کورد دهه ر ئیک ژسی رینقیسین کوردیدا هه تا راده یه کی رۆلی خوه دیتیه بشیوه یه کی کو هه ول دایه گوهورینین پیتی د وی رینقیسا بسه ر دا هاتیه سه پانن ئەنجام بدهن هه تا کو دگه ل سرۆشتی زمانی کوردیدا بگونجیت له وا گه له ک دهنگ ژێ هاتینه کیم کرن و گه له ک ژێ هاتینه زنده کرن بو نمونه د رینقیسا عه ره بیدا دهنگین (ص،ض،ذ،ط،ظ،ث،و...) هاتینه کیم کرن و دهنگین

(ژ،ی،ف،گ،چ،پ،و،و...) هاتینه زنده کرن، ب هه مان شیوه د رینقیسا لاتینی ژیدا گوهورینین پیتی هاتینه ئەنجام دان تا وه کو بدروستی ده برینی ژسیسته می زمانی کوردی بکه ت. له وا دشین بیژین رینقیسین کوردی ب هه ر سی جۆرین خوه قه هه تا راده یه کی ژۆر فۆنه تیکا کوردی وینه دکهن و بقی رهنگی سیسته می زمانی ژێ به رجسته دکهن، ئەفه ژێ ل چا فرینقیسا وه لاتین ده وروویه ر کو ب ته وای فۆنه تیکا وان وینه ناکه ت تشته کی سرنج راکیشه، بتایه تی د رینقیسا لاتینی دا کو هه ول هاتیه دان د دانان و کیم کرنا پیتاندا خیزانا زمانی و سرۆشتی زمانی و دیرۆکا زمانی کوردی ل به ر چا فبهیته وه رگرتن، بو نمونه د قی رینقیسی دا (ح،ع،و...) چونکی ژ زمانی عه ره بی هاتینه دنا ف زمانی کوردیدا وینه بو نه هاتیه دانان لی ئەگه ر هات و په یقه کا عه ره بی ب کوردی هاته نقیساند دشیندا به ب هنده ک هیمایان ئەف چهنده بهیته نیشانان. که واته د سه رجه م رینقیسین کوردی دا هه ول هاتیه دان رینقیس و فۆنه تیکا زمانی کوردی هه ف بگرن.

- 1- حبیب برجیان، کتابت زبانهای ایرانی، چاپ اول، انتشارات سروش، تهران، 1379.
- 2- گرو هادسن، مباحث ضروری زبان، چاپ اول، انتشارات رهنما، تهران، 1381
- 3- آلبرتین خارو، تاریخ خط، ترجمه عباس مخبر و کورش صفوی، چاپ دوم، نشر مرکز، تهران، 1381
- 4- ثوره حمان حاجی مارف، نویسنی کوردی به ئه لفوئیای عه ره بی، چاپخانه ی عه لاء، به غداد، 1986.
- 5- جورج یول، نگاه ی به زبان، ترجمه نسرین حیدری، چاپ چهارم، نشر لیلی، تهران، 1379.
- 6- ویلیام لخرادی، درآمدی بر زبانشناسی معاصر (جلد دوم) ترجمه علی درزی، چاپ اول، چاپ مهر، تهران، 1380.
- 7- بابا شیخ حسینی، هامشی بر دانش زبانشناسی، چاپ اول، نشر ژیار، سندج، 1383.
- 8- میشل مارب، زبانهای مردم جهان، ترجمه عفت ملانظر، چاپ اول، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، 1380.
- 9- مهری باقری، مقدمات زبانشناسی، چاپ هفتم، نشره قطرة، تهران، 1830.
10. فردینال دی سوسر، زبانشناسی عمومی، ترجمه کورش صفوی، چاپ دوم، انتشارات هرمس، تهران، 1382.
11. رابرت لارنس، زبان، ترجمه علی فامیان، چاپ اول، نشر مرکز، تهران، 1379.
12. پریخ دادستان، اختلالهای زبان، چاپ اول، انتشارات سمت، تهران، 1379.
13. جمال رشید احمد، لی کولینه و یه کی زمانه و انبیی ده رباره ی میژووی وه لاتی کورده واری، چاپی به کهم، به غداد، 1988.
14. حوسین محمه مه د عه زیز، سه لیه ی زمانه و انبیی یخرفه کانی زمانی کوردی، چاپی ددهم، چاپخانه ی کارو، سلیمانی، 2005.
15. رفیق شوانی، چند بابتیکی زمان و ریزمانی کوردی، چاپی به کهم، چاپخانه ی وه زاره تی به روه رده ی، هه ولیر، 2001.

نسرین عابدوللا محممد تاهر

زانكویا دهوكی - کولیزا نادابی

زمانقانا دەر وونی

زمانقانا دەر وونی

گەشە و سەرھلەدان

دەھیت و ھەر ئاستەکی دانەھیت خو ھەنە بەلی زمانی گیانە و ھەرین دی بئتی ژھندەک دەنگین سادە پینک دەھیت [1، 16-17]. ئەو زمانی مرۆف بکار دئینیت دکە قیتە ژیرگەلەک کارتیکرین دەر وونی، چونکە زمان ژھندەک ھزران پینک دەھیت کو بریکە وی ئەو ھزر دەھیتە دەرپرین لەوما دەر وونی مرۆفی کارتیکرین ل زمانی دکەت، ژبەر

پیشەکی

گرنگترین تاییەتمەندی لنگ مرۆفی شیانا ئاخفتنیە بریکە زمانی، ئەف شیانە مرۆفی ژھەمی گیاندارین دی جودا دکەت، چونکی د زمانی مرۆقان دا فیربوونی بیچچەوانە ی زمانی گیانە و ھەرین دی رۆلی سەرەکی ھەبە، و ژبەباری قی چەندی زمانی مرۆقان ژچەند ئاستەکان پینک

دەروونی چیه؟) دقئ تەوهریدا پیناسا قئ زانستی هاتییه کرن وباسی وان بابەتان هاتییه کرن ییین زمانەفانییا دەروونی قەكۆلینی لسه ر دکەت، تەوهری دوی بناق ونیشانی (پەیوهندیا دناقبەرا زمانەفانی و دەرووناسی) ییدا كو باسی قئ پەیوهندیی لدویف بۆچوونیین هندهك زانیان دکەت، تەوهری سیی بناق ونیشانی (گەشە وسەرهلدانان زانستی زمانەفانییا دەروونی) كو باسی چەواتیا سەرهلدان و گەشەکرنا وی دکەت.

تەوهری ئیکئی / زمانەفانییا دەروونی

چیه؟

دەرووناسی ب زانستی قەكۆلینا رەوشتی دەیتە نیاسین، یان قەكۆلینا چالاکیین میشکی یه بریکەکا زانستی و زمان رەوشتەکی مرقایەتییه پەیوهندیهکا موکوم ب چالاکیین میشکی قە هەیه. ئاخفتن بریککا زمانی دەیتە دەریخستن و چالاکیین میشکی گریدانەکا باش بەیمایین زمانیشە هەیه و ئەگەر دەرووناسی خو قەكۆلینا رەوشتی زمانیی مرقئی دویر بکەت، دی بیته ئەگەری پشت گو هاقیتنا لایەنەکی مەزن ژ رەوشتی مرقئی و چالاکیین وی ییین میشکی، چونکی چالاکیا زمانی رولەکی گرنگ دپەیوهندیا کومەلایەتی (التفاعل الاجتماعي) دا هەیه وبیی وی دشیان دا نینه قەكۆلین ل پەیوهندیا کومەلایەتی بەیتە کرن، هەرەسا فییرۆون بریککا زمانیه، چونکی ئەگەر ئەم وان زانیاریین کو

هندی ئەق پیکقە گریدانە بۆیە جەئ گرنکی ییدانا دەرووناس و زمانەفانان. زمانەفانییا دەروونی باسی زمانی دکەت وەکی هۆبەکی بۆ دەبرینا هزرین مرقئی، ژبەر هندی ئەق بابەتە پیکۆلەکه بۆ دانەنیاسینا قئ زانستی و باسکرنا چەوانیا گەشە وسەرهلدانان وی.. ئەق بابەتە ژسی تەوهران پیک دەیت، تەوهری ئیکئی بناق ونیشانی (زمانەفانییا

مرؤف بریكا شاره زایی ژ دهروربه ری وهردرگرت دگهل وی زانیاریا ژ بریكا زمانی دهیته وهرگرتن بهراورد بکهین، دی بیسین گهلهکا کیمه، بؤمونه مرؤف ژ فیبربؤونی دزانیته کویقه دانا ماری یا کوژه که لی ماری ب ژماره کا کیمه مرؤقان شه دایه یانژی ژماره کا کیمه مرؤقان ب شه گهرا ماریپشه داننی مرینه. [5، 13]، ئانکو زمان روله کی گرنگ دپیدا کرنا زانیاریان لنک مرؤفی دبیسیت، بشی رهنگی ئهم دشین بیژین کو همی کارتیکه رین شارستانی و رهوشه نیبری ئه وین کارتیکرنی ل مرؤفی دکهن بریكا زمانی دهیته وهرگرتن، چونکه رهوشه نیبری و شارستانی نه ته وه بی بریكا زمانی دهیته وهرگرتن وزمان بدارشتنا بیروباوهر و بؤچونین مرؤقان دهراره ی نه ته وه وکومه لپن دی رادبیت. [5، 13].

دهه سالین دوماهیی ژ سه دی بیستیدا شه کولین دهراره ی زمانفانيا دهرروونی دسی بواراندا رولی خوه دیته، ئه وژی:

بهرهم ئینانا زمانی:

ئه وژی بریكا شه کولینا پروسیسین ئه ندامی و دهرروونی و جفاکی ئه وین

کارتیکرنی ل چهوانییا زارکرنا زمانی و پیکهینانا گوتنن زمانی دکهن، ئه ف بؤاره گرنگیی دهته وان ئه ندامین درکاندنا دهنگان و پیکهینه رین دهماری و ماسولکی ئه وین فی پروسیسی بؤ پروسیسین میشکی بریقه دبهن و ب فی رهنگی کونترولی لسه ر دهرئخستنا وی ئاخفتنا دهیته گوتن، دهیته کرن [5، 14]، ئه شه ژی خاله کا گرنکه چونکه ئه گهر ئه ف خاله نه بیت، ههر دوو خالن دی ژی نابن.

تیگه هشتنا زمانی:

ئه ف بؤاره گرنگیی ب وهرگرتنا زمانی بریكا ئه ندامین بیستنی و دهماری ددهت وهرگرتنا هشیارکه رین زمانی و شروقه کرنا وان بهرسقان، ب واتایه کا دی پروسیسین دهرونیین کارتیکه ر لسه ر ئاخفتنی و بهرچا فکرنا وان بویه ران یین مرؤفی بهرده گوه داری کرنا زمانی دبهن و بیئرینانا وان رپیدانین کول وی دهمی په پیدا دبن [5، 14]، ب فی رهنگی فی خالی پتر په یوه ندییا ب پروسیسا ئاخفتنی شه هه ی و ب ئهرکی و شروقه کرنا وی ئاخفتنا دنا قبه را ئاخفتنکه ری و گوه داریدادهیته ئالگورکرن، رادبیت.

وهرگرتنا زمانی:

ئەڭ خالە باسى قۇناغېن ۋەرگرتنا
زمانى و وان بۇيەران دكەت يېن كارتىكرنى
لقى ۋەرگرتنى دكەن، ئەڭ بۇارە ھەر ژمىڭە
بۇارەكى بچويك بۇ د دەرۋونناسىيى دا
بتايىبەتى د دەرۋونناسىيا زارۋكاندا ود
دەرۋونناسىيا پىكپىنانىدا (علم النفس
التكويني) لى پاشان بۇ بۇارەكى گرنىگ ژ
بۇارېن دەرۋونناسىيا زمانى كو گرنىگىي
دەتە چەوانىيا ۋەرگرتنا زمانى نەتەۋەيى
لنك زارۋكان، قۇناغېن ۋەرگرتنى،
پەيۋەندىيا ۋەرارا زمانى ب ۋەرارا
مىشكىڭە، كارتىكرنا رەۋشنىبىرى و
شارستانىيى د پروسىسا ۋەرگرتنىدا
ھەرۋەسان قەكۋلىنى ل وان فاكتران دكەت
ئەۋيىن ۋى ۋەرگرتنى زىدە دكەت يانزى كىم
دكەت [5، 14].

قەكۋلىنىن زمانقانيا دەرۋونى بوارېن
جودا جودا بۇخۋەڭە دگرىت وگرنىگىي جودا
جودا ھەنە، ھندەك ژ وان گرنىگىي ددەنە
دەنگان و ھندەك ژى گرنىگىي ددەنە
دەنگىن زمانى و ھندەك گرنىگىي ددەنە
لايەنى دەمارى بتايىبەتى رۆلى
مىشكى... مەيدانا فى زانستى ۋەكى
ھەر زانستەكى دى دوو لايەن ھەنە:
لايەنى تىۋرى: ئەۋ ژى دەمى ھندەك

قەكۋلېن بەرەڭ چارەسەرگرنەكا تىۋرى بۇ
ئارىشېن تايىبەت ب سروشتى رەۋشتكارى
و شارستانى و جفاكى يى مرۆڭڭىڭە دچن.
لايەنى پراكتىكى: تايىبەتە ب چەوانىيا
فىرىبوننا زمانى نەتەۋەيى لنك
زارۋكان، گرنىگىدان ب وان زارۋكان ئەۋيىن
ژلايى مىشكىڭە دنەخۇش، نەخۇشېن كەر،
گرنىگىدان ب نەخۇشېن دەرۋونى
ھەرۋەسان فىرىبوننا زمانى دوۋى [5، 14].

بىكورتى زمانەقانيا دەرۋونى: ئەۋ
زانستە يى دىك دەمداگرنىگىي د دەتە وان
بابەتىن پەيۋەندى دگەل زمان و مىشكى
مرۆڭى قە ھەي.

ئەۋ بابەتىن زمانەقانيا دەرۋونى
قەكۋلىنى لىسەر دكەت
گەلەكن، ۋەكى: ۋەرگرتنا
زمانى، تىگەھشتنا ئاخفتنى، سروشتى
پەيۋەندىيا دناقبەرا زمانى
ۋەزرىدا، پەيۋەندىيا زمانى ب كەسايەتيا
مرۆڭىڭە، زمانى كەر و لالان و قەكۋلېن ل
نەخۇشېن ئاخفتنى [3، 42].

تەۋەرى دوۋى/پەيۋەندىيا دناقبەرا
زمانقانيا ۋەدەرۋونناسىيىدا:

پەيۋەندىيا دناقبەرا زمانقانيا

دەردکە قییت و گرنگیی ب پروسیسیین میشکییین بەری وی ئاخفتنی نادەن چونکی ئەو ژباوەتین دەررووناسیی دەهیتە هژمارتن، هەرەسان دەمی زمان دگەهیتە کۆ ئەندامی بیستنی لنگ گوهداری وپشتی کۆ دەهیریته کۆ ئەندامی دەماری هەندەک پروسیسیین دی ییین میشکی پرووی دەن کۆ ئەقە ژێ دگەقنە ژیر سنووری دەررووناسیی، بەلی ئەو دیاردا دەنگیا ژلایی ئاخفتنکە ریفە بشیوی پیلین دەنگیا بۆ گوهداری دەهیتە ئاراستە کرن، دەهیتە هژمارتن زمان ئانکو ئەقە یە سنووری قە کۆلینا زمانی [3، 40] کەواتە دقئ خالییدا پینکقە گریدانا زمانەقانی و دەررووناسیی دیار دبیت.

جۆداهیا هەرە گرنگ دنابقبەرا هەردو زانستین زمانقانی و دەررووناسیی د وی چەندی دایە کۆ دەررووناس پتر گرنگیی ب وان یاساییین گشتی دەن ئەوین رەوشتی مرؤقی شروقه دکەن یانژی گرنگیی ب هەندەک دیاردین گشتی دەت مینا: فیربونا زمانی وتینگەهشتن وشیانین مرؤقان، لی ئەو چ گرنگیی ب ناقەرکا وی دیاردی ب خوە نادەن چونکی ئەو دبیتە ناقەرکا زمانقانی، بۆ نمونە د

و دەررووناسیی قە دگەرپیتن بۆ سروشتی زمانی چونکی زمان ئیکە ژ دیاردین رەوشتی مرؤقی، دەررووناسی قە کۆلینا رەوشتی مرؤقان بگشتی دکەت وقە کۆلینا رەوشتی زمانی ئیکە ژوان خالیین دەررووناسی وزمانەقانیی دگەهینتە ئیک، و هەندەک زانا دبیزن ئەگەر قە کۆلینا زمانی لسەر بنەمای قە کۆلینەکا هیزین دەررونی ییین قەشارتی نەهیتە ئافاکرن، ئەو قە کۆلین ناهیتە هژمارتن قە کۆلینەکا تەواو و هەرەسان دقیت قە کۆلینا دەرروونی پشت ب زمانەقانیی گری بدەت [3، 40].

زمانقانی گرنگیی د دەتە ب زارکرنای وی ئاخفتنا کۆژ کۆ ئەندامی درکانندی زارکرنی یی ئاخفتنکەری دەردکە قییت و قە گوهارتتا وی ئاخفتنی پریکا فیزیکی (هەوای) و وەرگرتتا وان ژلایی کۆ ئەندامی بەهیسستنی یی گوهداری قە، و ئەو پروسیسیین میشکییین بەری گوتتا وی ئاخفتنی هەین ناکەقنە دسنووری زمانقانییدا، هەرەسان پەبوەندییا دنابقبەرا کۆ ئەندامی دەماری و کۆ ئەندامی زارکرنی لنگ ئاخفتنکەری نە ژ گرنگییین قە کۆلینا زمانینە چونکی زمانقان گرنگیی بزمانی دەن دەمی ژ ئەندامی زارکرنی

زمانقانيا دەرروونی زمانقانيا دەرروونی

گرنگی ب چوانیا ئاخفتنی و وان فاکته رین کارتیکرنی ل چوانیا ئاخفتنی دکهن دهن مینا: گوهدان، تیگه هشتن و بیرئینان و زمانقان گرنگی بقی چندی دهن کا ئایا مرؤف چوان زمانی د ههلوپستین جودا جودا دابکار دئینیت، و بهری هینگی ژی کا ئایا چوان زمانی و هر دگرت و فیردبیت، بؤ نمونه: ئه و بریکا تاقیکرمان ههول دهن بزنان کا چوان مرؤف پیکهاتنن زمانی دئینیته دناف زمانیدا و چوان بیرا خو لی دئینیت، و چهند دم پیدقیه دا کو بشیت د رسته به کا تاییهت بگه هیت، و چوان ئه ف چنده بگوهورینا جوری رستی دهیتته گوهورین [4، 46، 45].

عومهر حهسهن (1982) دیار کر کو زانایین زمانی گرنگی ب وی نامی دهن ئه و کو ئاخفتنکه ره دهنیرته گوهداری و ههروهسان گرنگی دهن ب وان پروسیسین میشکی بین بهری ئاراسته کرنا وی نامی ئه وین دکه فنه ده رفه ی سنووری زمانه قانیی و دچنه دناف سنووری زمانقانيا دەرروونی دا ددهت [4، 46].

ديسان نه وال عه تیه (1975) دیار دکهت کو فه کولینین دەرروونی فه کولیننی ل وی

بابه تی (فیریون) یدا دەررووناس چ گرنگی نادهنه وی بابه تی بی مرؤف فیردبیت به لکی بتنی گرنگی دهنه پروسیسا فیرروونی وهکی پروسیسه کا میشکی، لی ل سالین دوماهیسی ژسه دی بیستی هنده ک فه کوله ران ژه ره دوو لایانقه به ری خوه دانه زمانی، بؤ نمونه نه بتنی گرنگی ب فیرروونا زمانی دان به لکو گرنگی ب ناقه روکا زمانی ب خوه ژی دان، بؤ نمونه فه کولینین هه فچه رخ ل سه ره زمانی زاروکان باسی زمانی ژلایی دهنگ و ریزمان وواتایی ژی فه دکهن [3، 41].

زمانقانيا دەرروونی چوان جهی گرنگی پیدانا دەررووناسانه ههروهسان ژی جهی گرنگ پیدانا زمانقانا نه ژی و هه ره ژمیژه دەررووناسان گرنگیه کا مه زن ب دیار دین زمانی دایه هه تا کو هنده ک فه کوله ران دووپاتکریه کو بابه تی ره وشتی زمانی دقیت دناف فه کولینا دەرروونیدا جهی خوه بگریت.

هه ره وهسان چومسکی (1965) دیار دکهت کو زانایین زمانی دقه کولینا خودا بؤ زمانی گرنگی ب شیانیین زمانی دهن، ئانکو شیانیین که سان د بکار ئینانا زمانیدا، به لی زانایین دەررووناسی

کو و اتا وهه لویستین تاییهت بهرامبهری وی دمیشکی مرقفیدا هه نه.

ئه رکی زمانی ب خوه:

مه بهست ژئی ئه وه کو زمان کریاره که دناقبه را تا که که ساندا رویددهت و ژ ناخفتن و تینکگه هشتنتی پینک دهیت [4، 47].

هوسان دیاردیبت کو په یوه ندیه کا مه زن دناقبه را زمانفانی و دهرووناسییدا هه یه وهه ردوو پینکغه باه ته کی موکوم و پینکغه گریدای پینک دئینن چونکی هه ردوو کارتیکرنی ل هه قدوو دکهن.

ته وه ری سیی / گه شه وسه رهلدا فی زانستی:

زانا شتاینشال (1899.1823) ب دانهری ریبازا زمانفانیا دهروونی دهیتته نیاسین کو ژلایی زمانیفه بیروبو چونینن خوه ژ تیورین (هامبولت) ی وهرگرتینه، و ژلایی دهروونیقه بیروبو چونینن زانایی دهروونی (هربرت) ی کاریگه ر سوویه بتاییه تی بیروبا وه رین وی بین گریدای ب بانگکرنا گیانی مرقفیشه (استدعاء الروح البشریه) [2، 73].

په رتووکا ژیا نا گیانی (حیاء الروح) یا (لاتساروس) ی وهکی هاریکاره کی بؤ به لافکرنا شروفه کاریا دهروونی بؤ دیاردین

په یوه ندیا دناقبه را دیاردین زمانی و دیاردین دهروونی دکهن، و نه گه ر زمان ژ کومه کا په یوه ندی و هیمایان پینک بهیت کو د چهند دهنگه کاندایاردیبت و ئه وه دهنگ ل شیوی په یقینن تاییه تدا ده ریکه قیبت؛ لی ناخفتن نه ب تنی ژ چهند پینله کینن دهنگی بین خودان دریژی و کورتیه کا تاییهت کو ژ کو ئه ندامین زارکرنی ده رکه شن پینک دهیت، به لکو ئه وه دهنگ ده می دچنه د گوهی گوهداریدا کومه کا پروسیسینن میشکینن جیاواز ژ هنر و بیرئینانینن گریدای دهروونی و یقه کارتیکرنی لی دکهن و بقی رهنگی ئه وه دهنگ دبنه واتایینن درووست [4، 49].

حلمی خه لیل (1980) دوو ئه رکینن سه ره کی بین زمانی ده ست نیشان دکه ت:

ئه رکی دهروونی:

ئه فئه رکه بی گریدایه ب گوهداریقه ویی تاییه ته ب گوهرینا ناما ناخفتنی بؤ دیاردین تاییهت ب میشکیقه و بریکا بکار ئینانا کومه کا پروسیسینن میشکی و بیی هه بوونا ئه رکی دهروونیی زمانی؛ دهنگین ناخفتنکهر ده ر دئیخیت ناهینه هژمارتن ناخفتن یان زمان چونکی ئیک ژ گرنگترین تاییه تمه ندینن زمانی ژلایی دهروونیقه ئه وه

زمانقانا دەرۋونى زمانقانا دەرۋونى

دەربارەى پىئىكەپىنانا رىستە وپرستىن لىكداى تىگەھشتنا ھەست پىكرىا ئاخفتنى (الادراك الحسى للكلام) باسكر، ل وى دەمى گەلەك رەختە ل نقىسىنىن زمانقانىيىن (فوندىت) ى ھاتنەگرتن وخوايكرن كۈبەھسكنا وى بۇلايى زمانى دناف دەرۋونناسىيىدا كارەكى بى مفايە، بەلى ئەقرو رىزەكا بلند بۇ كارىن (فوندىت) ى دەھىتە دانان [2، 76].

بىرۋوبۇچونا (فوندىت) ى وى چەندى خوەيا دكەت كۈ دەرۋونناسىا گەللى دشىت باسى ياسايىن گەشەكرنا زمانى وكارتىكرنا زمانى لسەر ھزروبىرىن تاكە كەسى جفاكيدا بكەت، ھەرۋەسان ئەوى دووپاتكر كۈ زمانى پەۋەندىيەكا موكوم دگەل ھزرى ھەيە و ژرىكا قەكۈلىنا زمانى دى شىين سىمايىن ھزرى ب شىۋەيەكى گشتى بزىن، گزنگى پىدانا (فوندىت) ى بۇ لايەنى زمانى دەرۋونناسىيى دا وى چەندى خوەيا دكەت كۈ پەيۋەندى دناقبەرا دەرۋونناسى و زمانقانىيىدا ھەر ژ دەمى جۇدا بونا دەرۋونناسىيى ژ فەلسەفى ھەبۋىيە [5، 10].

ل سالىن دوماھىيى ژ سەدى نوزدى ولسەستىپىكا سەدى بىستى

زمانى دەھىتە زانين، ھەرۋەسان دامەزاندنا گۇفارا دەرۋونناسىا گشتى و زمانقانى (1860-1890) ەكى گزنگترىن فاكتر بۇ گەشەپىدانا ھزرا دەرۋونناسىا زمانقانى دەھىتە ھۇمارتن.

زانا شتائىنشال دىاردكەت كۈ ئەگەر (زمان) زمان حالى گىانى مرفاىەتتى بىت؛ زمانى جفاكەكى تايىبەت دبىتە فاكترى دەرپىنا دەرۋوننى كۈمەكا كەسان، ھوسان زمانى تاكە كەسى ژى دەرپىنى ژ دەرۋوننى وى دكەت [2، 74].

قەكۈلىنىن دەرۋونىن زمانى لدوماھىيا سەدى نوزدى ھەر د بەردەوام بون، دەمى (مورىس گرامۇنت) ى لسالا (1895) قەكۈلىنا خوە ل دور (جىاوازا دنگىن كپ د زمانى ھىندى-ئەۋروپى و زمانىن فرەنسيدا) نقىسى، دقى قەكۈلىنىدا گرامۇنتى باسى پروسىسىن دنگى ژلايى ھەقشكى وجوداھىيى دكارتىكرنا كاودانىن دەرۋوننى وفسىۋلۇجىدا كر [2، 131]، پاشى (فوندىت) ى پەرتووكا خوە (دەرۋونناسىا گەلى) ددە بەرگاندا بەلاقكر، بەرگى ئىكى و دووى بناقى (زمان) كۈ تايىبەت بۇباھەتتىن زمانقانى، د وان بەرگاندا (فوندىت) ى گەلەك تىبىنىن گزنگ

لنک زاروکی وکارتیکرنا ژینگه هی لسهر
وهرگرنا زمانی باسکرن [5، 12].
هندهک دبیژن کو سالاً (1953) ی سالاً
دانان وگه شه کرنا فی زانستیه، ل سالاً
(1957) ی زانا (سکتر) ی تیورا خوہیا
دهروونی پیشکیش کر، نه و تیور رهوشتی
زمانی ژهه می لایانقه لدویف تیورا
(الاجرائیة التعزیزية) شروقه دکته
وژماره یه کا زانایین رهوشکاری
پشته فانیا وی کر، به لی هه زوی
(چومسکی) رهخنه یه کا توند ل وی گرت
چونکی ب بزچوونا چومسکی تیورا
(سکتر) ی زمانفانیی ژهزری جودا دکته و
ژماره کا زور ژ زانایین دهروونی پشته فانیا
چومسکی کرن [5، 12].

ل دهسپیککا پهیدا بونا فی زانستی
ل سه دهستی (فوندت) ی گرنک پیدان ب
بابه تی رهوشتی زمانی دهرووناسییدا ژ
سیمایین وی بین گرنک بو، لی
زمانه فانی سی بزاین دهرووناسییدا ب
خوهه دگرت نه وژی: دهرووناسییدا جفاکی
،دهرووناسییدا زاروکان و فیبریون
وهرزکرن، لی نه ژ زانسته وهکی زانسته کی
سه ربه خو ژ دهرووناسییدا جفاکی ل
ناقه راستا سه دی بیستی جودا بو؛ چونکی

(أ.مارتی 1847-1914) بزچوونا وی یا
دهروونی د فلهسه فا زمانیدا
گه شه کر، نه وی دقییا یاسایین گشتی لسهر
بنه مایه کی دهروونی دانیت، ولدوماهیی
گه هشته هندئ کوفلهسه فا زمانی دقیت ل
داویی به رف لایه نی دهروونیقه بچیت
،هه رچهنده هزرین وی ل وی ده می گه لهک
نه هاتنه په سه ندرن، لی نه وان هزران
کاریگه ریا خوه د پیکهینانا بزچوونین
به ربه لاؤ د زمانفانیا گشتیدا لدهه سالیین
ئیکی ژ سه دی بیستی هه بو، ل سالاً)
(1911) ی شه کوله ران به رده وامی ب
شروقه کرنا دهروونی بو دیاردین زمانی
دان، بؤ نمونه (جورج فون دیر جابلینتس) ی
نه لمانی په رتووکک بناقی (جیپانا زمانین
سلاقی) دانا و دگه لهک لایین فی
په رتووکیدا باسی وی په یوه ندیا دناقبه را
سیسته می هزرکرنی و پیکهاتنا زمانی کر
[2، 77].

ل سالیین چلان ژ سه دی بیستی
(مکارسی) شه کولین ل سه رگه شه کرنا زمانی
لنک زاروکی دقوناغین مه زن بوونیدا کرن
و په یوه ندیا وان قوناغان ب زمان وژیبری
شه شروقه کرن و بابه تی وهرگرنا پیکهاتنین
رستان ویاسایین ریزمانی و نه رکی زمانی

زمانقانيا دهروونی زمانقانيا دهروونی

هه‌رچه‌نده به‌رده‌وام بۆچوون و ئاماژه‌کرن ده‌بارده‌ی زمانه‌قانيا ده‌روونی هه‌بوون، لی‌وه‌کو زانسته‌کی سه‌ریه‌خۆل سه‌رده‌ستی زانا (شتاینشال) یقه هاته دانان و پاشی به‌رده‌وامی ب گه‌شه‌کرنا قی زانسته‌ی هاته دان.

نخیسینین ده‌بارده‌ی ده‌روونناسیا کومه‌لایه‌تی هه‌رده‌م به‌شه‌کی یانژی پتر بۆ بابته‌تی په‌وشتی زمانی ته‌رخان دکر و په‌رتووکی ده‌روونناسیا زاروکان هه‌رده‌م باسی بابته‌تین و ه‌رگرتنا زمانی و گه‌شه‌کرنا وی لنک زاروکی دکر، به‌لی پشته‌ی کو زمانه‌قانيا ده‌روونی جهی خو دمه‌یدانین ده‌روونناسییدا کری؛ گرنگیه‌کا مه‌زن ب بوارین په‌وشتی زمانی کرو و ده‌کی بواره‌کی ناگه‌ر دناقبه‌را زمان و ده‌روونناسییدا و زانسته‌تین ژبانیدا جهی خو گرت 5، 12].

ژێده‌ر:

1. محهمه‌د مه‌عرفه‌تاج، زمانه‌وانی، دار الحکمه‌ للطباعة والنشر، اربیل، 1984.
2. امیلکا افیتش، اتجاهاات البحث اللسانی، ترجمه‌ د. سعد عبدالعزیز مصلوح، وفا، کامل فايد، الطبعة الثانية، طبع بالهيئة العامة لشؤون المطابع الاميرية، 1996.
3. حاتم الضامی، علم اللغة، مطبعة التعليم العالي بالموصل، الموصل، 1989.
4. السيد عبدالحمید سلیمان، سيكولوجية اللغة والطفل، ملتزم الطبع والنشر دار الفكر العربي، القاهرة، 2003.
5. موفق الحمدانی، اللغة وعلم النفس، طبع بمطابع مديرية دار الكتب للطباعة والنشر، جامعته الموصل، 1982.

کورتی:

زمانقانيا ده‌روونی قه‌کۆلینیی ل بابته‌تین په‌یوه‌ندیدار بزمان و می‌شکی مرۆقیقه‌ ده‌ت، مینا: زمانی که‌ر و لالان، تیگه‌هشتتا ناخفتنی، نه‌خۆشبین ناخفتنی و په‌یوه‌ندی زمانی ب ه‌زریقه‌. په‌یوه‌ندیه‌کا مه‌زن دناقبه‌را زمانقانيا و ده‌روونناسییدا هه‌یه‌ وه‌ردوو پینکفه‌ بابته‌کی گرنگ پینکدئین، چونکی زمان بی لایه‌نی ده‌روونی چ گرنگی و رۆلی خو ناییت و لایه‌نی ده‌روونی دقیت ب ریکه‌کی به‌یته‌ ده‌ربین کو ئه‌وژی زمانه‌.

بېھرووز نئوجاعى

زانكۇيا دھوكى - كۇليزدا پەروددا بنىيات

زمانى

ئىگرتىي

كوردى ،

تىكشكاندن و ھەلۈەشاندىنا پروژى

نەتەۋەسازيا كوردە

ب دیالیکت دهیته هژمارتن، ژ بهر کو شیوهیه کی ئە دەبی نینه، یان ژێ ئاخافتنکه رین وی شیوازی خودان دهوله تا خوبا سه ریه خونین، یان ژێ پیژ و پرستیژا وی شیوازی ژ زمانی ستاندهرد کی متهره. بهر شیوهیه کی بیت ئەو شیوازی وه کو زمان هاتیه نیاسین ب گشتی که رهستی دیاری کری بۆ هاتیه دابین کرن و ب شیوهیه کی ده زگایی ژ لایی دام و ده زگه هین دهوله تی فه دهیته پشته قانی کرن.

پۆلینکرنا زمانی کوردی

بهروفاي «زمانقانی کورد» زمانقانی رۆژانایی ل ده می باسی زمانی کوردی دکهن، پتر باسی «چهند زمانین هه ژ ره و ریشال» دکهن هه تا کو «دیالیکتین کوردی». هندهک ژ شان زمانقانیان پۆلینکرنا خوه به رفه هتر کره و گورانی «ژ لایی مه کنزی فه» و دملکی «ژ لایی لودویگ پاوله وه» ژ ب دوو زمانین ته و او جیا واز ژ کوردیی پیناسه کرینه.

وه کو هه فه سه نگیهک دناقبه را شان هه ر دوو جه مسه ران دا، واته ئەو کوردین کو هه موو دیالیکتان ب زمانه کی ئیکانه دزانن و زمانقانیان بیانی مینا مه کنزی و لودفیک پاولی دا، بیتهقی به فی راستیی وه ربگرین و په سه ند بکه یین کو دنا ق کوردیی دا ب تیی زمانه ک نینه به لکو دنا قدا گرۆ په کا زمانان هه نه، کو ژ روانگه ها ژنتیکی فه گه له ک ژ هه ژ نیژیکن. هه رسی شیوازین کوردی کول ئاستی په یقسازی دا

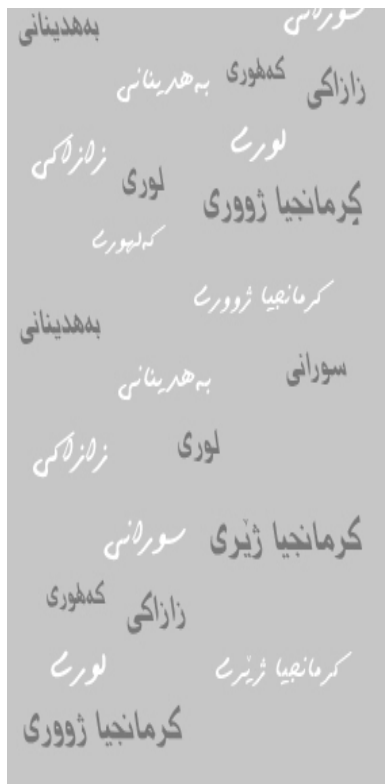
ژ هه ژ نیژیکن، بریتینه ژ کوردیا باکوور (بوتی، بادینی، سه رحه دی، به رفراتی، دیاره کری و... هتد.) کوردیا ناقه راست (سورانی، ئەرده لانی، مورکریانی و بابانی) و کوردیا باشوور (ئیلامی، کرمانشانی، هتد.) لقی ری پیتقی به بیژین کو کوردیا باکوور ژ لایی ریزمانی فه ژ هه ر دوو گرۆ پین دی جیا وازه، چونکی نیگار ه کی ریزمانیی که فن هه یه. هه ر دوو شیوازین دی، کو زور جارن وه کو ئیک دیالیکت دهینه پیناسه کرن، گورانی (هه ورامی، باجه لانی، زه نکه نه بی... هتد.) و دملکی (دیرسمی، پالوو/چه ولکی، سویره گی... هتد.) هه رچه نده ژ لایی په یفانقه لیک نیژیکن لی ژ بهر دوو که فتن و دوربیا جۆگرافی و ههروه سان هه قسوویاتی ده گه ل زمانین دن دا ژ لایی ریزمانی فه ژ هه ژ دوو که تینه. ب کورتی نهو پینج شیوازین زمانی کوردی هه نه هه می شیوازین کوردی سه ر ب گرۆ پی باکووری رۆژانایا زمانین ئیرانی نه. ب نیرینا من لۆژیکی تره کول شوینا زمانین کوردی، تیرمینۆ لۆژی یان زمانقانی جفاکی (سۆسیولینگویستیک) بکار بینین و باسی شیوازین ئاخافتنا (speech variety) کوردی بکه یین ژ بهر فی چهن دی ئە گه ر ل دو یف فی بیروبوو چوونی ئەم پیناسا پینج شیوازین کوردی بکه یین گونجای تره.

درووستکرنا زمانی ئیکگرتی

هندهک رۆنا کبیرین کورد ئیدیعا دکهن

جه وهه هری دهیته نیاسین) ئەق بۆچوونه د پێقاژویا نه ته وه سازی ل گه لهک وه لاتان دا بوویه پێشهنگ و هاتیه بجهئینان و ب بناغی سه ره کیی دامه زانندا ده وله ت نه ته وه هاتیه دانان.

تیۆر قانی لیبرال ویل کیملیکا دیبێژیت: ده وله ت نه ته وه ژلایی چه مکی شه لسه ر بناغی زمانی هه قبه ش بوویه پێناسه و هه قواتایا « ده وله ت » ی. ئەق بووچوونه نه بتنی دگه ل بۆچوونا لیبرالیان کو فی بابه تی د چوارچێوی تیۆرا دیکۆمینیستی دا باس دکه ن نیزیکی هه یه ، به لکو دگه ل روانگه یا چه پره وان ژێ کا چه وان ل نک وان بابه تی پێناسه واته ناسنامه و هه وییه بده سته لاتا سیاسی شه گریده ن، ئیک دگریت.

ئه گه ره مه ژ به ر به ز ئیخسنان و دروستکرنا پێوه ندی تیکه لیا دناقه ره را گرو پاندا بقیه ت بۆچوونه کا نه وتو دا برێژین ل

کو پیتھی یه ژ قان پینج شیوازان زمانه کی ئیکگرتی به یته دروستکرن. بۆ نه جامدانا فی کاری ژێ دوو ریک هه نه: یا ئیکێ ئەقه یه کو لدویف یاسایین ده نگسازێ و پیکهاتا مؤرفۆلۆیا کوردی ل چوارچێوی وی بابه تی زماناسی دا نه وا ب زماناسیا ده مه زانندی (reconstruction linguistics) ده یته نیاسین « پرۆتۆ کوردی » دامه زربین. واته فۆرم یان پرۆتۆتیبیا زمانه کی کوردی دا به زربین، کو هیشتا دا به شیواز و دیالیکتین جیا واز نه بوویه. ریکا دووی ئەقه یه کو هه ر ئیک ژ قان پینج شیوازان، هه تا ناستی زمانه کی نه ته وه یی به یته به رزکرن و ببیته زمانه کی سه ر ناوچه یی (supralocal)، واته زمانه ک ل سه رو هه می زمانین دن. گرفتا ریکا ئیکێ ئەقه یه کو هه لپه رت نه کا ب فی شیوه ی، واته دروستکرنا پرۆتۆتیبیا کوردی، دبیته ئه گه را دروست بوونا کوردیه کا سه یه ر کو زۆربه یا کوردان نه شین تیبگه هن. به دیلی دووی ئه و ریکه، نه وا بزاقا ناسیونالیستی ل گه لهک وه لاتان هه لپه رتی.

تیۆرا زمانی ئیکگرتی و پرۆژی نه ته وه سازی

وه کی ئاور دبێژیت: (د پێقاژویا نه ته وه سازی دا و رپێدانا بکارئینانا زمانی نه ته وه یی گه لهک جار ان نه ک بتنی ب پینگه قه کا گرنه ک به لکو ب پینگه قه کا

وی ده می دکه قین هه لوسته کی ناسیمیلیا سیونسیت واته هه می تشته کی دنا ف خوه دا بهه لینی. نه گهر پرۆژی ده ولت نه ته و مؤدرن ل شیوی کلاسیکی خوه دا لسه ر بناغی زمان هاتبسته دامه زانندن وه کو نمونه بهک بو پرۆژی نه ته وه سازیا کوردی دیارده به کا تیکده ر و بی مفایه، چنکی پیتهقی یه پرۆژی نه ته وه سازیا کورد ل کوپیتکا پؤست مؤدرنیته دا، بناغی سه ره کیی خوه لسه ر چه مکیین مافی مرۆقی، پلورالیزم و دیموکراسیی دامه زینیت. ل وی ده می کو پرۆژی نه ته وه ده ولت سه ره لدا، سانترالیتته و ناقنداتی جهه کی بهیژد چوارچیوی چه مکی ده ولت دا هه بو و ل هه مبه ر دا جه ماوه ری شیانا پشکداری و زیارا نا فگرۆبی (intergroup mobility) نه بو و کو دژی قی پرۆسی راوه ستن لی نه و هسا نینه چونکی ب نه گه را وه رار و پیششفه چوونا ته کنولۆژی، شیانا پشکداری و زیارا نا فگرۆبی زور بهیژ بوویه. چه مکی بقی رهنگی واته دروو ستکرنا ئیک زمان و ئیک نه ته وه کو ژیده ری وی ژا کو بینیستیا فره نسیه، نه و نه بتنی ل سه ر ئاستی جیهانی توشی کیشه و گرفتین بناغه یی بوویه به لکول روژه ه لاتا ناقه راست ژیه رسقده را راستیا کلتوری و جفاکیا ده فهری نینه. ژبیر نه که یین کو کوردان پتر ژ هه ر نه ته ویه کی دن ئیش و بازار ژ نه جامین پهیره و کرنا قی چه مکی دیتنه. هه ر پیننگافه کا ناقه ندی کرنا

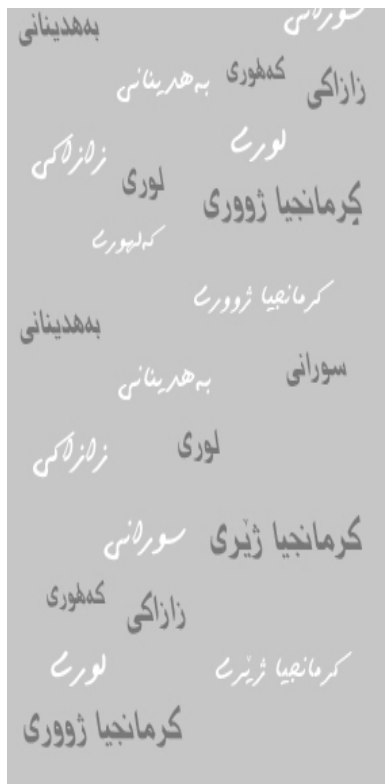
(سانتریپیتالی) زمانی، دی نه جامین بهروفاژی هه بن. چونکی خه لک ل ئاست پرۆژی ب سه نته ر گریدانی قه هه می جاری وه کی دژاتیکرن، دینامیزمه کا سانتری فوگال واته ره قین ژ ناقه ندی ژ خوه نیشاندده ن.

به رزکرنا ئیک ژ شیوازان ده ر نه نه جامه کی نگه تیقی سیاسی. جفاکی و هه تا یاسایی هه یه. جفاکانسی فره نسی، زمانی ستانده رد یان ژی زمانی ئیکگری ب زمانی ره و (langue légitime) نا ف دکه ت واته نه و زمانی کو هه ژی پشته قانیه کا یاسایی یه، و بقی رهنگی شیوازین دی یین زمانی ب نه ره وا ده ژمیریت و په راوینز دکه ت. چونکی ژیده ری مه شروعه ته هه ر دبسته زمانی ستانده رد ژ به ر قی یه کی هه ر هه وله ک بو به رزکرنا شیوازین دن دبسته ناشه رعی و پیتهقی یه لدویف چه مکی ناقه ند خوازی بهیته چه وساندن.

زمان و پهروه ده

لدویف پیناسا باسیل برنستاین، دوو شیوازین زارکرنا زمانی هه نه، کؤدا سنوورکری و کؤدا پیشکه فتی. زمانی کؤدا سنوورکری نه و زمانه، یی کو نه م بو دانوستاندنا روژانه و نه فره می بکار دئین. و زمانی کؤدا پیشکه فتی ژی زمانی بیافنی گشتی و فره می بخوه قه دگریت کو گریدای ده ورو به ر و کونتیکیسی یه. زمانی فیرگه ه و زانینگه هی کؤدا

پیشکھفتی یه. گرویا بالادهست دناڤ جفاکی دا پتر زمانی کؤدا پیشکھفتی بکار دئینن. زمانی نقتیسینی ب ئه گهرا کؤنتیکستوئیل بوون و ئاستی بهرزی ئابستراکسیونی دکه فیتته خانا زمانی کؤدا پیشکھفتی دا. ب بؤچوونا برنستاین شیانا ئاخافتنا زاروکی کاریگه ریه کا راسته و خوؤ لسهر شیانا وهرگرتن و تیگه هشتنا (cognitive) وی هه یه. ژ بهر قی یه کی ئه و زاروکی خودان کؤدا پیشکھفتیا زمانی بیت، شیانا دهر برینا بیر و ههست و لیکنانه فیا ناخووی یا هزری یا باش هه یه ههروه سان شیانه کا باشر ژ ی هه یه کوشیت، ئاخفتنی، هزری ئابستراک و تیورین وی لیکنه ته قه. لی دهمی زاروک ژ نیشکی قه بچیتته خویندنگه هی و ب شیوازه کی دی، کو لسهر بناغی کؤدا پیشکھفتیا دیالیکته کا دی هاتیه دارشتن پهروه ده بیت، بیی کو ناماده کاری د قالبی کؤدا سنوورکری دا هه بیت، نه شیت مینا وان که سان کو کؤدا سنوورکری و پیشکھفتی بیی وان گریدای ئیک شیوه و ئیک زمان، سه رکه فتی بیت.

من وه کی مامؤستایه ک ل زانکؤیا دهوکی، فیرخووزین بادینی و سورانی هه نه. هه رچه ند بشیوه یه کی گشتی وانی ب بادینی شروقه دکهم، لی ئه وین ل ده قهرین سوران ژ ی هاتین، ب ساناهیتتر شروقه کرنین من وهر دگرن، چونکی ئاستی هزرا ئابستراکیا وان ل ئاسته کی بهرز دایه. ل فیرگه هی نه چار نینن تشتان ژ بهر که ن،

چونکی تیدگه هن. ئه وی بادینی بیت، پیئتقیه بابه تین زانستی و هه تا بین جفاکی ژ ی ژ بهر بکته، بیی کو تیگه هیت. بؤ نمونه ریژا سه رکه فتننا فیرخووزان، ل دویف ئامارا ریقه بهریا پهروه ردا دهوکی، (38) ژ سه دی یه ئه و ژ ی پشتی خولا دووی، ل دهمی ئه و ریژه ل هه ولیبری (49) و ل سلیمانی (51). ئه ق ئاماره ئه نجامین راسته و خوینن وی دیاردی نه ئه و لسه ری هاتینه باسکرن ئه قه ژ ی دبیته ئه گه ری نه یه کسان و نه هه قسه نگیا جفاکی (social uneven recitment). پیئتقیه بزاین کو ئه ق نه عداله تیه دناڤ سیسته می خواندن ل کوردستانی هه ر ژ قوناغا سه ره تایی دهست پی دکته. ئه قه ژ ی دبیته ئه گه ر کور ریژا نوینه راتی کرن د بیاقین ئابووری، ریقه برن و هه تا دهسته لاتئ نه یه کسان و نه هه قسه نگ

بیت. د قی پە یو ەندی یی دا ە یە کسانى و
نە هەشەنگیا جفاکى و چىنا یە تى رەنگە کى
ئىتتىک و زمانى بخو ە دگرت.

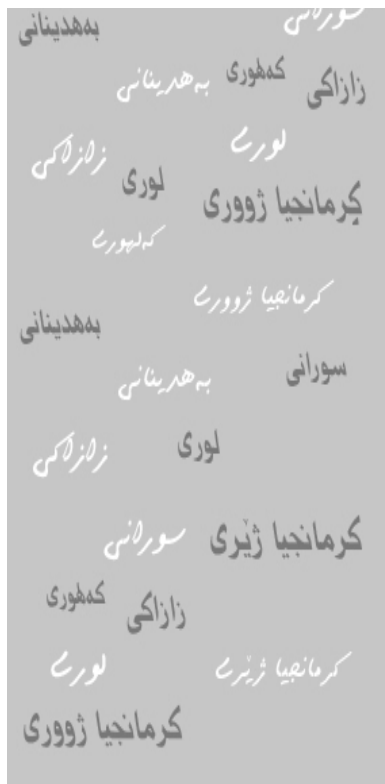
نە یە کسان بوونا رىژا نوینە راتى کرنى
کیمینا دیموکراسیى و پیشىلکرن مافى
مرۆفى ل دويف دا دەیت. ئە گەر مرۆف ب
چاڤە کى بى لایەن بەرى خو ە بدە تە دور هیللى
کوردان، ئە ف کیشە یە ەندا دى ئالوزتر
دبیت. ب کیمی ە چونکى ئە فو ە ە مى
دیالیکتین کوردى شکله کى ئە دە بى ە یە
لەوا ئاخذتتکەرین ە مى دیالیکتان
داخوازیا زمانى دکەن کو داخوازیه کا
رەوا یە. وە کى پیشتر ژى ەاتیه باسکرن
هە بوونا شىانا بزافتنى و چالاککرن زبارا
ناڤ گروپى یا ئاخذتتکەرین دیالیکتان، قى
داخوازى پتر بهیز و رۆنتر دکەت. ە تە
هەندە ک جفاتین ئاخذتتکە کوردى، مینا
ئاخذتتکەرین دملکى، داخوازیا زمانى خو ە
هەند پیشخستیه کو هەندە ک ژوان خو ە وە کى
گروپە کى غەبرى کورد پیناسە دکەن، کو د
ئاستى سیاسە تى دا خو ە ل شپو ە و ە یە تە
ناسیۆنالیزما زازا دا نیشان دەت.
هەروە سان ە ورامى یین گوران ژى
داخوازیا ئۆتۆنۆمى - ب بوچوونا من ئە و
ژى رەوا یە - ژ حکومە تە ە ریمما
کوردستانى کرىیه. ژ بەر ەزرا بالادەستى یا
پارانۆبى و دردۆنگ بوون، ە ەر جو ە
داخوازیه کا دن یا زمانى یا ژ قى جو ە
ژلایى ئاخذتتکەرین دیالیکتین
نە بالادەست ە بەیتە پیشکە شکرن ب
داخوازە کا بیانى و دوژمنکارى دەیتە

ناڤکرن. ئە ە ژى ە ەر ە مان ە لویستە
یى تورکان بە رامەر کوردان ە ی. راستى
ئە ە یە کو پە یو ە ندی و تیکە لیا ناڤ گروپى د
مۆدیرنستى دا چە مکى گروپین
ئىتتىکى، ە ریمى و نە تە وایە تى بە رفە ە تر
دکەت.

ئە نجامین نە رینى یین درووست بوونا زمانى " ئیگرتى "

د رىبازا گويا یا درووستکرن زمانى
ئىگرتى دا ئە م زمانە کى ئاتروفى واتە
لاواز بى ە یز، و زمانە کى سۆپرالوکالى بى
بالادەست درووست دکەین وە کى بەرى نە و
هاتیه باسکرن، گروپى لاواز و بى ە یز ژ
بە ر شىانا بزافى و زبارا ناڤ گروپى، ل
هە مە ە ر زمانى بالادەست بو مە ە ستا
هە ندی کو ببیتە زمانە کى نە تە وە یى بى
فە رمى و بالادەست کارڤە دانە کا توند ژ خو ە
نیشان دەت و ملکە چ نابیت.
درووستکرن زمانە کى نە تە وە یى، کو لسەر
بناغى دیالیکتە کى درووست دبیت، دبیتە
ئە گە رى پشت گو ە ە افیتتە دیالیکت
دى. لڤیرى دەستە یان گروپا پشت گو ە
هافیتى دناڤ جفاکى دا توشى نامۆبى بى
دبیت. ئە گە رى نامۆ بوونى ژى وە کى بەرى
نە و ە اتیه باسکرن بو ە بوونا دە لیڤا
پشکداریا جفاکى (یان ژى رینە دان ب
پشکداریا جفاکى) و ئاستى نوینە راتى
لدويف پیناسا وى ب خو ە دزڤریتە ە . واتە
ئە گە ر بادینى بیت پیتڤیه ب پیناسا بادینى
و ئە گە ر سۆران بیت پیتڤیه ب پیناسا خو ە
یا سۆرانى و ب زمانى خو ە پشکدارى د

جفاکی دا بکته. نمونہ بہروفاژیا وی
 تورکیا، کو کورد دشیٹ ب پیناسا تورکی
 بیته سہرۆک کۆمار ژی، ل دەمی کو
 ہمەمی لایەنین دی یین پیناسا کوردی -
 پیناسا زمانی ژی دگەل دا - هاتینە
 کریمینالیزە کرن، واتە ب نەمەشروع دەینە
 زانین و گەلەک جارار بوویەئەگەری ژ
 ناقیرنا فیزیکی. دوور نینە ئەڤ هەستی
 نامۆبوونە ل کوردستانی ژی دا ژ ئەگەرا
 سەپاندنا دیالیکتەکی بسەر دیالیکت دی
 دا دروست ببیت، چونکی ژنییک
 ڤەقەتیان دناڤهەرا کۆدا سنوورکری و کۆدا
 پیشکەفتیا زمانی دبیتە ئەگەری
 پەراویژکرنا گرۆپەکا زمانی، نامۆ بوون
 هەروەسان دبیتە ژیدەری کارڤەدانا جفاکی
 ناخفتنی (speech oommunity)، کو
 هەست دکەت مافیەن بنەرەتییەن وی - ژ
 وانان مافیە زمانی. هاتینە پیشیل کرن.
 کارڤەدان دیتە ئەگەری بەرخوەدان ل دژی
 وتارییژیا ناڤەندی خواز و هۆمۆژنیستی
 (تەک فۆرم یان تەک رەنگکرن) یا
 دەستەلاتا سیاسی، کومەشروعیەتا خوە
 ژ چینا بالادەست وەرگریە؛ واتە ئەو چینا
 کو زمانی وی زمانی کۆدا پیشکەفتیە.
 لدویف فی وتارییژی هەر پینگافەکا
 سانتری فۆگال ژبوونا دابین کرنا مافی
 زمانی گرۆپەکا پەراویژ کری مینا
 پینگافەک ژ بۆ تیکدانا نیکەتیا نەتەوویی
 و هەتا ل دژی ئاسایشا نەتەوویی دەیتە
 هۆمارتن. لڤیری ب پیتقی دزائم باسی
 کۆمبوونەکا پەرلەمانی کوردستانی بکەم.

کۆمیسیونا پەرودەدا ئەنجوومەنا
 نیشیمانیا کوردستانی چەند بسپۆرین
 بیافی زمانی داخواز کر بوون، ئەز دگەل
 دوو هەڤالین دی ژ دەوکی هاتبووینە
 داخوازکرن، مژار ل دور دەستووری
 ئاکادیمیا کوردستانی بوو. من دوو تیبینی ل
 سەر دەستوری هەبوون، یا ئیکی لدور وی
 بەندی بوو یا باسی رەسەناتیا زمانی
 کوردی دکر، کو بەیتە لادان، چونکی
 وەرگیرانا راستەوخویا دەستوری (مجمع
 علمی عیراق) بوو، کو تیدا باسی
 سەلامەتیا زمانی عەرەبی دکر. هەروەسان
 لنگ من ئەڤ بۆچوونە، بۆچوونەکا
 ئینسیتیسیالیستی و جەوھەری بوو.
 چونکی تیکەل بوونا زمانی ژ ئەگەرین
 جیاواز دیاردەپەکا سرۆشتی یە لی پرسیار
 ئەڤەپەکی دەستینشان دکەت کو کیژ زمان
 رەسەنە و کیژ زمان رەسەن نینە؟ بەندەکا

دی کو د دهستوری دا هاتبوو باسی خهبات ژ بوونا درووستکرنا زمانی ئیکگریتی کوردی دکر کومن ژ بهرفان فاکته رین کو نهودی باس کهم ب باش نهذانی و نزام ژی. سهروکی کومیسینی، ب ههفدهنگی دگهل بهشدارین دی گوت ئهفه بریارا سهروکی ههریمی به و سهروکی ههریمی زمانی ئیکگریتی وهکی ئهمننا قهومی دبینیت. بههر شیوهیهکی بیت نهز د وی باوهریی دامه کوزمانی کوردی پیوهندیهکا تهواو ب ئهمننا قهومی قه ههیه، لی بهروفاژیا وان بهریزان، نهز دبینم درووست بوونا زمانی ئیکگریتی مهترسیه بو سهر ئهمننا قهومی، چونکی نهگه رجشاکهکی ئاخفتنی هاته پهراویز کرن و مافین وی بین زمانی نههاتنه دابین کرن و ههتا ژ بهر داخوازیین خوه بین رهوا هاته چهوساندن، ل وی دهمی ئهه دچینه دقونهعهکا دی دا، کو تیدا گرۆپی پهراویزگری، نامۆ بووی بیان چهوساندی ههستا جۆدا خوازی لنگ درووست دبیت واته:

پهراویزکرن ← نامۆ بوون ←
بهرخوهدان ← چهوساندن ←
جۆداخوازی ← ژئیکهغهقهتبان

ب واتهیهکا دی ئهه ووزه و دینامیزما کوئهمین کورد ل ههههه «ئهوین دی» دا ئازاندین، قی جاری دبسته ووزه و دینامیزمهک کوئهم بخوه دناقه خوه دا و ل دژی ههقه دوو دا بکار بینین. دگهل قی چهندی ژی، جۆدا خوازی (بو نمونه

جۆداخوازی زازا و گورانان ال هههههه وی و تاریژییا تواندنا پراکتیکی یا کو ب ههلبیژارتنا زمانهکی نهتهوهیی یی ئیکگریتی درووست دبیت، گرنهگ نینه. ب بهرچاقگرتن و ههلبیژارتنا قی و تاریژیی ئهه دی ههر وی بهلابیی ب سهری خوه ئینین یی دوژمنان بهسری مهئینای.

کیژ ریک باشتره؟

ب بۆچوونا من ژ بوونا خوه دهربازکرن ژ قی مهترسیی چارهسههیهکا نافنجی ههیه. د قی ریبازی دا بیی کوئهم ههستی کهسانین لایهنگری ئیکپارچهیی و ئیکگرتنا زمانی بریندار بکهین و ب ئازرینین، دشیین ب بهرچاقکرنا و تاریژییا زمانیا دیوکراتیک، واته فرهناقهندیا زمانی (pluricentrism) کییشان چارهسهه بکهین. فرهناقهندیا زمانی واته زمانهک کو چهندین ستاندارد ههین. و ههمی دیالیکتین کوردی (ب زمانی کوردی) بزانییت. ب بهرچاقکرنا و تار بیژیا فرهناقهندیا زمانی کو ب پیادهکرنا وی ئهه دشیین ژ لایهکی قه قی ههههه جوری و پلورالیزمیا زمانی بیاریژین و ژ لایهکی دی قه دشیین ئیکگرتنا وی نهتهوهی بیاریژین. ب واتایهکا دی، بلا ههههه پیننج دیالیکتن کوردی ب فهومی وهکی شیواژین نهتهوهیی بین کوردی بهینه نیاسین. هندهک رهنگه بیژن ب بی هههههه زمانی ئیکگریتی ئهه دی چهوان شین پۆلیتیهکا (له شهکی سیاسی) ههههههه واته « کوردستان

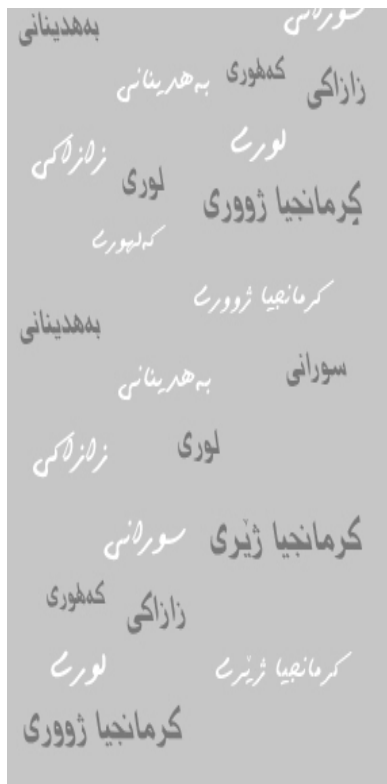

ههلوستا خوه يا داويي، ژ ئيليبه رالييتي دهرياز كريبه. ئەقە جوړي ئيوري و تهعنه يه بوچه مكى ناسيوناليزما كوردى، كو روڼاكبير داخوآزى ژ دهسته لاتي بگهت. ههتا رهخني توند ژى ژى بگريت - دهسته لات دهسته گروپه كا دياركرى دا بهيسته زهبتكرن و ههتا بوهندى دهسته لات ب مفا وهرگرتن ژ نامرازي (زمان) بهيسته سانتراليزه كرن. ئەنتيكه ئەقە يه، دهسته لاتا سياسى ژى هه ره همان ناوازي لى ددهت. دكومبونه كى دا كو پار دگهل روښه نيبيرين باژئري دهوكى هاتيه ئەنجامدان، من بوچوونهك ئاراسته ي سهروكى هه ريمى كرو من تيدا دووپاتى لسهر قى چهندي كر كو چونكى كيشا زمانى ب ماف و ديموكراسي قه گرئدايه لهوا پيئتيه خيتا با فره ناقه ندى هه لبرتيرين ژ بوونا پاراستنا ئيگرتنا نه ته وه يي و پيئكه گرئدانى خهلكى كوردستانى، هه رچه ند به ريزى د به رسفدا گوت كو مه سه لا زمانى پيوهندي ب ديموكراسي قه نينه و ئەمنا قه وميا مه يه و مينا ملله تين دى ل دهقهرى پيئتيه مه ژى زمانى ئيگرتى هه بيت. بوچوونا دهسته لاتا سياسى و بزاقا روښه نيبيرى ل كوردستانى (بتاييه تى ل باشوورى كوردستانى) لدور ئيگرتى هه ز دزقريت؛ جيا وازيا وى بتنى ئەقە يه كو روښن بيري دخوازن ئەقە هه زا نه ديموكراتى زويتر بهيسته جى به جى كرن. زمان هه لگرى ناقه روكا كلتوريه، ئەگه ر شيوآزى زمانى بهيسته په راويز كرن

وى كه لتورى ده ليڤا ژيانى و وه رارى نامينيت. ئەقە ژى جينوسايدا كلتورى يه، ئەقە مونسيم (ئيك فورم كرنا) كلتوريه؛ ئەقە ل ده مه كى دا به كو جيهان به ر ه ف پلوراليزما كلتورى دچيت. و تاريپيژيا زمانى پيوهندي كا راسته و خو ب شيوآزى وه رارا ناسيوناليزما كوردى قه هه يه. مه دوو ريك ل پيشن، يان نموونا جيرانين خوه د دوو باره كه ين، واته مينا ئەو برايين روښه نيبيرن كورد ب عه بايى عربى (ناسيوناليزما عه ربه ي) كورد ينيى دكه ين و مينا عه ربه بان ژى لايه زال پارچه پارچه، ناموديرن و شمولى دميين و به ره مه مى هزريا مه ژى نابيته ئيك ژ سه دى يا وه لاته كى مينا ئسپانيايى، يان ژى ئەم دى ريكه كى هه لبرتيرين كو مه به ر ه ف و ه رار و ديموكراسي قه بهت. به روڤاژى و تاريپيژيا فه رمه ي، من دقيت ب ئاشكرايى بيژم كو ئەقە دوو رويا تى و دياگوژى يا دژى عه ربه ي، قى هه سته لنگ مرؤقى درووست دكهت كو ديبيرى لنگ روښن بيري كورد ين باشوور، عه ر ه ب و فه ره ننگى عه ربه بان به رزتر ده يته ديتن. ئەگه ر نه بوچى ئەقە و تاريپيژيا زمانى يا نه ديموكراتى ل ناسيوناليزما عه ر ه ب و عربى بهيسته كود. كويى كرن؟ پشكا مه زنا وه رارا ديموكراسى، پلوراليزم و توليرانس سه روكانيا خوه ژ مه عريفه و زانسته و ه ر دگريت. ودى ئەم دزانين ژمارا وان په رتووكين بو زمانى عه ربه ي ده ينه و ه رگيران ناگه ه يته ژمارا وان په رتووكان

بین بۇ زمانی لیتوانی دهینه وەرگیران. ئەقە ل دەمەکی کونفوسا عەرەبان ژ دوو سەد میلیونان دەریاز دبیت و نفوسا لیتوانی کوشتی هەلوه‌شاندا سۆقیه‌تی جۇدا بوویه، ناگه‌یه پینج میلیون کەسان. ئیک ژ مەزنترین دابیشین جفاکی کوردستانی نەبوونا مەعریفا زانستی مەرفایه‌تیه. ژ بەرقی چەندی سەیر نینە کە دبیین دەستەلاتا سیاسی خیتابەکا نەدیوکراتیا بقی رەنگی هەلدبژیریت. مخابن لقییری دەستەلاتا سیاسی زانست و مەعریفا خوێ ژ فان رۆشەنبیران وەردگریت، کومخابن ئەو ژی دکەلتوری مۆنیست (ئیکرەنگ کرن) و توتالیتیاریا بەعسی دا هاتینە سۆسیالیزه کرن.

هەمی هەول و تیکوشان بۇ دروستکرنا زمانەکی نەتەوه‌یی یی ئیکگری-ل ژیری پەردی-یان کۆد-کۆی کرن قەرئزا چەتا ناسیونالیزمین مە بین دینە، واتە کوردینی کرن ب خیتابا خوێ گریدا ب دیروکیقە ل ژیری کولاقی پەهله‌وی ل رۆژه‌لاتی، کوردینی کرن ب پره‌نسیب کەمالیستان و ب شەبقا ئەتاتورکی ل باکووری، کوردینی کرن ب عەبابی عروبی ل باشووری رەنگه‌دانا قی ئاخافتی یه کو « ئەم ژی نەتەوه‌یه‌کین و زمان و کلتوری مە ژی ئیکه». لقییری پرسیار ئەقەیه بۆچی پیتقیه بزاقا نەتەوه‌یی یا کوردی رەنگه‌دانا ناسیونالیزما نەلیبرالیا جیرانان بیت؟ وان مەزەه‌ب و دۆکتیرینه‌کا ناسیونالیستی لدویف هەدەک ئاشوپ و خیتابین دیروکی

بۆخوێ دروستکریه، مە ئەق دوکتیرینه نینە، بتنی هەدەک لایه‌نین سیاسی و رۆشەنبیری هەول ددەن ب شیوه‌به‌کی چەوت بنه‌مایین قی دوکتیرینی دامەزرین. ل دەمی کۆ ئەق خیتابە بۆ مەبه‌ستا دروستکرنا دەولەت نەتەوه بکیڕ به‌ری سەد یا دوو سەد سالان به‌ری نەو دهات و نەوبکیڕ ناھیت. پیتقیه بیژین کوبیی هەبوونا مەبدەع و پره‌نسیب وەرگرتن ژ مافی مەرقی و دیوکراسیی، ئەو ژی ل سەردەمی پۆست ئیندوستریالیست (پاش-پیشەسازی) دا پرۆژی نەتەوه‌سازی مە شکه‌ستنی دئینیت و دی هەلوه‌شییت. ئەگەر ئەم قی ریبازا نەدیوکراتیک و نەلیبرالی هەلبژیرین، ئیدی مە پیتقی ب دوژمنان نینە؛ چونکی پرۆژی نەتەوه‌سازی مە دنای خوێ دا دوژمنین خوێ دروست دکەت و د ئەنجام دا دی هەلوه‌شییت.

مزگینیٰ عیدرہ ہمانی

خویندکاری دکتورایا زمانی کوردی ل زانینگہ ما سہ لاجہ دینی ل ھہ قلییری

نہیرینہ کا ئیر گاتیقی بو زمانی کوردی

د ھمی قوناغ نوو سہردہمیں ژیا نا مروقاتیی دا ، رمانہ کا جدا بو شہنگستین زانستی ھہبوونہ . زانستی زمانی ژی ژ فان نہیرینین جدا دوور نہبوویہ .

ل دہمہکی زماناسی یا ھہقبہرکرنی (comparative) بووبوو شیوازی لیکنولینی نوو ل دہمہکی دن ھندہک قوتا بخانہ بیین (ریبازین) دی کہفتن ناغ واری قہکولینان ، وھکی جدا کرنا زمانین پیکھہ نویسیایی (agglutinative) نوو زمانین تہواندی (fissional) نوو زمانین دوور پھریز (isolating) . ل پاش فان دابہ شکران ھندہک زمانانین دن بنہ مایہ کی نوو بو قی مہبہستی دہستنبشان کر ، ئو ژی بنہ مایین ئیرگاتیقی نوو نہ ئیرگاتیقی بوو . لی د قی مژاری دا زمان ل سہر جوڑی پھیشان (words) ئان مؤرفیمان ئان مژارین دن د زمانی دا پارقہ نہ دکرن ، لی ، قی جاری د قالبی ریزمانی ئان ل ئالی یی رولین سنتاکسی بیین کەرہستہ بیین زمانی دابہ شکرن . ب وی رھنگی کا چ کەرہستہ بھک ل ھہقوکی دا رولی سہرہکی دگبیریت نوو چ کەرہستہ بھکی پتر دھوری سہرہکی دناغ ھہقوکی دا ھہیہ؟ کارا (subject) ئان

نهرینه کا ئیر گاتیقی

بو زمانی کوردی

بهرکار (object)؟ ل لایه کی دی، نه فی پرسیار چی دبوو کارا ئوو بهرکار ب چ جزیره کی دگهل کاری (verb) ریک دکهن؟ لهوما، د پۆلینکرنا زمانان دا بو ب دینقداچوون ئوو لی فه کۆلینی مه تۆدا ئیرگاتیف ئوو نه ئیرگاتیف کهفت سهر زمانی زمانزانان. بو پیتروهنکرنا فی مه بهستی نها فی زارافی پتر دی شروه کهین :

1- ئیرگاتیف چ یه؟

ئیرگاتیف زاراقه که کۆ د زانستی زمانی دا، نه خاسمه د جورناسی یا (language typology) زمانی دا زور دهیت بکارئینان. نه فی پیهف ژناف ergates یه ونانی هاتی یه کۆ مه عنایا «کارکر» ئان بکه ری کاره کی دهیت. ئان ب مه عنایا گه له میه ری که سهک ئان تشته کی کۆ بکاریت بزاقه کی ئان گوهرینه کی د تشته کی دا بکهت . ل ئالیه کی دن، ل کاره کا یه ونانی هاتی یه وهرگرتن کۆ ب مه عنایا سه به بکاربوون، ئافراندن ، گه هاندن ب

بوویه ره کی . . . . . ت. د. دهیت.

هه رچهنده کوزمانزانی کورد هه تا نه ل سه رچ زاراقه کی ژبو فی په یقی ئان شهنگستا زمانی ریک نه که فتنه ، به لی هه تا نه ا کوز نه ژئی هایداریم ، ژئی را گوتی به «حالی ته واندی» ، «نهرکگری» ، «فورما تایبهت» . . . . . ت. د. ل سه رقان هه میان ، نه ا کوز مه بهسته نه وه کوز نه م ژئی را بیژن حالی (دوخ) بکه ری دهر باز (تیبهر). ژ بهر کوز پتر گریدایی به ب کارین دهر باز نوو گوهرینا بکه ری ل دهم نوو حالین جیوا واز دا.

نه گهر ژ ئالیی ریژمانی ژئی فه نه م ل فی زاراقی بنه پیرین ، ئیرگه تیف حاله کی ریژمانی به کوز په یوه ندی ب بکه ری کارئ دهر باز نوو نه دهر باز فه هه به. ل فی حالی دا ، پینکه پاتی یا کارایی (بکه ری ریژمانی) ل حاله کی نه کارا دا به نوو بهر کار ل حاله کی کارا دا خویدا دبیت نوو کار ل ئالی یی هژمار (که ت نوو کوم) نوو نقشی دگهل بهر کاری ، کوز د راستیی دا بکه ری ژیره ری (منه نقی ، logic) به ریک دکه فیت.

نه ؤ حال (case) ب ئا وایه کی گشتی د وان زمانان دا دهیت بهر چا ؤ کوز که فتنارن نوو زور نه هاتنه ده ستکاری کرن نوو گوران ب سه ر دا نه هاتنه . به هسا هه بوونا ئیرگه تیفی د زمانین وه کی سوومه ری ، بورمای ، بورشاسکی ، ئسکیمژی ، باسکی ، هنده ک زمانین ئوسترالی ، قه ققازی نوو هندی ئیرانی هاتی به کرن . ل هه می جیهانی ، بل ژ نه فریکایی هنده ک نمونه ب ده ست دکه فن . نه م د فی نفیسینی دا ، بل ژ ئیرگتیفی چهند پۆلینین دن ده ست نیشان دکه ین داکو ببیته مژاره ک بؤ باشتر ناساندنا فی حالی .

2. پۆلینکرنا زمانانین پوناس.

زمانان د پۆلینکرنا زمانان دا ، پیتر پووته ی ب نژارا (ستروکته را) زمانان ددن ، نه خاسمه ل ئالی یی ئه رکین سنتاکسی یین بکه ر نوو بهر کار نوو بهر کاری نه راستوراست . ب وی مه عنایی کول گۆره یی نیشانین بکه ری نوو بهر کاری زمانان دابه ش دکه ن . ل فی جو ری پۆلینکرئی ژئی دا پیتر گرنگی ب پینج گرووپین زمانی هاتیبه دان:

1.2 - گرووپین بکه ری نوو بهر کاری (nominative-accusative).

د فی گرووپی دا ، نیشانین حالی (case marker) هه ؤکار نوو ئانه هیده ری بکه ری نه دهر باز نوو بکه ری دهر باز ، کوزئی را دبیزن بکه ری (nominative) . ل ئالیه کی دن ، نیشانین حالی دگهل بهر کاری ده می دهین نوو ژئی را دبیزن بهر کاری (accusative) . د فی گرووپا زمانی دا ، بکه ری کارین دهر باز نوو نه دهر باز نیشانین حالی به کسانن نوو بهر کار

فۆرمه کا جدا وهردگريت، وهکی ئەڤ نمونه یا ئنگلیزی:

I (S) came.

I (A) saw him (O).

لیڤه دا اد حالی بکهری دایه ئوو ب چ ئاوايه کی ب فی فۆرما خوه ڤه نکاريت بییت بهرکار. ل هه مبهری وی، جینافی که سی سیبی بی کهت (him) د حالی بهرکاری دایه ئوو فۆرما خوه ل دهست دایه ئوو بوویه him. نها، ئەگه رۆلی هه ر دو جیناڤان بگوه رین ئوو بهرڤاژی بکه رین وهکی:

He saw me.

ئهم دبیین کۆ حالی بهرکاری فۆرما I بی بو me بی هاتی به گوه رین ئوو هه ر د وی ده می دا فۆرما بکه ری هاتی به گوه رین ب He. ئان کۆ ب فی ئاوايي خوه یا بوویه:

I, he فۆرما بکه ری

me, him فۆرما بهرکاری

د فی هیلکاری دا پتر گروویا بکه ری بهرکاری خوه یا دبیت:

← S بکه ری کاری نه ده ریا ز

← A بکه ری کاری ده ریا ز

← O بهرکار

← V کار

S		V
A	O	V

2-2 گروپین سی. نالی (tripartite)

د فی جزوی زمانی دا بکه رین کارین ده ریا ز ئوو نه ده ریا ز ئوو بهرکار، هه ر ئیک ژ وان، فۆرمه کا تایهت ب خوه ئوو جدا ژ هه ڤدو هه یه. ب وی مه عنایی کۆ هه ر ئیک ژ وان نیشانه کا حاله کی تایهت ب خوه وهر دگرن. ئەڤ سیسته ما زمانی کیمه ئوو د ناڤ زمانان دا کیم ده ر ده کڤیت. ناخفتنکه رین فی جزوی زمانی پیتزل باشوری رۆژ ئاڤا یا ئوسترالیا بی ئوو فان کوماران ئوو زمانی مۆتۆبی دئاخفن. نمونه یه کا ل زمانی موتو:

1. کورک راوه ستیایی یه. Mero-na (S) e ginimu.

2. کورکی نان دا من. More-ese (A) amiani e heni-gu.

د هه ڤوکا ئیکی دا na نیشانه یا بکه ری نه ده ریا ز ئوو د هه ڤوکا دو بی دا ese نیشانه یا بکه ری ده ریا زه ئوو بهرکاری ژی چ نیشانه یه ک وهر نه گرتی به. هیلکاری یا فی گرووی ب فی

S	V
A	O

ئاوایی دبیت:
 نهدهریاز
 دهریاز

3-2. گروپین ئالینه گر ئانکو نوترال (neutral):

دقی گروپیی دا، بکهری کاری دهریاز ئوو نهدهریاز فۆرم ئوو وینهیهکی وهکی بهرکاری ههیه، ب ئاوایهکی دن ههمیان ئیک فۆرم ئوو نیشانهیین حالی ههنه، بۆ نمونه د ئنگلیزیدا:

1. The bus (S) is coming.
2. The bus (A) hit the boy.
3. I saw the bus (O).

ههروهکی هون دبیین ههمی حالان ئیک نیشانهیین حالی ههیه ئوو ههچ گوهرینهک ل سههه The bus چی نهبوویه. دقی هیلکاریی دا حالی neutral باشتهر خودیا دبیت:

S	V
A	O

4.2. گروپین ئیرگه تیف - نهسلووتیف

دقی گروپیا زمانی دا، بکهرین کاری نهدهریاز ئوو بهرکار فۆرم ئوو وینهیهکی وهردگرن ئوو بکهری کاری دهریاز فۆرمهکی جدا وهکی بکهری کاری نهدهریاز ئوو بهرکاری ههیه. دقی حالی دا، دبیشن کو بکهری کاری دهریاز ل حالی ئیرگه تیف دا به ئوو بهرکاری کاری نهدهریاز ئی د حالی نهسلووتیف دا به. نمونهیهک ژ زمانی کوردی:

1. Ez (S) çûm.
2. Te (A) ez (O) dîtîm.

لیره دهه فوکا ئیکی دا EZ کۆ بکهری کارهکی نهدهریاز به جداهییهک نینه دگهه ez ی کۆ د هه فوکا هژمارا دویی دا هاتی ئوو بهرکاری کاری دهریاز به. بهلی تهگهه بیسته بکهری کارهکی دهریاز دی بیته «من»، ههروهکی دقی نمونهیی دا دبیین:

4. Min (A) tu (O) dîtî.

د فی هیلکاری دا، باشر قهستا مه روهن دبیت:

S	V
A	O

5.2. گروپین زریزه (شاز) نان (Accusative focus):

دهما د زمانه کی دا بکه ری کار ی دهر باز ئوو بهر کاری ئیک فۆرم ئوو نیشانه هه بن ئوو بکه ری کار ی نه دهر باز ئی فۆرم ئوو نیشانه یه کا جدا ژ هه ردوان هه بیت، دکه قیت نافقی گرووی. ئه ف گرووپ زۆر کیم بکار دهیت ئوو د زمانین رووسی ئوو ئیرانی دا هنده ک نمونه هه نه، به لی ب تهنی ل کار ی بهوری دا. د ژیده رین کؤ قالا فی گرووی کری چ نمونه یه ک نه ئیخستنه بهر چا ف، بهس هیلکاری یا وی ب فی ئاوی دبیت:

S
A O

ب شیوه کی گشتی فان دابه شکرین زمانی ل ئالی بی پۆلینناسین زمانی ب فی ئاوی خواری دهین دیار کرن:

ژ	حال	فۆرم
1	بکه ری ئوو بهر کاری	S,A/O
2	ئالینه گرتانکۆ نوو ترال neutral	S,A,O
3	گرووپین سی ئالی	S,A/O
4	ئیرگه تیف نه بسلوو تیف	S,O/A
5	رزیزه accusative focus	S/A,O

ئووا کۆ بههرا پتر ب فی بابه تی مه شه گریدایی یه خالین هژمار 4.1 ن کؤنها دی ب ته مامی شروقه یا ههردو گروویان کهین:

3. تاییه تی یین ئیرگه تیفی د زمانی کوردی دا

هنده ک تاییه تی یین بهر چا ف د زمانین ئیرگه تیفی دا هه نه کؤ ئه ف تاییه تی زمانی کوردی ژی شه دگرن، ژوان ژی:

3-1. بکھری کارى دهر باز (A) ئو بکھرى کارى نه دهر باز (S) ل ئالى بى فۆرم ئو وينه بى قه
ؤ ئىك جدا نه ئانكۆل ئىك دم ئو حالى دا ههردو بکهر وهكى ههؤ نينه. بؤ نمونه:
ل کارى نه دهر باز،

يار (S) هات ئو مهست صوحا ئه لهست (مه لايى جزيرى)

چه تۆ (S) چوو.

په رى (S) هات.

د قان نمونه يان دا چ نيشانه يه كا حالى ب ناقان قه نه هات زنده كرن. فرىزين ناقى بى چ
گيره كهكى (affix) ئان مؤرفيمه كى ئان هه ر جزره يه كى زنده يه كى خوه يا بوونه.
ل کارى دهر باز:

دهما فرىزا ناقى دگهل کارى دهر باز دهيت ئو رۆلى بکهرى وهردگريت ل دهما بهورى فۆرم ئو
وينه يين وان وهك نمونه يين سه رى نامينن ئو هه نك گوهرين به سردا دهين نمونه:

يارى (A) چاؤكل دان.

چه تۆى (A) نان خوار.

په ريبى (A) جل شوشتن.

ههروهكى د قان نمونه يان دا دهر دكه قيت بکهرين کارين دهر باز جدا هيه كا تمام دگهل بکهرين کارى
نه دهر باز هيه ئو نيشانين حالى (Case marker) ژى را زنده بوونه.
ئووا جهى لييرامانى يه ئو نيشانن كۆكه فتنه سه ر فرىزين ناقى. بۆره گه زى مى نيشانا «ى» ئو
بۆره گه زى نيير نيشانا «ى» بكارهاتى يه ئو ئهؤ دو نيشان ره گه زى، هؤمارى ئو دؤخى فرىزا
ناقى ديار دكه ن.

3-2- بکهرين کارى نه دهر باز ئو بهرکارين کارى دهر باز وهكى ئىکن:

ئهؤ ديارده ژى بۆ دهست نيشان کرنا زمانين ئيرگه تيفى تشته كى بنه رته ئو سه ره كى يه ئو د
زمانى كوردى دا ژى تشته كى دياره. ل حالى ئيرگه تيفى د زمانى كوردى دا بکهرين کارى
نه دهر باز (S) ئو بهرکارى کارين دهر باز (O) ل حالى ئه بسلوو تيف دانه، جدا ژ بکهرين کارى
دهر باز كۆد حاله كى نه راستووراست دا يه (oblique)، نمونه:

بکهرى کارى نه دهر باز:

بيريقان كهفت.

هه ژار نقشت.

شرين گرى.

جام شكهست.

ل ئیره، هه می بکه ل حاله کی ئه بسلووتیث دا نه. ئه گه ر ئه «گ.ن» بکه فن نا ئه کاره کی دهر باز
ئو و رۆلی بهر کاری هه بت، دیسا ل ئالی یی فورم ئو وینه یی شه وه کی ئه نمونه یی سهری دمینه
ئو و چ گوهرینه ک ب سهر دا ناهیت:

من بیرفان دیت.

دوژمنی هه ژار گرت.

چه تو شری خوه ست.

من جام شکاند.

ئان، قهستا مه ب قی ئه نمونه یی باشتروهن دیت:

ل کاری نه دهر باز دا:

ل کاری نه دهر باز: باپیر نقشت.

ل کاری دهر باز: باپیر نئاند.

هه وه کی خویا دیت ئو و ئه نمونه یی سهری دا دهر دکه قیت، بهر کارین هه فوکان چ نیشانه یی
حالی وه ناگرن ئو وه کی بکه ری نه دهر باز دهر دکه فن، هه ردو ئی ژ بکه ری کاری دهر باز
(باپیری) جدا نه. به لی ئه گه ر ئه ف بهر کار بکه فن نا ف دهما بهوری، ژ حالی ئه بسلووتیث
دهر دچن ئو دکه فن نا ف حالی بکه ری بهر کاری (accusative, nominative)، بو
ئه نمونه:

ئه ز بیرفانی دبیم.

دوژمن هه ژاری دگرت.

چه تو شرینی دخوازت.

کامه ران باپیری دیت.

ل ئیره، بکه ری کاری دهر باز ئو نه دهر باز وه کی هه فن ئو بهر کار ژ هه ردو بکه ران جدا نه. ژ بهر
وی ژ حالی ئیرگه تیث ئه بسلووتیث دهر دکه فت ئو بو بکه ری بهر کاری دهیت گوهرین.

3-3) کاری دهر باز ل دهما بهوری ل ئالی یی که سی، هژماری ئو نقشه دگه ل بهر کاری ریک دکه فت:

خاله کا هه ری پيش-چا ف ئو گرنگ د زمانین ئیرگه تیثی دا ئه ف با به ته کو نها دی لسه ر
بنا خقین. ل دوو قی قانونی بهر فاژی یا زمانین بکه ری بهر کاری ل شوونا وی کو بکه ر دگه ل
کاری ریک بکه فت، بهر کار وی رۆلی دگیرت. ب ئا وایه کی دی، د کوردی دا، دهما ریکه فت
دنا فبه را بکه ری ئو کاری دا دیت، زمانی کوردی دکه قیت نا ف سیسته میین حالی بکه ری.
بهر کاری ئو کاری دهر باز ل دهما نه بهوری دا دیت ئو کاری نه دهر باز ل دهما بهوری دا. بو

شرین پەزی دی بچەرینت.

ئەز نامەیی دەنیبەرم.

کاری نە دەریازل دەما بەپوری:

ئەز چوم.

ئافدەل ئوو خەمی هاتن.

کاری نە دەریازل دەما نە بەپوری:

ئەز دی بیچم.

فەرهاد وشیرین دی بەپین.

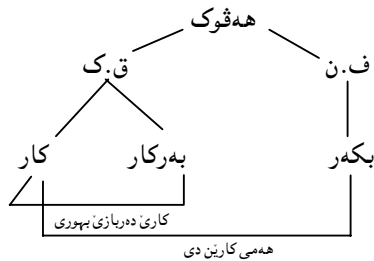
بەلی ئەگەر هەڤۆکەک بکەفت ناڤە هالی ئییرگە تیڤ، ل دەما بەپوری بەرکار دگەل کاری دەریاز
رێک دکەفت:

تە ئەز دیتم.

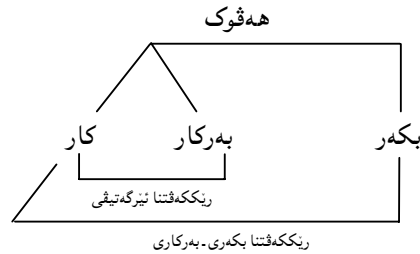
من قەلەم هەلگرت.

وی دایک ئوو بابی خوە ئینان.

پەپوهندی یا رێککەفتنی دناقبەرا پشکین رەسەن بین هەڤۆکی دا (بکەر، بەرکار، کار) د کوردیی
دا د هیلکاری یا خواری دا روھنتر دبت:

بۆ ھەشوککین دکەشن نافەحالی ئییرگەتییف ئوو بکەر ئوو بەرکاری ژى دا ریککەشتن ب قى شیوھیی خواری یه:

جدایی بیین ناڤهرا سیستەمیین بکەری بەرکاری ئوو ئییرگەتییف نەبسلوو تیئف ل خواری باشتەر دەیین خوایا کرن.

ژ	ئیرگەتییف نەبسلوو تیئف	بکەر بەرکاری
1	S, A ژ ھەژدا نە.	A, S چ جدایی نینە.
2	O, S وەکی ھەقن.	A, S ژ O جدا نە.
3	کاری دەریازل ئالی بی کەسی، ھژماری ئوو رەگەزی دگەل (O) رینک دکەقت.	کاری دەریازل ئالی بی کەسی، ھژماری ئوو رەگەز دگەل (S, A) رینک دکەقت.
4	(A) ل حالی نەراستوو راست ئوو (O) ل حالی نەبسلوو تیئف دا یه.	(O) ل حالی نەراستوو راست ئوو S, A ل حالی نەبسلوو تیئف دا نە.

نان ب کورتی، ب ئاوییی خواری دبت:

Acc-Nom	Abs-Ero
A = S	A # S
O # S	O = S
Obl + O	Obl + A
A, S V	O V

دقی بابەتی دا یا پیددقی بوو ب شیوھییەکی کورت ناساندنەکا ئییرگەتییفی د زمانی کوردی دا خوھیا بیت، بەلی ھندەک ئالی بیین دی دمیین کۆنەگەر لدوو قچونی لسەر بکەین بابەتەکی دی ئوو لیکۆلینەکا دی پیددقی یه. یا کۆنھا دبی ئیماژەییەکی بۆ بکەین ئییرگەتییفا کەلشیایی

ئان ئىرگە تىغا گوهرىنەرە (Split ergative) كۆد زمانى كوردى دا ئەڭ ديارده هەيە. د وان زمانان دا كۆ ئىرگە تىغه كا تمام خۇيا دىت ئان ل دەما نە بهورى ژى ئىرگە تىغ هەر وهكى خوه دمىنت، ئەڭ ديارده نىنە. بەلى ئەو زمانىن كۆ جارەكى ئىرگە تىغ خۇيا دىن ئو ل دەمە كا دى بكەرى بەركارى، ژى را دىيژن ئىرگە تىغا كەلشيايى، ژبەر كۆب تمامى نە ئىرگە تىغن.

ئىرگە تىغا زمانى كوردى ل دەما بهورى ب دەر كەقتنا نىشاننا حالى قە (Case marker) ديار دىت. بەلى بەهرا پرتەر ئەو حالن كۆ نىشان نىنە ئو دكەقن ناڭ خانەيا ئىرگە تىغا كەلشيايى. ئەڭ ژى قەدگەرت بۆ فۆرما بكەرى. ب ئاوايەكى دى، ئەگەر ل دەما نەا بكەرى نىشاننا حالى لى زىدە بوو ئو ل دەما نە بهورى ژى دا نىشان نەھات زىدە كرن ئەڭ دى بيت ئىرگە تىغا كەلشيايى.

5. پەيوەندى يىن جەنناڭ ئو حالى ئىرگە تىغى :

د كوردى دا دو دەستە جەنناڭىن كەسى يىن جدا ئو ئىك دەستە جەنناڭىن نووسەك هەنە. ژ بەر كۆ هەر زمانزانەكى نافەك ل سەر قان جەنناڭان دانايە، ل ئىرە، بۆ نائىن قان جەنناڭىن جدا ئەم جەنناڭىن راستووراست (absolutive) ئو نە راستووراست ئان تەواندى (oblique) هلدبىژىرەن. ژ بەر كۆ زىدە تر دگەل بابەتى مە هەڭكوفە. نەا ژى هەرسى دەستە كىن جەنناڭان ل خوارى دەستىشان دكەين:

جەنناڭىن نووسەك	جەنناڭىن جدا		كەس	هژمار
	جەنناڭىن Oblique	جەنناڭىن Absolutive		
م	من	ئەز	1	كەت
ى	تە	تو	2	
ت-تەت	وى-وى	ئەو-ئەوى	3	
ىن	مە	ئەم	1	كوم
ن	هەو-وہ	ھوون	2	
ن	ئەوان-وان	ئەو	3	

ھەر دەستە كەك ژ قان جەنناڭان ھندەك تايبەتى يىن خوه ھەنە ئو ل گۆرەيى پىدقەيتى يا زمانى چى دىت كۆ ھەردو دەستە جەنناڭىن جدا دروست ىن. بەھرا پرتەر ژ زمانىن ھندى ئىرانى كۆ ديار دەيىن ئىرگە تىغى تىدا خوه يا دىن، وەكى زمانىن ھندى، تالشى ئو پەشتون ئو ە.و.د، دو دەستە جەنناڭىن جدا ھەنە ئو ديارە كۆ ئەڭ ژى زىدە تر سروشتى وى زمانى بۆ دەرئىخستنا لايەنى ئىرگە تىغى زمانان نىشان دد. ھندەك تايبەتى يىن قان جەنناڭان د كوردى دا ب فى ئاوايى نە:

1.5، جھنڀاڻين Abslutive نه ڏاڻيه تي هه نه:

ا - هه مي دهمان وهڪي بڪهر دهر دڪهڻن، دهما کار نه دهر باز بت ل دهما بهوري ٿو نه بهوري:
ٺهز ڊچم خويندنگه هي.
تو نه چووباي باڙاري.

ب - دگهل هه مي ٺهو کارين ڪو وهڪي کارهڪي نه دهر باز خوديا دين دي بين بڪهر، پوڻوونه ڪاري
»هون« ڀ ل هه مي دهمان دا هه تا دگهل شيوازين ٺهري ٿو نه ري ڙي:
ٺهز دهر سدڀرم.
ٺهز دهر سدڀر بووم.
ٺهز دي بيم دهر سدڀر.
ٺهز نايام دهر سدڀر.

ج - دگهل ڪارين نه پهنی (مهجهول، پاسيف) دال دهما نها ٿو نه بهوري دهر دڪهڻيت:
ٺهز هاتم ديتن.
ٺهز دي بهيم ديتن.

ه - دي بين بهرڪار دگهل ههردو ڪارين زريزه (زردارشتي، ساز) بين "ڦيان" ٿو نه بهون "ڀ ل
دهما نها ٿو نه هاتي دا:
وان ٺهز بووم.
وان توقياي.
وان ٺهه هه نه.

2 - دهسته جھنڀاڻين ته واندی (Oblique) نه ڏاڻيه ته ندي هه نه:

ا - ل ڦان دم ٿو حال ٿو جهان دين بڪهر:
1- دگهل هه مي ڪارين دهر باز بين بهوري ٿو هه مي تينسان:
من نان خوار.
ته ديت بوو.
وي گوت.

2- دگهل ههردو ڪارين زريزه "ههون" ٿو نه "ڦيان" ڀ ل هه مي دهمان:
من دو قهلم ڦيان.

ته دو دهفتهر دی بقیین.

من دو کتیب هه نه.

وی گوندور هه بوون.

ب - دگهل کاری ده ریازی نه بهوری دین بهرکار:

تومن دبینی.

ئه ز ته دی بگرم.

بل ژقی ده می ئوو حالی دهسته کا ته واندی (Oblique) ده ما دگهل بهرکاره کی کو پی به سسته ک

(Preposition) دگهل دا بت دهیت:

ژ من اته ای ای امه اهه وه او ان

ب من اته ای ای امه اهه وه او ان

ج - دگهل حالی هه یینی ئوو پالقه دانی (Possessive) وه کی دیار که ره ک ده ر دکه فن:

دهستی من

کچا ته

ب کورتی جهناقین (Absolutive) رۆله کی بهرکاری ل ده ما نه هاتی ئوو نه ا ئوو بهرکاری ل

ده ما بهوری دبیین، هه روه کی ل ژیری هاتی به دیار کرن:

بهرکار... جهناقین ته واندی (Oblique)... بکه ر }
نه بوری }
بکه ر... جهناقین راستو راست (Absolutive)... بهرکار }

3-5. جهناقین نووسه ک ژی رۆلین بهرکاری ل کارین ده ریازی بین ده ما بهوری ئوو بکه ر ژی ل

ده ما نه بهوری دبیین. هه روه سا دگهل کارین نه ده ریازی ژی ئوو ل ده ما بهوری ئوو نه بهوری رۆلین

بکه ری دبیین، هه روه کی ل ژیری ئیماژه دهیت دان:

نه بهوری	بهوری	جۆره یی کاری
بکه ر	بهرکار	ده ریاز
بکه ر	بکه ر	نه ده ریاز

6 - شروڤه يه کا نيرگه تيفي بۇ ههردو دهسته جهناقين جدا :

ب نهيرينه کا هور ئو باش ل فان دهسته کين جهناقان دهر دکهفت کؤ دهسته کا راستوراست (Obsulative) دهه فؤکان داهه می ده مان ل ئالی یی فؤرم ئو وینه یی شه تاييه تی یين حالی بکهری بهرکاری نه. به لی دهسته کا جهناقين ته واندى (Oblique) تاييه تی یين حالی نيرگه تيفي نه ئو ب مبهستا نيشاندا نا حالی نيرگه تيفي د زمانی کوردی دا رولی خواهه دگيرن. ب وی مهنایي کؤ ته ف جهناق تاييه تن ب وان ده مان شه کؤ زمان دکهفت حالی نيرگه تيفي دا، بؤ نمونه:

من کرری.

من دیت.

ئه فؤ ئالی یی فؤرم ئو وینه یی شه هاتی یه گوهرین دهرهقا پارا ئیکي کؤ "ئهز" بوويه ئو ئه فؤرم وهرگرتی به. نه گهر ئه م ل شوونا فی جهناقی (من) نافه کی زی دابنن، شه و ئالی یی نيشانی حالی شه دی بهیت نيشانکرن ئو وه کی نافه کی ته بسلوو تيف دهرناکهفت:

رهندی کرری.

زيره قانی دیت.

د فان دو نمونه بیان دا "رهند" ئو "زيره قان"، کؤ ل شوونا "وی" ئو "وی" هاتنه، د حالی نيرگه تيف دانه. نه گهر ئه فؤ نافه ئان ته ف جهناقين سه ری بکهن رولی بهرکاری ل ده ما نه بهوری، شه هه ر دی شه گهرت سه ر فی وینه یی نه ئان نيشانين حالی وهر دگرن:

به درخان من دی ببينت.

به سنا ته دی هه لگرت.

شه و دی زيره قانی ژ چهک بکت.

د فان نمونه بیان دا "من"، "ته" ئو "زيره قان" کهفتنه نافه حالی بهرکاری (Accusative) ئو نيشانين فی حالی پيشه هاتنه گریدان. دی ل خشته یا خاری مبهستا مه رو هنتر بیت:

هژمار	حالی (nom) بکهری	حالی بهرکاری (acc)	حالی نيرگه تيف
که سی ئیکي	ئهز	من	من
که سی دو یی	تو	ته	ته
که سی سینی	ئهو	وی او ی	وی او ی

ژ بیهر مه کن کؤ ته گهر د حالی بهرکاری دا (accusative) ده ما کاری دهر یا یی بهوری بوو ئه ف جهناق فی فؤرما سه ری دگوهرن ئو بی نيشانه یين حالی دهر دکهفتن، ئان ب مهنایه کا

دی، ژ حالی بهرکاری (accusative) دهر دکهشن ئوو دچن حالی بکهری (nom).

7 - نه نجام

1. ب هه بوونا دیاردهیا ئییرگه تیغیی، زمانی کوردی تایبه تیه کا کهفتارا زمانین هندوو ئیرانی پاراستی به ئوو ژ ئالی یی فیلو لۆژیی فه هه بوونا فی دیاردهیی ئیما ژهیا وی یه کو گوهرینین ب سهر زمانی کوردی دا هاتنه گوهرینین بناغه یی ئوو ره دار نه بوونه ئوو توشی دهستکاریه کا زور نه بوویه.

2. زمانی کوردی، زمانه کی نیشت ئییرگه تیغه ئوو نه ئییرگه تیغی ژی مؤرفؤلوجیکه لی بی بهری نینه ژ ئییرگه تیغا سنتاکسی. ب سهر فی را ژی، دکهفت نافخانهیا ئییرگه تیغا کو ب ئییرگه تیغا کهلشیایی (Split ergative) ب ناؤ ئوو دهنگه.

3. هه بوونا دو دهسته کین جهناقین جدا د زمانی کوردی دا نیشانا وی یه کو سروشتی زمانی کوردی ل دهسته کی زمانی کوردی بوویه. ژ بهر کو بههرا پرتتر ژ زمانین هندوو ئیرانی ئوو هندهک ژ زمانین دهرقه یی هندوو ئیرانی ژی کو ئییرگه تیغن دو دهسته کین جهناقین جدا هه نه، نه خاسمه گه لهک ژ وان جهناقا "نهز" تیدا خودیا یه.

4. حالی ئییرگه تیغ ژ بهر کو بوویه ره کا زمانی یه، وهکی ههر دیاردهیه کا زمانی، توشی گوهرینان دبت. وهکی له شه کی زیندی سهرده مه کی گه نج بوویه ئوو نها ژی د کرمانجی یا ژووری دا بهر ب پیربوونی دچت ئوو د هه ورامی ئوو زازایی دا پیر بوویه ئوو د کرمانجی یا ژیری دا بهر ب نه زمانی یه ئوو تهنی د هندهک زاران دا مایه.

ژیدهر :

- 1- د. وریایی مه حمده نه مینی، چه ند ئاسویه کی تری زمانه وان ل 60،86،112، ئاراس، 2004.
  - 2- د. فازللی عه مهر، ئاوره ک ل زمانی کوردی، سپهریز.
  - 3- د. شیرکویی بابان، پۆلینکردنی ته ره سازانه ی زمانی کوردی (کرمانجی خواری) له زمانی بهروردکاری دا، گوکاری نه کادیی، ژماره 5، 2007.
  - 4- مزگینی عه بدره حماتی، دۆخی ئییرگه تیغ له زمانی کوردی دا، کرمانجی سه روو، نامه یا ماسته ری، 2006.
  - 5- محرم رضایتی کیشه خاله، ارگنیو در گویش تالشی، مجله ی زیانشناسی، سال 1384 « شماره ی اول.
  - 6- ایران کلباس، ارگنیو در زیانها و گویشهای ایرانی، مجله ی زیانشناسی، سال 1367، شماره ی دوم.
  - 7- صادق بهاء الدین نامیدی، ریزمانا کوردی، چاپا نیکی، 1987.
- 8- Zeki Bozarslan, Zimanen Argativ.
- 9- Fergin Meilik Aykoc, Kurdizan (Ruberkirina Zaraven Kurdi, Instituta Kurdi, 1997.
- 10 – Mohemmed Salih Berwari, A Study of G.B Theory, with Reference to English and Kurdish, College of Arts, Salahaddin University, 2004.

تېكستىت ئەدەبى كوردىا يىت بەرزە ۋ دەستپىكىت نقىسىنىا

من نەقىت خواندەفایى ھىژال ھوبقىا وى چەندى بىت كوب فان چەند بەرپەرا ھەمى ئەگەر و فاكتەرېت پەيدا بونا شعرا كوردى بزائىت، و ئەز تىدا ھەمى چاخىت ئەدەبى، يان گشت شاعرېت كوردى ديار ناكەم ھەر وەكى پەرتووك و فەكۆلىنىت رىبازەبى و پەرور دەبى ديار دكەن، ژ بەر كوئارمانجا مە تەنى ئەو بە شىو بەكى گشتى ئەم دەسپىكىت ئەدەبى كوردى ديار بکەن و ژ ئەدەبى كوردى ب تايىبە تى شعرى و ئاماژەى بدەبىنە گرنگترىن كەسىت كەرىپوچىت بنىاتى بۇ شعرا كوردى دانائىن، زىدەبارى روھن كرنا گرنگترىن قووناغىت دىرۆكى يىت ئەدەبى كوردى تىدا بۆرى.

زمانى كوردى و ئاشكراترىن دىالىكتىت وى

زمانى كوردى ئىكە ژ گرنگترىن زمانىت رۇژھەلاتى يىت دىرىن، يىت خودان ئەدەبەكى مرۇقىنىيى بلند، ئەق زمانە ژ زمانىت ھندوئوروپى دەھىتە ھژمارتن، يىت كورپە و رىشالىت دىرۆكى يىت كوبر دەمى و جەبى دا ھەين، مەبەستا مە ژى ژ قى چەندى ئەو ئەم ئاماژەبى بدەبىنە بنىاتى قى زمانى و بنەمالا وى يا دىرىن.

فەكۆلەرېت دىرۆكا زمانا دبىنن كۆما زمانىت ھندوئوروپى يىت دگەھنە ئىك بنىات و ئىك رە ژلابى بەرفرەبىي و زىدەھىا بەرھەمى فە سەرب بنەمالىت وان كۆمىت زمانان يىت جىھانى نە يىت دەندستانى فەدگرىت ھەتا كو دگەھىتە ئەمرىكا، و خەلكى ئوستراليا

و پشکهک ژ کیشوهری ئەفریکا پی دئاخفن (1)، و ئەقۆمه چەند زمانیت سەرەکی قەدگرت، ژ وانا کۆما زمانیت ئیرانی نه، بییت کورد بنیات دا دیالیکت بوون و پشتی دەمهکی پیشکهفتین د بووینه زمانیت سەر بخۆ، و ئەویت ب هەر دیالیکتهکی ناخفتین بووینه ملله ته کی سەر بخۆ وژ بییت دی جودا.

ههروهسا ئەو زمانیت ئیرانی بییت هندهک جارن دبیژنی ناری تایبه قەندیت زمانی دکه نه چەند کۆمهک، و ژ وانا کۆما زمانیت ئیرانی بییت نوی نه، کو هیشتا دهینه بکار ئینان و ژمارهیهکا ملله تیت کیشوهری ئاسیا پی دئاخفن، زمانی کوردی ژ رفشتا وی کۆمی یه، و نافهکه ژ کۆمهکا دیالیکتا پینک دهیت کو هیشتا ل واربت کوردا بییت کو دبیژنی کوردستان دهینه بکار ئینان و د به لاقن، دیسان دبیژنه زمانی کوردی زمانی کرمانجی کو ژ ژمارهیهکا دیالیکتا پینک دهیت هندهک ژ وان دیالیکتا دبه ره لاقترن ژ هندهک دی، و یا ژ هه میا گرنگتر ئەوه یا کوپتر پی دئاخفن هندهک جارن دبیژنی کرمانجیا ژووری نیزیکی سی چاریکیت کوردیت وان کوردا بییت له می پارچیت کوردستانا نوکه پی دئاخفن، و دیالیکتا سۆرانی کو ب کرمانجیا ژیری دهیته سالوخته دان کیمتر ژ چاریکا کوردا پی دئاخفن، ئەو ژ ل کوردستانا ئیرانی و کوردستانا عیراقی

د به لاقن، هندهک دیالیکتیت کیمتر بییت ههین وهکی زازایی کو ئەویت پی دئاخفن ل باکووری کوردستانا نه و هه ورامی یا کو ئەویت پی دئاخفن ل وان دهقهره دئاکنجی نه بییت ل سەر سنووری عیراقی و ئیرانی (2).

قەقۆله زمانی کوردی ژ وان زمانیت ئیرانی دهژمیرن بییت فاکته ری گوهورینی پیشقهبری ههتا کو ژ به ری ب سانا هیتتر لی هاتی، ئەقۆ ژ وی چەندی رادگه هینت کو دیالیکتیت کوردی دنه رمن و شیانییت پیشکهفتنی بییت تیدا ههین، و هەر چەند کو جیا وازی دناقههرا قان دیالیکتا دا هه نه هندهک وان دیالیکتا وهسا دمه زن و به رفه هه ههتا راددهیهکی کو ئەویت پی دئاخفن ب زه حمهت دوان دیالیکتا بگه هه نه ئەویت ل دهقهریت دی، و ئەقۆ دیارده نه تنی د زمانی کوردی دا هه یه، به لکو د ژمارهیهکا نه کیم ژ زمانیت جیهانی نه خاسمه بییت چیا یی داهه یه، و هەر چەنده زمانی کوردی ژ لایی ئا قارنا خۆقه بی سەر بخۆیه دناقههرا کارتیکرنی و کارتیکرنا زمانیت ده و روبه ر دزقربت و ب پله یا ئیکتی زمانی فارسی، و عه ره بی و ئەرمه نی و ترکی.

سه بارهت وی ئەلفابییا زمانی کوردی ل ده ستپیکتیت خۆ بییت به ری موسلمان بوونا کوردان پی دهاته نفیسین مه چو ده لیل و شاهد نینن وی چەندی بۆ مه رو هه ن بکه ن،

بهري دهسپيكي

نه يا ب ساناهي به شهكوله ل سهر
سخله تييت زمانه كي ژ زمانا باخفيت و شه
بي د قوناغييت بهري نفيسين بي بهيسته
كرن، يان ژي د وان قوناغا دا بييت چو
نفيسين ژ شهگه ره كي ژ شهگه ران
نه گه هه شتينه دهستي وي، بوغونه زماني
كوردى هه چهنده زماني ملله ته كي به
جهه كي مه زن ژ دهقرا روژ هه لاتي بي
فه گرتي، لي چو به ره مي وي بي بهري
ئيسلامي و هه تا چاخيت به راهي بييت
پشتي ئيسلامي نه گه هه شتي نه مه، ژ بهر
هندي ژ شه نه شين بيژين سه د دهر سه د
هه بوونا به ره مه ميته شه دبي و زانستي ل
وان سه ره ما رت بكه ين يان بيژيت
هه بوونه، به لي شه دشين بيژين كو وان
قوناغا زماني كوردى زماني
دهسته لاتداري نه بوويه دا هزره ك بز
بهيسته كرن، و نه زماني ديني ژي بوويه دا
كو و سه سه ره دهري دگه ل بهيسته كرن كو
زمانه كي پيروزه، ل وي قوناغا بهري
هاتنا ئيسلامي و ه لاتي كوردا بي ل سهر دو
ئيمپراتوريا ليكفه كرى بوو، ئيمپراتوريا
فارسيت ساساني و ئيمپراتوريا روميته
بيزه نتي، ساساني زهرده شتي بوون باوهري
ب دو خوداوه ندان دينا خوداوه ندي باشي
و خوداوه ندي خرابي و زماني فارسي
زمانه فه رمي بوو و نفيسين ل دهسپيكي
ب خه تي سرياني دهاتنه كرن پاشي ب

شه و ژي ژ بهر نه بوونا تينكستيت ل وي
سه ره ده مي هاتينه نفيسين، و شه
تينكستيت پاراستي گه هه شتويه مه ب
ئه لفا بييا عه ره بي نه، وه كي زمانيت
ئيراني بييت دي بييت نوي بييت ژلايي خه تي
شه ب زماني عه ره بي بي بي هاتينه نفيسين
بييت داخبار بووين، و ژ بهر كو زماني كورد
ژ خيزانه كانه وه كي وي خيزاني يه يا كو
زمانه عه ره بي ژي هه ل دهسپيكي
نفيسه رين كورد هه ست كرن كو پيدقي يه
هنده ك پييت تايه تي كو ژ پييت عه ره بي
بن بهيسته دورست كرن بو وان دهنگيت تني د
زمانه كوردى دا هه ين، يا ئاشكرايه كوه ر
زمانه كي نه ب پييت خو بييت تايه تي
بهيت نفيسين په يقيت وي زماني دي
هنده ك دهنگا ژ ده ست ده ن كو د نه جام دا
خواندنا وان ب زه حمه ت بكه فيت، و شه
هه ر شه و ئار يشه يه يا زمانه كوردى
كه فتبي ل وان چاخيت ب ئه لفا بييا
عه ره بي هاتيه نفيسين، و قى سه ره ده مي
ژي ده مال قيري و ويرا هه ب ئه لفا بييا
لاتيني ده يته نفيسين.

خه تی ئافستائی (3). و رومیّت بیزهنتی
 فهلیت ئه ریودوکسی بوون، و زمانی
 گریکی (یونانی) زمانی فهرمیی دهوله تی
 بوو، و هینگگی ل وهلاتی کوردا زمانی
 سریانی زمانی به لافکرنا فهله تیی بوو چ
 ریبازا نهستوری یان یا یه عقووبی
 المنوفستی (4).

دکه قتنه ژیر کارتیکرنا وی (6).

ل سهرفی بنیاتی ئه م دشین بیژین
 زمانی کوردی نه زمانی فهرمی یی وی
 دهوله تی بوو یی چه ندین چاخا
 دهسته ل تداریی ل کوردستانی کری، و
 ههروه سا نه زمانی فهرمی یی وان دهوله ت
 ومیرنشینا ژی بوو ییت وان ب خو
 دامه زران دین (7). زمانی کوردی ل ده مه کی
 دریژ تووشی چه ندین کارتیکرنا بوو و
 ده مه کی دریژ ژ تیک کارکرن شارستانی دویر
 کهفت، و دویر نینه ئەف چنده بت ئەدیب و
 زاناییت کورد ژ نقیسینی ب زمانی خو دویر
 کرین و بهری وان دایه زمانیت دی کو
 زمانی عه ره بی یی دیبته زمانی ئیسلامی ل
 سهر پشکا وانه، و زمانی فارسی یی کو
 دبوو زمانی رهوشه نبیری و شارستانییه تی
 ل ده مه کی دریژ، ژ بهر هندی ژی زمانی
 کوردی ما زمانی ئاخفتنی و ئەده بی
 سهر لیقا یی کو ئه م دشین بیژینی ئەده بی
 ملی یی کو تنی ژلای خه لکی ئاسایی فه
 دهیته فه گوهازتن.

و ئەگه ر ئەم نیرینه کا ب له ز ل لیستا ناقیت

و پشتی ئیسلام ل گزیره تا عه ره بی ل
 سه ده سالیا هفتی یا زایینی په یدابووی و
 دامه زاندا دهوله تا ئیسلامی ل باژیری
 مه دینی ل (24) ی ئیلونا سالا 622 ز (12
 ره بعا ئیککی ژ سالا ئیککی مشه ختی) و
 په یدابوونا بزاقا نژادی عه ره بی یا کو
 دگوتنی فه کرنا ئیسلامی (الفتح الاسلامی)
 و موسلمان بهر ب روه هلاتی و روه ئاقای
 فه چووین و رو برووی ئیمپراتوریه تا
 فارسی و بیزهنتی بووی و ژ نا ف برین، و ژ
 ئەنجامی وی به رفه هبوونا دهوله تا
 ئیسلامی ل دویمایهیا سالیّت سیهان ژ
 سه ده سالیا هفتی ده قهریت کورداییت کو
 باهرا پتر پشکه ک ژ ئیمپراتوریه تا ساسانی
 ژ ده قهریت دهوله تا ئیسلامی یا وه رگری
 هاتنه هژمارتن (5)، و ئاشکرایه کو زمانی
 عه ره بی یی ژ ره و ریشالافه ژ زمانی کورد
 جدایه ژ بهر کو سامی یه و زمانی کوردی
 ئاری یه بو دینی و دهسته ل تداریی ل
 دهوله تا ئیسلامی، و زمانی عه ره بی ب
 ریکا به لاقیوونا دینی ئیسلامی ل ئاسویا
 به لاق دبوو و ملله تیت دبوونه موسلمان

إن لم أجد لها حسامي
فلمست من قيس في اللباب
مفاخر الكرد في جدودي
ونخوة العرب في انتسابي (9)

ول جهه كى دى په سنا دویندهها مههرانى
كورد دكهت (10) و رهزىلى ژ وان دویر
دبىنىت، دبىژىت:

إن يعرف الناس رسم الذل في جهة
فالذل عند بنى مروان مجهول
نحن الذؤابة من كرد بن صعصعة
من نسل قيس لنا في المخذ الطول

بهلى پا ههر وهكوئه څنگه هه نه يى ب
وهرار بوو، ژ بهر كو كىمهكا كىم ژ نه دبىنىت
كوردا بهرى خو دانه نقيسىنى ب زمانى
كوردى وههر ئىك ب دىالىكتا خو يا
تايبست، لى بهرهه ميب وان ژ بهر
گوهورىنىت ده مان نه گه هه شتنه مه، و يى
به رهه مى وى گه هه شتى يه مه بابا تاهرى
هه مه داني بوو، خهلكى باژىرى هه مه دان
يى كو دكه قىته روزه لاتى كوردستانى (11)
يى كوب دورستى ل سه دساليا پىنجى
كوچى (دهه زابىنى) ژىاى.

ئهوئى ژباناما وى نقيسى دبىژىت: ئىك
بوو ژ سؤفىيت مه زنىت سه رده مى خو،
خه ربى و جه زب ل سه روى زال بوو بوون،
ژ بهر هدى ژى سه رگول ل چؤلى دگه رىا،
بالىفا وى كه فر بوو، و لحيفا وى عه سمان
بوو، تاكونا قى وى بوويه روىسو (عربان)،

وان زانا و ههلبه ستقان و نقيسه ربىت د
هه مى واران دا بىت ل سه رده مى عه باسىان
بو نمونه بكهين، دى ببىن ژماره يه كا نه يا
كىم ژ خهلكى كوردستانى و دهقه ربىت وى
نه، بهلكو گه لهك ژ وان ل كوردستانى ژيا
بوون و زمانى كوردى دزانين، و شانازى
دبرن كورد بوون، بهلى پا ب عه ره بى
په رتوك دنقيسىن و ههلبه ست ب فارسى
قه دهوينا، و بو مه كه يته ئهم
ههلبه ستقانى دهوله تا دوسته كى (يا
مهروانى) بابى حوسه ينى كورى دائوودى
بشنه وى كول سالا (455 ك / 72 ز) بكه ينه
نموني قى چهندي (8). ئه و ههلبه ستقانه كى
مشه به رهه م بوو دىوانه كا مه زن و
ههلبه ستىت مشه هه نه، و هه ر چه نده ئه و د
دلى كوردستانى دا دژى و شانازى دبر كو
شانازىت كوردان د بابل كالكىت وى دا
هه بوون ئه و ههلبه ست ب زمانى عه ره بى د
قه هونان، و گو تىن وى:

آل طه بلا نصيب
و دولة النصب في انتصاب

زندهباری رووحا وی یا سۆفیاتی وی
 ههستهکی ههلبهستفانی ههبوو، چارنیت
 سۆفیگه‌ری بیټ نازک فهه‌وونا بوون، نهو
 چارنه ب نه‌فینا ب هیز، و بلندیا خه‌بالئ
 دقه‌ده‌ر بوون، خوش به‌ختانه ژ به‌رزهبوونی
 رزگار بوون و گه‌هه‌شتنه مه، زمانی وان یئ
 تیکه‌له ژ زمانی فارسی و دیالیکتنا لوری
 یا کوردی (12).

و ده‌ما زه‌بیحو‌لا صه‌فا راگری کولیژا
 ئادابی / زانکۆیا ته‌هران به‌حسی نه‌ده‌بی ل
 ئیرانی پشتی هاتنا ئیسلامی تاکو
 سه‌دسالیا پینجی کۆچی دکه‌ت دبیتیت:
 دیالیکتیت ئیرانی (زمانین ئاری یین به‌ری
 ل ئیرانی) ل وی سه‌رده‌می زوی پیشکه‌فتن،
 و نفیسینا هه‌لبه‌ستان ب وان دیالیکتنا یا
 به‌ربه‌لاق بوو. و دبیتیت: هنده‌ک مالکیټ
 نفیسی ژ وان هه‌لبه‌ستان ب وان دیالیکتنا
 نفیسی مینا کوردی و ته‌به‌ری و کازرونی ل
 به‌رده‌ستی مه‌هه‌نه، سه‌روایا تیندا
 ئاشکرایه، و وه‌که‌ه‌قی دناقه‌ه‌را ژماره‌بیټ
 قه‌سان دا و پیه‌ته‌دا ژلایی دریزی و کورتیی
 قه‌ تیندا هه‌نه (13)، نه‌یا ئاشکرایه کو
 مه‌به‌ستا وی هه‌لبه‌ستیټ بابا تاه‌ری نه،
 یان ب سه‌ر هنده‌ک به‌ره‌مه‌میټ وی بیټ
 کوردی هل بوو یه کو دزقرنه وی سه‌رده‌می.

شاعریټ کوردیټ

د ناقه‌ه‌را فارسیی و عه‌ره‌بیی دا

به‌ری نوکه مه‌گۆت بوو کو به‌ری ئیسلامی

پشکا مه‌زن ژ کوردستانی سه‌ر ب
 ئیمپراتۆریه‌تا ساسانی بوو یا کو زمانی
 فارسی بۆ خۆ کره‌ه زمانی فه‌رمی، ژ به‌ر
 هندی ژ ته‌خه‌با کوردی یا ره‌وشه‌نبیر
 که‌فته ژیر کارتی‌کرنه زمانی فارسی، و
 تشتی نه‌ژ کارتی‌کرنه زیده‌تر لی کری نهو
 بوو کو زمانی فارسی زمانی وی دینی بوو
 یئ کو هه‌ولدانیټ به‌لافکرنا وی ل
 کوردستانی ده‌اتنه کرن و دینی باه‌را پتر ژ
 کوردا کو دینی زه‌رده‌شتی بوو، و هه‌ر چه‌نده
 ده‌سته‌ه‌لاتداریا فارسیی پشتی هاتنا
 ئیسلامی و به‌رفره‌ه بوونا ده‌وله‌تا
 ئیسلامی یا زمانی وی عه‌ره‌بی ب
 شیوه‌ه‌کی به‌رچا‌ق لاواز بوو بوو، به‌لی
 برسقی‌نا خۆ ژ ده‌ست نه‌دا و هه‌ر ما زمانی
 ره‌وشه‌نبیری و نه‌ده‌بی. (14) به‌لکه‌ه‌ته‌تا
 به‌ری چه‌نده‌کی ژ ل مزگه‌فت و
 قوتابخانه‌بیټ سه‌ر ب مزگه‌فتان قه‌ ل
 گه‌له‌ک جهان ژ کوردستانی ده‌اته خواندن،
 و ژ وان تشتان بیټ گری‌دانا نه‌دیټ کورد
 ب زمانی فارسی قه‌ زیده‌کرین و هیلان پتر
 حه‌ژی بکه‌ن هه‌بوونا به‌ره‌مه‌میټ نه‌ده‌بی

بگههنه نارمانجیت خو، و نهگهر چهوا
 بیت ب سهدان سالان خاس و عاما ژ
 کوردان هزر دکرن کو نهگهر بهرههم ب
 عهرهبی نههینه نفیسین کس نهشیت
 بگههته کورسیکیت بلند ل نک بهرپرست
 دهولهتی ژ بهر کوزمانی دینی و دهولهتی
 یه، یان ب زمانی فارسی زمانی
 رهوشهنبیری و شارستانییه تا دیرین، و
 نهوی ژ وان قیابا بهرههمی خو ب زمانی
 خویی کوردی نقشیت پیدقی بوو بهری
 هینگی زانیا کوهنگی وی ژ دهرازینکا
 مالا وی دهریاس ناییت.

نهه چهنده یا کوههته تشتهکی سهیر ل نک
 گهلهکا ژ خواندهانا ههتا سههسالیا
 دوازدی کوچی دهه ههلبهستفانی ب
 ناقودهنگ نههمهدی خانی شاکارا خو (همه
 و زین) فههونای یا بهرههلاقی بوو، وی
 ههلبهستفانی دپیشهکیا وی فههینوکی
 دا فاکتهر و نهگهریت نهههلاقبوونا
 فههینوکا وی ل ناقهخاسان دا دیار کرینه،
 دییژیت:

نهه پوهول نهگهر چ بی بههانه
یهک روهنه و صاف و بی بههانه
بی حیل و خورده و تهمامی
مهقبوولی موعامهلا عهوامی
کورمانجیه صرفه بی گومانه
زیرنینه ببین: سفیدمانه
سفری مه یی سوره ناشکاره

بیت بلندیا بوو نهخاسمه بهرههمیت
 سؤفیکهری بیت ب زمانی فارسی هاتینه
 نفیسین و ب سهدان سالان ل ناقهدهیب و
 زاناییت کورد بهلاقی بووین، بی گومان
 نیزیکیبوونا زورا زمانی فارسی ژ زمانی
 کورد کوهه دو ژ نیک رهن گهلهک ژ وان
 ناستهنگا نههیلان بین نههیلن نهدییت
 کورد فییری فارسیی بن و تامی ژ بیین.
 و پشتی موسلمان بوونا کوردا و بهلاقبوونا
 زمانی کوردی ل کوردستانی ژ بهر کوهه
 هه تشتهکی زمانی دینی بوو و پاشی
 زمانی دهولهتا نوی بوو تهخهیا رهوشهنبیر
 خو دیتن بیت هاندایی ژ بو فیروونا وی
 زمانی و ب کارئینانا وی، و ههه زوی
 زمانی عهرهبی بی کوههته زمانی قورتانی
 و سنهتی پیروزی و ریزگرتنا خو ل نک
 کوردا نهویت ههژی کرین و خو دخزمهتا
 وی دا ههلان دین دیت، و هندهک ژ وان چ
 نهو بن بیت دقیان بگههنه پهلیت بلند
 درتقهبرنا دهولهتی دا یان دقیان بینه
 کهسانیت نیزیکی میر و حاکمان ههولدان
 ب دورستی فییری زمانی عهرهبی بن دا

زیف نینه ببین کوکیم عیاره
نهقدی مه نهبیژه: کیم بهایه
بنی سککه بی شاهه شههره وایه
گهر دی ببوا ب جهری مه نقوش
نهدما وهه بی رواج مه غشوش
مه حبویه ب کس نه نامزاده
لهو بهخت سیاه و ناموراده
قرطاسیه یا مه بی پناهان
بنی جهری قه بولنی پادشاهان
مه عمول له یا گلهک عدلیمان
مه قبول ل یا گلهک حکیمان (15)

ئه ز باوهر ناکم کو خانی ب نه پویته پیکرنا
حاکم و سولتانا د کوچکیت و سویکیت خو
دا ب دراف و متایی وی نه حسیا بت و وی
نه پویته پیکرنی هیلا بت گلهک زانا ژ
کوریت ملله تی وی نقیسینی ب زمانی خو
بهیلن و هندهک ژ پی نه ئاخفن و قهست
بکهنه کوچکیت حاکمیت بیانی و ب زمانی
وان باخفن دا بگه هنه پله بیته ژ هه ژی خو،
و سه بارهت فی چهندی بۆ مه بهسه ئهم
ناماژه بی بدهینه ئیکی ژ وان زانایان ئهو
ژی ئدریسی بدلیسی یه بی کو ب ناقی
مه ولانا ئدریسی حکیم بهرنیاس بووی و ل
سالا (926 ک/ 1520 ز) چوو به بهر
دلوقانیا خودی (16) بی کو چهند پله
ددهوله تا ئاق قوینلوی دا وهرگرتین و
گه هه شتی یه پله یا وهزیری، پاشی
گه هه شتی یه شاه ئسماعیلی سهفهوی و

چهند پله بیته بلند ل نک وی وهرگرتین،
پاشی هیلا و قهستا سولتانی ئوسمانی
بایه زیدی دووی کری ل نک بوویه خودان
قهدر و ریژ پاشی ل نک کوری وی سولتان
سهلیمی، زانا و ئه دبیسه کی مهزت بوو،
دبیت یه که مین که سی دیروکا سولتانیت
ئوسمانی نقیسی، کو قه هینوکه کا بی وینه
بوو ب زمانی فارسی دانای ناقی وی کر بوو
(ههشت بهشت)، ههروه سا قه هینوکه ب
زمانی عه ره بی ژی چیکر بوون، هه ره چهنده
قه هینوکیت وی ژ هزاران مالکا پیک
دهاتن به لی نه هاتیه زانین کو وی ئیک
مالک ژی ب زمانی کوردی نقیسی بن،
دیسا پیری دیروکشانیت کورد میر
شهره فحانی بدلیسی بی کو دبیته یه که مین
که سی تنی دیروکا دهولهت و میرنشینیته
کورد و هک په رتوکه کا سه ربخو و ب
حه زه کا نه ته وه په رسی نقیسی، په رتوکه
وی ب زمانی فارسی بوو.

ئه قه ژی بۆچوونا جانی ل نک مه دسه لمینت
کو نقیسی ب زمانی کوردی چ رواج و بها
هینگی ل بازاریت ئه ده بی نه بوو ژ بهر کو

ئەگەر ئان كودبىنە ئەقىننا وان بۇ زىمانى
 عەرەبى كوزمانى قورئانى يە، و پى داخىبار
 بىوون ژبەر كوزمانى دەولەتا خىلافەتى
 بوو .

و پىشتى رۇخيانا دەولەتا عەباسى و نەمانا
 دەستەھلاتدارىا وى يا مەلبەندى وەلاتى
 ئىسلامى پارچە پارچە بوو و بوو چەند
 دەولەتت بچوبىك و مىرنىشىن، ھىندەك
 مىرنىشىن ل وەلاتى كوردان پەيدا بوون، و
 ب دورستى دەسەرىخۇ بوون، ھىندەك مىران
 دەستەھلاتدارى لى دكر رىزا خۇل نك
 خەلكى ھەبوو ژلايەكى قە و دانپىدان پى
 ھەبوو ژلايىت ھىزىت مەزن يىت جار بەرزە
 دبوون و جار ديار دبوون ژلايەكى دى قە (17).
 قەسرىت وان مىرا ب ژمارەيەكا
 شاعر و ئەدىبان دەھاننە خەملىاندن كو بو
 وان ھىنگى وەكى دەزگاہىت راگەھاندىت
 نووكە بوون، و ھىنگى گەلەك ژ مىر
 وحاكىمىت كورد پىشتەقانىت ئەدەب و
 ھونەرى بوون، و ژمارەيەكا نەكىم ژى ژ
 وان ژ ئەدىب و شاعران دەھاننە ھەژمارتن،
 ژبەر قى چەندى شاعر و ئەدىب ل
 دەوروبەرىت وان خرقە بوون و مەلبەندىت
 ئەدەبى يىت خودان رەوش پىكىئىنان، و پى
 پىداچونەكا ب لەز د پەرتووكا شەرفنامى
 و پەرتووكىت دى يىت دەنگوياسىت مىرىت
 كورد تىدا دى ب سەر بابەتەكى خۇش
 ھىلىت كو ئەقا مەگوتى ب سەلمىنت، و
 نمونا مە ژى ل سەر قى چەندى گوتنا

مۇرا شاھاتىبى لى نەھاتبوو دان، و نە
 دەھاتە ھژمارتن ژ زمانىت سولتانى، ئەق
 چەند ژى بو مە ژلايەكى دى قە ئەگەرئىت
 ھىلاننا دانا نقىسىنىت ئەدەبى و
 قەھىنۇكىت شەرى ب زىمانى كوردى ژلايى
 ئەدىب و زانايىت كورد قە ھەر چەند
 بەرھەمىت وان د مشە بوون.

دەستپىكا بەرزەبووى

ھەر ژ سەردەمى عەباسى سەرھىلدانەكا
 زانستى و رەوشەنپىرى ب شىوہىەكى
 تەقايى ل كوردستانى رويدا، و زانا و
 ئەدىبىت مەزن ژ كوردان رابوون، دىرۇكا
 ئىسلامى نافتىت وان يىت ھىلاينە زىندى،
 پەرتووكخانەيا ئىسلامى ب نقىسىنىت خۇ
 يىت قالاتىيەكا مەزن ژى پىر كرىن
 دەولەمەندكربوون، و ئەو نقىسىن ھەتا
 ئەقرۇ ژى ماكىت وان ژىدەرانن يىت كو چو
 قەكۆلەر و دەھەر ھۆنەرەكى دا نەشىن خۇ
 ژى بى منەت بكن، بەلى پا يا بەرچاڧ
 ئەوہ كو ئەھەمى زانا و ئەدىب بىوونە
 عەرەب نقىسىنىت خۇ دا، ئەو ژى ژبەر دو

شەرفخانی یە دبیژیت: ھندەک جارەن دەما باپیری وی میر شەرەفی کوری شەمسەدینی دچوو ھەویت لەشکەری نیزیکی پینج سەد کەس ژ مامۆستا و شاگردان دگەل خۆدیرن، و ژ وان کەسان ییت بەردەوام دگەل وی ھەلبەستفان شوکری بەدلیسی بووی کو پشتی ھینگی قەستا سولتان سەلیمی ئۆسمانی کری و بوویە ھەفال و ھوگری وی، و قەھینوکا وی (سەلیمانە) پی گۆتی (18).

و پشتی پەیدا بوونا دەولتا ئۆسمانی یا سنی یا کول سەردەمی سولتان سەلیمی ل سالا (918ک) ی حوکم کری بەری خۆ دا یە رۆژھەلاتی ژ پیخەمەت بەرسینگرتنا گەفیت شاھ ئسماعیلی سەفەوی یی شیعی، دەولتا ئۆسمانی ب ھاریکاریا ئدریسی بدلیسی ھەولدا میریت کوردا بینیتە تایی خۆ و بەیلت حەژ وی بکەن ب ریکا ئاراندا ئەقینا دینی و ئۆلی، و ب ساناهی د وی چەندی دا ب سەرکەفتن ژبەر کو میریت کورد ژ سیاسەتا ئۆلپەریسیا شاھی سەفەوی دنەرازی بوون، و میریت کورد ریکەفتنەک دگەل سولتان ئۆسمانی بەساتن کو چەندین بەند فەدگرتن، دئەنجام دا میریت کورد تاگیریا سولتان ئۆسمانی کرن و مل ب مل دگەل وی شەری شاھی سەفەوی کرن ئەوی ل سالا (920 ک / 1514 ز) ل شەری چالدیران شکەستی و پایتەختی خۆ ھیلایە دەستی ھیزیت

ئۆسمانی دا ییت کو باھرا پتر ژئ شەرفانییت کورد.

و پشتی فی بەرفرەھبوونا دەولتا ئۆسمانی ول دوپ وی ریکەفتننا ما دناقبەرا میریت کوردا و سولتان ئۆسمانی دا ھاتیە مۆر کرن پشکا مەزن ژ کوردستانی (ناقین و رۆژناقا)، کەتە ژبەر دەستەلاتداریا ئۆسمانی، بەلی پا ئەف دەستەلاتداریا ب شیوەیەکی شکلی بوو، و دوپھەلانکی تنی ب ناقی بوو، ژبەر کو میرنشین و حوکمەتیت کوردی د سەربخو بوون، و ژلایی بنەمالیت کوردی ییت ب ھیز دەھاتنە ب ریکەفتن ییت کو ب ھەمی شیانیت خۆ کار دکرن ژ پیخەمەت خۆجھکرن و ب ھیز ئیخستنا دەستەلاتداریا خۆ، ب فی رەنگی وەلاتی کوردان دویر بوون ژ کارتیکرنا ئیکسەر دەستەلاتداریا مەلبەندی یا خودان زمانەکی بیانی و دویر ژ کوردی مینا فارسیی و عەرەبیی، و ب ھێچ رەنگەکی ناھیتە باوەرکرن کو دوپھەلانکیا میرنشینیت کوردی بۆ دەولتا ئۆسمانی ھیلایەت وەلاتی کوردا بکەفیتە

ژیر کارتیکرنا زمانى ترکی، ئەو ژى ژبەر دو ئەگەر ان:

یا ئیکى: ژبەر کوزمانى ترکی وی دەمی نه زمانى فهرمىی دهوله تا ئوسمانى بوو، بهلکوزمانى فهرمى یى وی دهوله تى فارسى بوو.

یا دووی: دهوله تا ئوسمانى مایى خو د کاروبارین میرنشینیت کوردی نه دکر وهک ب جه ئینانهک بو به ندین ریکه فتنانما دگهل میریت کورد ئیمزا کری، و سیاسه تا دهسته لاتداریا مهلبه ندی ل وی دهمی ل سه ر بنیاتی ب هیژکرنا دهسته لاتداریا مهلبه ندی و ماییتیکرنى دکاروباریت هه ریمان دا نه هاتبوو ئافاکرن.

و هوسا ریفه به ری یا وهلاتى کوردا بو حاکم و میریت کوردان ما، و باهرا پتر ژوان میرو حاکما گرنگی ددا به لاکرنا زانینى ل سه رانسه ری میرنشینیت خو ب ریکا ئافاکرنا مزگه فت و قوتابخانه ییت سه ر ب وان مزگه فستان شه و ئینانا زانا وماموستایان ژ کوردستانى و ده رفه ی کوردستانى ژ بو فیکرنى، قى چه ندی

کارتیکرنه کا ئاشکرا د سه ره لدانا زانستی و ره وشه نبیری ل باهرا پتر ژ ده رفه ریت کوردستانى هه بوو، و ل ژیر سیبه را قى سه ره لدانى به ری زانا و ئەدییت کورد که ته نقیسنی ب زمانى خو یى نه ته وی و ده ستپیکا قى چه ندی ب شیوه یه کی به رچا ق دیار بوو، ژبهر قى چه ندی ژى ئەده بی کوردی دیار بوو ل ده ستپیکى هه لبه ست بوو.

و به که مین هه لبه ستقانى کوردی یى ژیدهریت به رده ست بوو مه دیار کری میری کورد یه عقووبی کورى محه مه دی کورى حه مزه یی کورى خه لیلی کورى غازیی زرقی بوو یی کول سالا (949 ک) (19) ل درزینی دهسته لاتداری وهرگرتی، و نیزیکی بیست و پینج سالان میراتی کری، پاشی نه قیای و ل سالا (984 ک / 1579 ز) چوو به به ر دلوقانیا خودی.

شه ره فخانى بدلیسی به حسی وی دکه ت و دبیریت: زه لامه کی ریبهر، یی خودان سخله تیت باش بوو، سو فی بوو، حه ژ قورئانى دکر، دیسان حه ژ هه لبه ست و فه هوبنانی دکر و یی پینقه مژویل بوو، دهسته کی درئژ تیدا هه بوو، هندهک هه لبه ست ل دو یف خو هیلان راستی ورامانیت یه کبونا ره هائی (الوحده المگلغه) تیدا هه بوون، و باهرا پتر ژ هه لبه ستیت وی ب زمانى کوردی بوون، و دویر نینه وی دیوانه کا کومکری ژى

هه بیته، وهکی وی ل سهردهمی وی نه بوون،
و دیسان ژلایی جوانیا ته ده بی و ریزه برنا
میرنشینی یی ئیکانه بوو (20).

ل سهرفی بنیاتی میریه عقووبی زرقی
یه که مین هه لیه ستقانی کورده دیوانه ک ب
زمانی کوردی دانای، بهلی پا مخابن هه تا
نوکه ژی ژ وی کولتوری مشهیی
بابکالکانه یی بی سهروشوبن بووی و
نه گه هه شتی یه مه.

دیسان بدلیسی ل جهه کی دی ژ پهرتووکا
خو (شهره فنا می) دبیت: هه لیه ستقانی
کورد ل سه دسالی نه هی کوچی هه بوون
هه لیه ست د نقیسین و ژ زارده فی خه لکه کی
دهاته شه گوهازتن و سترانیژا وه ک ستران
دگوتن (21) بهلی نا فی چویا ژ وان
نه گوتیه.

ل دو یف فی چهندی سه دسالی نه هی و
ده هی (پازدی و شازدی زایی نی) دبسته
ده ستپی کا دورستا دیاریونا ته ده بی
کوردی، بهلی پا مخابن هیشتا یا بی
سهروشوبنه.

قووناغا پیشه نگان

هه وه کی مه گوتی ته ده بی کوردی وه ک
ته ده بیته ملله تیته دی ل ده ستپی کی ل سه
زاری بوو نه هاتبوو نقیسین، ژ بهر هندی
تنی گرنگی نادته په یقی به لکو موزیکا
وه ک پرته کا پیددی دگه وه هری وی دایه، و
ته ده ستپی که نه ب قووناغا ته ده بی مللی

یان فولکلوری دهیته نیاسین، و ل سهرفی
بنیاتی ل ده مه کی ب زه حمه ت ب دورستی
بهیته ده ستنی شان کرن وه ک هونه ره کی
نقیسی پهیدا بوو، ته و ژی ژ بهر بهرزه بوونا
وان و نه گه هه شتتا وان بو ده ستی مه ب
دورستی و بی کیماسی.

و پاشی پشتی قووناغا دیاریونی
و ده ستپی کا بهرزه بوو یا مه تاماژه پی دای
و ده ستنی شان کری کول سه دسالی نه هی و
ده هی کوچی بوو ته گهر چه واپت یا ده ست
ب پیشکه فتی و کرس تالبوونی کری ل
قووناغا د دو یف دا ئانکول دویمای یا
سه دسالی ده هی کو ده ستپی کا سه دسالی
یازدی، و قووناغا ب پهیدا بوونا
ده ستیه کی ژ پیشه نگیت هه لیه ستا کوردی
بیته کودی به حسی وان پاشی هیته کرن.

و ب نیرینه کا ب له ز ل لیستا نا قیته
ده ستکا پیشه نک، دی بینین ب شیوه یه کی
گشتی ژ باکووری کوردستانی نه ته و پشکا
کوردستانی یا سه رب ده وله تا ئوسمانی
قه، و ژ وان بیته ب دیالیکتا کرمانجیا
ژوری دناخفن، یا کو دبسته مه زنتین

قووناغا پیشکەفتن و ئافراندى، به، ژبهه
 كوههري گهلهك شىگ و زانا و ئه دببان كه ته
 نقيسينا ب زمانى كوردى، و پشكهكا باش
 ژ به رهه ميٽ قى دهسته كى هاته پاراستن،
 و ئه و پشك بوو بهري بنياتى د ئافاهيى
 ئه دهه بى كوردى دا.

ئە قووناغا پيشهنگان يان قووناغا
 ئەفراندى دو چهرخان ژ ئىبى ئەدهه بى
 كوردى قه دگريت، ژ نيقا سه دساليا دهه بى
 دهست پى دكهت ده ما شاعير ژى رابووين
 وهكى: مهلايى جزيرى و عهلى حه ريرى
 وفه قيبى ته يران و شه مشه دينى ئەخلاتى،
 هه تا گه هه شتى نيشا چه رخي دوازدي
 كوچى ده ما ئەحمه دى خانى و مه لا
 حوسينى باته بى رابووين، و ئەو قووناغا -
 ژلايى سياسى قه - ژ سالا (949 ك) ي
 دهست پى دكهت ده ما ريككه فتننامه يه كا
 پيكهاتنى دناقهه را دهوله تا ئوسمانى و
 دهوله تا سه فهوى دا هاتيه مؤركرن، كو د
 دويق دا خوجهيه كا ريزه بى بو كوردستانى
 پهيدا بووى، بهلى پا ئەو ريككه فتننامه
 هه ر زوى هاته بنسپقه كرن و چاره كا دى
 كوردستان تووشى هيرشيت ويرانكه رين
 شاه ته ماسى بوو ئەوى ب هه مى شيانيت
 خز جهى گه هه شتبايى ويران دكو و بيرا وان
 كرىارين كريت ئينا بيرا خه لكى ئەويت
 ته يوور له نكي ئەنجام ددان (22).

و پشتى ژماره يه كا شه ران دناقهه را هه ردو
 دهوله تان و ژ ئەنجامى سه ركه فتنيت ئيك

ديالينكتا كوردى، و دوير نينه ئەگه ر وى
 چهندي بزقرينه ره وشا وان ميرنشينيت
 كوردى بيت سه ر ب دهوله تا ئوسمانى قه،
 بيت كو د نيٺ سه ر بخو، هه ر وهكى به رى
 نوكه هاتيه گوٺن، سياسه تا ئوسمانى
 هينگى يا ليٺورينى و نه مايتيكرنى د
 كاروباريت نافخو بى بيت ميرنشينيت
 كوردى يا قه دهه ر بوو، ئەقه ژى به رؤقاژى
 سياسه تا دهوله تا سه فهوى بوو ياكو
 نارمامجا وى نه هيلانا نژادى كورد ژبهه
 هندهك ئەگه ريت ئولى و نه تهوى، ئەقه
 ژلايى فاكته ريت نافخو بى قه يه، و
 فاكته ريت ده رقه بى دزقريته قه وى ريزا
 ميريت كورد بو زانا و دهستگرتنا وان
 ودانا قوتا بخانه يا و جهيت خواندى
 مه زاختا دراقيت مه زن ل سه ر ماموستا و
 شاگردان دزقربت، قى چهندي كارتيكرنه كا
 گه لهك مه زن هه بوو ل سه ر پيشكه فتنه
 ره وشه نبيرى و زانستان ل وان ميرنشينيت
 كوردى.

ئەم دشيپن قى قووناغى ژ ئىبى ئەدهه بى
 كوردى (چ قه هينووك و چ په خشان) دانين كو

ل دویف ئیکی بیټ ئۆسمانیان بیټ کو
 کوردان پشتەقانیان وان دکر سەفەویا
 داخوازا پیکهاتنی ژ سولتانی ئۆسمانی
 کرن، ئینا ریکهفتنه کا پیکهاتنی ل سالا ( )
 998 ک) هاته مۆر کرن و ما هەتا کو سالا ( )
 1012 ک) دەما ژلای ئۆسمانیان قە
 هاتیە بنسپی کرن، لەورا د ئەنجام دا
 کوردستان تووشی ویرانکرنە کا بەرفرە ژ
 لای ئه‌هیزین سەفەوی بیټ هیرشکەر بوو.
 ل قی قووناغی و ب دورستی ل سالا ( )
 1017 ک) داستانا دمدا ب ناؤ دەنگ د
 ناڤه‌را سەفەوی و هندەک کوردین ل ژیر
 دەستەلاتداریا وان ژ برادۆستی و
 جەلالیان رویداو ژبەر نه هەڤکوفیا هەردو
 هیزان شکەستن کەتە کوردان و خۆ ل کەلا
 دمدم ئاسی کرن و ل دەمی سەلەکی هاتنە
 دۆرینج کرن پاشی ئەو دۆرینج ب قوتبرکنا
 کوریت ئاسی کری ژلای سەفەویان قە هاته
 ب دویمای ئینان (23).
 وی رویدانی کارتیکنە کا گەلەک مەزن د
 ئاراندا هەستی نەتەوی هەر کوردەکی
 گوھلی بووی دا کرچ ل ژیر دەستەلاتداریا
 سەفەوی یا یان یا ئۆسمانی یا بت، و
 رامانیت خۆ گۆریکرنی و جانی فیداکار
 و هەستی نەتەوویی د دلی ژمارەیه‌کی ژ
 وان هەلبەستفانا دا ئارانن بیټ هەلبەست
 ب وی کارەساتی قەهونین.
 و پشتی ستاندا بەغدا ژلای سولتانی
 ئۆسمانی قە ب هاریکاریا جوینەکی میریت

کوردان ل سالا (1047 ک)،
 ریکهفتننامەیه‌کا ئاشتی دگەل
 سەفەویان ل سالا (1049 ک / 1639 ز)
 مۆر کر، ل دویف وی ریکهفتنی
 کوردستان هاته لیکهفتن، پشکا
 رۆژەلات بۆ سەفەویان کەت و پشکا دی
 بۆ ئۆسمانیان کەت.
 و ژ رویدانیت گرنگیت قی قووناغا
 کارتیکنە کا بەرچاؤ دئاراندا هەستی
 نەتەویی دا کری نەخاسمە ل نک تەخەیا
 رەوشەنبیر نەهیلانا میرنشینا بدلیسی بوو
 کول سالا (1066 ک) ژلای ئۆسمانیان ب
 شیۆیه‌کی هۆفانە هاتیە کرن، ئەڤ
 میرنشینە ژ میرنشینیت کوردی بیټ مەزن
 بوو، والیی وان یی ئۆسمانی مەلک
 ئەحمەد پاشای نیاسیت هەوا خۆ دژی
 میری کورد میرعەبدال خان بەکی دبیتە
 نەڤیی دیرۆکفانی ناقدار شەرەفخانی کر
 بوونە چەند ئەگەرەک ژ وان: نەپشکداریا
 وی دگەل سولتانی ئۆسمانی د ستاندا
 بەغدا دا، هەر وەسا وی پیرۆزیاهی ل
 سولتانی نەکر بوو ب هەلکەفتنا وی

دچوو و خه لکی گوهی خو ددانی، ئەم د شین وەب ئاشکراییی گول دەنگی قی هه فجه نگیی د بهر هه میت ههردو ههلبه ستفان مه لایی جزیری و ئەحمه دی خانی بیت.

ل نیفا دووی ژ سه دسالییا ده هی کۆچی خه له کا نفیسینی ب زمانی کوردی - چ فه هوینا چ په خشان - بهر فرده بوو ژ بهر ههستی نه ته وهیی یی دست ب وه راری کری ل نک زانا و ئەدیبیت کورد پشتی لیکه کرنا کوردستانی دناقهه را ههردو ده وله تیت مه زن بیی کوهزره ک بو کوریت وی بهیته کرن.

و یا بهر چا ل قی قووناغی ئەوه کو دهسته کا پیشه نگ د نفیسینی ب زمانی کوردی دا تووشی گه له ک رهنج و زهحه تان بوو بوون دکاری قانیل کرنا خه لکه کی دا کو زمانی کوردی ژ لایی جوانی و خوشیی فه نه ژ زمانی فارسی یان یی ترکی یان یی عه ره بی کیتمه، و بکیر تیت بیته زمانی ره وشه نبیری و شارستانییه تی و ههلبه ست و ئەده بان، بهر وفاژی ئەوی گوتنا گه له ک به لاق دکهن کو زمانی کوردی بکیر ناهیت کو بیته زمانی ئاخقتنی و تیگه هاندنی ژ لایی خه لکی ئاسایی فه، بهری نوکه ژی مه دیار کر بوو کا چه و دبیت کو په رتالی وی نه یی ب ره و اج ل سوپکا بازرگانا، ئەو ژی نه ژبه ر بیخیریا وی یه، به لکو ژبه ر هندی یه ژیده ری وی ئعتراف پی نه هاتیه

سه رکه فتنی، هه ژی یه بیثیت کو په رتوو کخانا وی میری کورد یا کو هاتیه دزین و شه لاندن ژ لایی ئوسمانیان فه چار هزار په رتووک ژ گه له ک جوړیت زانست و هونه را و ب گه له ک زمانا تیدا بوون، و ژ وانا (76) بهرگ و (105) نامه بیته میری ب خو بوون، ژبه ر کوزانا و ئەدیب بوو (24).

ب کورتی ل قی قووناغا ده می خوچه یا دهسته په لاتداریا ئوسمانی ل کوردستانی پهیدا بوو ئەو وهلاتی ژ سه ته مان قورتال نه بووی ژ نه گه ری شه ر و پیکدادانا دگه ل سه فه وییان، ژ بهر کو جهی وی دکه قیته سه ر تخویبی هه فپشک د ناقهه را ههردو ده وله تان دا، ئەفه ژ لایه کی، و تاگیریا میر و حاکمیت کورد بو ئوسمانیان ژ لایه کی دیقه، ئەفه چه ندی کارتیکر نه کا ئاشکرا و ده نگه کی بلند د ههلبه ستا کوردی دا هه بوو زیده باری وی چه ندی کو بو ئەگه ری ئاریانا ههستی نه ته وهیی ل نک ته خه یا ره وشه نبیری ژ ههلبه ستفان و زانایان، بیته کو ئاخقتنا وان ل نک گشتیا خه لکی

کرن ژلای بی شاه و سولتانافه، و هندی نهو پهرتال بی ل بهر دلینت خه لکی ناسایی بی شرین و ب بها بیت کو ژ وان بی دهرکهفتی و ههر بۆ وان، لی وی چو بها ل نک بهرپرش و خودانییت دسته لاتداری بی نینه، ژ بهر کو تشته کی غه ریبه و چو جار نه دیتی ل سویکا نه ده بی و ره وشه نبیری بی.

نه ژ ته خه یا ناما ژه پی هاتیه دان ژ دسته کا شاعیران ژ نه دیب و زاناییت ل وی قووناغی په پیدای بو بن بی گومان دبسته ته خه یا پیشه ننگ د نه ده بی کوردی ب گشتی و نه ده بی کرمانجی ب تاییه تی دا، و یا ژ هه ژ می هه می ریژی په ل نک کوردان ژ بهر کو وی که ریوچی بنیات و بهری گوزی بی دانایه ئافاهی بی نه ده بی کوردی (25).

قووناغا زاراقه کرنی و چاقلیکرنی

ههر چهنده کو خه لکا نه ده بی د قی قووناغی دا ب شیوه یه کی بهرچاڅ بهر فره هه ببوو و ژماره یا هه لبه ستفانییت بهر هه مییت خو ب زمانی کوردی داریزتین زیده ببوون و بهر هه می وان ژ ی زیده بوو، سالوخه تی ل سه بهر هه مییت وان زالبووی زاراقه کری و چاقلیکرن بوو، هه ژ یه بیژیت کو نه ژ چهنده هه لبه ستا ب کرمانجیا ژیری (دیالیکتا سۆرانی) هاتیه نقیسیین فه ناگریت، ژ بهر کول دویف بهر هه می ژ ی گه هه شتی یه مه هه تا نه فرۆ ژ ی سه بارهت ب هه لبه ستا کرمانجی دره نگی یا په پیدای

بووی، و دسته کا پیشه ننگ ژ هه لبه ستفانییت قی دیالیکتی (سۆرانی) ل ده ستیپکا سه دسالیا سیزدی کوچی و نوازدی زایینی یا دیار بووی، مینا مه لا خدری کوری نه حمه دی ب (نالی) هاتیه نیاسین، و عه بدولره حیمی مه وله وی و حاجی قادر کو بی و هنده کییت دی (26).

کوردستان ل وی ده می وه کی بهری ژ چهند میرنشینه کییت سه ریخو یا خو و په یوه ندیییت خو دگه ل ده وله تا دسته لاتدار - چ یا ئوسمانی چ سه فه وی - پاراستی پیک هاتوو، هنده ک جار ان هه فرکی و جه نک دناقه به را وان دا ژ نه نجامی تاگیری وان بۆ ده وله تی یان ژ بهر حه زا بهر فره کرنا ده سته لاتداری په پیدای دبوو، و ژبلی وان میرنشینا ژ ی گه له ک ده قهریت تاییه تی هه بوون. حاکمییت وان ژ وان ب خو بوون پله یا (پاشا) هه بوون ژلای می ره کی کورد نه و دکر نه حاکم، ژ بلی حاکمی وان یی کو ژلای ئوسمانیان فه ده اته دانان (27).

ول ده ستیپکا قی قووناغی (پشتی نیشا سه دسالیا ده هی کوچی / هه ژدی زایینی)

تاگیریا وان ل ههردوسالان (1828 - 1829 ز) دژی ئوسمانیان داگیر بکەت، بەلێ میرنشینیت کوردی بییت مەزن هەر چەندە سەرب ئوسمانیان ژێ قە بوو وان بۆ خۆبێ لایەنی هلیژارتن وەسا مان (30).

ل ئی چاخی بێ کۆدەولەتا ئوسمانی بەرب ئاقابوونی ونەمانی قە دچوو ژمارەیا وان چاسیسا زیندە بوو بییت کۆدەولەتییت رۆژتاقا دهنارتنه جیهانا ئیسلامی وەک گەرۆک و رۆژەهەلاتناس، و باهرا کوردستانی ژ وان یا کیم نەبوو، و کارتیکرنا وان ل سەرب ژیاننا جفاکی و رەوشەنبیری کوردی نەیا بەرزە بوو، هەرەسا بزاقییت هەندەکا ژ وان دکومکرنا بەرەمییت ئەدەبی و کەلەتۆری کوردی ددیار و ئاشکرا بوون.

بەلێ پا رویدانا ژ هەمییا گرنگتر ل ئی قونواغی ویا کارتیکرنا مەزن ل سەرب ژیاننا کوردان ژ هەمییا لایان قە کری ئەو بریار بوو یا دەولەتا ئوسمانی ل دۆر نەهیلانا میرنشینیت کوردی و دەستەسەرکرنا عەردی وان دانا هەندەک سیستەمییت کارگیری بییت نوی دای، پستی پی حەسای کوهەستی نەتەوهیی و حەزا بەرفرەهکرنا ملکێ یا ل نک هەندەک میریت کورد پەیدا بوو، ب وێ چەندی دەولەتا ئوسمانی ئەو ریککەفتننامە بنپیکریا کۆ میریت کوردو سولتان سەلیمی ئوسمانی مۆرکرین، کول دویف

روسیا قەیسەری دەست بەرفرەهکرنی کر و بەری خۆدا رۆژەهەلاتی ئیسلامی و شەر و لیکدانا دناقبەرە لەشکەری و ی و یی ئیرانی دەست پی کر پاشی دگەل هیژیت ئوسمانی، ئەو شەر و لیکدان بوونە ئەگەر تیکچوونا سەرووبەری و پترل کوردستانی، و میر و حاکمییت کورد شوینا دو دەولەتا بۆ نە تاگیریت سی دەولەتا، کۆ د ئەنجام دا دو بەرەکی دناقبەرە وان پترلی هات.

و پستی رویدانا جەنگا رۆسیا ئیرانی ل سالا (1804 ک / 1813 ز) و پشتهقانییا کوردیت ل ژیر دەستەهەلاتداریا ئیرانی بۆ هیژیت و دەستەهەلاتداریا رۆسی هەزا خۆ دکیشا کوردان بۆ لای خۆ و کرینا وژدانیت وان دا کر، لی هەولدانیت وان بۆ وێ چەندی جارا ئیکێ سەرب نەگرتن و گەلەک شەر دناقبەرە هیژیت رۆسی و کوردان دا پەیدا بوون (29) و ژ ئەنجامی سەرکەفتنا رۆسی ل سەرب ئیرانی پستی جەنگا سالییت (1826 - 1828 ز) و ستاندنا ییریشانی ژمارەیا کوردیت کەتینە ژیر حوکمی دەستەهەلاتداریا رۆسی زیندە بوو، و شیا

وی رینکههفتنامی میریت کورد ئعتراف ب دهوله تا ئوسمانی کر بوو بهرامبهری وی چهندی کوئه و مایی خۆ د کاروباریت وان بیته ناخخویی دانه کت.

و بجهینانا فی بریاری روبری نه رازیبونه کا چه کداریا کوردی بوو، به لی پال دویمایی دهوله تا ئوسمانی شیا نارمانجا خۆ ب جو بینت، لی فی کاری هاریکاریا د خۆدانه پاشا کوردان ژ دهسته په لاداریا ئوسمانی کر و بهری وان دا سه ره لدان و شوره شیت ئیک ل دویت ئیکی، وه می ژی ژ بهر هنده ک ئه گه را بی ئه نجام ب دویمایی هاتن.

لی سه بارت ره وشا ره وشه نبیریا جشکائی کوردی د فی قووناعی، ناشکرایه کوئه ده ب و ره وشه نبیری به رفره ه بوون و ژماره یا زانا و ئه دیبیت بهری خۆ داینه نفیسینی ب زمانی کوردی - دیالیکتا سۆرانی ژی فی جاری - زیده بوو، ئانکو ل فی قووناعی نه ما ب هوشیا کرمانجیی ب تنی فه، و مزگه فهت و خواندنگه هیت ئایینی مانه ل سه ر رۆلی خۆ دکاری به لاکرنا زانینی و ره وشه نبیری د ناقبه را کوریت کوردان، و تشتی بهرچا فل فی قووناعی ئه و بوو کو په رتووکیته پهروه ردهیی بیته ل جهیت فی کرنی ب زمانی کوردی بوون، کو بوو ئه گه ری وی چهندی کو قوتابی بیته ژی ده رکه فته و بووینه ئیمامیت مزگه فتا و ماموستا جه ژ نفیسینی ب زمانی کوردی دکرن، و پوبته پیکرنا مزگه فتی و خه لکی

وی ب زمانی کوردی کو بخوینن و نیشا قوتابیان بدنه ئه و بچوون لاواز کریا کو ل نک هنده ک سه میان و دیندارا کو زمانی کوردی نه زمانی خواندنی یه، و بوو ئه گه ری وی چهندی کو خه لک ه می ب چاشی ریزی بهری خۆ بدنه ئه ده ب و ره وشه نبیریا کوردی، به لکو ب پیروزی ژی ماده م مزگه فت و شیخیته وان وی همبیز دکهن و ژوان داخوازا دکهن پی بخوینن، ناقدارترین هه لبه ستغانیته فی قووناعی میر مسته فایی هه کاری (په رته و) و حارقی بدلیسی (سه ودایی) و وداعی، و سه یفی شوشی و نوره دینی بریفکی و گه له کیته دی بوون.

قووناعا سه ره لدانی و نوپکرنی

ئه قووناعه دگه ل ده ستپیکیته سه دسالییا هه ژدی کۆچی (دویماییته سه دسالییا نوازدی زایینی) ده ست پی دکته، ل وی قووناعی سه ره لدانه کا نه ته وهیی و ره وشه نبیری یا سه رانسه ری ل گشت کوردستانی رویدا، و تشتی گرنگ لی ئه و

(علمانی) یا خو یا تاییهت هه ی و لایه نگیرا ئستراتیژییه ته کا ژ رهنگه کی و ئوردیگاهه کا تاییهت دیگهت، و ژ بو نه ژادپه ریبیی و ب جه ئینانا ئایدولۆژیا خو ژ بو چویدی کار نه کهت ب خو ئه گهر ل سه ر کیستی نه هیلانا هه ر کهسی ب که فیهت د ریکی دابت وه کی کوردا.

کوردان ل هه مبه ری وی زۆرداریا مه زن ده ستییت خو به رنه دان به لکو ب چه ندین سه ره لدان و شو ره شیت مه زن ل وان هه ر چه ند پارچا رابوون، به رپرسایه تیا مه زن سه بارهت پارچه کرنا کوردستانی دکه قیسه سه ر ملیت ده وله تییت مه زن، ژ به ر کونه تی و ان کارکرن ژ بو نه هیلانا دامه زراندا ده وله ته کا کوردی، به لکو رۆله کی بیس و خراب ژی هه بوو د پویچکرنا سه ره لدان و شو ره شیت کوردی، ئه و ژی ب ریکا دریزکرنا ده ستی هاریکاری بو دو ژمنییت کوردان، و بیده نگبوونا وانا دریز هه مبه ر وی کوشتن و ده ریه ده رکرنا ب سه ر کوردان هاتی، و ده ما ئه ویت ده سته لاتداری ل کوردان دکرب شه و و رۆژ کارکرن ژ بو ب جه ئینانا نارمانجا وانا دبیت: مرۆقی کورد ده ولاتی خو دا ژبلی کو بو مه ببیته خولام و کۆله به کی بی بها چو مافییت دی نین، ئه وان هه می کریاریت دورندانه ژ کوشتن و نه هیلان و نه فی و ده ریه ده رکرنی دژی کوردان ب کار ئینان، تا راده به کی کو قه ده غه کرن کورد ب زمانی خو باخشن و

بوو کو رۆژنامه گه ری و چاپه مه نییت کوردی پهیدا بووین، هه ر وه سال مهیدانا ئه ده ب و ره وشه نبیری بزاقه کا ئویکرنی یا به رفه ده دیار بوو.

هاته به حس کرن کو کوردستان ل قووناغییت به ری هینگی ل سه ر دو ده وله تییت درویشمی دینی بلندکرین یا لیکه کهری بوو، ئیک ژ وان سنی بوو کو ده وله تا ئوسمانی بوو، و یا دی شیعی بوو کو ده وله تا سه فه وی بوو ژبلی هنده ک جه ا ژ باکووری رۆژه لاتنی کوردستانی کو هه ر ل ده ستییکا سه دسالی نوازدی ل بن ده ستی رۆسی بوون، ل ده ستییکیت فی قووناغی سه روه ری کوردستانی وه کی به ری هینگی بوو، پاشی هنده ک گوهورینییت مه زن دنه خشه یی وی سیاسی دا پهیدا بوون، ژ به ر کول دویف ریکه که فتنامه یا سایکس بیکیویا بریتانی و فه رنه سی یا ل سال (1335 ک / 1916 ز) هاتییه مۆر کرن ده وله تییت رۆژئاقا کوردستان کرنه پینچ پارچه، و هه ر پارچه ک دانه دگهل ده وله ته کا ئایدولۆجیه کا نه ته وه یی

ناسناما وان یا نه تهوی ژی ستاندن بیی کو
گازیا سه رئیخستنا ته په سه ره کی ژ لایی
داخواز که ریټ نازادیا گه لان بلند بییت.

ل قووناعی چه ندین سه ره هلدانیټ
نه ته وهی و نشتیمانی ژ لایی وان ملله تان
قه په یدا بوون بیټ ل ژیر دهستی دهوله تا
ئوسمانی، و ملله ت کورد یی گه له ک
زورداری لی هاتیه کرن ئیک بو ژ وان
ملله تیټ داخوازا مافیټ خو بیټ ره وا
کرین، و قووناعی کارتیکر نه کا بهر چاؤ
هه بوو د نه ده ب و ره وه نه بییریا کوردی ب
گشتی و هه له بهستی ب تاییه تی هه بوو. ئه م
دشیټین ب قان خالیټ داهاتی نه گه ریټ
سه ره هلدانا کوردی یا نوی د مه یدانا
سیاسی و ره وه نه بییری دا کورت بکه ین:

1. رویدانا سه ره هلدانیټ کوردی بیټ ئیک
ل دویف ئیکی و بیټ کو داخوازا
سه ره خو هه بوونا کوردستانی کرین یان مافیټ
ره وایټ کوردان، مینا سه ره هلدانا
عویده ولایی نه هری ل سالا (1880 ز)، و
سه ره هلدانا بدلیسی ل سالا (1914 ز)، و
سه ره هلدانا شیگ سه عیدی پیران ل سالا (1925 ز) و سه ره هلدانیټ دی.

2. بوونا روژنامه گه ریا کوردی وه ک
دهستیټیک ل سالا (1315 ک / 1898 ز)
ب ده رکه فتنا روژنامه یا (کوردستان) ل
قاهره، و روژنامه گه ریا کوردی ل باهرا پتر
ژ ده میټ ده رکه فتنا خو شیا بوو بیته لسان
حالی جه ماوه ری کوردی یی داخوازا

مافیټ خزدکته، و کار د پیشکه فتنا
نه ده ب و ره وه نه بییریا کوردی دا دکر.

3. په یدا بوونا کومه له و یانیټ سیاسی و
ره وه نه بییری ل (سته نیولی) پایته ختی
ئوسمانی و باژیټ دی بیټ کوردان، قان
کومه لان به لاکرنا ره وه نه بییری و
ده رئیخستنا روژناما و شه کرنا
قوتابخانه بیټ کوردی ب ستوی خو قه
گرتبوو، ژ وان کومه لا (التعالی) ل
(سته نیولی) ل سالا (1908 ز) و کومه لا
(التعلیم) ل باژیټی (خوی) ل ئیرانی ل سالا (1913 ز)
ی و کومه لا (خویبون) ل شامی ل
سالا (1927 ز) ی، و هنده کیټ دی.

4. مشه ختبوونا ته خه یا ره وه نه بییر باهرا
پتر ژبه ر نه گه ریټ سیاسی بو ده رقه ی
کوردستانی و به لاقبوونا وان ل هنده ک
وه لاتی عه ره بی و روژناقا، و ل ویری ب
سه ره هنده ک ره وه نه بییری بیټ نوی هل
بوون و پی داخبار بوون.

5. دانانا چاپخانه بیټ کوردی ل ده رقه ی
کوردستانی و کوردستانی ب خو ژی، و
یه که مین چاپخانه یا کوردی چاپخانه یا

ژیدەر پهراویز

1. الادب الفارسی فی اهم ادواره و اشهر اعلامه، محمدهد مهدهی، ج 2، بهلافکریتت تۆس، تهران 1995، بپ 23.
2. دیرۆکفان میر شهرفغانی بدلیسی دبیتت: ژلایی زمانی و تهدهبی شه ژ چار پشکیت مهزن پینک دهین: کرمانج، لهر، کلهر، گۆران.
3. شهرفنامه، شهرفغانی بدلیسی، و: محمدهد عهلی عهونی، چاپا دووی دار الزمان، دمهشق، 29.1/28.
4. الادب الفارسی فی اهم ادواره، ژیدهرئ بهرئ، بپ 53، 52.
4. کردستان فی القرن السابع المیلادی، د. فهرست معرعی، سلیمانی، بنگههی کردستان یی خواندنیت سترانیتزی، 2006، ص.
5. الاکرد حسب المصادر العربیه، رۆژهلاتناس نهرشاک بولابان، و: د. حشادور قصباریان و عهبدولکهرم تهبازهید، بهلافکریتت تهکادیمیا زانستی، کومار نهرمینیا، 1987، بپ 16.
6. أطلس تاریخ الاسلام، د. حسین مونس، الزهراء للاعلام العربی، بپ 33.
7. بۆغونه، مینا دهولهتا نهبووی و دهولهتا مهروانی.
8. دزقریتته شه نیلا پشهنوی، یا کو دیو نیک ژ نیلیت کوردی بییت مهزن ل وی سهردهمی، بنگههی وی گوندی فنکی بووی کو دکهقیته نیزیکی جزیرا بوتان، (ابن الاثیر) د رویدانیت سالا (573ک) دا بهحسی وان دکهت و دبیتت: نهقه (300) سالا کهلا فنکی د دهستی وان دا، ههلبهستفان جهسهنی پسمامی میری فنکی سهروک نیلی وی به، نهصفههانی ژی د (خریده القصر 451/2)، و عاملی د (ایمان الشبعه 33/28) دا بهحسی وان کری به.
9. ههروهکی یا دیار نهفمالکه ل دوی دهلاؤ بوون، و دیار دبیت کو تهو ژ وان بوو بییت دگوتن: بنیاتی کوردا عهرین، ژ دویندهها قهیسی نه، نهف چهنده ژی ژلایی شهکولین و خواندنیت زانستی یا بوویه تهوویی.

کوردستان بوو تهوا شیگه فهرفه جوللا زهکی کوردی ل سالا (1900 - 1908 ز) ل قاهره دانای، و چاپخانهیا حوسین حوزنی موسکرانی تهوا ل سالا (1915) ی ل ههلبهیی دانای و پاشی ل سالا (1925) هاتییه شه گوهازتن بو بهغدا، و چاپخانهییته دی بیته پشکداری د چاپکرن و بهلافکرنا پهرتووکیته ب زمانی کوردی وزمانیت دی دا کرین.

و تهگهر ههلبهسته ب ژيانا جفاکی و رهوشه نیبری یا نویسای بت، دی گوهوزین ژی ل دویف وی ژيانی تیدا ئینه کرن، و فی سهرهلدانا سهرانسه ری یا د ژيانا جفاکی و رهوشه نیبری کوردی دا پهیدا بووی بوو تهگهری پهیدا بوونا بزاقه کا نویکرنی د تهدهبی کوردی دا نهخاسمه دههلبهستی دا، و ریباز ورهنگین تهدهبی بیته نوی پهیدا بوون، و هندهک تشیت نوی هاتته گوری کو بهری نووکه نه بوون مینا چیروکا هونه ری یا نوی، و رۆمان، و گوتار رۆژنامه گهری، و ژلایی ههلبهستی شه نویکرن ژلایی ناقهروکی و شکلی پهیدا بوو. (30)

10. مهرانى يان مارانى ژوان ئېلېت كوردى بوو بېيت كو سەنگا خول سەردەمى عەباسيان ھەي، ل دەڤەرئەت مووسل يا ناكىچى بوو.

11. سەبارەت فى ھەلبەستفانى بەرى خۇبەدە: مشاھر الكرد و الكردستان، 133-1/131، و تارىگ الادب فى ايران، گرانفيل براون، وەرگيران: د. ابراهيم شورى، چاپا سالا 2004، پپ 325-322، و ھمدان فى الفتح الاسلامى الى سقوطها بيد المغول، ئدریس محمەد ھسەن دۆسكى، ج (2006)، پپ 238-240.

12. دو نامەبېت دى ژى بېت ھەين ئىك ب عەرەبى يە و يا دى ب فارسى دگەھنە نىزىكى (23) نامەيا، تىندا باوھېت سۇفیان و رىبازىت وان بېت شروڤەكرين، ژلاى رۇڤھەلتاسان ڤە گەلەك پويته ب وى دەھاتە دان و بزاقىن مەزن كرن ژ بو كۆمكرن و بەلاقرنا بەرھەمىت وى.

13. ئەڤ گۆتتە ژ دكتور محمەد مەھدى مامۇستايى ئەدەبى عەرەب ل ژانكويە تەھران ژ پەرتووكا وى (الادب الفارسى...) يا بەرى ھاتىبە ڤەگوھازتن، پپ 167 – 168.

14. زمانى فارسى زمانى فەرمى بى ژمارەبەكا دەولەتتە ئىسلامى بوو بېت پىشتى ھىنگى ل رۇڤھەلاتى ھاتىبە دامەزراندن، وان دەولەتا ئوسمانى يا ترك زمان، چەندىن چەرخا زمانى وى بى فەرمى بوو، گەلەك سولتائىت ئوسمانى ھەلبەست ب زمانى فارسى د ڤەھرىنان ژ وان سولتان سەلىمى ئىكى (1512 – 1520 زا) بوو.

15. احمد الخانى: ڤەھىنوكا مەم و زىن، چاپا 2006 دھوك، پپ 61.60.

16. ل دۆر ژيانامەيا وى بىنرە: الشقائق النعمانية، پپ 190-191، و الكوكب السائر 159، 160، و پەرتووكا (دريس البديسى) ب زمانى تركى محمەد بايراقدار نڤىسى يە و شكور مستەفا وەرگىزايە، چاپا 1999، ھەولير.

17. ئەڤە وى ناگەھىت كو كوردا ل سەردەمى عەباسيان چو مېرئىشېت تايەتې ب خۇڤە نەدامەزراند بوون، بەلكو مېرئىشېت كوردى بېت ب ھىز ھەبوون، د نىڤ سەرىخۇبوون، و دەھمان دەم دا تاگىريا دەولەتا عەباسى دكر، وەكى دەولەتا ھەسەنەبىي.

18. بەرى خۇبەدە: شەرفنامى، چاپا دووى، 1/329.
19. ژ دەڤەرئەت مېرئىشېت بوو، گەلەك بوو دېرەكا مەزن لى ھەبوو يا ڤەلان بوو دگۆتتە (دېزىر) پاشى ھاتە سڤككرن و بوو (دېرى) سەح بگە شەرفنامى، 1/237.
20. شەرفناما بديلىسى، ژىدەرى بەرى، 1/238.
21. سەح بگە: شەرفنامى، 1/271.
22. محمەد ئەمىن زەكى، كورد و كوردستان، 1/175.
23. ژىدەرى بەرى، 1/180-184.
24. بەرى خۇبەدە: كورد و كوردستان، 1/197.
25. ل ڤىر ئاڤتتا مە ئەل دۆر نىشانىت ئەدەبى يان جوړىت شەرى نە بېت ل ڤى قووناعى، و ئارمانجا مە ئەو نىنە ئەم ب بەرفرەھى ل دۆر ھەلبەستفانىت ڤى قووناعى باخڤىن، ڤى چەندى دى ھەلگەڤتتەكا دى ھەبەت ئەگەر خۇدى ھەزبەكەت.
26. ل دوپڤ وى چەندى ئاڤتتا مە تنى ل سەر وى ھەلبەستى دھىت ب كرمانجى ھاتىبە نڤىسىن، و قووناعىت پەيدا بوون و پىشكەڤتتا ھەلبەستا كوردى يا ب سۇرانى ھاتىبە نڤىسىن د جودانە.
27. د. جەلىلى جەلىل، الامپراطورية، العثمانية، وەرگىرانا: د. كاس ڤەفتان، (بەغدا 1987)، پپ 84.
28. د. خالڤىن، الصراع على كردستان، و: د. ئەحمەد ئوسمان ئەبوو بەكر، (بەغداد 1969)، پپ 42.
29. ژىدەرى بەرى، پپ 44.
30. بەلكو ئەم ل سەر وى چەندى د ڤەكۆلىنەكا دى دا ل پاشەروژى باخڤىن، ئەگەر خۇدى ھەزبەكەت.

نزار ئورمانى

زانكۇيا دھوكى كولىژا ئادابى

ستراتېژىيا ناقونىشانجا .. دگە ھاندنا رامانا تېكىستى دا

ناقونىشان ۋەكو ئەلەمىنتەكى
ھەرە گرنگ ۋ ھەستىيار دناقۇپىكھاتا
رستنا تېسكىستى ئافراندى دا، رۇلەكى
مەزن ۋ ستراتېژى پىخەمەت پۇختەكرنا
رامانا گشتىپا تېكىسى دگىرپىت. دانانا
ناقونىشانى لسەرى تېكىستى بەرھەمى.
ئافراندى؛ رەھەندەكى ستراتېژى ۋ
ئازراندىكەر پى دىبەخشىت، ۋ بىقى چەندى
ناقونىشان دىبىتە ئىكەم رەھەندى ژ ناقۇ
ھەمى پىكھاتەيا تېكىستى (فبەرچاقىن
خواندەقانى دكەفىت) (1) ۋ ھەر

رؤمانا (گور)

وه كو نمونه

(ناقونيشان وه كو ئيڪم كليلا دهستيڪار يووني دهپته هژمارتن، تاكو بريڪا وي بشيپن؛ برهنگه كي سيميوتيكي نهپينيپن تيڪستي فه كه ين) (3).

ناقونيشان وه كو نيشانه كا سيميوتيكي، ب گه له ك رهنگان هاتيه پيناسه كرن، ولدورقي چهندي (ليوهوك. L.Hoek) بقى رهنگي پيناسا ناقونيشاني دكهت و دبپژيت (بريتيه ژ كومه كا نيشانين زماني، بين كو لسهرى تيڪسته كي دهينه دانان، پيخه مهت

دوك؛ ئانكو ناقونيشان و خوانده قان رويپروي ئيكدبن . شلوقه كرن و راقه كرنا ناقونيشاني تيڪستي ته دهبي (ئه ركه كي هره گرنگه ژبو هه لكولانا سنووري تيڪستي) (2) ئافراندی، ئانكو ناقونيشان؛ دبپته ئيڪم دهرازينكا بريڪا وي خوانده قان، يانژي فه كوله ردچپته دناڤ جيهانا رستيا تيڪستي دا، و خوانده قان هه ربقی چهندي ريڪا خوه دناڤ سنووري تيڪستي دادبريت و بهره ف رامانا فه شارتييا تيڪستي فه دچپت ژ بهركو

دا.

ديسان ره‌خنه‌گرې فېره‌نسي (جيران جينيت.G.Genet) ژې جه‌ختيې لسهر هندهك ژفان ئه‌ركان دكته و بديتنا وى ناقونيشان دناقه‌به‌ره‌مان دا، قان ئه‌ركان دگړيت:

(1) سه‌ره‌نجر اكيشان (الاغراء)

(2) ئاماژه‌دان (الايعاء)

(3) سالوخذان (الوصف)

(4) ده‌ستنيشان كرن (التعيين) (5).

ناقونيشان مينا تي‌كسته‌كي هه‌فته‌ريب دناقه‌پي‌كها تا به‌ره‌مي ئه‌ده‌يي ئافراندي دا، وه‌كو تي‌كسته‌كي؛ هه‌بونا خوه‌ دناقه‌ وى به‌ره‌مي دا به‌رجه‌سته‌دكته. و لدور قى چه‌ندي (د. محمد فكري الجزار) دبيثريت (.. ناقونيشان جوړه‌كي تي‌كسته‌مي مينا تي‌كسته‌مي. خودان؛ نژياره و راماني به‌ره‌مدئي نيت) (6)، ئانكو ره‌ه‌ندين تي‌كسته‌مي بونا ناقونيشاني دناقه‌پي‌كها ته‌يا تي‌كسته‌مي ئافراندي دا، د خويا و ئاشكه‌رانه، و پيدقييه‌ فه‌كوله‌رقى چه‌ندي دناقه‌ پرؤسا شلوقه‌كرنا دياردا ناقونيشان كرنې دالبه‌رچاډ وه‌رگريت، چونكي ناقونيشان ژي مينا تي‌كسته‌مي خودان نژيارين تاييه‌تېن رامانييه، به‌لى هه‌ر ئه‌قه‌ نژياره‌ لدور رامانا فه‌شارتيا تي‌كسته‌مي مه‌زن دزقرن، و پوختى وى راماني لناقوه‌دگرن. و ژبه‌ركو پي‌كها ته‌يا ناقونيشاني؛ نيشانين سيميوتيكى زمانى

ده‌ستنيشان كرن و ئاماژه‌كرنې ب ناقرؤكا گشتييا تي‌كسته‌مي و ديسان ژ بؤ سه‌ره‌نجر اكيشان خوانده‌قاني) (4)، ئه‌قه‌پينا سه‌يه، و هه‌ر وه‌كو ئاشكه‌را ئاماژې دده‌ته سى ئه‌ركان كو ناقونيشان ب وى خوه‌جه‌بيا خوه‌ لسهرى به‌ره‌مي ئافراندي دگړيت، ئه‌وژى ئه‌قه‌نه:

ده‌ستنيشان كرن: ئانكو ده‌ستنيشان كرن تي‌كسته‌مي، كاني ژانړى وى چييه‌ يانژي پي‌خه‌مه‌ت ژي كجودا كرن وى دگهل تي‌كسته‌مي ديترين ئافراندي.

ئاماژه‌دان: ئانكو ئاماژه‌دان ب پوختى ناقهرؤكا وى تي‌كسته‌مي لسهر هاتيه‌يه دانان.

سه‌ره‌نجر اكيشان: هه‌لبه‌ت لقيره، ئه‌قه‌ ئه‌ركه، ئيكه‌ ژوان ئه‌ركين به‌رچاډ و ئاشكه‌رايين هه‌ر ناقونيشانه‌كي، چونكي هه‌ر وه‌كوبه‌رى نه‌ومه ئاماژه‌ پيداى، ناقونيشان ئيكه‌م ده‌رازينكه‌ كوبريكا وى خوانده‌قان دچيته‌ دناقه‌ره‌ه‌ندين تي‌كسته‌مي

ناقونیشانی رومان (گونڈ) - ه، ئانكو په يقه كا ساده يه و ژ (4) پيتان پيكد هيت؛ (3) ژ وانا كونساتن و ياديتر قاوله كي كورته (و)، و ديسان چ ناقونيشانين تايي ژي دگهل نه هاتنه دارپتن تاكو زيده تر خوانده قاني بهنده ك رهه ندين سيمانتيكي بن ديترين تيكيستي بده ته نساندن و بتني تيكي ناقونيشانه و ئيكي په يقه، هه ليهت لقيره، نه قسياره، دي خوه نازرينيت: ئه ري رومانه كا هوساني دريژ و و بتني ناقونيشاني وي ژ ئيكي په يقا ساده پيكيهاتي، نه قجار چه واني شيابه وي رستنا مه زنا تيكيستي ناقه كي لنافخوه بگريت؟. براستي نه قسياره دجهي خوه دايه و هه ر خوانده قانه كي مافي قئسياري هه يه، به لي پيدقيه بزاني كو ئيكي ژ ساخلهت و تايبه تمه نديين هه ر گرنگين ناقونيشاني نه وه كو (بره نغه كي بچويك ده يتنه دارپتن، و تيكيسته كي مه زن بريكا همبزكرن و ئاماژهدان و جه قه ننگرن

نه، نه قجار پيدقيه قه كوله ر (خواندني) لسه ر قان نيشانا و بكار ئينانين وان بكهت)) (7)، تاكو بريكا قه كرنا كودين (Code) كودين نيشانان به ره ف رامانا تيكيستي مه زن قه بچيت. پيخه مهت شلوقه كرنا نيشانان، پيدقيه قه كوله ر (نيشاني لسه رهنده ك - كياني ن / كيانات خودان رهه ندين بچويك يان مه زن ب هه لوه شينيت) (8)، تاكو كاري قه ديتن و ئاشكه را كرنا راماني ئاسانتر لييه يت.

و لدو ماهيكا فان چه ند تيروشكين تيوري لسه ر تيگه و پيناسه و ئهرك و هنده ك قه ژه نين ناقونيشاني، پيدقيه ئاماژي بده ينه هندي كوساخله ته كا ديترا هه ره گرنكا ناقونيشان بخوه قه دبينن نه و كو ناقونيشان دنا ق تيكيستي ئافراندي دا، دبته ناسنامه بو وي تيكيستي، ئانكو ((ناسنامه بوونا تيكيستي بجه دئينيت)) (9).

نه ق دي هيينه سه ر رهه ندي پراكتيزه كرنا دياردا ناقونيشان كرندي دنا ق رومانا هه ليزارتي دا: رومانا (گونڈ)؛ يا نقيسه ر (محمد سلیم سواری) يه، كولدورين (341) به ريهرين قه باره ناقنجي و دگهل به رگه كي ره نكين لنافخوه دگريت (10)، ناقبري نه ق رومانه لسالا (2005) ي دايه چاپكرن. نه ق دابه ره ف رامانا نين قه شارتيين ناقونيشاني قئ روماني قه بچين و بريكا قئ ده رازينكي، چه ند ته وه ره كين رامانا رستنا ناقه كييا تيكيستي وي خويكه ين:

ژ ناڤونيشانى قى رۇمانى دياره كو ئه و
 ههمى رومان و بوويه و دانوستاندين دناڤ
 رۇمانى دا هاتينه بهرجهسته كرن؛ ههر ژ
 جهى (گوند) دهسپيكرينه و ئەڤ جهه بوويه
 سهنته رهك بۇهزرا رستن و راجاندنا
 تيگستى قى رۇمانى، چونكى ژ ديروكا قى
 وهلا تى كوردستانى خوياديبيت، كو (.. قى
 ملله تى چهندهنج كيشايه و د چهنده
 دهراقين تهنك دابوريه [.. تاكو] دقى
 جهى دابهرده وامى دايه ژيانا خوه و دقى
 سرؤشتى هنده ئاسى و تير چيادا رابوييه))
 (13). دهيتت زانين كو دناڤ پرائيبيا جفاكين
 جيهانى دا، كو گوند ديبته بهرى بنياتى ژ
 بۇ ناڤاكرنا دهوله تهكى يانژى ژ بۇ
 ناڤاكرنا، جفاكهكى ته واو و خؤسه ر .
 ئانكو؛ په يوه ندييه كا زنجيره بيه، چونكى
 قه، په يوه ندييه كا دهوله تهكى په يدا بونا
 باژيرا و پشتى هينگى، هه بونا باژيرادى
 د نه نجام دا، دهوله تهك يانژى جفاكهكى
 خؤسه ر و ته واو هيته ئاڤاكرن و
 دامه زراندن، ژلايه كى ديترقه و نه گهر
 بنيرينه، ديروكا ملله تى كورد، دى بينين كو
 ههر شورپه شه كا نازادى خوازا دناڤ دا
 رابوى، پشتبه ستن لسهر گوندا و جهين
 ئاسى دكر ژ بۇ هه لئىخستن و
 بهرده و اميدانا شورپه شى و ديسان ههر گوند
 دبوونه بنگه ژ بۇ قى شورپه شى، ئانكو
 هه بون و خوه راگرى و رهسه نايه تيبيا
 ملله تى ب گوندا نقه گرندا يه .
 ناڤونيشانى قى رۇمانى، و د پروسا

و پؤخته كرنى لنافخوه دگريت (11)، ئانكو
 داريتنا ناڤونيشانى قى رۇمانى بقى
 رهنگى؛ رهوشه كا ئاساييه . و ئەڤ ديارده
 گهله كا دناڤ پروسا ناڤونيشان كرنى دا
 بهر به لاقه . بينگومان ئەڤ پؤخته كرنا هه نى
 دناڤ ناڤونيشانى دا ديبته نه گهرى هندى كو
 نقيسه ر (.. وه سانى هزر بكهت كو ئه و
 پؤختى رمانا وى تيگستيه يى كو
 ئافراندى) (12). بديتنا مه ؛ رهنگه
 ناڤونيشانى قى رۇمانى (گوند) فان رمانين
 خوارى لنافخوه بگريت:

هه بون

ناسنامه

رهسه نايه تى

گوند

دهوله تبون

ديروكا ملله تهكى

خؤراگرى

ناماژدان ب بوويه رين جهه كى

دچم و نه برايی خوژی دنیرم... (15). لقییره دیالوگ و نه و به رسقا بۆ (مامی محی) ژ لایه یی

ئیک ژ قاره مانین سهره کیین رؤمانی قه هاتیه ناراسته کرن ههرد سنووری گوندی دا هاتیه په خشکرن و باسی که سایه تیه کا دیتر کر به کوبرایی و بییه.

.. (هه که بهر ئیکی دانابا وی رۆژا گوھینی ل تیرمه ها 1937 دوزمن هاتینه به راهیسیا ته [.. وی رۆژی دال بهر وان دانی.. توو دو زه لامیت خول سهر سنگی دزقرین بۆ گوندی..] (16). ئەقە؛ جارە کا دیتر ناقونیشانی رؤمانی تاماژە دایه بوویه ره کا دیترا گرنگا پینکها تا قی رؤمانی. ئەو ژی ده می (شیرۆ) کوئیکه ژ که سایه تی و قاره مانین سهره کیین رؤمانی و دگهل دو خولامییت خوه دزقرینه قه گوندی و پاشی (شیرۆ)ی ههردو خولام قریکرینه مال و نه و بتنی دگهل خه سی و خه زیری خوه چووی، دوزمننا دو بیسه لبه ر دانای و هه ولا

نافگرتتا رامانا تیکستی خوه دا، و دنا ژ چه ندین جهان دا؛ بوویه رو دیالوگ و گریین قی رؤمانی هه ر ژ جهی ده ستپیکرینه، ئانکو ژ وی گوندی یی کو بوویه بنگه هه و سه نته ر ژ بۆ ئافراندا قی رؤمانی؛ مینا قان جهان:

.. (تونزانی دی چ که ی؟ هه ر بمینیه گوندی و خوبی دنگ که ی؟ ئەقە نابت.. مه زنیته هه می گوندا دگهل نادر و مه حمید و میرخان و محه مه د ئاغایی بهر ئاشی چۆنه به راهیسیا ریبه ری.. باشه بو تو ناچی؟) (14). د ئیکه م په رگرافا رستنا قی رؤمانی دا، دیالوگ لسه ر زاری ئیک ژ که سایه تیین رؤمانی بۆ ئیک ژ قاره مانین قی رؤمانی. کو شیرویه. هاتیه ناراسته کرن و ره هه ندی جهی لقییره دو ته وه ران بخوه قه دگريت، یی ئیکی (هه ر بمینی یه گوندی) کو تاماژی دده ته وی گوندی یی کو ئەقە قاره مانه لی دژیت و یی دوی (مه زنیته هه می گوندا..). ئانکو لقییره تاماژە بۆ گوندین دیتر ژی هاتیه کرن. به لی دیسان تاماژە بۆ ئیک ژ قاره مانین دیترین رؤمانی هاتی یه کرن (کو ریبه ره) و هه می مه زن چوینه پیشیسیا وی، ئانکو ئەو ریبه ره ژ هه می مه زنیته دیتری مه زنتره، و دیسان لقییره خویادیت کوه اتنا ریبه ری بۆ وی جهی ئانکو گوندی، په یوه ندییه کا راسته و خوب گوندی و هنده ک بوویه ریین وی گوندی قه هه یه.

.. (مامی محی.. من دقیت تو بزانی و بیژه برایی من و هه می خه لکی گوندی.. نه ئەز

ديالوگوک بوون کوناقونيشانى رومانى د ستراتيجيا وهشاندا ناخوهدا، ههر ژ جهى نانکو گوندى بهرجهسته کرينه و پرانييا رويدان و بوويه رين ديترين رومانى ههر لدور قان ته وهران دزقرن. لقبه خوبا دبیت کوناقونيشانى قى رومانى شاکين خواه هر ژ جهى دهستپي کرينه و بهلاقه کرينه، چونكى (ئم دشپين پهيوه ندى يا ناقونيشانى ب تیکستى قه ژ گهلهک کوژيانقه دهستپيشان کهين[...]) و ژبه رکو ناقونيشان پیکه پينه رى سهره کيى پهيوه نديکرنى يه دگهل تیکستى و خوانده قانى، ته فچار هندک قه گوهاستن دگه هنه ناقونيشان، (...)(18).

ژلايه کى ديترقه؛ ناقونيشانى قى رومانى و ددریژ پيدانا ستراتيجيا خوهدا ژ بو ناکگرتنا راما نا رومانى، اماژه دايه چه ندين ناريشه و دابيشه بين جفاکى، بين کولى سهرده مى بوويه رين رومانى لسهر هاتينه ئافاقرن. دنا قجفاکى کوردى دا ههين، چونكى (پهيوه نديا ناقونيشانى نه ب تیکست و خوانده قانى بتنى قه ههيه بهلکو پهيوه ندى ب وان رهوشين جفاکى ژى قه ههيه؛ بين کوناقونيشانى دنا ق دا مينا نيشانه کى اماژه دايه تیکستى)(19) و هاتيبه ئافرانندن، نهو دى بریکا ناقونيشانى قى رومانى چهن د اماژه کان دهينه قى رهه ندى:

(دگهل بلندکرنا حه جى حسيپنى بو دهستى خواه بى راستى بو کاريتا... ئیکسهر دهنگى دو تقه نگا هات و حه جى حسيپن کهت...)

کوشاتنا وى کرى و بگرانى بريندار بووى، کوئه و دوژمنه ژى ههر ژ لايى وان که سانقه هاتبوونه هنارتن، بين کوبابى وى کوشتين.

(پشتى عه زوى خانبيت گوندى هيلالين و ريکا کانيى گرتى دابجت زه قيبا کانييا مالا ئاقدهت[...]. ماد هزریت خودا. کادى چه واه قرو حه لى بينيت. ته قه سهرى دو سالانه هه ژ حه لى دکهت. دهیکا وى و براى وى يى مه زن شيرؤ دزان[...]. به لى خويى نا ئينه دهر...)(17). ههر ديسان نقيسه ر؛ باسى بوويه را حه ژيکرنا عه زوى و حه لى، ب ناقونيشانى رومانى گونده قه گرېدايه و پشتى عه زو ژ گوندى دهرکه تى و چوويه ئاقدانى، و پشتى ماندى بووى و هزراخوه دچه وانيبا ديتنا خوشتقييا خواه حه لى دا کرى. کوئه قه ژى دبېته ئیک ژ گريپن رومانى.

ئه قين بوورى؛ چهن د بوويه رو

کچی و دپرانیا جاران دا هه قژین بو د هه لپژارت و هندهک جاران ژي رهنگه مرؤقین وی، مایی خوه دقئ چهندي دا کريا. هه لپهت ته قچه نده نه به س بسه ری کچان بتنی دهات، بهلکو کورژي ژ بو قئ چهندي، هه قسويين وان بوون ((نه خاسمه دهیکا عه ززی.. عه يشا هه جی حسيني ته وا هه رسی بويکيت خوبو هه رسی کوريت خو خازتين و قه گوها زتين بي کو کوريت وي هه ژ وان بکه ن يان ته و هه ژ کوريت وي بکه ن..)) (25)، لقيره پيد قئيه بدهينه خوياکرن کوبه ری نهو، مه تاماژه دا بوو، نيک ژ وان بوويه رين؛ هه ر ژ ناقونيشاني رومانسي؛ ئانکو گوندي دهستپيکرين، بوويه را ته قينداری يا عه ز و ی و هه لی بوو، و هه ر وه کو ديار، نه هه لی دشي ت بيی ده يابين خوه، هه قژينه کی بو خوه ب هه لپژارت و ديسان دهیکا عه زوی ژي، بهری نهو هه رسی کورين خوه، لدويق هه ز خوه ب ژن نيخستينه و بيی کو

(20). ته قه بابي شيروی و عه زوی بوو هاتيه کوشتن، و ژ به ريشته قانيا وی بو گونديا، لسه ر دهستي ئاغا هاته کوشتن ((هه جی مالی کهي نه خار بو و ژ نا کهي نه ره قاند بو.. هون باش دزانن ئاغا دقيا کاري ت وه بي ت به را ژ وه بستين و بو خو بيه ن.. دارزقي عه يالی وه هه مييا بيرن..)) (21)، لقيره و لقي گوندي زوورداری و سته ما ئاغا لسه ر خه لکی گوندي دياره کو ته قه ژي نيکه ژ وان ئاريشين جفاکييين لوی سه رده می هه ين.

((.. هوين باش د زانن ره مه زانی به راشی.. خالدی کوره مارکی کوشت چونکی خالدی..))

سه يی ره مه زانی بي به ريه زي کوشت بو..)) (22). و په يوه نديا ناقونيشاني بقی بوويه را خوينداری قه ته وه کوشيرو لسه ر داخو ازا ((.. محه مه د ئاغايی به ر ئاشی..)) (23) چوويه ناققئ ئاريشی، پشتی کونا فبري قاسدهک قريکريه گوندي شيروی و داخو ازا هاريکاريی ژيکري، ته قجار شيروی ژي، چل زه لامين بچه ک دگه ل خوه برن و ژ گوندي ده رکه تن، تاکو وي ئاريشی چاره سه ر بکه ت.

((بو ده يکا خود يار کر کوتاما وي ناچت پسامی وي و هه که عه زو وي بخازت.. ناخفتن هه ر يا ده يبابيت وييه کا بده نی يان..)) (24)، ته قه لقيره خويا بوو کو چاره نقيسي کچان لوی سه رده می سه باره ت شو بکرن و هه لپژارتنا هه قژيني خوه نه د ده ست وان دا بوو، به لکی ده يبابين وي

ژلايی پينکها ته يا په روه رده يقه د ته و او نه بوون، نانکو هه می کلاسيڼ خواندنې لې نه د بوون، رهنگه بتنی قوناعين خواندنا سهره تايی بتنی لې هه بانه، و دبیت هه قوناعه ژي هه می بته و او ی لې نه بن. هه قجار، خوانده قان دا نه چاربيت به ره ف باژيره کی فه چیت تا کو خواندنا خوه ته و او بکه ت. به لې هه قچه نده ژ پرائیبا که سيڼ گوندي نه دهات، و ره و شا و انا ئابوری ری نه ددا کو بچن بخوینن، بتنی هندک که سيڼ کیم تینه بن کو ژ بنه مالین ماقویل و ده و له مه ند بوون. (پاشی نارده خاندنگه هې ل نامیدی و میسلی. دا فیوری قه له می بیت و بکیور خوبیت. [..] وی ده قهری ژ که سی نه دهات زوی ب زوی کوریت خو دانن بهر خاندنی ل باژیرا. (26))، نانکو لوی گوندي و هه می ده قهری هه ق دیار دانه خوانده واری ی یا به لاق بوو.

ناقونیشانی قی رومانی، مینا هیله کا هه قته ریب دگه ل بوو بهر و رامانا وی که تیه ری و بخوه تا کو دو ماهیک کو پله ژي، نه رکي خوه یی ناسنامه بوو ناتیکستی قی رومانی گیرایه، دق بیافی دا، ته وهری دیتری سهره کیی هه ق رومانه لسره هاتیبیه ئافاکرن، کوته و ژي (ریسه ر)، و نه ری چه وانی هه ق که سه ژي بوویه خاله کا سهره کییا ئافراندا قی رومانی، چونکی مه بهری نهو ئامازه دایه هندی کو (گوند) هه و جهه یه کو ناقونیشانه ژي بوورومانی. یانژی چ په یوه ندی بقی جهی فه هه یه تا کو بیته بنگه و سه نته ره کی دیتری قی

هه قنداریه ک دناقبه را وان دا دروست بییت. لقیره ناشکه رادبیت کولوی گوندي و دیسان ل پرائیبا گوندي تر ژي هه ق دیارده یا به ربه لاق بوو، نانکو کوړ و کچا چ دهسته لات، پیخه مهت هه لبرارتنه وی که سی یی کوحه ژي دکهن و دخوازن ب هه قرا هیلینه کا زیرینا پری هه قینداری و خوشی ئافاکهن نه بوو. هه قجار گه له ک جارن، دا دیار داره قانندی دناقبه را دو هه قیندارا دا چیبیت، کو قی چه ندی ژي گه له ک ره هه ندین نیگه تیث ب هه ردوکان دبه خشین و دبیت ژ هه گهری قی چه ندی هه ردو هه قیندارا گیانی خوه ژ دهست دابایه.

ناریشه کا دیترا جفاکیبا بریکا ناقونیشانی رومانی بو مه خویا دبیت، هه و ژي نه خوانده وارییه، یانژی بزه حمه تییا خوانده واریی ل وی سهرده می، و رهنگه ل گه له ک گوندان؛ هه ر خواندنگه هه لې نه بن، و هه گره هه بانه ژي، هه و خواندنگه هه

ئامادەبوویان کر، بەلێ ھېژتە وەدری گەرمی پەبوەندیا ریبەری ب ناڤونیشانی قە باش خویا نە بوویە. ل جەھەکی دیتەر ریبەری پسپارژ شیرووی کر و گۆت ((بابۆ شیروۆ. گوندی وە چەند مالن؟ ئەزەنی نیژیکی دو سەد مالانە. چەند زەلام دشیین چەکی ھەلگرن؟ ئەزەنی.. نیژیکی سی سەد و پینجی زەلام دشیین چەکی ھەلگرن..)) (30). ئەقە لقیترە ئە و رەھەندە بۆ مە خویا بۆ، ئانکوپەبوەندیا ریبەری بناڤونیشانی قە ئەو، کوریبەرییی ھاتی لناڤ مللەتی؛ ئانکولناڤ گوندابگەرھیت تاکولەشکەری و شورەشقانا خرڤەکەت ژ بۆ بەرسینگگرتنا دوژمنی، وبقی چەندی ریبەرییی ھاتی تاکووی گوندی و ھەمی مللەتی ب پارێزیت و نەھیلیت دەستیت خرابکارین وان بگەھنی چونکی ئەگەر دوژمن ھات و ھەمی گوندسوتن ئەقە دی ھەبوون و ناسنامەبوونا مللەتی کورد کەقیتە دەترسیی دا و رەنگە ببیتە

رۆمانی؟ ((خەلک دی قەسەکەن و بیژن ل ھەیفاتەباخا سالا 1945 ریبەر و لەشکەری خوھاتن گوندی سواری و بونە میھقان ل کوچکا شیروۆ..)) (27)، ئانکو دەمی ریبەرھاتیبە گوندی سواری، وی گوندی یی کو رۆمان ل سەرھاتیبە نقیسین بوویە میھقانی ئیک ژ قارەمانین سەرەکیین رۆمانی کو شیروۆیە، و لقیترە ھەر دو جەمسە (گوند+ریبەر) قیکدکەقن و قەژەنا تیشک و شاکیین قی رۆمانی دپەخشن. نھۆ؛ دا بەیینە سەر وی پەبوونەدی یا کوندنا قەرا ناڤونیشانی قی رۆمانی و ریبەری دا ھەمی:

((..چەوابەلاڤکرنا دەنگ و باسا ب دو ماھی ھات.. ریبەری گۆتە شیروۆ:

مانی تە گوھلی بوکا میریی چ ھزر دکەت و یی چ

دبیژیت و چ یی ددلی دا؟)) (28). ئەقە ئەو گۆتن بوو یا کوریبەری ژ ئەنجامی گۆھدانا دەنگ و باسیین رادیوا بەغدا بھیسستین کو ھەر رژیما ھینگی دژی مللەتی کورد کار دکر، دیسان ریبەر د بەرسقا پسپارەکی دا بو کەسەکی ئامادەبووی ل دیوانی کانێ رژیمی چ ژ مە دقیت دبیژیت ((.. بابۆ.. ئەوان دقیت ل سەرھەمی تەعدا و زولم و دوژمنیبا وان ئەم خومت کەین.. چ دقیت وی ب سەری مللەتی مە بینن.. کورت و کرمانج.. وان دقیت ئەم نەین..)) (29). ئەقە لقیترە ریبەری سالۆخا ھەلو یست و کربارین دوژمنی دەرھەق مللەتی کورد بۆ

دکته بۇ بخازی و قه گۆھیزی...)) (31). و پاشی به رسقا شیر وی ژی ئەقە بوو (ئەزەنی...خەما ویژی نه خو... یا تو دبیژی دی ئەوت...)) (32). و پشتی هینگی ریبەر ژ گوندی دەرکەت و لقیەرە ستراتیژیا نافونیشانی قی رۆمانی ژ بۆههفته ریبی و نافگرتنا راما نا تیکستی ؛ بدوماهی هات.*

دەهەمەن و ژێدەر:

1. د. عبد الله محمد الغدومي: الخطيئة والتكفير (من البنيوية الى التشریحية «DECONSTRUCTION» قراءات نقدية لنموذج معاصر). الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، الطبعة الرابعة، 1998، ص 263.
2. حسين خمري: ما تبقى لكم (العنوان و الدلالات). مجله (الموقف الأدبي)، منشورات اتحاد كتاب العرب، دمشق، العددان (215، 216)، آذار، نيسان/ 1989، ص 70.
3. د. جميل حمداوي: السيميوطيقا و العنونة. مجلة (عالم الفكر)، تصدر عن المجلس الوطني الكويتي للثقافة و الفنون و الآداب، المجلد (25)، العدد (3)، 1997، ص 107.
4. د. خالد حسين حسين: الطاقة الدلالية للعنول في القصة القصيرة. جريدة (الأسبوع الأدبي)، تصدر عن اتحاد كتاب العرب، دمشق، العدد (1070)، 1/9/2007، ص 8.
5. د. جميل حمداوي: مصدر سابق، 106.
6. د. محمد فكري الجزار: العنوان و سميوطيقا الأتصال الأدبي. الهيئة المصرية العامة

ئەگەر ئۆ ئاقبەرنا دیروکا دیرینا قی مللەتی. ئانکوپه یوهندیا نافونیشانی قی رۆمانی ب ریبەری قە، پە یوهندییه کا جه مسەریه، کو ریبەر، وی گوندی و هەمی مللەتی د پاریزیت، و ئەگەر ژ ریبەری نەبیت گوندی دی ژ نافچیت.

دیسان د ستراتیژیا نافونیشانی قی رۆمانی دا و بخوہ د دوماهییک کۆیلە یا قی رۆمانی دا، و بزیکا جه مسەری (ریبەری) خویا دبیت کو قی جه مسەری چەند گریین قی رۆمانی قە کرینە، مینا: گرییا حەژیکرنا عەز وی حەلی، و دئەنجام دا هەر دو ئەقیندا ب هەژ شادین و دگەهە ئیک، و لدەمی تە و او بوونا سەرەدانا ریبەری بۆ قی گوندی و شیر و و کەسین دیتەر لگەلدا چووین ژ بۆ خواتر خواستنی، ریبەری گۆتە شیر وی ((قیجا بابو شیرۆ... ئەز دی ناخفتنه کی بیژم تە... هەندە توب خو دزانی برایی تە عەزۆبی ژنانه... دقیت تودلی وی نە هیلی و ئە و کبیرا وی دقیت و حەژی

- للكتاب، د. ط. 1988، ص 15.
7. د. محمد سالم سعد الله: مملكة النص (التحليل السيميائي للنقد البلاغي-المرجاني نموذجاً). عالم الكتب الحديث/ جدارا للكتاب العالمي للنشر و التوزيع، الأردن، الطبعة الأولى، 2007، ص 15.
8. أمبرتو إيكو: السيميائية و فلسفة اللغة. مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت، الطبعة الاولى، نوفمبر 2005، ص 57.
9. صدوق نور الدين: البدايات في النص الروائي. طر الحوار للنشر و التوزيع، اللاذقية، الطبعة الاولى، 1994، ص 70.

10. محمد سليم سواری: گوند(رؤمان). كوردستان، چاپخانا هاوار، 2005، بپ 14-355. زنده باری بهرگی پیتشی و پاشی یا قی رؤمانی.
11. د. جمیل حمداوي: لماذا النص الموازي. مجلة (الكرمل)، مجلة ثقافية تصدر عن مؤسسة الكرمل الثقافية، العدد (88 / 89)، صيف و خريف، 2006، ص 220.
12. د. عبد الله محمد الغدامي: ثقافة الأسئلة (مقالات في النقد و النظرية). دار سعاد الصباح، الطبعة الثانية، 1993، ص 48.
13. رهمه زان حهجي قادر: جهه د رؤمانا كوردی یا ده قهرا بهه دینان داگه ریان ل بابی بهرزه و دوزه خا سپی وهك نمونه). ژ وه شانین ئیکه تیا نقیسه رین کورد -دهوک، چاپا ئیسکی، چاپخانا هاوار، 2006، بپ 61.
14. محمد سليم سواری: گوند(رؤمان). ژندهری بهری، بپ 14.
15. ژندهری بهری، بپ 25.
16. ژندهری بهری، بپ 26.
17. ژندهری بهری، بپ 34-35.
18. شعيب حليفي: النص الموازي للروايه (استراتيجية العنوان). مجله (الكرمل)، نيقوسيا

* هه ليهت: ئەقەر هه ندين سيمانتيكيين مه برتكا ناقونيشانی قی رؤمانی شلوقه كرينه، دبیت نه هه می بن، لی بدیتنا مه ئەقەر نه و رهه ندين گرنگ و سه ره کی نه .

پېشىگوتنەك تيۇرى

ل دۇر

تىگەھى گوتارى

(خگاب) يا عەرەبى، د فەرھەنگا سەلاھەدىن دا بەرامبەر (Discourse) ھاتىيە «لېدوان، گوتار، ئاخفتن، گوتان»¹. زاراقى گوتار «بەرامبەرى ھەردوو زاراقىن (Discoure Discours) د زمانى ئنگلىزى و فرەنسىدايە»². د فەرھەنگا (المورد) دا پەيشىن «ئاخفتن، ھەقىپەيشىن، گوتار، گوتارىيىتى، موحازەرە»³ بەرامبەرى فى زاراقى

چەمكى گوتار ھەتا رادەيەكى چەمكەكى مژەوى و فرە بۆچوونە، مرؤفد دەستىشانكرنا سنۆرىن ويدا زەحمەتەكا زۇر دىبىنىت، ئەوژى چنكول دووۋ ئاراستە و بوارىن خوہ و ل دووۋ ۋەكۆلىنىن زمانى بىن نوو خودان رامانىن ھەمەجۆرە. ب راستى ب كارئىنانا من بو زاراقى گوتار دقى بوارىدا وەكو وەرگىران بوويە بو زاراقى (Discourse) يى ئىنگلىزى و

الفصاحة، الحكم بالبينه أو اليمين»⁽⁷⁾ ژ
 قى چەندى بۆ مە ديار دبت كو واتەيا
 فەرەهەنگىيا قى زاراقى د زۆرىەى
 فەرەهەنگاندا گەلەك نىزىكە، ئەگەر نەبىژن
 يەكە، ئەوژى ئەو «گوتار د زمانيدا ئەو
 ئاخفتنا ئاراستە كرىبە ژ كەسەكى بۆ ئىكى
 دى ب مەرەما كارتىكرنى و قایلكرنا وى
 ب بۆچوونەكا تايبەت و پرسەكا
 دەستىشانكرى»⁽⁸⁾، ب شىۆەيهكى
 سنۆردارتر، زاراقى گوتار ل سەر ئاستى ب
 تنى زمانقانى (لغوى بحت) دەپتە
 دەستىشانكرن كو «هەر ئاخفتنەكا ژ
 رستەيهكى دەرباز بىت چ نقىسكى يان
 دركاندى (ملفوظ) بت»⁽⁹⁾. دەمى ئەم وەكو
 زاراقەكى ئەدەبى باسى گوتار بكين، ديسان
 دى بينين چەمك و وینەبين وى هاتينە
 گوھۆرىن و پىشكەقتينە ژبەر كارىگەرىيا د
 بوارى قەكۆلىنين زمانەوانيدا رووداين ب
 تايبەتى قەكۆلىنين زانايى سوئسرى
 فرديناند دى سوئسرى (1857 - 1913) كو
 د وانه بين خودا زمان وەكو سيستەمەكى
 ئاوايان (صیغ) دايە نياسين⁽¹⁰⁾، ل سەر قى
 بنچينەبى سەرەدەرى دگەل زمانى كرو
 كۆدین وى قەكرن، دان وستاندن ژ گەلەك
 ئاليان قەل سەر سيستەمى زمانەوانى
 كر، پرەنسىپين گشتى و بنچينەبى بين
 زانستى زمانى ب خوە قە گرتن و زمان و
 ئاخفتن ژ يەك جودا كرن، گەهشتە هندى كو
 زمان و ئاخفتن، هەرىەك پشت بەستنى ب

هاتينە.»»

د فەرەهەنگين زمانى عەرەبىيدا:-
 «الخطاب: الكلام»⁽⁴⁾. هەر وەها د (لسان
 العرب) دا هاتيبە: «الخطاب والمخاطبة:
 مراجعہ الكلام»⁽⁵⁾، كول دەؤ فەراھىدى
 ژى ب هەمان واتا هاتبوو.⁽⁶⁾ د (المنجد) دا
 واتا وى ژ ئەفا بۆرى جودا نەبوويه كو تيدا
 هاتيبە: «الخطاب ما يكلم به الرجل
 صاحبه وتقيچه الجواب. فصل الخطاب:

یى دى دکت، هەرچه نده زمان نامرازو
 ئەنجامى ئاڤتنييه»⁽¹¹⁾، ل ڤيرى پيڤڤيه
 بيژين، هندهك زاراشى گوتار ههڤواتا بو
 ئاڤتنيى ل نك دى سوسيرى ددانن»
 زاراشى گوتار ههڤواتا يا ئاڤتنيى يه ل نك
 دى سوسيرى، ئانكو، بهر ههنگارى
 زمانيه و ژ سيمايين ئاڤتنيى فره ژمارى
 و هه مەرهنگى و هه مەجورييه...»⁽¹²⁾ ل
 دووڤ بۆچونا (سه عيد يه قتين) ي گه لهك
 نامينت هه موو ئه وين باسى شروڤه كرنا
 گوتارى دكن، ده ستپيكي بو (ز. هاريس
 1952) دزڤرين، كو يه كه م زمانقانه هه ول
 داي سنورين شه كوليني ن زمانقانى ژ
 رسته يى بو گوتارى به رفره بكت و ب
 هه مان دياتن و شروڤه كرنا رسته يى گوتار
 شروڤه كرن، دڤى كاريدا ژ دوو پرسان
 ده ستپيكر: يهك: به رفره هكرنا سنورين
 وه سفا زمانقانى بو ژ ده رفه ي رسته يى.
 پرسا دوى گريڤداي په يوه نديين دناڤه را
 زمانى و ره وشنيرى و چفاكى دا يه، خالا
 يه كى جهى گرنگيدانا وى بوويه، چنكو
 پرسه كا خورى زمانقانييه (لسانيه)، له و ما
 گوتارى پيناسه دكت كو دركاندييه كى
 (ملفوظ) دريژه، يان ل دويف هاتيه كه ژ
 رسته يان، كۆمه له كا دا ييخستى كو ب
 ريكا وى ده ستنيشانا بنياتى زنجيره كا
 ئەله منتان بكت، ب ريكا ميتوڤدا
 ليك شه كرنى (المنهجيه التوزيعيه) ب
 شيويه كى كو دناڤه بوارى خورى زمانقانيدا

ميينت.⁽¹³⁾ وه كو ژ پيناسه يى ديار دبت
 (هاريس) گوتارى گريڤداي سيسته مه كى ژ
 رسته يين زنجيره كرى دكت، كو بنياته كى
 ئاڤا دكت.
 شه كۆله ره كى دى يى فره نسي كو
 (بنقنست) ه گوتارى پيناسه دكت و
 دييژيت: «هه ر دركانده كه پيڤڤى ب
 هه بوونا ئاڤتنيكه ره كى و گوهداره كى
 دبت، ل نك يى يه كى ئارمانجا كارتنيكرنى
 ل يى دووى ب هه ر ريه كى، هه بت.»⁽¹⁴⁾
 كه واته ل ڤيرى (بنقنست) په يوه نديى
 دناڤه را لايه نين ئاڤتنيى و سياقى گوتارا
 وان ب گرنگ دزانت، هه ر زمانه كى
 ژماريه كا ئەله منتان هه يه ب مه به سستا
 گه هاندنا كارو بابه تى دركاندى (اللفظ) بو
 مه، كوڤه گوهاستنا ئاڤتنيى بو گوتارى
 بجه دئينت.⁽¹⁵⁾ (بنقنست) د په رتووكا خوه
 ئارنشه يين زانستى زمانى يى گشتى) دا
 ئاستين شروڤه كرنا زمانقانى ژ په يڤى و
 رسته يى هه تا مه زنترين دانه يا زمانقان كو
 گوتاره گه نگه شه دكت.⁽¹⁶⁾ هه ر نيزيك ژ
 چه مكى (بنقنست) ي بو گوتارى (جوليا
 كريستيفا) دييژيت: «ناماژه يه بو هه ر
 بيژه يه كى (لفظ) د ناڤه بنياتى خوه
 په خشيئه ر(باث) و وه رگه كى بهه لگرت،
 دگه ل هه زا يى يه كى بو كارتنيكرنى ل يى
 دى.»⁽¹⁷⁾
 زمانقانييا (لسانيات) هه قچه رخ
 جوگرافيا گوتارى ل نك سنورين رسته يى

دانا، قسې چهندي ژي جهسې خوه د فهكولينا ندا ديت، چنكو مه رجيس سيستمې تيدا هه نه، نانكو گوتارل فيري زنجيره كا رسته يين ل دوو يهك هاتيه كو هه بونا خوه د دوماهييدا دادريژت.⁽¹⁸⁾ ل فيري هم دشين بيژين دوو بوچوون هه نه هم ژي زمانفانييا رسته يي و زمانفانييا ناخفتني، نه گهر گوتار كومه كا رسته يين خودان سيستم بت، وي ده مي هم خوه ل لوژيكا هه برا زمانفانيي ددني، كو بابته تي وي ژ رسته يي نابوريت، گوتار وهكو (رولان پارت) دبينت خودان يه كه و ريسا و ريزمانه، له وما پيدفييه گوتار ميتارسته بت، كو بابته تي زمانفانييه كا دووي بت، هم ژي زمانفانييا گوتارييه و بو ما وديه كي دريژ ناقي وي ره و انبيري بوو.⁽¹⁹⁾ د قسې بواريده هم دشين تاماژي ب بوچوونا (فرانسوا راستيه) اي بكين، ده مي پيشنياز دكت شروفه كرنا گوتاري وهكو بسپوره كي نوو و خودان بابته كي تايهت بهيته كرن، نانكو زانسته كي هه فته ريب دگهل زمانفانيان بو گوتاران بهيته دانان.⁽²⁰⁾ گوتاري د نقيسينين (مشيل فوكويدها و اتايه كا بهرچا هه يه، ژ وي لايبقه ده مي هوربووني ل زمانې بكين پيدفييه ل ناخفتني يان ل نقيسيني ژي بهيته كرن وهكو زنجيره كا نه سه قين خودان خود^{*})، ب هه مان رهنك ده مي هوربوون ل گوتاري دهيته كرن، دقيا ل زمانې ژي بهيته كرن،

چنكو دركاندنه (ملفوظ)، له وما خودين دركينه (الذوات الناطقة) ل بهرچا هه يته وه رگرتن، ژ بهر قسې چهندي گوتار ل نك (فوكوي دبت هه كومه كا دركاندييان (منطوقات) كو ژ پيكهاته كي ده يته هه ژمارتن، ب رهنكي نيشانكاري (دال) د ميژوويي دا دوباره دبت، بهلكو ب شيوه يه كي گوتار دگهل وهكو پشكه كي ژ ميژوويي ديار دبت.⁽²¹⁾ ل فيري (فوكو) بهري خوه ده ته گوتاري وهكو سيستمه ك دميووييدا ده يته وه راركرن، ديسا گرنگي ده ته ثاليين په يوه نديين گوتاري پيكه گرېددهن، گوتاري ده ستنيشان دكت ب «توره كي نالوز ژ په يوه نديين جفاكي و سياسي و ره وشه نيري كو تيدا چه وانينا نه جامدانا ناخفتني وهكو گوتاره كا خودان ده سته لات و مه ترسي د هه مان ده مدا، ديار دبت».⁽²²⁾

گوتار ل نك (تودوروف) اي نه وه» هه ردهم و يا پيدفي، كريا را ناخفتنييه».⁽²³⁾ ژ دوماهيا ساليين هه فتريان و ده ستپيكا هه شتيان، شروفه كرنا گوتاري د نقيسينين پهنكلو-نه مريكيدها ده يته گوهورين و جودا دبت ژ يين فرهنسي و نوروي، هم ژي ژ نه جامي شورشين زمانشان ل نه مريكا، نيشانين وان گوهورينان ل نك (موشله راي ده يته ديتن). ده مي گوتاري ل دويث ديتنا قوتابخانه يا (پيرمنگهام) ب ديالوك دانت، ژ هه مان

روانگه (مايكل هو) ژى سه ره ده ريبى دگهل
گوتارى دكت وهكو مؤنولوگ چ زاره كى يان
نقيسكى. (24)

وهكى بؤمه ديار دبت گوتار د هه موو
ره وشاندا پرسا په يوه ندييا خوه دگهل
دركاندنې و پيكيگه هاندنې (التواصل)
دهستيشان دكت، نه گهر هم د بواري
سيمپولوجييدا باس بكين، بؤمه ديار دبت
كو نه ؤ بواره گرنگي دده ته چارچو قه بين
وي بين ريره وي (مرجعي)، وهكو به رادا
جشاكى (الايحاء الاجتماعى) نه هوا بؤ
سياقى ره وشه نيبيري دزفرت كو د نا ؤ
شرو قه كرنا خوه يا پيكيه اته يي و ده لاليدا
دهيته دان. (25)

ژقى پيشچا فكري بؤ زاراقى گوتارى
تيكه لى و نيويكييا وي دگهل هنده ك
بواري دى ديار دبت، وهكو پرسه كا نالوز،
چنكو ده ركه فتن ژ سنورى رسته يي ئانكو
په يدا بوونا په كه به كا نو، ژ بهر جوداهييا
ناقلي كرنا قى به كى، كومه كا زاراقان په يدا
دين، ژ وان: گوتار، دهق...، ژ بهر گرنگييا
رو نكرن و ژيكي جودا كرنا فان زاراقان بؤ قى
پشكى، من ب فه زانى فان هه ر دوو
زاراقان ل دويش وان بؤ چوونين د قى
بواريده هه ين پيشچا فكم.

په يوه ندى دنا قه را گوتارى و ده قيدا
هه مه جو ره، هنده ك هه ر دوو يان ب هه مان
تشت دزانن و هنده ك ده قى به رفره هتر
ديبنن و هنده كي دى به روفا ژى قى

چه ندينه، ئانكو گوتار ل نك وان
به رفره هتره، بؤ نمونه، ل نك (سمير
المرزوقى و جميل شاكرا) ده مى باسى
ره هه ندين ديار ده يا سه رها تيبوونى
(الظاهرة الحكائية) دكن، ره هه ندى سيبى
ب «دهق يان گوتارا چيروكى». (26) ددانن
هه روه سا ده مى باسى په رتووكا (جينيت) اى
دكت و سى ره هه ندان بؤ هه ر ژيواره كى
چيروكى ددانن، ره هه ندى سيبى ب «گوتارا
چيروكى يان دهق». (27) ئانكو فيرى
هه ر دوو زاراقان ب هه مان تشت دزانت،
به لى ده مى باسى پيناسا قه گيرانى دكت،
تيدا باسى ده قى چيروكى دكت و دييژيت:
«ژ بيژه يا (ئانكو گوتارا) چيروكى و
سه رها تيبيا (ئانكو دركاندى) چيروكى،
پيكيده يت»، (28) ئانكو ل فيرى ده قى ژ
گوتارى به رفره هتر ديبنن، هم دكه قين
به رامبه ر هه قده ژيبي دنا قه را هه ر دوو
بؤ چووناندا.

ل دوو قه ديتنا (سه عيد يه قتين) ل ساليين
حه فتبيان پترييا بنياتگه ران گوتار و ده قى
قه گيراي ژيك جودا نه دكرن، چنكو وان
گرنگى ب ره هه ندى ريزمانى ددا بينى يى
ده لالى. (29) (سه عيد يه قتين) ده قى گشتيتر
ديبنن، بنچينه يى جوداهييا وي دنا قه را
گوتارى و ده قى بؤ دوو ئاليبان دزفرت: ژ
پويتيكه وهكو تيوره كا گشتى بؤ گوتارا
نه ده بى ده ستيديكت، لايه نى دى تيربوون
ب گيسانى بنياتگه رى وهكو ده يته

بهرجه سته کرن د ئە دەبیاتین روژ ئا فاییدا. گۆتاری ب دیمه نی ریزمانیقه (مظهر نحوی) گریددت و دهقی ب دیمه نی دهلالیقه (المظهر الدلالی)، ئەو ژێ ژوی روانگیته کو نابت شروقه کرن ل نک سنورین وه سفی (گۆتار) براوه سست، به لکو پیدقییه ده ریزی راقه کرنی (دهق) ببت، چنکو دببنت کو پیدقییه گرنگی ب دهقی بهیتته دان وه کو راقه کهر بو دهلالی (موئل لدداله)، دیسا وه کو بنچینه بو ده ستپیکا گرنگیدانی ب ئالیی دی ژبلی فه گیری بو نقیسه ری و بو فه گیری بهر ب خوانده واری و بنیاتی فه گیرانی بهر ب دهلالیه تی و ئاویین گۆتاری بهر ب بنیاتی دهقی.⁽³⁰⁾

ب هاتنا بنیاتگه ری سنوره کی فه بر دناقههرا دو قوناغاندا بو تیگه هشتنا دهقی و ده ستیشانکرنا دهلالهت و ئاسوین شروقه کرن و بجه ئینانا وی هاته دانان، بنیاتگه ری هزرکرنه کا نوو بو دهقی دانا کو هزرکرنا کلاسیکی ئەو بوو کو دهق داییخستییه، ئەو ژێ د هندیدا دیار دبت کو خودان ده ستپیک و دوماهییه، و ئیکالیهنه ئانکو خودان دهلاله ته کا سنوردایه و نقیسه ر خودانی وی به، به لی دیتنا بنیاتگه ری بو دهقی ئەوه دهق فه کرییه و نه هیلایه ب تنی به ره مه ک بو دانه ری، به لکو کرپاره کا به ره مه ئینانی یه تیدا گرنگی ب نیشانکاری (دال) ل شوونا نیشانگری (مدلول) دهیتته دان، دگه ل

ساخله تا فه کری، بوو خودان دهلالهت و خواندنین هه مه جوړ، گرنگترین ساخله تین دهقی ته فاعله دگه ل دهقین دی بین پیش وی بان هه فچه رخ دگه ل وی، ژ بهر شان هه موو ئە گه ران (سه عید یه قتین) دهقی ژ گۆتاری به رفه هتر دببنت.⁽³¹⁾

(محمه مد مفتاح) گۆتاری ژ دهقی گشتیتیر دببنت، له وما هه ردووان پیناسه دکت و دببیت: «دهق ژ یه که یین زمانقانی بین سروشتی بین ریزگری و پیکفه گریدای پیکدهیت و گۆتار ژ یه که یین زمانقانی بین سروشتی بین ریزگری و ریکخستی و گونجای پیکدهیت، مه به ست ژ ریزکرنی دابینکرنا په یوه ندیییه دناقههرا پارچه یین دهقی و گۆتاری وه کونا مرانین په یوه ندیی و مه به ست ژ ریکخستی پیکهاتنا جوړین په یوه ندییان دناقههرا په یقین فه ره نگی و گونجان ئەو په یوه ندییا دناقههرا جیهانا دهقی و جیهانا ژیواری». ⁽³²⁾ ل قیری دبت بوچوونا (سه عید یه قتین) ای د جهی خوه دابت هه ر ژ بهر وان ئە گه رین وی دیار کرین، به لی ب دیتنا من و ژ ئە نجمی هه قبه رکرنی دگه ل بوچوونین دی گۆتار و دهق نیزیکی یه ک دبن بو نمونه فه کرنا دهقی ل نک (یه قتین) ی هه تا راده کی به رامبه ری په یوه ندییا دهقی ب ژیواریشه ل دهق (میفتاح)ی.

ژ ئەقا بۆری بو مه دیار دبت کو گۆتار ئەو ئاخفتنه ئەوا ژ رسته یی ده ربا ز دبت، ئانکو

Munir Baalbaki or Rohi. (3) Baalbaki. Al-quareeb Al-mawrid, Binary Dictionary. Eingslish-Arabic Arabic- English, p124.

(4) اقام بأخراجه ابراهيم مصطفى و آخرون. المعجم الوسيط، الجزء الأول الهزمة الى آخر الضاد، دار الدعوة، استانبول، 1989، ص 243.

(5) ابن منظور. لسان العرب، الجزء الأول أب، دار صادر، بيروت، ص 361.

(6) الخليل بن احمد الفراهيدي، العين، د. مهدي المحزومي و د. ابراهيم السامرائي، الجزء الرابع، دار الرشيد للنشر، 1982. ص 222.

(7) لويس معلوف. المنجد، معجم مدرسي للغة العربية: الطبعة الثالثة عشر، الالف التاسع والتسعون، تشرين الثاني، المطبعة الكاثوليكية، بيروت، 1952، ص 182.

(8) ديوالي حاجي جاسم. الخطاب النقدي عند نجيب الكيلاني، رسالة ماجستير، كلية التربية: جامعة الموصل، 2005، ص 6.

(9) د. ميهال الرويلي، د. سعد البازعي. دليل الناقد الأدي اضافة لأكثر من خمسين تيارا ومضطلحا نقديا معاصرا، الطبعة الثانية، المركز الثقافي العربي، بيروت، 2000، ص 89.

(10) فائزة محمد محمود المشهداني. مسنويات الخطاب في القصة القرآنية، اطروحة دكتوراه، كلية التربية، جامعة الموصل، 2000، ص 12.

(11) فرديان دي سوسور. علم اللغة العام، ترجمة: د. يوثيل يوسف عزيز، مراجعة: د. مالك يوسف المطلبى، بيت الموصل، 1988، ص 38.

(12) احمد يوسف «تحليل الخطاب من اللسانيات الى السيميائيات»، مجلة نزوى، عدد 12، ص 38-46.

ئاخفتنه د دۆخى كرىارىدا، چ نقيسى يان دركاندى، ديسان بهر ب هندهك رههه ندين دى ژى بچت وهكو پهيوه ندييا دهقى ب دهووبه ريشه، كهواته ئهف زارافه خودان ئاراسته و بواريين هه مه جوړه، لهوما ژ دهلاله تيين هه مه جوړ هه لدگرت، بؤ نمونه، د بواريى رهخنى ژييدا «هه م ميتوده كا رهخنيى يان قوتا بخانه كى گوتاره ك ههيه كوتايه كه ژ گوتاره كا ته قايى، بهلكو هه رهخنه گره كى گوتاره كا تاييهت ههيه د تينگه و دهسته هه لاتا بيافى وان يى بهره مه پينه ردا ديار دبت». ⁽³³⁾

كهواته مه گوتاريين هه مه جوړل دويث بواريين هه مه جوړ هه نه، بهلى ته گهر دوور ژ قى چه ندى ب گشتى ئه م ب ديتنه كا هه مه لايه ن و دوور ژ ئاراسته يان ل گوتارى بنيرين، دى بينين كو به كه يه كا زمانقانييا بنچينه يى به كو ناهه روكه كا ديار د شيوه يى رسته يين زنجيره كرى هه لدگرت، ژ په خشيته رى يان ئاخفتنه كرى بؤ وه رگرى.

په راويز:

(1) سهلاح سه عدلا. سه لاحه دين، قاموسا ئنگليزى- كوردى، چاپا به كم، دار الحريه للجباعه، بغداد، 1998، لاپه ر، 236.

(2) فاضل ثامر. مدارات نقديه في اشكالية النقد والحدائنه والابداع، الطبعة الأولى، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، 1987، ص 212.

- (13) سعيد يقطين. تحليل الخطاب الروائي الزمن، السرد، التثبير، الطبعة الثالثة، المركز الثقافي العربي للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت، 1997، ص 17.
- (14) سعيد يقطين. تحليل الخطاب الروائي الزمن، السرد، التثبير، الطبعة الثالثة، المركز الثقافي العربي للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت، 1997، ص 19.
- (15) تزفتان تودوروف وآخرين. في أصول الخطاب النقدي الجديد ترجمة وتقديم: أحمد المديني، الطبعة الأولى، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، 1987، ص 39.
- (16) روبرت شولز. «سيمياء النص الشعري»، اللغة والخطاب الأدبي، اختيار وترجمة: سعيد الغانمي، الطبعة الأولى، المركز الثقافي العربي، بيروت، 1993، ص 104.
- (17) احمد يوسف «تحليل الخطاب من اللسانيات الى السيميائيات»، مجلة نزوى، عدد 12.
- (18) هه مان ژيدير.
- (19) هه مان ژيدير.
- (20) سعيد يقطين. تحليل الخطاب الروائي، ص 20 - 21.
- (*) نهؤ دهريينه ب في رهنكي (نه خودان خود) هه هاتييه به لي ديت نهو هه له يا چايي بت چنكو (فاضل نامر) د پهرتووكا خوه (مدارات نقديه) لاپهر 229 دا ب هه مان شينوهيي من دارشتييه، و دبت يا دورست ههروه سا بت.
- (21) ادبث كيرزويل. عصر البنيوية من ليفي شتراوس الى فوكو، ترجمة: جابر عصفور، سلسلة 9/10، دار أفاق عربييه للصحافه والنشر، بغداد، 1985، ص 27.
- (22) د. ميحان الرويلي، د. سعيد البازعي. دليل الناقد الأدبي... ص 89.
- (23) تزفتان تودوروف. «أصل الأحناس الأدبية» ترجمة وتقديم: محمد براءة، مجلة الثقافة الأحسيية، دار الماحظ للنشر، بغداد، العدد الأول، ربيع 1982، ص 47.
- (24) سعيد يقطين. تحليل الخطاب الروائي... ص 25.
- (25) احمد يوسف، «تحليل الخطاب من اللسانيات الى السيميائيات»، مجلة نزوى، عدد 12.
- (26) سمير المرزوقي، جميل شاكر، مدخل الى نظرية القصة تحليلاً وتطبيقاً، طبعة خاصة بالمشرق العربي دار الشؤون الثقافية العامة (أفاق عربية)، بغداد، 1986، ص 12.
- (27) هه مان ژيدير لاپهر 74.
- (28) سمير المرزوقي، جميل شاكر، مدخل الى نظرية القصة تحليلاً وتطبيقاً، ز...، ص 74.
- (29) سعيد يقطين. «من النص الى النص المترابط». مجلة عالم الفكر، تصدر مرة في السنة عن المجلس الوطني للثقافة والفنون والأداب، الكويت، العدد 2، مجلد 32، أكتوبر - ديسمبر 2003، ص 76.
- (30) سعيد يقطين. «من النص الى النص المترابط»، مجلة عالم الفكر، ص 76.
- (31) هه مان ژيدير. ص 76 - 79.
- (32) محمد مفتاح. «بعض خصائص الخطاب، مجلة علامات، ج 35، ص 9، ذو القعدة. 142 هـ مارس 2000م.
- (33) د. ميحان الرويلي، د. سعيد البازعي، دليل الناقد الأدبي، ص 90.

ئەدەبىي بەراورد زاراقەكى زانستىيە بۇ
پشكەكى ژ پشكەين ئەدەبىي، وەكى
(مىژوويا ئەدەبىي، تيورا ئەدەبىي و رەخنا
ئەدەبىي). و خواندن و قەكولبىنى لسەر
ئەگەر و كارىگەربىي دناقبەرا دو ئەدەبان دا
يانژى پتر دكەت. لى ب مەرجهكى كو
هەر ئىك سەرب نەتەوەك و زمانەكى
جودا قە بيت. ب مەبەستا دياركرنا
لايەننن وەكەفقى و جياوازى و ئەگەرى
وان، دگەل دياركرنا لايەننن پەيوەندىي
دناقبەرا وان دا، هەروەسا
هەفسەنگىكرنا فان ئەدەبان چ ژلايى
هونەرى يان ژلايى ناقبەروكى قە
خوبادكەت.

ئەق زاراقە بۇئىكەم جار ل سەدى
نوزدى ھاتىيە ب كارئىنان، ل دەمى
(قىلمان) ئى فەرەنسى ل سالاً (1828) ئى د
موحازەرەكا خودا ل زانكوبا (سەربون)
بكارئىناى. ل دەق ئنگلىزا ئىكەم
بكارئىنانا قى زاراقى بۇ (ماتىوئارنولدى)
د زقريتە قە. (1)

ئەق زاراقە دناق ئەدەبىي كوردى دا ژ
ئەنجامى كارتيكرنا ئەدەبىي بيانى ھاتىيە
بەرجهستەكرن. هەر وەكو دەيتتە
تېيىنكرن، ئەق زاراقە وەرگېرانە كا دەقا
ودەقا زاراقى (الأدب المقارن) ئى عەرەبىيە، و

نقىسەرىن عەرەب ژى ژ ئەدەبىي ئەوروىي
وەرگېرايە. بۇنەب فەرەنسى دىيژنىي)
(Lalitterature comparee) ب ئنگلىزى
دىيژنىي (Literature comparative).
(پول فان تىگم) دياردكەت، كو ئەق
زاراقە بەرى دەربرىنى ژ ناقبەروكا بابەتى
خو بكەت ھاتىيە بكارئىنان. ديسان
چەندىن زاراقىن دى وەكوھەقرا مانىن وى
دگەل ھاتىيە بكارئىنان، هەرچەندە ئەق
زاراقە ددروستترن ژ زاراقى نوکە، بەلى
كىم دەيتتە بكارئىنان وەكى (ئەدەبىياتىن
نوى يىن بەراورد) و (مىژوويا ئەدەبىياتىن
بەراورد). (2)

تیگه و پیدا بونا نهدی بهراورد

دناقبهرا نهدی نه تهوین ژیکجودا
دا، فاکتوره که ژ بو دیار کرنا دزییت نهدی
دناقبهرا نهدی تین جیهانی دا. (5)
دیناسه کیندا هاتیه:

« نهدی بهراورد وهکو بابه ته کی
(میژووی - نهدی) زانسته کی نهدی بی
گله کی به رفره هه... وگریدانهک دگهل
(میژوو، تیور، رهخنا نهدی) دا هه یه، چ
بشپوهیه کی راسته وخو، یان
نه راسته وخو» (6)

نانکو نهدی بهراورد گرنگیی دده ته
لایه نی میژووی و نهدی و گریدانه کا
بهیژ دگهل (میژوو، تیور و رهخنا نهدی)

ب بوچونا (بینید کروتش) ی، زاراقی
نهدی بهراورد گلهک نالوزییا بخو هه د
بینیت، و دهر برینی ژ ناقه روکا بابه تی خو
ناکت. (3)

د. محمد غنیمی هیلال) ژی دگهل
بوچونا کروتشیه و ب باوه را وی باشتره
بیژنی (میژوویا بهراورد نهدی تان)، یان
(میژوویا نهدی بهراورد). (4)

ل دورقی بابه تی پیناسه و بوچونین
جیاواز هه نه، هندهک ب زانسته کی
نهدی د دانن بهلی هنده کی دیترب
بابه ته کی نه یی گرنگ و بی مفا د دادن.
بو نمونه هندهک دیار دکهن کو بهراورد کرن

هه‌یه.

ره‌نگه‌دانا وان د‌ه‌ده‌یی وان دا» (8).

ئه‌ق پیناسه میژوو یا په‌یدا بو نا قی
زانستی دیار دکه‌ت کویو ئیکه‌م جار ل
ئه‌وو رو یا په‌یدا بو یه و به‌رژه‌نگ و
سروشتی ژینگه‌ها وان ب‌خو‌قه‌گرتیه و
به‌ره‌ق ئه‌م‌ریکا و پاشی وه‌لاتین
رۆژه‌ه‌لاتی قه‌چوو یه.

د پیناسه‌کا دی دا هاتیه:

« ئه‌ده‌یی به‌راورد زانسته‌که، یان
هونه‌ره‌که، گرنگیی د‌ده‌ته به‌راورد کرنی
دنا‌قه‌ه‌را دو ئه‌ده‌بان یان پتر. ژ بو زانینا
په‌یوه‌ندیین کاریگه‌ری و کارتی‌کرنی و
وه‌که‌ه‌قی و جودایی و ئه‌و ریکین ئه‌ق
کاریگه‌ریه دنا‌قه‌ه‌را توره‌فانان دا ده‌ریاز
بووی، ئه‌وین سه‌ر ب‌نه‌ته‌وه و زمانین
جوداقه» (9).

ئه‌قه‌ه‌ه‌ده‌ک ژ پیناسین ری‌ازا
فه‌ره‌نسی و لایه‌نگرین وی بوون، کو
لدویف بو‌چوونا وان مه‌به‌ستا ئه‌ده‌یی
به‌راورد دیارکرنان وان ریکایه ئه‌وین
ئه‌ده‌یی نه‌ته‌وه‌کی ب‌هاری‌کاریا وان
دچیته دنا‌قه‌ه‌را نه‌ته‌وه‌کا دیترا و کارتی‌کرنی
لسه‌ر دکه‌ت. به‌لی هه‌بوونا په‌یوه‌ندیین
میژوو یی دنا‌قه‌ه‌را وان دا ب‌مه‌رحه‌کی
سه‌ره‌کی ده‌یته زانین تا‌کو ئه‌قه‌به‌راورد کرنه
به‌یته ئه‌نجامدان. دیسان ئه‌و جه‌ختیی
لسه‌ر لایه‌نین وه‌که‌ه‌قیی دنا‌قه‌ه‌را
به‌ره‌ه‌مین به‌راورد کری دا دکه‌ن.

ب دیتنا مه‌هه‌ر نیزیکیه‌ک دنا‌قه‌ه‌را
دو به‌ره‌ه‌مان دا نه‌کاریگه‌ریه، چونکو
وه‌که‌ه‌قی ده‌ه‌می بو‌ارین ژیانی دا هه‌یه.

پیناسه‌کا دی دبیریت:

« ئه‌ده‌یی به‌راورد؛ ئه‌و زانسته ئه‌وی ل
کارتی‌کرن و کاریگه‌ریی دنا‌قه‌ه‌را
ئه‌ده‌بیاتان دا دگه‌رییت، چ دنا‌قه‌ه‌را (دو
نقیسه‌ران یان دو زمانان یانژی دو پیلین
هزری) دا بیت. هه‌روه‌سا رادبیت ب
قه‌کولینا چه‌وانیا ده‌ریاز بوونا جو‌رین
ئه‌ده‌یی ل وه‌لاته‌کی بو وه‌لاته‌کی دی و
چه‌وانیا دانوستاندنی دنا‌قه‌ه‌را ملله‌تان دا
ده‌ه‌می قوناغین میژوو یی دا ژ
خوبادکه‌ت» (7)

ژ قی پیناسی دیار دبیت کو ئه‌ده‌یی
به‌راورد رادبیت ب‌خواندنا کارتیی‌کرن
ئه‌ده‌یی نه‌ته‌وه‌یه‌کی ل سه‌ر نه‌ته‌وه‌کا دی،
یان نقیسه‌ره‌کی ل سه‌ر ئیککی دی و شیوی
کارتیی‌کرن و نه‌گه‌ری قی چه‌ندی
خوبادکه‌ت. هه‌روه‌سا کارتیی‌کرن
نقیسه‌ره‌کی یان به‌ره‌ه‌مه‌کی ل سه‌ر
ئه‌ده‌یی نه‌ته‌وه‌کا دی ژ دیار دکه‌ت، بو
نونه کارتیی‌کرن چیروکا (هزار شه‌ق و
شه‌قه‌ک) ی ل سه‌ر ئه‌ده‌بیاتین ئه‌وو رویی.

پیناسه‌کا دی دبیریت:

« ئه‌ده‌یی به‌راورد بابه‌ته‌کی نویی
خواندنین ئه‌ده‌بییه، ئه‌و خواندنین د
ده‌مه‌کی دره‌نگ دا ل ده‌ق ئه‌وو رویان
په‌یدا بووی و جهی خو دنا‌ق خواندنین
ئه‌ده‌یی دا ل رۆژه‌ه‌لاتی گرتی... نا‌قه‌رۆکا
بابه‌تین خوژ ئه‌ده‌بیاتین ئه‌وو رویی و پیلین
هزری و وان وه‌ردگرت. و گرنگیی د‌ده‌ته
رویدانین میژوو یی و په‌یوه‌ندیین جفاکی و

بؤ نمونه نهو وه كهه قيا دناقبه را به ره همی (لهیل و مهجنون) انیزامی و (مهم و زینا) خانی داچی دبیت نه کاریگه ریا ئیکی ژ وانه لسهر یی دیتر، بلا په یوه ندیبین میژوویی ژی دناقبه را وان دا هه بن. بهلی ئەم دشپین کاریگه ریا هوزانقانی عه رب (به در شاکر السه یاب) ای ب شیوه یه کی ئاشکرا ل سهر (گوران) ای ب نمونه و به لگه قه دیار که یین.

ریبازا ئەمریکی بیاقی قه کولینین به اور دکاری به رفه تر لی دکت ژ هندی کو به اور دی دناقبه را دو ئەدهبیاتان بتنی بیت. به لکو به اور دکرا وان دگهل زانست و میژوو و ئاین و گه لهک بیاقین دیتر دهیته کرن... دیسان ب دیتنا وان جودا هیا زمانان نه مه رجه کی سه ره کییه بؤ به اور دکرنی، به لکو جودا هیا نه ته وه یی ب مه رجه کی سه ره کی د دانن. ئەه قه نده ژی ب مه به ستا جودا کرنا ئەدهبی خوژ ئەدهبی ئنگلیزیه. هه ره وه کی (هینری ریماک) دبیت:

« ئەدهبی به اور د، خواندنا ئەدهبییه ژ ده رقه ی سنورین وه لاته کی دیار کری. دیسان خواندنا په یوه ندیبانه دناقبه را ئەدهبیاتان دا و ژلایه کی دیتر قه، خواندن لسه ره همی لایه نین دیتر ژی دکت مینا (زانین، عه قیده، هونه ر، فه لسه فه، میژوو، ئاین و زانستین جفاکی)» (10).

ئه گه ره ئەم بزقرینه میژوویا ئەدهبی دی بینین پویته دان ب ئەدهبیاتان دناقبه را

ملله تان دا و زانینا هیژا کاریگه ریا هه ر ئیکی ل سه ری دی هه ر ژ دکه قن دا و به ری په یدابوونا ئەدهبی به اور د هه بوویه. هه ره وه کی (گوته) دبیت:

« د هه ره ئەدهبه کی دا پیدقییه نیرین و زقرین ژ بؤ ده رقه ی قی ئەدهبی هه بیت» (11).

لده ق رومانیان چ ره فتارین ئەدهبییه ره سه ن نه بوون، ئەه قجار ل سالا (146 پ. ز) ده می لسهر یونانیان به سه رکه فتین. ره وشه نیرین وان زارقه کرنا ئەدهبی یونانی ب خاله کا گرنگ دادنا، تا کو بقی چه ندی بشین ئەدهبیاتی وه لاتی خو ه پیشببخن، له وما کو ئەدهبه کی لاتینی یی به رز هاته په یدابوون و دامه زانندن.

د چاخین ناقین دا ل ده می که نیسی ده سه له تداریا خول سه ره همی لایه نین ژیانای دا زاکری، ئەدهبیاتین گه لین ئەه وروپی، ئیکگریکن و گیانی کرستیانی تیدا ره نگقه دا، ب زمانی لاتینی هاتنه نقیسین. ئەه قجار دانوستاندنا ره وشه نیرین دناقبه را ملله تین ئەه وروپا دا زنده بوو. بؤ نمونه ژانه کی ئەدهبی ل وه لاته کی دا سه ره لده ت ودا ل هه می وه لاتین دی به لاقییت. دقئ ده می دارولی ئەدهبیاتین روزه لاتی ب تایه ت یین عه ره بی ژ بؤ گه شه کرنا ئەدهبیاتین ئەه وروپی د بواری هوزانا لیریکی دا یی دیاره. (12).

دگهل هه بوونا فان کاریگه ری و

دهستپینکی یین قی بابته تی، هه ره نه وان کاریگه ریپن بنه رته بشیوه یه کی گشتی دیار کرینه و هه ست ب بابته تین بیانی کرینه. (16) قه کولینین نقیسه ره ان بوونه نه گهری سه رهلانا نه ده بی به راورد وه کو زانسته کی نه ده بی یی سه ریه خول فه ره نسا ل دو ماهیا سه دی نوزدی و ده ستپینکا سه دی بیستی.

ژیدره و ده همن:

- 1- عزیز گهردی، نه ده بی به راوردکاری، چاپخانه زانکوی سه لاهه ددین، 1987، ل13.
2. پیل فان تیگم، الأدب الفارن، ت: سامی مصباح الحسامی، منشورات المكتبة العصرية، بیروت، سنة 18، ص18.
3. محمود طرشونه، مدخل الی الأدب المقارن وتطبيقه علی ألف ليلة وليلة، دار الشؤون للثقافة العامة، بغداد، 1987، ص8.
4. محمد غنیمی هلال، الأدب المقارن، دار العودة، بیروت، 1962، ص10.
5. کریم شاره زا، باکوره الأدب المقارن التطبیقی، مجلة کاروان، ع(39)، 1985-1986، ص147.
- 6- ماریوس فرانسوا غویار، الأدب المقارن، ت: هنری زغیب، مطبعة البولیسسیه جونیة، بیروت، 1978، ل11.
7. داوود سلوم، دراسات فی الأدب المقارن التطبیقی، دار الحریرة للطباعة، بغداد، 1984، ص12.
8. طه ندا، الأدب المقارن، دار النهضة، بیروت، 1973، ص12.
- 9- د. محمود گرشونه، ص5.
10. سوزان باسنیت، الأدب المقارن مقدمة نقدیة، ت: أمیرة حسن نوریة، المجلس الأعلى للثقافة العامة، دم، 1999، ص37.
- 11- ماریوس فرانسوا، ص11.
- 12- د. محمود طرشونه، ص13.
13. د. محمد غنیمی هلال، ص24.
14. پیل فان تیگم، ص25.
15. عزیز گهردی، ل37.
16. داوود سلوم، ص18.

په یوه ندیان، چ خواندنین به راوردکاری ب دروستی نه هاتنه نه نجامدان.

د چه رخی راپه رینی دا؛ نقیسه ره ان ژبو خوه دویر کرنی ژ نه ده بیاتین چه رخی ناقین و ده سه په لاتدارییا که نیسی، جاره کا دی په نابره بهر نه ده بیاتین یونانی و رومانی و زارقه کرنا وان.

کومه لا (الشریا) ل فه ره نسا رۆله کی مه زن د بواری نه ده بی به راورد دا هه بوو، ب تاییه ت ره خنه گر (دورا)ی. (13)

ل سه دی نوزدی کاریگه ریا شورش و مشه ختیبونا، وه کی مشه ختیبونا فه ره نیسیا مه زن و مشه ختیبونا ره وشه نیبران بو فه ره نسا ل سه ر زیده بوونا دانوستاندنی دناقه ره نقیسه ره ان دا هه بوو. گه له ک قه کولین هاتنه کرن، به لی نه م نه شینین بیژین نه قه کولینه لسه ره نه ده بی به راورد خوه قه د تاییه تمه ندکر بیوون، به لکو ژ بو دروست کرنا سه قایه کی هزری یی گونجای بو قی بابته تی د هاریکار بوون.

رۆلی (مه دام دو ستایل) ل فه ره نسا ب شیوه یه کی ناشکرا د قی بواری دا یی دیاره. (14)

دیسان (پوسنیت) ی ئنگلیزی ژی رۆله کی بهر چا فه هیه، په رتو وکه ک ل ژیر ناقونیشانی نه ده بی به راوردکاری) ل سالا (1881) ی دانا. (15)

ل نه لمانیا رۆلی (شلیگل، وایکهورن، بو ترویک) یی دیاره. دبیت نه لمانی ئیکه م ملله ت بن گرنگی دایه پیکولین

تاداف

زمانی فرہنگی -
Lingua Franca
بیجین (Pidgin)
و
کریولین (Creol)
زمانی

زمانی فرهنکی Lingua Franca:

زاراڦی (زمانی فرهنکی - Lingua Franca) لوی دهیته بکار تانین، دهمی دوو کس یان دوو گروپ ژ بوونا پیوهندیکنی دگهل ههڤدا مفا ژ زمانی دووی وهردگرن بمرجهکی کو زمانی دایکی یی چ گروپهکی لوی وهلاتی نه بیته. بو نمونه دهمی کوردهک و ژاپونیهک ژ بوونا پیوهندیکنی دگهل ههڤدا ب زمانی ټنگلیزی دناخشن، زمانی ټنگلیزی دناقبهرا واندا رولی زمانی فرهنکی دبیت. که واته لوی دهمی تهڤ زارافه دهیته بکار تانین کو زمانی دایکی یی وان ناخفتنکه ران نه بیته هه و هکی د نمونا سه ریدا زمانی ټنگلیزی زمانی دایکی یی وی کوردی و ژاپونی نه بوو. زیده باری قی چندی پیتقیه نهو زمانی دووی زمانی فه رمی و زمانی چ نه ته وهیه کی ژ وان نه ته وین دناڤ سنووری وی وهلاتی دا دژین ژی نه بیته بو نمونه ته گهر کوردهک و تورکمانهک ب عه ره بی دگهل ههڤدا خشن لقیری تهڤ زمانه ب (زمانی فرهنکی) ناهیهته هژمارتن به لکو ب زمانی فه رمی دهیته نیاسین. نمونه کا دن ژ ریکخراوین جیهانی نهو ژی

نه ته وهیین ټیکگرتی یه کوب نه چار مفا ژ زمانین فرهنکی وهردگرت، دخی ریکخراویدا پیسج زمانین ټنگلیزی، ټسپلنیولی، چینی، روسی و فرهنسی زمانین فرهنکینه.

پیچین (Pidgin):

هندهک جاران زمانی فرهنکی مینا زمانین سه ری زمانه کی سرؤشتی نینه به لکو زمانه کی دستکاری کریهه. ژ نه جامی پیوهندی و ههڤسوویاتی دناقبهرا ناخفتنکه رین زمانین ژ ههڤ جودا دا برهنگه کی کود ههڤ نه گه هن زمانه کی نوی دروست دبیت. لقیری زمانهک دهیته وهرگرتن، ساده کرن، کورترکن و ژلایی ریزمانی و مؤرفؤلؤژیشه دهیته دستکاری کرن واته ژ زمانه کی یانژی چندی زمانین دن په بیف و یاسایین ریزمانی لسه دهیته زیده کرن. تهڤ زمانه زمانی دایکی یی چ کس و گروپه کی نینه و پتر ب زمانی بازه رگانیکنی دهیته نیاسین. نهول جیهانی ژماره یه کا زورا پیچینان هه نه کو باهرا پتربا وان لسه ر بناغی ټیک ژ زمانین ټنگلیزی، فرهنسی، پرتوگالی یان ټیسپانیولی هاتینه دامه زانندن. بو نمونه؛

ھندەك ژمانىن پىچىن و كرىۋلىن بىنەرەت ئىنگىلىزى و فرەنسى

ئىنگىلىزى يا كەنارەن دەھىتە نىياسىن.)
ئەو پىچىنىن لىسەر بناغى فرەنسى ھاتىنە
درووست كرن (پىچىنا فرەنسى يا كالدونىا
يا نوى، پىچىنا فرەنسى يا لوئىزىانا و
پىچىنا فرەنسى يا ئەفرىقا باكوور)
پىچىنىن ئىسپانىۋىلى ل كزىرتىن
فىلىپپىنى و پىچىنىن پورتوگالى ژى ل
ئەفرىقىا و دەريا كارائىب دەھىتە
بكارئانين.

كرىۋل (Creol)

دەمى ژمانى پىچىن بۇ ماوئەھەكى زور ل
دەقەرەكى ب كارھات و بۆزمانى داىكى
بى گەلەك كەسان ھىدى ھىدى ئەقۇزمانە
ژىلى ئەركى خوە بى پىشىبى دىبىتە ژمانى
ئىكى بى وى وەلاتى و ب كرىۋل دەھىتە
نىاسىن، ژمارا ئاخافتىنكەرىن كرىۋلان د
بەرورد دگەل ئاخافتىنكەرىن پىچىنان دا
گەلەك زورتەرە. نمونە؛ ئەو كرىۋلىن لىسەر

ئەو پىچىنىن لىسەر بناغى ئىنگىلىزى
ھاتىنە درووست كرن(پىچىنا
كۆرى، ملانزى، ھاوائى، پىچىنىن دەقەرە
دەريا كارائىب، و پىچىنىن ئەفرىقى و
وسكاس ل كامىرون، ل رۇژئاقا ئەفرىقىا
كوب گەلەك ناقتان مىنا وس-
كاس، ئىنگىلىزى يا پىچىنىا رۇژئاقا
ئەفرىقىا، ئىنگىلىزى يا شكەستى،
ئىنگىلىزى يا مەتەخى، ئىنگىلىزى يا بىشى،

baimbai yu go (by you go) د زمانی ده سپیکي یی (پی زین) دا، هیدی هیدی هاتیه کورت کرن و شیوی (bai yu go) پهیدا کرییه و پاشان هاتیه گوهورین بو (yu bai go) و ژوی ژوی یو (yu bi go) هاتیه گوهورین کوب پیکهاته کا ریژمانی یا به کسان دگهل وهرگیرانا وی یا ئنگلیزیا بهرامبهر (you will go) رادوهستیت.

بناغی ئنگلیزی هاتینه دروست کرن (کریولین جامائیکا و گزیرتا هائیتی و سیرالئون) و ئه و کریولین لسهر بناغی فرنی هاتینه دروست کرن (کریولین هائیتی و کریولین هاوایی).
 کهرهستین په یقی یین ژ هه ژ جودایین زمانی (په چین) دشین د زمانی (کریول) دا بینه کهرهستین ریژمانی. شیوی (by and

ئهو زمانین لسهر بناغی فرنی دروست بووین	ئهو زمانین لسهر بناغی ئنگلیسی دروست بووین
A. کریولا هائیتانیایی	1. کریولا جامائیکایی
B. کریولا ئانتیلی	2. کریولا باهامایی
C. کریولا فرنسی یا گینهی	3. کریولا بلیزی
D. پیجینا فرنسی یا ئه فریقا باکوور	4. کریولا ئانتیلی
E. پیجینا که نارین گینهی	5. گولا
F. کریولا مؤریتانیایی	6. ئانگلویرۆمهنی
G. پیجینا فرنسی یا کالدونیا نوی	7. کریو (گامبیا)
H. کریولا فرنسی یا لوئیزیانا	8. کریو (سیرالئون)
	9. کریولا ئنگلیزیا لیبریایی
	10. وس کاس
	11. پیجینا ده قهرا باکوور
	12. پیجینا ئوستورالیایی
	13. پیجینا ئنگلیزیا ملانزی
	14. کریولا نور فولکی
	15. کریولا پیستکرنی
	16. کریولا هاوایی

بو پتر زانیاریان بنیره:

1. محمد رضا باطنی، چهار گفتار درباره‌ی زبان، چاپ پنجم، چاپ آگه، تهران، 1385، ص. 55-61.
- 2- ویلیام اگرا دی و دیگران، ت: د. علی درزی، درآمدی بر زیان‌شناسی معاصر، جلد دوم، چاپ سمت، تهران، 1384، ص. 549-561.
- 3- جورج یول، ت: محمود نور محمدی، برسی زبان، ویرایش دوم، چاپ سوم، چاپ رهنما، تهران، 1380، ص. 364-366.
- 4- لویی ژان کالوه، ت: محمد جعفر پیونده، درآمدی بر زیان‌شناسی اجتماعی، انتشارات نقش جهان، تهران، 1379، ص. 67-72.

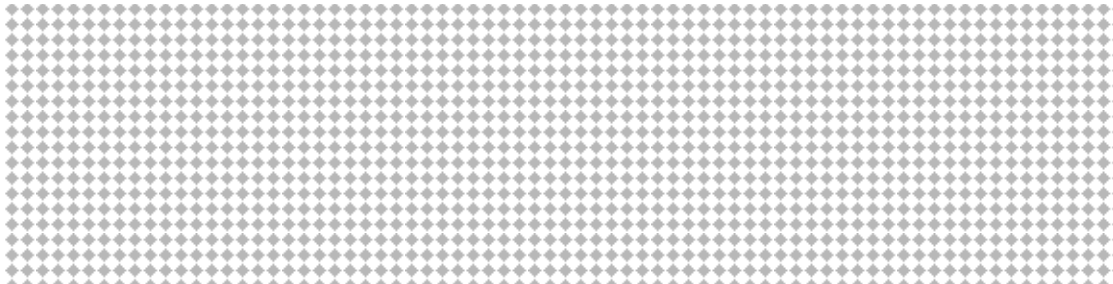
(تیکستی فہکری &
تیکستی گرتی)

Open and
Closed Texts

ئەمبەرتو ئىكوى ھەولا بەلاڧكرنا
 تىگەھى (تىكستى قەكرى / Open Text)
 و (تىكستى گرتى / Closed Text)
 كر، بەلى ھەول و بزاقىن (رولان پارت) ى ژ
 بۆ بەلاڧكرنا تىگەھى (تىكستى خواندى) و
 (تىكستى نقيسى) ى ژ يىن وى د
 كارىگەرتر و ئەكتىقتىر بوون. نە بەس ئەقە
 بتنى بەلكو گەلەك جارن، تىگەھىن
 (ئىكوى) تىگەلى تىگەھىن (پارت) ى د
 بوون. چونكى تىگەھى (تىكستى قەكرى و
 گرتى) ى (ئىكوى) د رامانا خوھ دا
 نىزىكى، تىگەھى (تىكستى خواندى و
 نقيس) ى (پارت) ى د بوون. و ژ ئەنجامى
 قى نىزىكى و ھەكەشقا قان زاراڧان،
 گەلەك جارن رەخنەگران، ئەق تىگەھە
 بېرەنگەكى تىكەل دناڧ نقيسىنن خوھ دا
 بەرجەستە دكرن.

(ئىكوى) ئەق ھەر دو تىرمە لسالا)
 1981) ى دناڧ پەرتووكا خوھ دا يا
 بناقونىشانى (رۆلى خواندەقانى)
 پىشكىشكر بوون. و لدويڧ بوچوونا
 ناقبرى، (تىكستى قەكرى) دىتە
 تىكستەكى (گرتى)، بەلى ئەق بەياھ گرتنى
 لدەق (ئىكوى) بەياھكى پۆزە تىقە، و ئەق
 دىتتا وى بەرۆقاڧى يا (پارت) يە، ئانكو

بدىتتا (پارت) ى؛ تىكستى گرتى. و ئەق
 خالە دىتە سەنتەرى ژىكجودابوونا
 دىتتىن وان. تىكستەكە و بو ھەر
 خواندەكى ىى قەكرى. بقى رەنگى
 (تىكستى گرتى) لدەق (ئىكوى)؛ بىتتە ژ
 وى تىكستى ىى كو بو ھەر
 پىشكىنكرنەكا راقەكرنى يان شلۇقەكرنى
 دەيتە قەكرن. و ئونا (ئىكوى) بو قى
 تىكستى گرتى، رۆمانىن (ايان فلىمىنگ)
 يە ىى كودناڧقان رۆمانا دا كەسايەتيا
 (جىمس بوند) ى ئافراندى. و بدىتتا (ئىكوى)
 ى ئەق جۆرە تىكستىن (گرتى) يىن كو
 لسەر ھەر خواندەكا پىشكىنكرى دەيتە
 قەكرن (ھەولا نازراندا بەرسقاندەكا
 دەستىشانكرى لدەق خواندەقانى
 راستىدەر پەيدا بكتە). و بەرۆقاڧى قى
 جۆرى تىكستى، (تىكستى قەكرى)؛ ئەو
 تىكستە ىى كو نقيسەرى وى لدەمى
 ئافراندى، ھەولا نوینەرايەتيا رۆلى
 خواندەقانى دناڧقى تىكستى دا بكتە.
 لدويڧ قى چەندى ئەق تىكستە، پړوسا
 راقەكرن و شلۇقەكرنى لدويڧ سنوورەكى
 دەستىشانكرى ژ تىكستى رەوادكەت، و
 ئەو راقەكرنىن لدۆرقى جۆرى تىكستى
 دەيتە ھشاندىن، مىنا دەنگقەدانانە بو قان

تيكستان بخوه. ئانكو ئەف راقه كرنه بهرؤقاژى راقه كرنين تيكستى گرتينه. ديسان (ئيكو) لدور قى چەندى دبىژيت: ئەم نەشپين تيكستى قەكرى لدويغ هەزا خوه بكارينين، بەلكو بكارئانا وى، دى لدويغ هەزا تيكستى بخوهبيت، چونكى تيكستى قەكرى هەر چەندى قەكرى بيت، ب چ راقه كرنا رازينايت. قەبوونا تيكستى، مينا ئاستەنگە كيپه لسەر رولى خواندەقانى، و بقى چەندى خواندەقان نەشپيت ژ قى چەندى دەريازبيت. چونكى تيكستى (قەكرى): پرؤژەكى گرتى بؤ خواندەقانى خوهيى نايدىالى دانيت. و ئەف خواندەقانى نايدىالى ژى؛ يەكە يەكە ژ يەكە يين نژبارگەر يين ستراتىژيا تيكستين. ژقى روانگەى خويادبيت كو، خواندەقانى رولەكى مەزن ژ بؤ ريكخستن و دەستنيشان كرن جورى تيكستى هەيه و ئەف چەندە دناق خوهياتيا

تيكستى بخوهدا دەپتە قەديتن. و (ئيكو) دەريارهى (تيكستى گرتى) دبىژيت: دپرانيا جاران دا، ئەم دشيپين ييشبينا وى جورى خواندەقانى بكة يين بى كو نقيسەرى دناق تيكستى خوهدا گرمانە كرى... بىگومان؛ كارى قاقارتن و ژيكجودا هيبى دناقەرا قان تيكستين ناقبرى دا، دى يندقياتى ب دەستنيشان كرنە كا ژانرى (Gener) هەبيت، ژبەر قى چەندى (ئيكو) باسى رولى خواندەقانى نايدىالى ژ بؤ قەديتن و دەريازخستنا قى ژيكجودا هيبى كرىه.

ژئيدەر:

۵۰. ميجان الويلى و د. سعد البازعى: دليل الناقد الادبى (إضاءة لأكثر من سبعين تياراً و مصطلحاً نقدياً معاصراً). المركز الثقافي العربي، الطبعة الرابعة، بيروت/ الدار البيضاء، 2005، ص 272. 273.

زمانی ئه‌ده‌بی سیسته‌می هیمایان

فردینان دوسوسور د وی باوه‌ریی دابوو کو زمان، سیسته‌می هیمایانه و ههر سیسته‌مه‌کی زمانی، زنجیره‌که ژ جوده‌هیی‌ن ده‌نگی و واتایی کو پینکفه دهینه‌ گریدان. ئە‌ف سیسته‌مه‌ ب ریکا پیوه‌ندی‌ن کاریگه‌ر دنا‌قه‌ه‌را ره‌گه‌زین ده‌نگی و واتایی مینا هیمایان زمانی کار دکهن و به‌رامبه‌ریا ره‌گه‌ز و یه‌که‌یی‌ن زمانی، چه‌واتیا کارکنا سیسته‌می زمانی دیار دکهن. (1)

لدویف نی‌رینا سوسوری، زمان "سیسته‌مه‌که ژ هیمایان کو بیروبا‌وه‌ران دهر‌دبریت، ژبه‌ر هندی‌ دگهل سیسته‌می‌ نفیسنه‌ ئه‌ده‌بی، ئە‌لف و بییا‌که‌ر و لالان، ئایی‌نین جه‌فه‌نگی،

هیمايین لهشکهری و... دشیت بهیتته ههقبه رکن. لی زمان
گرنگترینی فان سیستمه مانه. " (2)
پالمه ژی د پهرتووکا (نیرینه کا نوی بۆ و اتاسازی) دده ته خوه باکرن
کو ژبه ر سی نه گهران زمان ژ سیستمی پیوه نديکردنی جبا و ازه:

1- زمانى خودان په یام، ته نیا یه که یه کا زانیاری نینه به لکو
پشکهک ژ نهرکی وى بۆ پیوه نديديین جفاکی دزقریتته فه.

2- د سیستمی زمانى دا، هیما و په یام (دال و مه دلول) ههر دوو د گرنگی و پیوه نديیه کا نالوز
دناقبه را وان ههر دوواندا هه یه.

3- پیناسه کرن و پیشکشکرنا هویرا په یامان د زمانى مرؤفی دا، کاره کی گه لهک ب زه حمه ته
و رهنه ههر نه شپین فی کارى نه انجام ژى بده یین، لی نه فاباه ته د سیستمی دیترین
پیوه نديکردنی دا هند ب زه حمه ت نینه و په یام دشیت سه ریه خو ژ سیستمی خوه یی
په یوه نديکردنی، ب هاریکاریا زمانى بۆ نمونه زمانى ئنگلیزی بهیتته پیناسه کرن. (3)

که واته ئەم لدویف ئیک ژ پیناسه یین زمانى (ههر چه ند هند یا ته و او نینه) دشپین بیژین زمان
سیستمه مه که کو پینکها تیبیه ژ هیما یین دهنگی و ریکه فتن ل سهر هه یه و ژ بوونا پیوه نديکردنی
دنا ف جفاکی دا دهیتته بکار تانین و ل لایه کی وى په یام (پتیریا جارن) و ل لایه کی دیتری وى،
هیما (یان symbol) هه یه:

زمان

په یام هیما (symbol)

که واته ئەم ل فییری پیدقییه بزاین هیما چیبه.

1- هیما:

"هیما" بریتیبیه ژ ههر تشته کی کونونه راتیا تشته کی دیتر ژبلی خوه دکه ت. ب و اتا یه کا
دن بریتیبیه ژ ههر تشته کی کول سهر تشته کی دیتر ژبلی خوه ده لاله تی دکه ت. ل راستی دا
هیما تشته که کو جهی تشته کی دیتر دگريت. کول فییری تاماده نینه یانژی رهنه ههر هه بیون
بۆ نه بیت. هیما دوو جوړن:

هیما یین خوه یی و هیما یین سرؤشتی

هیما یین خوه یی ریکه فتنه کا بهر و هخت ل سهر هه یه و پیوه نديا دناقبه را هیما و اتا وى
خوه ییه و اته ریکه فتنه جفاکی ل سهر هه یه. دقان جوړه هیما یان دا دناقبه را دال و مه دلولا و اندا
هیچ لیکچوونه ک و نیزیکیه ک نینه و پیوه نديا وان ته نیا خوه ییه. بۆ نمونه هیما یین هاتن و

چوونى كوناڧا وانا رهنگى سور نيشانا (مهترسىي) يه.

هيمايين خويى دوو جورن:

أ. هيمايين زمانى: نهو دهنگن كو مرؤفب ريكا نهندامين دركاندى، ژ بوونا نيشاندانا تشتان، رويدانان و تاييهتمه نديين جيھانا دهرقه، زاردكته لدويث نيرينا سوسورى، هيمايين زمانى پيوهندي يا تشتهكى (يان نافهكى يان چه مكهكى يان واتايهكى) و فورمهكى دهنگى يه. ب فى رهنگى، ههر هيمايهكى زمانى، واتايى و هكو فورمهكى دهنگى نيشان ددهت. ل راستى دا ههر هيمايهك، راستيهكا دهر و ناسيه و ژ دوو پشكين فورمى دهنگى (دال) و واتايى (مه دلول) پينك هاتيهه. ههر نيك ژ وان دووان نهوا ديتر دئينيه هزرا مرؤفى و پينكته گرى ددهت. بوغونه فورمى دهنگى يى (خانى - xani)، چه مكى (خانى) دئينيه د هزرا مهدا و پينكته گرى ددهت. ل دهمى كو هيچ پيوهندييهك دناڧهرا دهنگين (خ ان ي) و (خانى) دناڧا جيھانا دهرقه دا نينه. نهغه ژى ههر نهو يه سوسورب (ريكه فتن) دزانيت چونكى (گلهك په يقين جورا و جور دزمانين جيا واز دا ژ بوونا نيك چه مك هاتينه دانان، نهغه ژى بهرى چه ندين سهدان نه رسته توى باسكرييه.

كارى نه دهياتى و رهنه و شرؤقه كرنا نه دهبى دكه قيته دناڧى چارچووقه ي دا. مه د ته وهرى جيئشيني دا، چه ندين فورمين دهنگى هه نه (و نه دشين ههر نيك ژ وانان لدويث هزا خوه هلبژيرين).

كارى سهره كيبى نقيسه ر و هوزانفانان هلبژارتنا باشتين فورمى يه دفى بياڧى دا هوزانا حافزى شيرازى، باشتين نمونه يه. هاتنا (ساقى) ل ده ستيبكا ديوانا وى، لدويث وى په ياما كو حافزى دقيت بگه هينيت، باشتين هلبژارتنا فورمين دهنگى يه دگهل و واتايى و د ته وهرى جيئشيني دا.

مينا:

"الا يا ايها الساقى... " "نفس باد صبا مشك نشان..."

الا اى حبيب دل... نفس باد سحر... .

الا اى رفيق من... نفس باد صبحگاهى... .

... و ...

ههروه سان دشين جهى (الساقى) و (صبا) د ته وهرى هاونشيني و لدويث هيمايين دهنگى، واتايى، سينتاكسى و... بهيته شرؤقه كرن.

ب. هيمايين نه زمانى: مه بهست نهو هيمانه كو دهنگى نين و خويى ژى نين (4)، واته ب زمان ناهينه دهربرين. پيوهنديا دناڧهرا هيماو واتايى ريكه فتن جفاكى ل سهر نينه. بؤ

نمونہ مرؤقین خونندہ وار ب دیتنا پھیفا (خانی) دگہنہ واتا وی و
 نگہر خونندہ واری نہ بیت نہ شین بگہنہ واتا وی. لی ہەر
 مرؤقہک خونندہ وارو نہ خونندہ وار ب دیتنا (خانی) دگہیتہ واتا
 وی. ب فی ناوایی دشین بیژین ہیمایین سرؤشتی ئەو ہیمانہ کو
 ہمیشہ دگہل مہ دلولی خودا و دناؤ سرؤشتی دا ہاوریئہ. مینا:
 دویکیئل (نیشانانا ناگری یہ)، ئەور (نیشانانا بارانی) یہ.

2- پشکین ہیمایی:

ہەر ہیمایہک دوو روویہ، روویہک (دال)ہ و روویہکی دیترا (مہ دلول) و پیوہندیانا دناقبہ را
 فان دوو روویان ب (دہ لالہت) دہیتہ نیاسین. دال ہمان روویی بہرہستہ و مہ دلول رووی
 قہ شارتی و پیہ.

$$\frac{\text{دال}}{\text{مہ دلول}} = \frac{\text{دہ لالہت}}{\text{مہ ترسی}} = \frac{\text{گلویا سوور}}{\text{مہ ترسی}} = \frac{\text{پیوہندیانا رہنگی سوور و مہ ترسیی}}{\text{مہ ترسی}}$$

$$\frac{\text{سوراتیا روومہتی}}{\text{شہرم}} = \frac{\text{پیوہندیانا سووراتیا روومہتی و شہرمی}}{\text{شہرم}}$$

$$\frac{\text{شوبن پی}}{\text{کہسی ب ریشہ دچیت}} = \frac{\text{پیوہندیانا شوبن پییان و کہسی ب ریشہ دچیت}}{\text{کہسی ب ریشہ دچیت}}$$

دفی ہوزانی دا:

عباس عینی شریف / چشمک بزن ستارہ

ای ماہ پارہ پارہ (5)

ہوزانقان ژ لایہ کیفہ ب بکارئانینا پھیفا (ستارہ = ستیر) و دکو ہیمایہک، واتا سہرہکی و
 فہرہنگی دئینیتہ د ہزرا مہدا و ژ لایہکی دنقہ لدویف ریزا دووی چہ مکہکی دن دکہفیتہ د
 میشکی مہدا و ل داویی چہ مکہکی یہ کسان ب ریکا سیمبول سازیی درووست دکہت.

دفی ہوزانی دا:

نیما یوشیج :

قاصد روزان ابری / داژوک! کی می رسد باران؟

بر بساطی کہ بساطی نیست

در درون کومه تاریک من که ژره‌ای با آن نشاطی نیست
و جدار دنده‌های نی به دیوار اتاقم داد از خشکیش می ترکد...

نیمای ب تیکه‌لکرنا دهنگی یا (داژوگ) (= به‌قا داری) ژلایه‌کیشه ب فی هیمائی، فی
گیان‌ه‌وری دئینیتته ده‌زرا مه‌دا و ژلایه‌کی دنقه (داروک) مینا په‌یام هینه‌ری رۆژین نه‌وری و
بارانی هاتیه باسکرن. ب فی شیوه‌ی هۆزانفانی نه‌فه‌یقه وه‌کو هیمایه‌ک بز دوو تشتان بکار
ئینایه و ب سیمبول سازی، دۆریبه‌کا نه‌ده‌یی دایه زمانی خوه.

د هۆزانین (سهراب سپهری) ژی دا هیمایین چهند دۆری دهینه دیتن:

سهراب سپهری / (6) - حرف‌هایم، مثل یک تکه چمن روشن بود

- به طنین گل سرخ

- پشت پرچین سخنهای درشت (7)

د فی هۆزانی ژی دا وینین پارادوکسی دهینه دیتن:

خنده‌گریند همه لاف زنان بر در تو (8)

گریه‌خندند همه سوختگان در بر تو «کیم سنایی»

په‌یوه‌ستا:

ژلایه‌ سوسوریقه ره‌گه‌زین زمانی مینا پشکین سیسته‌مه‌کی پیکه‌تیبه و ب تنی
نه‌جامی پیکه‌گریدانا په‌یف و تشتی نینه. نه‌م ژی مینا، ئوله‌ن، سیمان‌تیکفانی ئنگلیزی
دشین و اتایی ب فی ره‌نگی پیناسه بکه‌ین:

(واتا پیوه‌ندیبه‌کا دوو لایه‌نه‌یه دناقبه‌را وینی هزری و په‌یفی دا) (8)

وه‌سا خوه‌یا دبیت کو پیوه‌ندی دناقبه‌را وینی هزری و په‌یفی دا پیوه‌ندیبه‌کا به‌رامبه‌ری و
دوو لایه‌نه‌یه. وینی هزری دشیت نیشانده‌ری په‌یفی بیت و په‌یفی ژی دشیت وینه و چه‌مکی
هزری درووست بکه‌ت. ب وینه‌کرنا تشتان، رویدان و... په‌یفی دچنه دناقبه‌را مه‌دا و ب دیتن
و گوه‌لی بوونا په‌یفی، وینه د هزری دا درووست دبیت. واتا ل راستی دا پیوه‌ندیبه‌که دناقبه‌را
په‌یفی و فی وینی هزری دا. د وینی هۆزانکی دا، وینه ب واتا خوه‌یا خوازه‌یی د پیکه‌ته‌یا
هۆزانی دا ناماده دبیت. ب فی ره‌نگی پیتقیه‌ پرسیار بکه‌ین په‌یقا (نیرگز) چ پیوه‌ندی دگهل
گولا (نیرگز) دا هه‌یه؟

ب گوه‌لی بوونا په‌یقا (نیرگز) (9) د فی رستی دا: "د وی باغی دا نیرگز گه‌له‌کن"، وینه‌ک ژ
فی گولی د هزرا مه‌دا درووست دبیت. وینه‌یه‌ک کونموونه‌که ژ گولین (نیرگز) و دبیتنی مه‌دللول
و ده‌نگین (نیرگز) کو دبیتنی دال.

یا خوه‌ی‌یه کو دناقبه‌را دال (ده‌نگین کو دهینه زارکرن یان دهینه نقیسین) و مه‌دللول (وینی)

هزری ژ نیرگری فینجا چ نافی گولی بیت، نافی ژنه کی بیت، بیرئانینا بیره وهریه کی بیت، نیشانا نه فینداری بیت (یدا چ پیوهندییه کا سرؤشتی نینه و په یفا نیرگز راستیه کا روت تره ژ وی وینی نیرگری کول سهر به ریه کی دکنشین. و نه په یفه، هنرا وهرگری به رف وی وینی روت بانژی مه دلولی رینمایی دکهت. که واته دشین بیژن کو دال (په یفا نیرگل شیوی زارکن و نقیسینی

دا) و مه دلول (وینی هزری) پیوهندییه کا سرؤشتی دگهله هفدا و دگهله گولا نیرگری د جیهانا دهرقه دا نینه و تهنیا ریکه فتنه که دناقهه را کورد زماناندا. ب فی رنگی ههر جفاکه کی په یفه ک ژبوی فی گولی هه لیژارتیه و نا فکریه. ب فی رنگی دبینن کو په یفا نیرگز نه شیت سرؤشتی گولا نیرگری هه بیت و نه گهر نم فی په یفی ل شوینا فی گولی دانین (دروهک) زنده تر نینه. ههر وهکی (نمبرتواکوی) گوتیه "نیشانه برتیه به می وان تشتان کو لدویف ریکه فتن جفاکی و به روهخت، تشته کی ل شوینا تشته کی دیتر دده نه ناساندن." (10) ب فی رنگیه ده می نم به ری خوه ددهینه فی هوزانی.

(ما آن شقاییم که با داغ زنده ایم) (11)

دبیین کو (شقایق) ژ لایه کیفه جوهره گوله که و ژ لایه کی دیفه هیمايان دهرد و کوفانی به.

3- جوړین هیمايان:

ب فی شیوهی دشین هیمايان دابه شی سی جوړان بکهین:

1. هیمايان سرؤشتی: واته نهو هیمايان کو دناقهه را دال و مه دلولا وی دا پیوهندییه کا سرؤشتی هه بیت و ب گشتی ژ بوونا په یوهندیکرنی درووست نه بووینه. پیوهندییا دال و مه دلولی ژ جوړی نه گهریه. مینا دویکیل و ناگر، دهنگی ناخ دگهله ههست کرن ب نیشانی...

2. هیمايان خوهی: واته هیمايهک کو دناقهه را فورم و چه مکی وی دا پیوهندییه کا خوهی هه بیت واته ب ریکه فتن جفاکی درووست بووینه، مینا په یفا (خانی) و ده لاله تا وی د واتا خانی دا...

3. هیمايان وینه یی: واته هیمايهک کو دناقهه را فورم و چه مکی وی دا لیکچونهک هه بیت مینا وینی خانی ل سهر وی بخوه ده لاله تی دکهت یان ژی نه خشی جوگرافی نیرانی کول سهر نیرانی بخوه ده لاله تی دکهت و...

نه ف دابه شکر نه ژ لایه هژماره کا زورا لژیک ناس و زمانفانین که فن و نویقه هاتیه په سه ندرن. ژ وانان دشین باسی فردیناند دوسوسوری بکهین. سوسوری پشکهک ژ تیورین خوه لدویف پیوهندییا دناقهه را دال و مه دلول و پشک و جوړین هیمايان دانینه. لی هندهک

زانایین دن هه نه کو لدور جوړین هیمایان باوهری ب هندهک ناقین دن هه نه، هه چهنه
جیاوازیه کا هند دناقبه را پیناسین واندا ناهیته دیتن. فیلسوفی ته مریکی، چارلز سندرس
پیرس سی جوړین هیمایان دیار دکهت:

1. هیمایین نایکونیک: کو هیما وهکی مسداقییه، مینا وینی که شتییه کی و یان ژی تابلیوهک
کوب وینه ل سهر هاتیه نیشان دان جگاره کیشان قه ده غه یه. (هیمایین وینه یی).

2. هیمایین ئیندکسی: پیوه ندیا هیما و مسداقی لدویف پیوه ندیا ته گهریه، مینا دوکیکل
نیشانان ناگریه و ئهور نیشانان بارانی یه. (هیمایین سروشتی).

3. هیمایین سیمبولیک: هیما و مسداقان پیوه ندیه کا ریکه فتنی هه یه، مینا زمانی مروغان
(12) (هیمایین خوه یی).

ئه دم دشین بیژین کود هیمایین نایکونیک کی دا، پیوه ندیا دال و مه دلولی ژ جوړی
لینکچوونی و هیمایین ئیندیکسی ژ جوړی ته گهری و هیمایین سیمبولیک کی ژ جوړی
ریکه فتنی نه و دئه نجام دا لینکچوونین سروشتی و پیوه ندیا ته گهری، پشه ری نیاسینا وان
نینه. راسته کو لدویف گوتنا سوسوری و زمانقان و هیماناسان، جیهان کومه کا سیسته مین
هیما ییه و "دشیان دا هه یه کو ژ شیوه و چه مکین زمانقانی بولیکدان و رافه کرنا سیسته مین
هیمایان مفا بهینته و هرگرتن" (13) لی یا راست ته وه کو مه ییدانا کارکرنا رهنه گری ته ده بی و
زمانقانی، هیمایین سیمبولیکه. و نه هیمایین نایکونیک کی و ئیندیکسی - کود واندا هیچ
هوکاره کی سروشتی و ته گهری نینه کا بوچی جوړه کی تابیهت ژ دال و مه دلولان پیکفه دهینه
گریدان. رهنه گری ته ده بی و زمانقان بیدقیه بزنان کا چه وان په یفا (شقایق - نیسانوک)
دزمانی ته ده بی دا بوچه ندین و اتایان هاتیه بکار نینان:

ناقئ گولی / خه شخاش / داخ / دهر د / ده ستپیکا به هاری / ناقئ کچه کی و د قئ به ییتا
حافزی دا چ پیوه ندی دناقبه را دال (په یفا خویش) و مه دلولی وی (د اتا "خویش" - خوه) و
ئه وا دهیته دهرزا مه دا واته ("خیش" ب راما نا گیسن) دا هه یه:

مزرع سبز فلک دیدم و داس مه نو

یادم از کشته خویش آمد و هنگام درو

خیش

ب قئ رهنگی تیور زانین ته ده بی و زمانقانی بونیا دگه ری لدویف زانستی هیماناسی
پیشنیار دکهن کو پینگا فا ئیک کی ته فه بیت کو هیمایان بنیاسین و بزانیان کو زمانی هوزانکی
بارا پتر ژ کیژ گروپی هیمایان دروست دبیت و ته ده بیات قان هیمایان چه وان بکار دئینیت.

4- زانستی هیماناسی؛

ل دویتف فی چهندی سوسوری زانستهک دامهزراوند کوب
 راقهکرن و شروفهکرنا هیمایان رادبیت. نهو دبیت:

"نهم دشین هزارا خوه د زانستهکی دا بکهین کوبابهتی وی
 فهکولینا پیشکهفتنا هیمایان د ژيانا جفاکی دا بیت. نهف زانسته
 پیشکهکه ژ زانستی جفاکی، و ههروهسان پیشکهکه ژ دهرووناسیا
 گشتی و دبیتنه وی زانستی (هیماناسی semology). (14)
 یاکوسن ژی هیماناسی ب فی رهنگی پیناسه دکهت(15):

"زانستی هیماناسی ههلسوکهوتی دگهل وان بنه مایین گشتی دکهت کوری خوهشکهری
 دروست بوونا پیکهاتا زانستی ههرو جوره هیمایهکی به و ههروهسان ههلسوکهوتی دگهل
 تایهقهندیین بکارئینانا وان سرؤشتی تایهتی ههمی جورین سیستهمین هیمایی دکهت."
 د نهدهبیاتی دا، هیماناسی ههول ددهت پیوهندی دناقبهرا دال و مهدلولی دا پهیدا بکهت و
 ههروهسان بزانیته چ پیوهندی دناقبهرا وی تشتی نقیسهری ئافراندی و نهو تشتی خونهر و
 وهرگرتی دگههیت دا ههیه. د هیماناسی دا نهف تیوره ههیه کو ههرو بهرههههکی نهدهبی،
 هیمایین تایهتین خوه ههنه و د نهنجام دا ههرو بهرههههک و اتایهکا تایهت دروست دکهت.
 کهواته مه پیتفی ب زانستهکی ههیه کوبجیته دناف جیهانا فان هیمایاندا و ب راقهکرنا
 پیوهندی دناقبهرا دال و مهدلولی دناف دهقی نهدهبی دا رابیت و دهلالهتین واتایی بین وی دیار
 بکهت. هیماناسی ههول ددهت کو خوه ژ شیوهیین کلاسیک و نهزانستی قورتال بکهت و
 فهکولینهکا ههمه لایهنه ل سهر رهگهزین ئستاتیکی بین دهقی بکهت و ههرو بهرههههکی
 نهدهبی ب ریکا هیمایان شروفه بکهت. هیماناسی ههول ددهت نیشان بدهت کا هیما ژ چ
 تشتهکی دروست دبن، لدویف چ یاسایهکی کار دکهن و چ جوره تشتهک دشیت ل شوینا
 تشتهکی دیتر دهلالهت ل سهر و اتایهکی بکهت؟ نهف زانسته ههلسوکهوتی دگهل وان تشتان
 دکهت کو دشین ل شوینا تشتین دیتر دهلالهت ل سهر و اتایهکی بکهن، ب دهبرینهکا دن
 "هیماناسی نیاسینا وان ریکهفتنن سهرهکینه کو وی هیزو شیانی ددهته ههرو وینه و
 سالوخدانهکا نهدهبی کو (واتایهکا دن) بدن" (16). هیماناسی فهکولینی ل هندی دکهت کو د
 هیمایی دا، دال (بؤنمونه پهیف) نهشیبت دگهل مهدلولی وی (بؤنمونه و اتا وی پهیفی) دا ئیک
 بیت و د راستی دا پهسهندرکنا فی پهیفی ل شوینا وی واتایی، جورهکی درهوییه و ب گوتنا
 (ئیکوای) "هیماناسی تیورهکه دهبارهی درهوی" (17).

5- پیوهندی دناقبه را هیماناسی و زمانقانی دا :

سوسورد باسکرنا جیاوازی دناقبه را زمان و ناخافتنی دا و نیاسینا هیمایان و ده لاله تین واتایی، د وی باوهریی دا بوو کو زمانقانی، پشکه که ژ هیماناسیی و دئه نجام دا زمان سیسته مه کی هیماناسیه. ئەو دبیژیت:

"زمانقانی ب تنی پشکه که ژ زانستی گشتی یی هیماناسیی. دشیان دا هه به کویاسایی ب ریکا هیماناسیی دهیته دیتن، د زمانقانی ژی دا بهینه بکارناین." (18)

ئەڤ نیرینا سوسوری "زمان چونکی سیسته مه کی هیمایی یی ریکهفتنی یه، له وا گزنگترین سیسته مه دناڤ سیسته مین هیمایی دا." بۆ بناغه یه ک بۆ ڤه کولینین (رولان پارتی) دیبایی پیوهندی زمانی دگهل هیمایین دیترا. لی بارت بهروفاژی سوسوری د وی باوهریی دا بوو کو هیماناسی پشکه که ژ زمانقانی. ئەو د پهرتووکا (رهگه زین هیماناسیی - Elements of semiology) دا دبیژیت:

"هیماناسی ده می تووشی دیاردین نه زمانی دبیت، نه چار دبیت کو به ره ڤ زمانی بچیت، ئەو ژی نه وه کونموونه، به لکو وه کوناڤه رۆکا بابه تی خوه... ب قی رنگی هیماناسی دچیته دناڤ زمانقانی دا. د راستی دا نهو پیدقییه بریارا سوسوری بهروفاژی بکهین:

زمانقانی پشکه ک ژ زانستی گشتی یی هیمایان نینه، هه تا پشکه کا سه ره کی و باشا ویژی نینه، به لکو هیماناسی پشکه که ژ زمانقانی." (19)

قی تیورا رولان پارتی کاریگه ریبه کا مه زن ل سه ر ڤه کولینین هیماناسی، تیورین نه ده بی و بابه تین جوانناسیی کر و ب تایبه تی ل سه ر بابه تی هیماناسیا به ره مه می نه ده بی و ئەو به ره مه مین کو زمان دکه ڤیتنه د سه نته ری گزنگی پیدانیدا. لی ئە گه ر ئەم بۆ چوونین پارتی په سه ند بکهین ل وی ده می پیدقییه هیماناسی وان چه مک و بنه مایان د پیوهندی نه زمانی دا بکار بینیت کو د زمانقانی دا دهیته بکارناین. ئەڤ نیرینه هند یا دروست نینه و ناریشین مه زن دروست دکه ت. پیدقیه به ری خوه بدهینه قی خالی کو هیماناسی، تیوره کا گشتی یه و ژ زمانقانی به رفه هتیه.

ل داوی د شین بیتین کو هیماناسی یاسایی سه ره کی و بنه رته تی بخوه ڤه دگریت کو بنه ما و پیقه رین زمانقانی ئیک ژ پشکین فان یاسایانه. هیماناسی دشیت ئاسویین زمانقانی دیار بکه ت؛ هه له بت لدویف هندی کو دناقبه را هه می جوړین هیما پاندا هیمایین زمانقانی و نه ده بی گزنگیه کا پتر هه یه.

که واته دشین بیتین کو هه تا ڤه کولینین نه ده بی ژی پشکه که ژ هیماناسیی لی و ه سا خوه یا دبیت کو ئە گه ر ژ روانگه یه کا هیماناسی ڤه به ری خوه بدهینه نه ده بیاتان، نه ده بیات و به ره مه می

تهدهبی بؤ سیستمه مه کی هیماناسی دهیته سنووردار کرن. بیگومان هیماناسی د تیگه هشتنا و اتا سه ره کی یا به ره می دا، هند یا سه رکه فتی نینه و نیاسینه کا ریژه بیسه. دشین بیترین ب ریکا هیماناسی هه تا راده بیه کی دی شین بگه هینه ده لاله تین به ره می. وه سان دیار دبیت کو بکا ریئانا هیماناسی ته نیا د بیاقی سیستمین پیوه ندیکرنی دایه و ب تنی وان سیمبول و نیشانان کولدویف ریگه فتنه کی ده لاله ت و اتایه کا تایهت دکهن، ب هیما دهیته نیاسین. ب قی رنگی هیماناسی گه لکه سنووردار دبیت و ژ شیانا وی د ره خنه و راقه کرنا ده قی تهدهبی دا دهیته کیم کرن.

ژیدهر:

- (1) ژ بؤ زانیاریین پتر بنیره: Sausure, Ferdinand de, Course in general Linguistics, Translated by wade Baskin, Mc. Geaw Aill, 1956, pp.114-122.
- (2) I bid, pp. 33-40.
- (3) پالمرا فرانک، ر، نگاهي تازه به معناشناسی، ترجمه کورش صفوی، نشر مرکز، تهران، 1366، ص 22.
- (4) بنیره: باطنی، محمد رضا، زبان و تفکر، انتشارات فرهنگ معاصر، چاپ چهارم، تهران 1369، ص.
- (5) چاقین خول من ب نقینه (نیشارهت بده) ته هی هیف هیدی هیدی
- (6) قاسدی روژین تهوری، داروهک! کهنگی باران دهیت؟ ل سه سفره کی کو سفره کا وه سان نینه. دناؤ کولوی تاریی من کو بوچه کی ژی خودشی تیدا نینه و دیوار کی دنکین بلویلی ل سه دیواری ئودا من (هاوار) ژ حشکاتیی دکه لیشیت.
- (7) ناخافتین من، مینا په رتووکا چیمه نی رۆن بوون. - ب قه ژه نا گولا سوور. - پشت په سارا ناخافتین گران.
- (8) هه مان، ص 196.
- (9) مه ب فه زانی ل شوینا په یقا (لاله) یا فارسی (نیرگزا) کوردی دانین تا وه کو پتر باهت رۆن بیت.
- (10) Eco, u. A Theory of semiotics.
- (11) تهو نهو نیسانوکین کوب داخ و که سه ران زیندینه.
- (12) بنیره: سلدن، رمان، راهنمای نظریه ادبی معاصر، ت: عباس مخیر، طرح نو، تهران 1372، ص 99.
- (13) Caller, Jonathar, stuc Turalist poetlics: structuralism, Linguistics and The Study of Litraure, Rotledge and kegan paul, London, 1989, p. 10.
- (14) saussure, Ferdinand de, op.cit p.33.
- (15) Hatim, Basil and Ian Mason, Discourse and Translator, Longman Group Limited, London, 1990, p. 76.
- (16) احمدی، بابک، ساختار و تأویل متن، ج2، چاپ اول، نشر مرکز، تهران، 1370، ج1، ص 6-7.
- (17) Eco, U, op, cit pp, 6-7.
- (18) sassure Ferdinand de, op.cit p. 33.
- (19) C. Barthes, R. Elem ents of semology Tra, Lavers, A, smith, C. London, 1972, pp. 110-111.

د. یه حیا عه باینه وره گیړان : ننلیړ نایف زانکویا دهوکی کولیرا نادابی

دوو نارمانج بوون : ئیک ژ وان یا
قه شارتی بوو ، نهو ژی خوه پارستن بوو ژ
وی ره خنا بووی دهاته ناراسته کرن لدور
تیبورین وی بیین کهفن کولایه نی ژیری تیدا
بیی زال بوو، چ گرنگی نه ددا بابته تی
پراگماتیکی، مه ره ما دووی گه ریان بوو ل
هندهک هزرین نوی لدور زمانی
مروقیه تی و دیار کرنا لایه نین وه که ه فی
و جوداهی بی دنا قبه را زمانان دا ههروه سان
دارشتنا هندهک یاسایان بو فان زمانان ب
مه رجه کی د ساده بن و لسره به هرا پترا
زمانان به پته چه سپاندن.

ب نیرینا چومسکی پیکه هاتا زمانی
وه کی ئیک ژ شیوین بنه رت، هه می
مه رجین رونا نا یاسایین زمانی ب
باشترین ریک جی به جی دکهت و ریزمانا
زمانی ب شیوهیه کی ساده و رووت به رچا
دکته ههروه سان هه ول ددهت کو
کارتیکرنا ته کنیکا ریزمانی به رچا
بکته. ئانکو نارمانجا سه ره کیا
چومسکی ژ دانانا فی تیوری دارشتنا
چهند بنه مایه کین گشتی وه کی هندهک
یاسایان یان سیسته مان کو ژ زمانین جودا
جودا هاتینه وه رگرتن دا شهنگستین
ریزمانا گشتی (Universal Grammar)
ی ژی دارینین .

ژ گرنگترین شهنگستین پروگرامی
بچوبک کری:

شروقه کرنا سه رانسه ری (التفسیر
التام): لدویف فی پروگرامی چ ره گه ز و
که ره ستین زیده د پیکه هاتا ئاخفتنی دا

ئیکه ژ وان تیورین نوی بیین
چومسکی نهوا دنا قبه را سالین (1993-
1995) ی پیشکه شی زمانانان کری ،
زارافی (Minimalist Program) ب
رامانا پروگرامی بچوبک کری یان
بچوبکترین پروگرام دهیت.
مه ره ما چومسکی ژ دانانا فی تیوری

نېنن، چونكى هەر رهگهزك ب رېكا ناستهكى دهيتته شروقهكرن ئانكو هەر كههستهكى زمانى دهورهك ههيه و لدويف ئاستهكى دياركرى دهيتته شروقهكرن ، ئانكو هەر كههستهكى د زمانى دا يان دهورهكى سيمانتيكى يان سينتاكسى يان مؤرفولوژى يان دهنگسازى ههيه، و لدويف ئيك ژ وان ناستان دهيتته شروقهكرن.

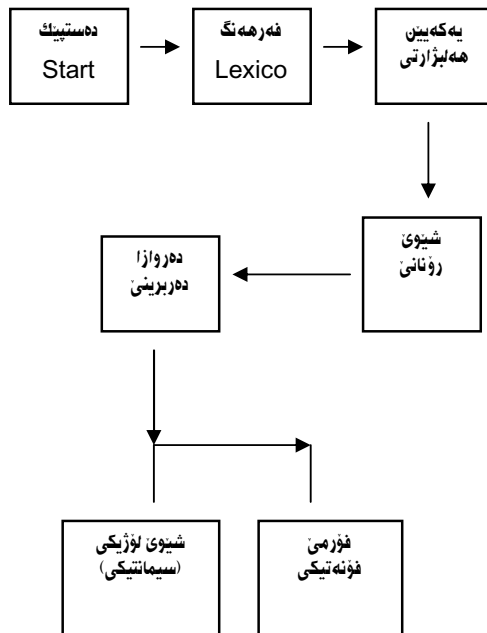
شهنگستى ئابوريكرنى مههم ژى تهوه كو تيوزا زانستيا باش تهوه يا دشيت مهزنترين ژمارا دياردين زمانى بدهته دياركرن ب كيمترين ژمارا زاراقه و پينگافين زانستى، د قى پروگرامى دا مههما چومسكى دارشتنا ههمى شيوه و پروسسين زمانى بو ب شيوهيهكى ئابوريكرى.

ژ بو جى به جى كرنا فان ههر دوو شهنگستان پيتقيه هەر كههستهكى زمانى دوو لايهن ههبن، لايهنى مادى كود دهنگان دا دهيتته نواندن ولايهنى ئايديالى كو په بوهندى ب هزرى و لوژيكى شه ههيه و د سيمانتيكى دا دهيتته نواندن .

ب بوچوونا چومسكى ئافاكرنا رستى د چارچووقى پروگرامى بچوبك كرى دا ژ چهند پينگافان بيك دهيت :

لدهستپيكي ههلبزرتنا يهكه يين زمانى ژ كوهها فهرهنگا زمانى (Lexicon) دهيتته نهجمدان، چومسكى فان يهكان ب (Numeration) ددهته نياسين (ئانكو

هژمارهك ژى يهك يين فهرهنگى يين ههلبزرتى). ته قيهكه لدويف ياسا يين تاييه تين زمانى دهينه ريكخستق و روناكه دياركرى بيك دئين. ته قيه ژى د قوناغا (Strutlional description) ئانكو شيوى رونانى درووست دكهن و لدويف دا قوناغا (Spell-out) ئانكو (دهروازا دهريينى) دهيت و پشتى قى قوناغى هەر دوو لايه يين كههسته زمانى دى په يدا بن تهو ژى (Logical Form). شيوى (فورمى) لوژيكى (سيمانتيكى)) و (Form Phonetic). فورمى فونه تيكي). ته قيه هيلكاريا ژبرى قى پروسى پتر روون دكهت. :

ژندهر : د. يحيى عباينه و د. امنه زغبى، علم اللغه المعاصر

محەمەد رەزا باتنى

ورەگىران : دەريا

زانكۇيا دەھوكى كولىژا ئادابى

دابەشكرنا نەخۇشپىن زمانى:

نەخۇشپىن زمانى بىرىتپە ژ ھەر جۆرە نارىكى و كىماسىيەكا كو د كارى بەرھەم ئىنان يان تىگەھشتنا زمانى دا درووست دىت. كەواتە، ل نىرنا ئىكەم دا پىتقىيە ئەوان دابەشى دوو گرۇيان بىكەين: يا ئىكى ئەو نەخۇشى نە كو گرۇداي ب لايەنى بەرھەم ئىنانا زمانىنە و دىنە دوو جۆر واتە نەخۇشپىن ئاخافتنى و نەخۇشپىن نقىسىنى، و يا دووى ژى ئەو نەخۇشپىنە كو گرۇداي ب لايەنى تىگەھشتن و ەدرگرتنا زمانىنە و ئەو ژى دوو جۆرن واتە نەخۇشپىن گۈھلى بوونى و نەخۇشپىن خواندىنى. ئەم د قى گۇتارى دا دى تەنيا باسى نەخۇشپىن ئاخافتن و گۈھلى بوونى كەين و نەخۇشپىن خواندىنى و نقىسىنى ەدرناگرين.

نەخۇشپىن ئاخافتنى:

ل دەستپىكى پىتقىيە جىاوازي بەھتە كرن د ناقبەرا نەخۇشپىن ئاخافتنى و بى سەرۋوبەرى يا ئاخافتنى دا. نەخۇشپىن ئاخافتنى بۇ كىماسىيەكا لەشى دزقرىتە قە

ئانكو كىماسى د ئەندامەكى لەشى ئاخافتنكەرىدا ھەيە و بى سەرۋوبەرى يا ئاخافتنى ژى بۇ سەرۋەمى زارۋكىنىيا ئاخافتنكەرى دزقرىتە قە واتە زارۋك لاسابى يا كەسەكى نىزىكى خوە دكەت و ئەق سىمايى نەدرۋوست ھەتا كو مەزن دىت دگەل وىدا دىمىنىت. كەواتە د ھەردووكان دا ئاخافتنا ئاخافتنكەرى ھندەك سىمايىن نەدرۋوست ھەنە، ئەم دىپىن فان سىمايىن نەدرۋوست بقى

نه خووشين زمانى

شيوئى خواري ديار بکهن:

- 1- ده مئى دهنگ هند يئى بلند نه بيت کو د ژينگه هه کا ناسايى دا بهيته بهيستن، واته نزم ناخافتن.
- 2- ده مئى ژ بهر زار کرنا ناته واو هموو يان پشکهک ژ ناخافتنا ناخافتنکهرى يا مژاوى بيت و گوهدار تئى نه گه هيت.
- 3- ده مئى چه وانيا ناخافتنئى ب شيوه يه کى بيت کو گوهدار بکرنا وئى ژ بو گوهدارى يا نه خوش بيت.

- 4- ده مئى پلا بلندی و تون و ناوازه و سيمايين دى يين دهنگئى ناخافتنکهرى دگهل ته مهن و ره گه زئى وى دا نه گونجيت، ب شيوه يه کى کو سرنجا گوهدارى بهر ره ف شيوئى گوتن و دهنگئى ناخافتنئى بهيته راکيشان نهک بابه تئى ناخافتنئى.
- 5- ده مئى ناخافتنا ناخافتنکهرى يا تينکهل بيت دگهل هندهک دهنگين نه پيوه نديدار و هندهک بزاؤ و ره فتارين له شئى يين نه جوان و کرئت، بشيوه يه کى کوم سرنجا گوهدارى

بۇ وان بزاڭ و دەنگىن نەپپوئەندىدار بەپپتە راکىشان.

6. دەمى ژ بەر تىكەل كرنا ياساين و شەسازى و رستەسازى و ب كارئينانا پەيقان ھەموو يان پشكەكا ئاخافتنى يا مزاوى بيت.

ژىك فاقارتنا فان خالىن سەرى كا كىژ بۇ كىماسى يا لەشى و كىژ بۇ راھاتن و نەرىتىن نەپەسەندىن ئاخافتنى دزقرىتە ڧە كارەكى ب ساناهى نىنە و تەنيا پىسپۆر و نوژدارىن دىياڧى چارەسەريا نەخوشىين ئاخافتنى دا كار دكەن دشين ب تاقىكرىن پىنتى رابن و ديار بكەن كو ئەڧ سىمايه ل نك كەسەكى دياركرى دا بۇ كىژ ئەگەرى دزقرىتە ڧە و رادى چارەسەريا وى چەندە.

ناھىتە ھژمارتن. بۇ ئوونە ئەڧ رادەپە بۇ فېربوونا فونىمىن (پ، ب، م، ە) تەمەنى سى سال و نىقى، فونىمىن (ت، د، ن، ك، گ، ى) تەمەنى چوار سال و نىقى، فونىما (ف) تەمەنى پىنج سال و نىقى، فونىمىن (ش، ژ، و، ل) تەمەنى شەش سال و نىقى و فونىمىن (س، ز، ر) تەمەنى ھەفت سال و نىقى يە.

ئەڧ رادىن ئاسايى كو مە ئاماژە پى دابن بۇ كچان يا دروستە، لى چونكى بشىوئەپەكى گشتى كور درەنگتر ژ كچان دەست ب ئاخافتنى دكەن ئەگەر چەند ھەپشەك ژى ژ وان دەمىن مە لسەرى ئاماژە پى داي گىروتر ژى بۇ ئەڧە بۇ وان ھەرب ئاسايى دەپتە ھژمارتن.

ئافاسيا سەردەمى زارۇكىنىي:

ئافاسيا سەردەمى زارۇكىنىي برىتتە ژ وان كىماسى و رىگرىن كو ل قوناعا فېربوونا زمانى پەيدا دبن و ڧى فېربوونا زمانى لىك زارۇكى تووشى ئاستەنگ و تىكدانى دكەن. دقان جۆرە نەخوشيان دا، پرانیا جارن فېربوونا زمانى بشىوئەپەكى ئاسايى دەست پى دكەت لى بشىوئەپەكى ئاسايى پىشڧە ناچىت. ئافاسياين سەردەمى زارۇكىنىي لدويف ئەگەرەين وان دابەشى سى جۆران دبن:

ئافاسيا جۆرى ئىكى پىوئەندى ب وان كىماسى و رویدانانڧە ھەپە كو تووشى

نارىكى ل دەستپىكا ئاخافتنى:

ل ناڧ زارۇكىن ئاسايى دا ژ لایى دەستپىكا زاركنا دەنگىن زمانى جىاوازی يىن مەزن ھەنە. واتە زۆرپەى زارۇكان ھەتا تەمەنى دوو سال و نىقىي فېرى زاركنا ھەموو فونىمىن (يا دەنگىن) زمانى دبن و ھندەكىن دىتر رەنگە ھەتا چەند سالان پشتى ھىنگى ژى فېرى زاركنا گەلەك ژ كونسونانتان نەبن و ئەڧە ژى تىشتەكى ئاسايىيە. لى ئەڧى گىروبوونى ژى رادەپەك ھەپە و پشتى ھىنگى ئىدى ئەڧ گىروبوونە ب ئاسايى

میشکی دبیت، بتایبه تی پارچا لایی چه پی ژ میسکی چونکی سته نهری زمانی یا دفی لایدا. ئەڤ کیماسی و رویدانه رهنکه ژ ئەنجامی نه خوشیی بن، وهکو (سیفیلیسا زکماکی) کو رهنکه هیرشان بیه ته سهر خانه بیین میسکی و وان ژ ناڤ بیهت و بقی رهنگی بیته ئەگه ری ئافاسیایی؛ یان نه خوشیا فالنجا زارۆکان کو وایروس رهنکه خانه بیین میسکی ژ ناڤ بیهت و بیته ئەگه ری فه لهج بوونا وان ده ماران کو د کریارا ناخافتنی دا رۆل هه یه. هندهک جارن ژئی ئافاسیا زارۆکان ژ ئەگه ری په یدا بوونا (غده)، برین، خوین ریژی یان ههر هنگافته کا دیبه کو تووشی میسکی دبیت و بقی رهنگی سته نهر و ده مارین وی ژ کار دیکهت. زۆریه ی وان زارۆکین کو ژ لایی ژیری فه پاشکهفتی نه تووشی جۆره کی ژ کیماسی و رویدانه کا میسکی نه و دناڤ واندا ریژا کوران ژ یا کچان پتیه.

ئەو ئافاسیا بیین هۆکاره کی دهرونی هه ی. ئیک ژ وان نه خوشیی دهرونی کو رهنکه ل قوناغا زارۆکینی په یدا بییت ((سکیزوفرنی)) به. ئیک ژ تایه ته ندیین فی نه خوشیی ل نک زارۆکان ئەقه به کو زارۆک ژ دوور هیللی خوه ده یته فه قه تیان و تووشی ئاشووپان دبیت. زارۆک دفی دۆخی دا چه ز ژینگه ه و که سین دهرووبه رین خوه ناکهت و ژ

تیکه لیبی دهرقیت بتایبه تی ئەگه ر ئەو کهس نه نیاس بن. ئەڤ نه خوشیه زارۆکی تووشی جۆره کی ئافاسیایی دکهت واته رهنکه زارۆک دوی تشتی بو هاتیه گوتن بگه هیت لی ژ بهر کو چ چه زکر نه ک نینه کو به رسقی بدهت دی خوه بیدهنگ کهت و وه سان نیشان ددهت کو بی لاله. بقی رهنگی پیوه ندیکرنا زمانی دگهل فان جۆره زارۆکان یا بزه حمه ته.

ئەو ئافاسیاییین ژ ئەنجامی جۆره کی ژ که ری په یدا دبن. ئەم دزانین کو دهنگ ئەنجامی له رینا گه ردیله بیین هه وایه. گوهی مرۆقی ئاسایی بشیوه یه کی هاتیه دروستکرن کو دشیته وان دهنگین له رینا وان ژ (20) ههتا (20000) له رینا نه د ئیک چرکه دا وه رگریته. لی هندهک کهس هه نه کو ژ لایی گوهی بوونیشه ب ته واهه تی دکه ر نینن لی گوهی وان ل هه مبه ر هندهک ژ فان له رنیان بی هه ستیار نینه. هه ستیاری یا دهنگین ئاخافتنی ژئی دناڤه را (1000) ههتا (4000) له رینان د چرکه یه کی دا به، بقی رهنگی ئەو زارۆکین کو گوهی وان ل هه مبه ر فان له رینین دیارگری دا بی لاواز بیته تووشی جۆره کی ئافاسیایی دبیت. ده سپیکرنا ئاخافتنی لنک فان زارۆکان هند ژئی پاش ناکه قیت لی د تیگه هشتتا ئاخافتنی و بکارئینانا زمانی دا تووشی ئاسته نگان دبن و ئاخافتنا وان یا ناریکه.

سهره رای فی چندی ژی رهنګه حمز ژوان موسیقا و دهنګان بګن کو دکهښه د ناڅ سنووری ګوهلی بوونا واندا. راده و جوری ټاڅاسیایی د ټان زاروګان دا پیوهندی ب راده و جوری کهری یا وانښه هه یه.

ترتری بوون:

ترتری بوون جوړه کی ناریکی یا ټاخفتنی یه کو ژ بهر گرژبوونا ماسوګان د ټه ندامین درکاندنیدا، دهسټپیکرن و بهرده وامی دانا ب ټاخفتنی دی یا بزه حمت بیت واته ټاخفتنګه ب ساناهی نه شیت دهست ب ټاخفتنی بګهت و دهمی دهست ب ټاخفتنی ژی کر ژ بهر راوه ستانین زور نه شیت ب نهرمی و رهوانی بهرده وامی ب ټاخفتنا خوه بدهت. د ترتری بوونیدا، درووستکرنا دهنګلان د ګه وری دا و زارکرنا دهنګین زمانی تووشی نه هه څسه نګی دېن. ټه څ نه هه څسه نګی ل نک کوران پتره ژ کچان و ریژا وی ټیک ب چواره. ههروه سا پتریا فی ناریکیا ټاخفتنی دکهښته دناڅبه را ته مه نین (5) هه تا (10) سالیی دا و زوربه یا وان دګه ل بورینا ته مه نی ټه و بڅوه چاره سهر دېن. لدور ټه ګه رین ترتری بوونی ګریمانه و تیورین زور هه نه لی چ ژوانان ژ لایی پسرانڅه نه هاتینه په سه نګرن، هندهک وی ب جوړهک پاشکه فتن د وهرارا چالاکین زمانی دزان، هنده کین دی دبیرن

بو ماوهی یه، هندهک وی ب رهنګه دانا نه هه څسه نګیا که سایه تی دزان، هنده کین دی وی ب چهوانیا وهرارا میشکی و زنجیرا ده مارانځه ګری ددهن و هندهک ژی فی ترتری بوونی ژ ټه نجامی نه سازیی دناڅبه را ههردوو لایین میشکی دزان چونکی نه شین ب ته ووی ب سهر کاری زمانیدا زال بېن.

ټیک ژ وان تیورین کو پتر ژ هه میان هاتیه په سه نګرن و ټه نجامین باش هه بوینه ټه څه یه کو دبیریت دهیک و باب و که سین ده وروبه رین زاروکی دېنه ټه ګه ری تووش بوونا زارو کین وان ب فی نه څوشی یا زمانی، نانکو دهیک و باب وان دووباره کرن و راوه ستانین سروشتی بین لنک هه موو زاروکه کی هه بین دهمی فی ری زمانی دبیت . - رهنګه ټه څ دووباره کرن و راوه ستانه لنک هندهک زاروګان یا پتر بیت - مه زن دکهن و ب نه زانین دکهنه ټه ګه ری ترتری بوونا زارو کین وان.

څه کولینان نیشان دایه کو د ټاخفتنا زارو کین (2) هه تا (5) سالیی دا د هه ر (1000) په یقان دا (45) دووباره کرن هه نه. ټه څ دووباره کرنه رهنګه دووباره کرنا دهنګه کی بیت، وهکی ((م - م - من دیت)) یان دووباره کرنا په څه کی بیت، وهکی ((من - من - من دیت)) یان ژی دووباره کرنا دوو په یقان یان پتر بیت، وهکی ((من دیت

من دیت)). پسپورین فی بواری دایه خوہیا کرن کو د ناخافتنا همموو زارۆکین ئاسایی دا ئەڤ جوړه راوهستان و دووباره کرنه ههنه و هندهک جارن ئەڤ دووباره کرنه د زارۆکین ئاسایی دا دگههیته (100) په یشان د ههر (1000) په یشان دا. زارۆک ئەشان راوهستان و دووباره کرنان ب بی زانین و بیی ئاگه ژی هه بیته ئەنجام ددهت ههر وهکی چهوان ئەو د قوناغا شیرخوارنیدا بیی زانین و بیی ئاگه ژ خو هه بیته (قغ قغی) دکهت. ده می ئەم بهری خو دهینه ژیاناما وان زارۆکین کونهو تووشی ترتری بوونا زمانی بووین - واته د قوناغه کی دا کو هیشتا سه رهتا فی بوونا زمانی لنک وان زارۆکان نه هاتییه فراموش کرن و لبیرا کهس و کارین وان زارۆکان هه یه - دی بینین ئەوا کو دهیک و بابان وهکی ترتری بوون زانییه ههر ئەڤ راوهستان و دووباره کرنین ئاسایی بوویه. پشتی کو دهیک و بابان لدویف زانین و هزرکنا خو هه بریار دای کو زارۆکین وان بین تووشی ترتری بوونا زمانی بووین، ئەڤ هه لسوکه و تا وان وهکریه کو زارۆکین وان تووشی ترتری بوونا زمانی بین. دهیک و باب دی دهست هاقینه خهم خواری و دی نیگه ران بن و ههر ئەڤه دی کارتیکرنی لسه ر پپونه دیا وان و زارۆکین وان دا کهت، ل فی ده می دهیک و بابان دقیت هاریکاری یا زارۆکین خو هه بکهن و

دبیژنی ((لهزی نه که، هیدی هیدی باخفه)) ، (ال دهستیپکی هزرا خو هه بکه کا ته چ دقیت بیژی پاشی باخفه))، (بیپنا خو هه لکیشه) و ... هتد. ئەنجامی فان مای تی کرنین دهیک و بابان د ناخافتنا زارۆکی دا ئەڤه یه کو زارۆک دی گه لهک هزرا خو ده دانیهته سه ر ناخافتنا خو هه دی به رامبه را ناخافتنا خو هه هه ستیار بیت، دی تووشی گومانی بیت و هیدی هیدی دی ب وان گرژبوونین ده ماری و نارینکی بین ناخافتنی ناخفیت کو ژ تاییه تیین ترتری بوونا زمانی یا راسته قینه نه. بقی رهنگی ل دهستیپکی ترسا ترتری بوونی لنک زارۆکی په یدا دبیت، ده می ئەڤ ترسه ژی په یدا بوو دی هه ول ددهت نه ناخفیت، بیپنا خو هه لکیشه، لیشان ب توندی پیکه نهیت و راکیشیت، ده مارین خو هه گرژکهت و رۆخسه تی نه ددهت کاری به رههم ئینان و زارکنا دهنگان ب نه رمی و نارامی پیتشه بچیت. که واته دشین بین ترتری بوونا زمانی ل دهستیپکی ئەو رهفتاره یا کو زارۆک ژ خو هه نیشان ددهت تا وهکو خو هه ژ ترتری بوونی قورتال بکهت. هندهک ژ وان ئەگه ران کو دهیک و باب وی راوهستان و دووباره کرنین ئاسایی ب ترتری بوون دزانن، بریتینه ژ: رهنگه دهیک یان باب ئەو بخوه تووشی ترتری بوونا زمانی بووینه یان کهسه کی

ديتر دناڤ خيزانا وان دا تووشي في
نه خوشيي بوويه. بفي رهنكي نهو ژ في
چهندي دترسن كو نهكه زاروكي وان ژي
تووشي في نه خوشيي بببت.

رهنكه دهيك يان باب يانژي ههر دووك د
ئايدبالي بن واته ههر تشتهك ب بي
كيماسي بفين و في داخوازيا ئايدبالي د
پهروهدهكرنا زاروكين خوه دا و ب تايبهتي
ده پهروهدهكرنا زماني يا واندا بكار
بينن. د نهنجام دا فان راوهستان و
دووبارهكرنين ناسايي ب كيماسي دزانن و
نيگهران دبن.

رهنكه ژ بهر فاكتهرين دهرووني ئاخافتنا
زاروكي پتر ژ رادي ئافنجي راوهستان و
دووبارهكرن تيدا ههبيت و يا نهگههين
بيت. نهڤ فاكتهرين دهرووني رهنكه ترس،
شهرم، نيگهراني و ... هتد بن ول دهمي
نهڤ فاكتهرين دهرووني هاتنه چارهسهكرن
كارتنيكرنا وان ژي لسهر ئاخافتنا زاروكي
نامينيت؛ يانژي رهنكه نهو فاكتهرين
دهرووني گهلهك كوبرتر بن و بو وي
پيوهنديا لاواز و نه دروستا د ناڤ وي
خيزاني دا هه ي بزفريته شه.

سهريه رشتين پهروهدهيي ل باخچين
زاروكان دا دشين د چارهسهكرنا ترترتي
بوونا زمانيدا رولهكي كاريگهر ههبيت. ژ
لايهكي شه نهو پيتقيه د ئاگههدار بن كو
بهلا خوه ژ وان زاروكان فهكهن و ب
دلوفاني و دلسوزي يا ژ راده بدر

سهبارت چهوانيا ئاخافتنا وان، نهوان
پتر توره و شاش نهكهن. پيتقيه بزنان كو
هندي پتر چهوانيا ئاخافتنا وان پشت گوه
پاڤيژن و گرنگيي بي نهدهن نهڤه زاروك
پتر ههست ب ئارامبي دكهن و ههر نهڤ
ههست ب ئارامي كرنه پينگافهكه بهرف
چارسهركنا ترترتي بوونا زماني. ژ لايهكي
ديتر شه پيتقيه بزنان نهگهر ترترتي بوونا
زاروكي يا ب هيز بيت نهڤه نابيت نهو
بخوه لدور چارهسهر يا وان برياري بدن
بهلكو پيتقيه وان زاروكان نيشا وان
بنگههان بدن بين كو تايبهتن ب
چارهسهر يا ئاخافتني نهو بنگهه ب ريكا
پسپورين خوه و ريكين تايبهت ب
چارهسهركني رابين.

ژ لايهكي ديتر شه سهريه رشتين
پهروهدهيي ل باخچان دشين دهيك و
بابين فان جوړه زاروكان ئاگههدار بكن
كو مائيتيكرن د كاري ئاخافتنا زاروكي
وان دا د پلا ئيكي دا دبسته نهگهر ترترتي
بوونا وان و بهردهوامي دان ب في كاري
ژي نه بنتي ئاريشهكي چارهسهر ناكهن
بهلكو دي ئاريشي مهزنتر ژي كهن. ههر
وهسان دي شين ئاموژگاريان بدهنه دهيك
و بابين فان جوړه زاروكان كو نهگهر حهز ژ
پاشهروژا زاروكين خوه دكهن، پيتقيه
ژينگهها خيزانا خوه ژ وي ژينگهها سار و
بي گيان دوور بكن و ژينگههكا پري
دلوفاني و گهرم و زيندي بو خوه و زاروكين

خوه ئاڧا بکەن تا وەکو بڤی رەنگی وان
 ڤاکتەرین دەروونی کو ژیدەری خیزانی
 ھەبە و کارتیکرنی لسەر ئاخافتنا زارۆکی
 دکەن ژ ناڤبەن. ھەلبەت ھندەک خالین
 تترتی بوونی کویرتر دین و دگەل زارۆکی دا
 دەمین ھەتا کو مەزن دبیت. ل ڤی دەمی
 دا پیتڤیە مفا ژ بنگەھین تاییەت ب
 چارەسەریا نەخۆشبین ئاخافتنی بەیتە
 وەرگرتن. ب شپۆھەکی گشتی دشیین
 بیژین کو کیم کرن ژ ترسا تووش بوون ب
 تترتی بوونا زمانی باشتربین چارەسەریە؛
 ب واتایەکا دیتەر پیتڤیە ئەو دیواری ژ
 ترسا تترتی بوونی ھاتیە ئاڤاکرن بەیتە ژ
 ناڤبرن.

ناریکیین بەیستنی:

ناریکی دەبەستنی دا پرائیا جارن دبیتە
 ئەگەرئ ناریکی د پەبوەندیکرنیدا،
 چونکی ئەڤ ناریکی دەبەستنی دا دبیتە
 ئەگەرئ ھندی کو زارۆک د ئاخافتنا
 کەسین دەوروبەر نەگەھیت، زمانی وی
 بشپۆھەکی ئاسایی وەراری نەکەت و
 کونترولا ئاخافتنا خوە ژ دەست بەدەت و
 لسەر ئاخافتنا خوە بی زال نەبیت. ژ لایئ
 پەرورەدەبی ڤە گرنکی دان ب ناریکیین
 بەیستنا زارۆکی گرنکیا خوە ھەبە. ئەڤرۆ
 جڤاکی مە یا پەسەند کری کو ئەو کەسین
 تووشی ناریکی یا دیتنی نە پیتڤی ب
 ھاریکاری ھەبە و ب ساناهی و بلەزڤی

ھەڤکاری پیتڤی پیتڤی وەکی وان دکەن، لی
 ھیشتا بتەواوەتی پەسەند نەکریە کو وان
 کەسین تووشی ناریکیینا بەیستنی نە
 پیتڤی ب ھاریکاری وان ھەبە. ئەو
 ڤەکولینین ل وەلاتین جۆرا و جۆر ھاتیە
 ئەنجام دان خوەیاکریە کو ژ بلی وان
 زارۆکیین بتەواوەتی کەرن و ناریکی یا
 بەیستنا وان ھەر زوی ھاتیە زانین، ب
 کیمی ڤە پینج ژ سەدی ژ وان زارۆکیین
 دچنە ڤوتابجانی و ئاسایی دەینە ھژمارتن
 تووشی (گۆھ گرانی) یان (ناریکی یا
 بەیستنی) نە.

نیزیکی بیست ژ سەدی ژ ڤان زارۆکان ژ
 پیتڤی ب پەرورەدەکرن و ھاریکاری یا
 تاییەت ھەبە چونکی ناریکی یا بەیستنی
 لنگ ڤان زارۆکان ب شپۆھەکی یە کو
 دخواندنا خوە دا نەشین پینگاڤ پینگاڤا
 زارۆکیین ئاسایی بچن. ھەشتی ژ سەدی
 یا مایی ژی دشیین ب ھاریکاری بین
 پزیشکی جارەکا دی بەیستنا خوە
 چارەسەر بکەن و پاشکەفتنا خوە ڤەرەبوو
 بکەن.

ژ لایئ وی کاریگەریا کو ناریکی یا
 بەیستنی لسەر زمانی دکەت، ئەم دشیین
 سی جۆران دەست نیشان بکەین: کەری، ژ
 دەست دانا بەیستنی، گۆھ گرانی. کەواتە
 کەر ئەو کەسە کوچ جارن نەشیاپە گۆھل
 دەنگین ئاخافتنی بییت و کەر ژ دایک
 بوویە یانژی ھەر ژ زارۆکیینا خوە بەیستنا

خوه ژ دهست دايه بشيويههكي كو ئاخافتنا دهروبهه چ كارتتيكرن لي نه كربه. "ژ دهست دانا بهيستني" بؤوي كه سي دهيتته بكارئينان كو روژهكي دشيا گوه ل ئاخافتني بييت و نهو بهيستنا خوه يا ژ دهست داي. "گوه گران" ژي نهو كه سه كو شيانا بهيستنا ئاخافتني يا هه ي لي نهؤ شيانه ب چاكي و هوپري يا مروفيين ئاسايي نينه.

نهو زاروكين كو كه رن، هه تا نه گهر نه داميئ دركاندني و سه نته رين ئاخافتني د ميئسكي وان دا يين ساخلم ژي بن، لي هه قكاريه كا تاييهت بؤنه هيتته پيشكه شكرن دي لال ژي بن چونكي نه گهر كه سه كي گوه ل ئاخافتني نه بييت و تينه گه هيت ژي نهؤ شيانا بهرهم ئينانا ئاخافتني ژي ناييت. ل راستي دا لال بوونا وان ژ نه جامي كه ربا وانه و زارافي كه ر و لالي ژي هه ر ژ قيري هاتيبه وه رگرتن. كه ري يا زكماكي دشيت يا بؤ ماوهيي بييت يانژي ژ نه جامي رويدانه كي بييت كو تووشي گوهي زاروكي و بتاييه تي گوهي ئاخخويي يي وي دبيت نهؤ رويدانه ژي رهنگه ل قوناغا دوو گيانبي يانژي ژ دايك بوونا زاروكي بييت. بؤ نمونه؛ هندهك ژ كول بوونين و ابروسي، دهرمان، ژههر يانژي هندهك ژ وان نه خوشييين كو دايك ل ده مي دوو گيانبي تووش دبن دشين گوهي ئاخخويي يي زاروكي بؤ

ههروهه ر ژ ئاؤ بيهن.

خوشبه ختانه هندهك ژ كه رين زكماكي يانژي كه رين سه ر ده مي زاروكيني كو پيوه ندي ب گوهي ئاخخويي و ده رقه هه يه ب نشته رگه رين هوپر چاره سه ر دبن. خالا گرنگ نهؤ هه يه كو به ري ناركي يا بهيستني فيربوونا ئاخافتني ل نك زاروكي تووشي مه ترسيي ب كه ت ده يك و باب زاروكي خوه نيشا نوژداره كي پسپور بدهن.

هه ر ژ هه يقين ده ستپيكي ده يك و باب دزان كو ئايا زاروكي وان ل هه مبه ر دهنگان كارقه دان هه يه يان نه و بشي رهنگي نه گهر كارقه دان نه بوو پيشيه ل چاره سه ريي بگه رن. خالا گرنگا ديتر نهؤ هه يه كو پتريا وان زاروكين كو گوه ل چ دهنگان نابن ل راستي دا كه رين ته و او نينن و ل دوخه كي تاييهت دا و ب مفا وه رگرتن ژ ناميرين تاييهت دشين هه تا راده يه كي گوه لي بن. نهو زاروكين كو كه ري يا وان ژ لايي نوژداري فه چاره سه ر ناييت پيشيه هه ر چ زويتره بهينه هنارتن بؤ قوتابخانين تاييهت ب كه رانقه تا وه كو ب تا قيركرين تاييهت، پلا بهيستنا وان بهيته بيقان و مفا ژ في رادا گه له كا كي بهيستني بهيته وه رگرتن و ب هاريكاري يا شيوازين ديتر هه ول بهيته دان وان فيري زماني بكن. نهؤ كاره هندي زويتر بهيته نه جام دان باشته ر و نهؤ نه گه ره

ههيه كو نهف جوره زاروكه فيري زماني بن
و ناخافتنا وان نيزيكي ناخافتنا ناسايي
بيت.

مه گوت كو "ژ دهست دانا بهيستنئ" بو
وي كيسي دهيتته بكار ئينان كو بهري
هينگي گوهل ناخافتنئ دبوو و نهو نهف
شبانه ژ دهست دايه. جوري كاريگه ربا في
ژ دهست دانا بهيستنئ گريداي ب وي
تەمەنبيە كوزاروكي تيدا بهيستنئ خوه ژ
دهست دايه، واتە نايال قوناغه كي دا
رووي دايه كو زاروك فيري زماني دبوو
يانزي پشتي فيريوونا زماني بوويه و
ئەگەرل قوناغا فيريوونا زماني دا بوويه
پيتتقيه بهيتته دياركن د چ قوناغه كا
وهرارا زمانيدا بوويه. ئەگەر ژ دەست دانا
بهيستنئ ل قوناغا فيريوونا زمانيدا بيت
ئەفە وهرارا زماني لنك زاروكي دي
واستيت. دوان زاروكان دا كو نهف جوري
كهري يا وان ناهيتته چاره سهركن پيتتقيه
هەر چ زويتره بوقوتابخانين تايهت بهيتته
هنارتن و بهري كو نهو ريژا زماني يا
فيريووني ژ بير بكن مفا زي بهيتته
وهرگرتن، بفي رنگي ب مفا وهرگرتن ژ
في ريژا زماني يا فيريووي و (ليث
خوانيي) - واته دياركنا ناخافتنا لدويف
لقينا ليث و روويان - بهردهوامي ب
وهرارا زماني بهيتته دان.

ئەفە ژ دەست دانا بهيستنئ دشيت
فاكتهرين جورا و جور ههبن. بؤ نمونه،

ئەگەر كول بوونا گوهي ناخهراست زوو
نههيتته چاره سهركن رهنكه بهلاف بيت و
گوهي ناخويي زي فهگريت و ژ ناخه بيت
و بيته ئەگهري (لابيرينتيت) يانزي
ميشكي فهگريت و پهردين وي ژ ناخه بيت
و بيته ئەگهري (منزيت اي). ئەف ههردوو
نهخوشيه هيشتا ژ فاكتهرين ناسايي بين
كهري يا دژوار د زاروكان دا دهينه
هژمارتن. هەر وهسان كول بووين ديتر
مينا سوركان رهنكه پهردا گوهي و گوهي
ناخهراست ژ ناخه بين و بينه ئەگهري كهري
يا هەر و هەر. (ئوربون) ناسايي ترين
فاكتهري كهري يا ژ نشكيتفه و ههرو
ههري د زاروك و گهنجان دايه و پرائيا
جاران ديته ئەگهري ژ كار كهفتنا ئيك ژ
ههردوو گوهان.

ئەگەر ژ دەست دانا بهيستنئ پشتي
تەمەنئ ههراش. پينگه هشتئ بيت چ
كارتينكري ل فيريوونا زماني ناكه ت
چونكي ههتا في تەمەني شهنگستين
سهرهكي بين زماني لنك مرؤفي بين
درووست بووين. دفي دؤخي دا،
تيگه هشتنا ناخافتنا كسيين دهرووبه بؤ
وي كيسي دي يا بزهمهت بيت و نه چاره
بهرف ليث خوانيي بچيت. ئەگەر ژ
دهست دانا بهيستنئ ژ نشكيتفه بيت
ئەفە وي كيسي دهمي پيتتقي لبهر دهست
نينه كو خوه دگهل ژينگه ها دهرووبه
بگؤنجينيت لهوا دي تووشي ناسازي و

ناریکی یا دەر وونی دبیت. بقی رهنگی
 فان کهسان دی پیتقی ب هاریکاری
 هه بییت و پیتقیه بهینه هنارتن بۆ
 سهنته رین تایبته یانژی بهینه رینمای
 کرن کوبچنه نک هندک پسیورین تایبته
 تا وهکو فیری لیف خوانیی ببن. ل
 دهستیکی ئاخافتنا فان کهسان
 ناریکیه کا مهزن پیتقه دیار نینه لی
 چونکی گوھ ل دهنگین دهوروبه ر ناین و
 رهنگه هه تا گوھ ل دهنگی خوه ژی نه بن
 یانژی ناسایی گوھ لی نه بن (لدویف ریژا
 که ری)، هییدی هییدی دی رینکخستنا
 دهنگی خوه ژ دهست دهن و دهنگی وان دی
 بۆرو نهخوش بییت و ئاوازا رستین وان دی
 ژ دۆخی ناسایی بی خوه دهرکه قیبت؛ د
 کهسانین ناسایی دا ئەف گوھ لی بوونا
 دهنگی خوه و کهسانین دی دبیته ئەگه ر کو
 ئەو دهنگی خوه ژلایی بهرزی و نرمی و
 ئاوازا رستانقه رینک بینخن، لی ئەو
 که سین شیانا بهیستنی نه بییت دی ژ قی
 چهندی بی بارین و د ئەنجام دا ئاخافتنا
 وان دی یا نارینک بییت.

هه ر وهکی بهری نهو هاتیه پیناسه کرن،
 گوھ گرانی جوره کی کیم بهیستنی یانژی
 نه ته و او بهیستنی یه و بۆ وان کهسان
 دهیه بکارئینان کورئیا گوھ لیبوونا وان ژ
 ریژا ناسایی نرمتر بییت. گوھ گرانی رهنگه
 یا زکماکی بییت یانژی پشتی هینگی
 رووی دابییت. ههروهه رهنگه ل ته مه نین

جۆراو جۆر دا رووی بدهت و هوکارین جۆرا
 و جۆر و ریژین جیاوازه بییت.

ئهم دشیین ناریکی یا بهیستنی لدویف
 پشکین جۆراو جۆرین گوھی دابهشی چوار
 گرۆیان بکهین:

که ری یا فه گوهاستنی، ژ ئەنجامی قی
 که ری دی وهرگرتن و فه گوهاستنا دهنگان
 تووشی کهم و کوربان بییت، ئەفه ژی ژبه ر
 وی کیماسیی یه یا کود گوھی دهرقه، یان
 د پهردا گوھی دا و یانژی دگوھی
 نافخویی - گوھی نافخویی هه لگرنی
 ههستیین نازکین چه کوش و دهزگا و
 ئاوزهنگی یه - دا دا درووست دبیت.

که ری لولل پیچ، دفی جۆری که ری دا
 وهرگرتنا پیلین دهنگی و گورینا فان
 له رینان بۆ دهمارین بهیستنی دی تووشی
 کهم و کۆری بییت. بقی رهنگی ئەف جۆری
 که ری ژ ئەنجامی وان کیماسیانه یا کو
 تووشی گوھی نافخویی دبیت.

که ری یا دهماری، کود ئەنجامی وی دا
 فه گوهاستنا له رینین ئەلکتریکی -
 کیمیایی کو پیتقیه ژ گوھی نافخویی
 به رهف سهنته رین بهیستنی دمیشکی دا
 بچن، دی تووشی کیماسی و لاوازی
 بییت.

که ری یا نافه ندی یان تیگه هشتنی، ئەف
 جۆری که ری رهنگه ژ ئەنجامی کهم و
 کوری د سهنته رین بهیستنی بین د ناف
 میشکی دا درووست بییت و بقی رهنگی

ناته‌واوی و کم و کوری بکه‌فیته د
وهرگرتن و شروقه‌کرنا وان هیمایان دا بین
ده‌مارین بهیستنی هنارتینه دنا‌میشکی
دا.

گوه‌گرانی لدویف هندی کا ژ کیژ جوریه
و کا کیژ پشکا گوهی ژ کار که‌فتیه
کارتیکرنین جیاواز دکته سهر
ئاخافتنی. سه‌بارت که‌ری یا
قه‌گوه‌استنی، واته ل وی ده‌می کو
سیسته‌می ده‌ماری بی گوهی ب
درووستی کار دکته، نه‌فه‌تهو که‌س دی
بریکا هه‌ستیکیین کاسا سهری گوه‌ل
ده‌نگی خوه بیت لی نه‌شیت بدرووستی
گوه‌ل ده‌نگین که‌سانین دی بیت. نه‌فه
نه‌خوشه ژ به‌رکو قه‌گوه‌استنا ده‌نگان
بریکا هه‌ستیکان لنک وی بدرووستی کار
دکته، دی بشپوه‌یه‌کی بلند هه‌ست ب
ده‌نگی خوه‌کته ژ به‌ر هندی دی هه‌ول
ده‌ت گه‌له‌ک هیدی باخفتی. لی
به‌رؤفاژی د که‌ری یا لوول پیچ و ده‌ماریدا
نه‌خوش ده‌نگی خوه‌ژی مینا ده‌نگی
که‌سانین دی باش گوه‌لی ناییت ژ به‌ر
هندی دی هه‌ول ده‌ت ب ده‌نگه‌کی بلند
باخفتی تا وه‌کو وی بخوه‌ژی گوه‌ل
ده‌نگی خوه‌بیت. د که‌ری یا قه‌گوه‌استنی
دا ناوازه و بلندی یا ده‌نگی به‌کسانه، لی
د که‌ری یا لوول پیچ و ده‌ماری دا گورینه‌کا
کیم د ناوازه‌یا ده‌نگی و گورینه‌کا زور د
بلندی و نرمی یا ده‌نگی دا هه‌یه. که‌واته د

که‌ری یا قه‌گوه‌استنی دا نه‌خوش هه‌ست
ب هندی دکته کو ده‌نگی وی گه‌له‌کی
بلنده و ده‌نگی که‌سانین دی گه‌له‌کی نزمه
و هیدی دئاخفن. نه‌فه‌نه‌خوشه ده‌می بلند
دئاخفتی ده‌نگی وی د نا‌سهری ویدا
ده‌نگه‌ده‌ت و نه‌خوشیا خوه‌ژی دبیت
ژ به‌ر هندی دی فیربیت کو ئیدی هیدی
باخفتی. لی د که‌ری یا لوول پیچ و
ده‌ماری دا نه‌خوش هه‌تا وی راده‌ی ده‌نگی
خوه‌بلند دکته کو وی بخوه‌گوه‌لی دبیت و
وه‌سان هزر دکته کو که‌سین ده‌روبه‌ر ژ
پیتقی ب فی ریزا بلندا ئاخافتنی یا هه‌ی
کو گوه‌ل ده‌نگی وی بین. هندک جارن
ژی وه‌سان روی ده‌ت که‌هه‌ردوو که‌ری
لنک ئیک که‌س په‌یدا بن واته هه‌ر
گوه‌ک تووشی جوړه‌کی که‌ری دبیت.

گوه‌گرانی یا زکماکی یان نه‌و گوه‌گرانی
یا ل ده‌ستپیکا زاروکیینی بی په‌یدا دبیت
دشیت کاریگه‌ریه‌کا خراب هه‌بیت لسه‌ر
فیروونا زمانی. نه‌فه‌زاروکه‌ فیروون کا
چه‌وان ده‌نگان گوه‌لی دبن هه‌ر وه‌سان
ژی زار بکه‌ن واته بی زه‌نگ، ناریک،
نارون و ... هتد. نه‌و ناریکیین کول
ئاخافتنا زاروکیدا په‌یدا دبیت گریدای ب
جوړ و ریزا که‌ری یا ویشه‌هه‌یه. نه‌گه‌ر
گوه‌گرانی لدور فریکانسین زور بیت،
نه‌فه‌د زارکرنا وان ده‌نگان دا کو گه‌له‌ک
فریکانس تیدا هه‌نه‌ناریکی درووست
دبیت. بو‌نمونه ده‌نگین وه‌کی (س، ز) کود

زارکړنا واندا فريکانسه کا زور هه بيه، زيانه کا پتر دبېنن. هندک جارن زاروکېن گوه گران دهنگه کی کو فريکانسه کا کيتر هه بيه ل شوي نا دهنگه کی کو فريکانسه کا پتر هه بيه بکار دبېنن، بؤ نمونه ل شوي نا (س) دهنگی (ش) بکار دېنن. نه گهر گوه گرانی يا زاروکي زوی بهيته زانېن، دی ب مفا وه گرتن ژ که ره ستين گونجای و ب په وده رده کړن و راهي تانه کا باش نارېکيا وی هيته چاره سرکړن يانژی دی با شتر بيت.

هه روه کی هاتيه گوتن، گوه گرانی رهنه يا زکماکی بيت. گه له ک ژ گوه گرانی بېن زکماکی کو پيوه ندي ب کيماسیې د گوهی دهرقه يان گوهی نا فخو دا هه بيه ب رېکا نه شته رگه ری و چاره سر بېن نوژداری چاره سر دېن. زور بيه يا وان گوه گرانی بېن کو ل زاروکي بېی يانژی گه نجای پيدا دېن بؤ پاشمايېن هندک نه خوشيان دزقرنه شه. ئیک ژ فاکته رين ناسایي د گوه گرانی يا زاروکاندا، خرقه بوونا هندک فه ريژانه د گوهی نا فخراسه دا نه فه ريژه ژی ژ نه نجای وهرمتن و کول بوونا بؤريا ناستاش - واته نه و بؤريا گوهی نا فخراسه ب گه ورېی فه گری ددهت - پيدا دبیت. نه گهر وهرمتنا بؤريا ناستاش ژ نه نجای کول بوونا له وزان يانژی سينوسان بيت پيْتقېه هه زوی بهيته چاره سرکړن

چونکی هه ر جار ه کا بؤريا ناستاش دوه رميت، نه فه ريژه ل گوهی نا فخراسه دا کوم دبیت و د نه نجام دا دبیته نه گه ری گوه گرانی بېی.

ناسایي ترين فاکته ری گوه گرانی يا کول ته مه نی 20 هه تا 40 سالیې دا پيدا دبیت و روژ بؤ روژی پتر دبیت نه خوشيا (ئوتوسکلوروس - otosclerosis). ناسایي فاکته ره کی دی بی وی گوه گرانی يا روژ بؤ روژی ريژا که راتی بې لنگ مروقی پتر لی دکهت، دهنگی بلنده. دهنگی گه له ک بلند و يه ک ده ست هيدي هيدي ژ هه ستیاری يا ده مارين بهيستی کيم دکهت و دبیته نه گه ری گوه گرانی بېی. ل ده ستی بکی ده مارين بهيستی دی هه ستیاری يا خوه ل به رامه ر له رينين کو ريژا وان نيژيکی 4000 له رينانه د چرکه يه کيدا ژ ده ست ددهن و نه گهر نه فه دهنگی بلند بی به رده وام بيت دی گوه گرانی زنده تر لی هيْت و دی گه هيته سنووری دناقبه را 2000 هه تا 8000 له رينان د چرکه يه کيدا. هندک جارن رهنه گه پشتی په قينه کا ب هيژ - مينا په قينا تيْتی - خانه يين ده مارين بهيستی ب جار ه کی تووشی زبانی بېن و نه فه ژي بيته نه گه ری گوه گرانی بېه کا ب هيژ يانژی که ري بيه کا ته واو.

فاکته ره کی دیتری گوه گرانی پییره. ب بلند بوونا ته مهنی ژ ههستیاری یا ده مارین بهیستنی کیم دبیت و جزره کی گوه گرانی پیدا دبیت. کیم بوونا ههستیاری یا ده مارین بهیستنی ژ ته مهنی دهه سالی و ژ له رینین 15.000 هتا 20.000 له رینان د چرکه یه کیدا دهست پی دکته. ریژا فی کیم بوونی ژ کهسه کی بو کهسه کی دیتر دهیته گورین لی بشیوه یه کی گشتی ریژا فی کیم بوونی ژ ته مهنی 40 سالی پیههله زیده تر دبیت. ژ لایی پهروه رده بی فه پیته یه گرنگی ب وان زاروکان بهیته دان کو تووشی گوه گرانی بوینه. نه گهر گوه گرانی یا ب هیژ بیت دی کارتیکرنی له رفتار زاروکی کهت. دیار بوونا فان کارتیکرن و سیمایان لنک زاروکی دبیت نه گهر کو سرنجا سه ریه رشتین وان ل مال به رف خوه راکیشیت و د نه انجام دا نه و ژ هه ول ددهن کو هاریکاری یا زاروکی بکه ن. لی نه گهر گوه گرانی یا سٹک بیت کارتیکر نه کا وه سان لسه رفتار زاروکی ناکهت لهوا هند سرنج راکیش نینه و کهس ژی هاریکاری یا زاروکی ناکهت. گه له ک زاروکی هه نه کو گیژ و نه زان دهیته پیش چاژ و دخواندنا خوه دا دسه رکهفتی نینن لی دراستی دا وان چ کیما سیه کا میسکی نینه، به لکو بتنی جو ره کی گوه گرانی

لنک وان هه یه کو نه و بخوه ژی ژ فی نه خوه شیا خوه ناگه هدار نینن. سه ریه رشتین باخچین زاروکان و ماموستایین قوتا بخانین سه ره تایی بهری کو پاش کهفتنا زاروکان د خواندنی دا بو کیم میسکی و گیژیا وان بزقرینن پیته یه پشت راست بن کو نه و تووشی چ نه خوشیین گوه گرانی نه بوینه و پشکنینن پیته یه بو بهینه نه انجام دان.

د نقیسینا فی وتاری دا مفا ژ پهرتوکی ژیری هاتیه وهرگرتن :-

- (1) Greene.C. L.Margaret. The Voice and its Disorders. Pitman. Medical.1975.
- (2) Yost.a. William: Nielsen. w. Donald.Fundamental of hearing.Holt.Rinehart and Winston.1977.
- (3) Massaro.w.Dominic.(ed.) understanding language. Academic press. Inc.1975.

محہمد خرمائتی

وہرگیران ژنہ رہبی : عسمت محہمد بہ دہل
پہ یمانگہا ہونہرین جوان

دہقی نئدہبی

ناریشہیا خواندن
ہیرمنیوتیکیا

هەر ئاڤتته كا چه سپاندى يان ب
 نقيسينى هاتبته چه سپاندى وه كو دهق
 دهيتته هژمارتن ؛ ب خوه ژى تهفنه كى
 په يقين ريزكرينه ريكى بۆ رامانه كى
 خوهش دكت، چونكى ب ريكه كومه كا
 نيشانان خويا دبت وه كو وى نيشانكاره
 و ژيقه نابت، پاشى ژى نهو دبتته
 پروسيسه كا نيشانكارى يان نيشانكرنى و
 رامانه كى ئاڤا دكت و ليڤه گه ره كى
 دادمه زرينت، ئانكو فه گوه ازتنه بۆ
 جيهانا ده رڤه و نهو تشتين تيدا ژكه سان
 و تشتان و رهوشان و ههر تشتى دى ، نه م
 ل قى درى باسى يا نقيسكى دكن كو

سهردهه رى د گهلدا دهيتته كرن ههروه كو
 هه يى ب تنى، چونكى يا زارده ژ دبت
 هنارتنا وى ب دان و ستاندى ب جه
 بهيت، و ئاڤتته كهر ب پتر سينووركرن و
 روڤنكرنى پشكدارى تيدا دكت ، لى يا
 نقيسكى بار د فه كرنا شيفرا وى و
 تيگه هشتتا هنارتنا ويدا، ئانكو د ب
 جهينانا ليڤه گه را وى هه موو د كهفته
 سهر وهرگرى ئانكو خواندهفانى، ل قى
 درى پيڤدييه دوو پرسان تو مار بكن:
 ده قى نقيسكى پيڤدق ب
 خواندهفانييه، پاشى پرسا خواندى ب
 هه موو رهه ندىن ويڤه دهيتته
 بهرچاڤكرن.

دارشتنا يا خواندى و جوڤى يا
 نقيسكى و نهركى پى رابت ل بهر چاڤ
 دهيتته وهرگرتن و نهركى ب وى رهنگى
 گونجاي دگهل هاتيبه نقيسين، نهو
 چاوانيبا بۆ ههر نهركه كى ژ نهركين يا
 نقيسكى چيبه ؛ دبت نهو چه نده ب
 ساناهى بت يان كييم ئالوز بت د وان
 بياڤان دا نهو وين ئارمانج ژى گه هاندنا
 پيژانينان بت ب نيژيكرين رى، نهو ژى ب
 ريبا ب كارئينانا ئاڤتته كا يه كراست كو
 ب ساناهى ليڤه گه رين وى بهينه زانين، ب
 وى رامانى كو خواندهفان يان هه تا
 گوهدار ژى دشيتت ده ملدهست د هزرا
 خوه دا وينه يه كى روڤ بۆ واتايا مه بهست
 ئاڤا بكت، هينگى هنارتن ب جه دهيتت،
 ئانكو تاگه هداركرن و گه هاندن چيڤدبت و
 ده قى ب كارها تى دهيتته ژ بيكرن و ژ ناڤ

دجت، ئەفه ژێ رامانا وی ئەوه کو کێشهیا دهقی ب کێشهیا گۆتاریشه گریدایه، ئانکو ئەوا دهیته بهر هه فکرێ ژ رهوشین زمانی بین هاریکارییا ب جهینانا مه بهستا فهشارتی دکن، کو دقین ب رتیا بنیاتین ئافکاری بهدرین.

- دهقی ئەدهبی:

دهرباره دهقی ئەدهبی ئەفه چهنده جودایه، دبت یان بهلکی پیدقی بت رهفارهکا وهسا د زمانیدا بکت بۆ بین دی دهست نه دت کو پیکهاته و رهنگکریین دهبرینکریی بین وهسا دهینه پهیدا کرن وەرگری پینه مژوول دکت ژ ئەوا بهری و پشتی وی، پرانییا جار ان ب چاوانییهکا هیماکاری دهیته بهر هه فکرێ کو دکت دهقهکی گرتی و پیدقی ب رهنج و زانین و شارهزاییهکییه دا بشیی سه ره دهبری دگه لدا بکی، وهکو هه موو دهقان بۆ قانونا پیکهاته بین زمانقانی ناهيته کونترۆلکرن، بهلی وهکو وان یان پتر ژ ئەوان دکهفته د ناڤ ناخی کێشهیا دهبرینیدا، ب وی رامانی کو نمونه بی ئەدهبی ب پله یا یهکی نمونه بهکی زمانقانییه، بهلی هند بی چر و مژه وییه کو لۆژیکا پینه رتیا سیمان تیکی دپرت و خوانده قانی ب خوهفه مژوول دکت بهری

کو ب پهیا ما خوهفه مژوول بکت، ئاشکرایه کو ژ هه ره دهقهکی دهیته چاقریکرن د هزریدا وینه یهکی رۆن بۆ کومکه ری نیشانکار و نیشانکری (الدال و المدلول) ل سه ر ئاستی ئاگه هییی ئافا بکت و ئەفه یه ب تیگه هشتن یان دانانا رامانی دهیته نافکر و ئەفه ب جه ناهیت هه که ره لیقه گه را وییا تایهت نه هیته سینوردان، ئانکو زانینا راستیا تستان یان پرسین باس لی دهیته کرن، ئانکو راستیا یا د پشت ئاخفتنیرا، ئەو ژێ راستییه که دبت مینت هه لا ویستی د دهقی ئەدهبیدا سه رباری رژدبونا زانین زمانی و زاناین گۆتاری کو بهایی لیقه گه رییی بهاییه کی فه بره د ئافا کرنا دهقاندا، دبت کز ببت و دبت به رزه ببت، لی ژ ناڤ ناچت و دهست ژێ ناهيته بهردان و نه ژ شانی دهقی ئەدهبییه کو لیقه گه رین خوه ل سه ر سینیییه کا زیقی پیشکیش بکت، به لی وی چه ندی پیشکیش دکت کو هاریکاری دکت بۆ هلیقرینا وی یان گه هشتنا وی؛ له وما د قی باریدا هه ژیییه ئاماژه بکنه گه له ک پرسان، ژ وانا پرسا رامانی و لیقه گه ری و پرسا رامانی و سیاقی (به رفه هکریین ئیدییه می) (په روه رده یا زمانناسی A danschaff) و پرسا قانونین به ره مه مینانا گۆتاری (ده ربازبونا شیانین زمانی و پیرابونین سیاقی بۆ زانینا سیسته می سیمپۆتیکی بی کو پرۆسیسا نیشانکری (significance) دلقینت و

زانینا خواندهفانی یان خواندهفانان
پشکدار دکت دگهل زانینا نفیسهری و ب
هندی کاری ب ریسهکا دینامیکی و
نووکری تیر دکت و ل دوودا دهر بازی
مهردانییا دهقی دبت دا بگههته ئەوا د ناؤ
کوریشک و فالاهیین ویدا.

دورا دهوری خواندهفانی د خورتکرنا
دیالوگا داهینتری دگهل دهقیدا دیار دبت
ژ بو پیششقهبرنا هونهری خواندنی و
هونهری نفیسینی پیکقه، خواندهفانی
پوزه تیف یان خواندهفانی ئەکتیف گریدایه
ب مهرجین رهوشه نبیری و ئەبستمی کو
رنکی ددتی میکانیزمین دهقی بلقینت و
دهر بازی خورتیلینکرنین وی بت، لهوما
(ئمبرتو ئیکو U. eco) دبیژت: "ئەز
پیدفی خواندهفانه کیمه د نیژیکی هه مان
سه بۆرین ئەز د خواندنیدا تیرا بۆریم
بۆریست) ئانکو خواندهفان ل ریزا
نفیسهریه د زانینا هورکاری و راستیین
پیشه بیدا و ل سهر پیدفیه وهسا د
رافه کرنیدا بکت ههر وهکو د پیکنناینیدا
کری و ب فی رهنگی تیورین نوول سهر
ریژگرتنا دهوری خواندهفانی و بهاکرنا
گرنگییا خواندنی د خورتکرنا دهقیدا د
پیکهاتینه . ئامازه هاته کرن کو دهقی
ئەدهبی دهقی بی پراگماتییه و ژ ئەرکین
خواندنی پراگماتییا وی لی بغه گهرین و

پرسا دهقوهرگرتنی یان (ئینانا یا ژ دهرقه بو
ژنافا و ئافاکرنا لیقه گهرین تایهت) و
پرسا ههفتیکستییی (ویرانکرنا
لیقه گهرین رهسەن یان به لاقیونا وی) و
پرسا زمان و هزر و زمان و ژبووار (ژبواری
هزری یان ژبواری زمانفانی - ئاخفتن ب
تنی بو ئاخفتنی دهیته فه گهازتن)
(ریالیزما دهقسازی یان ریالیزما
سیمبولیزمی)

- خواندنا دهقی ئەدهبی و هیرمنیوتیکیا وی:

رووب رووبونا فان ناریشه یان د ناؤ
دهقی ئەدهبیدا نابت هه کهر ب خواندنی
نەبت؛ لهوما بوویه تشتهکی بریاردای کو
خواندهفان ب جهینانا دهقی ب دووماهی
دینت و ب جهینانا وی یا ب کریار د
دتی، ج سارتهر دبیژت "کریارا داهینانی
کیلیکهکا نه ته مامه د کاری ئەدهبیدا؛
چونکی کریارا نفیسینی کریارا خواندنی
پیدفی دکت وهکو پیگیریه کا
دیالیکتیکی و ئەقه ههردوو کریارین
پیکقه گریدای دوو بکه رین ژیهک
جودانه، ئەو ژی دانه و خواندهفان"
ئەقه ژی رامانا وی ئەوه کو خواندن
وه کهه فی نفیسینییه د به رهه مئینان و
ئەکتیفکرنا دهقیدا، به لکو خواندن یان
خواندنی گه لهک دشین د گهل
دوویه کههاتنا ده مان و کهفتنه سه ریکا
رهوشه نبیریان دشین هیشتا ب جه بینن د
به رهه مئینانا دهقسازییدا؛ چونکی ئەفه

تیبگهت کوئه دامه زاننده که بو
رامانه کا نوو دی ژ وی توندیی در که فت
هوا ژ رامانا دهق و دهق په یشان په پیدا دبت
و ئه فه دی بته ئه گه ری دانانا گونجاننده کا
سیمانتیکیا نوو و ئه و ژ دی دینتنگه ها
لیقه گه رییا نوو داخو از کت و ب فی
رهنگی لیقه گه هر به که ل سر کا فلی یا
به ری خوه دی دو ج اری لی هیئت و چو ری
نینن بو تیگه هشتنه کا مفادار ژلیلی
په ژراندنا فی دینامیکیی کو دکارت وه سا
بکت پینگا فین خوانندی پشته فانی ل
پینگا فین راقه کرنی بکت.

هه ژیهه ئامازه بکنه میکانیزمین
خوانندی ل نک بارت و ریقاتیر و ئیکو و
ئیزر و یاوس و فه کوله ر و تیورفانتین دی ،
رؤلان بارت دبنت کو د نافتیه سوکین
نازریا بین زماناندا فه کیشانه کا خاپینوک
هه یه خواننده فانی دکیشته هندی کو
بکه فته د سهردا برنا سه مایا په یشین
ره فوکدا و خوهشی دیتن ژله زهت و نازارین
دهقی و هوسا ناسنامه یا ته نایا خوانندی د
چارچوه بی فی جهی ئیروسیدا ل ئوده یا
دهقی و گونه هکارین وی ده په فت .
(میکائییل ریقاتیر) باسی دیتنا بوویه رین
ئه ده بی بین کاریگه ر ل سه ر خواننده فانی
دکت ب رییا کارفه دانین وی بین ل دوو
یه ک به رانسه ر گو هشینین توش دبتی ژ
ئالیی خورتیلین کرنین زمانقسانی و
شیراز گه ری و پاشی هه کارریا وی د گه ل
دهقی پیشفه دچت هندی شیانا وی ل سه ر
ب کارئینانا شیانین وی و نیاسینا

ئه فکاره دهست پی دکت ههروه کو
(بیقاتیر) دبیرت د گه ل دهسپی کا
چاره کرنا زمانقانی و شیراز گه رییا تشتی
دهیته خواندن و ههولا دهبازبوونی ژ
خورتیین وی بین ناقس کرنی و فه کرنا
ریسایین وی و زانینا سیاقین وی ب
شروه کرنا هه فسدزیین وی بین ل دوو
یه ک.

پیدقیبه خوانده فانی بیرتیژ هزر بکت
کو هه موو ره گه زین دهق دمیرت دی بنه
خودان رامان ب تاییهت د نافتیه کها تها
نوودا کوئه ب کریارا دهقه وهر گرتنی نافت
دکن و ب دانسه کارریا میکانیزمین
خوانندی بین به رنیاس دی دوباره ل
بهایین وی بین به ری نیرن دا بنیاته کی
ریزکری بدته دهقی و ب رییا وی ره وشا
وی یا ب لیفکرنی ئافا بکت.

(ریکور (P. Ricoeur) د کتییبا
(خوازه یا زیندی) دال دور کزبوننا
لیقه گه رییا هیساییی دبیرت: "د دهقی"
ئه ده پیدا (بی خوازه بی) ب ئه گه ری نه بونا
گونجاندا سیمانتیکی کو ب ئه گه ری وی
رامانی د خواندنا دهق و ده قدا راسته و خوه
دهرشت و مه رجی فی خوه هه رشینی دا
که فتنا لیقه گه رییا دهسپی کیه و ئه فه یه
بنیاتی ستراتیژیا گوتارا ئه ده بی ل سه ر
ئافا دبت و پیدقیبه ل سه ر خواننده فانی

سنۆكرنى) تىدا و (ئاڧاكرا چارچوۋقەيى
 لىقەگەرىي) بى ھەڧىشك . ئەو ۋى ب
 رىيا خواندنا دوويهكەتى يان ھوشيارىيا
 دوو يەك كو تىدا پرۆسىسا كۆمكرنا
 رامانا تەڧاييا دەقى دەھتەكرن و بىناەك
 بۆ تىگەھشتى و قەژاندنا وى دەھتە
 دانان. ھەكەر خالەكا ھەڧىشك د ناڧەرا
 فان ناراستەكرنادا ھەبەت ب كىمايى ئەو
 كو د رىككەقتىنە ل سەر رىزگرگرتا
 خواندەقانى و بەكرنا دەورى وى د دوبارە
 ئاڧاكرا دەقىدا ل گۆر دانىن وى بىن
 داھىنەر، ئانكو چوونا د ناڧ جىھانا د
 شىاندنا ھەرەكو (ئىكو) ب ناڧ دكت كول
 گۆرەي تۇرا پەيوەندىن ھۆكارى بىن تىدا
 بەرجەستە دىت، ئەقەيە ل دووماھىي
 داخواز دكت جوداھىي د ناڧەرا سرۆشتى
 فۆرمى و سرۆشتى ئاگەھىونى ھەرەكو
 (ئىزەر) دىپۆت: فۆرم بىناەكى قەكرىبە ل
 سەر سىياقى يان سىاقان، لى كىلىكا
 ئاگەھىونى وەسا لى دكت ل سەر
 رامانەكى ب تنى يا داىيخستى بت،
 خواندەقان دەستىشان دكت و بىدڧىيە ل
 سەر رامانەكا پىنكەگرىداى بەھتە
 تىگەھاندن و قايلىكرن و ئەقەيە ناخى
 ھېرمىنيوتىكىيى . خواندن ب رامانەكى
 پىرابونەكا ھېرمىنيوتىكىيە . يان ب
 كىمايى رىيا باشتەر بۆ وى . دەمى

ستراتىژىيا وى. (ئەمىرتو ئىكو) دىننت
 كارى خواندەقانى ل سەر بىناەتى
 چالاككرنا دەقى دەھتە كرن ب رىيا
 دانەكارىيا (شىانن ئەنسىكلزىيىدى)
 چاڧدېركنا جەيىن ھلنگقتىن
 پىشېبىنكرنى د خواندنا دەق و دەق دا.
 ئاڧاكرا زنجىرەبەكا لىقەگەرىن د شىاندنا
 ل گۆرەي تۇرا پەيوەندىن ھۆكارى بىن
 ناراستەكرى بۆ پىشېبىننا خواندەقانى و
 ھزركرنىن وى د لقىنەكا بەردەوامدا د
 ناڧەرا دانىن نڧىسىنى و شىانن
 خواندنى. (ھانس رۆبىر ياوس) كو ب
 مەزنى خواندەقانان ل خواندنگەھا
 (كۆنستانس) دەھتە ھەژمارتن مفاى ژ
 رەوتىن ئەبستىمى بىن جودا جودا وەردگرت
 بۆ تىگەھشتنا پرۆسىسا خواندنى و
 بەرگىي ژ دەستكەقتىن چاڧەرىكرى
 دكت ب رىيا تىكەلبوونا داھىنەر د
 ناڧەرا دەقى و خواندەقانى و د ناڧەرا
 ئەوا ھەي و ئەوا پىشېبىنكرىدا، ئەو ۋى
 ب سەنگاندنا دووراتىيا جوانكارى يا د
 ناڧەرا جىھانا دەقى و جىھانا خواندنىدا
 يان د ناڧەرا پرۆسىسا ھەرشاندنا
 ئاشۆبى ھەي و ئاڧاكرا ئاشۆبەكى د
 شىاندنا . ب رىيا ب كارئىخستنا
 تىگەھىن شعرايەتى (poesis) يان
 (ئاگەھىونى aesthesis) و
 (تاقىكرنى catharsis) و بىن دى .
 (ولف كانگ ئىزەر) ۋى تىگەھىن
 خواندنى ب كاردىننت وەكو (تۇمارا دەقى)
 (ستراتىژىيا وى) و (پىنگەھىن نە

قەدگەرنە پاشمايىكىن ئەرىستو يېنى دەستپىكى (P.Ricoeur) بۆ نمونە ھېرمىنيۆتيكىيى. ددە نىاسىن "گۆتتا تىشتەكپىل دۆر تىشتەكى" ئانكو ب كارئانانا زمانى ب خوه ھېرمىنيۆتيكىيە؛ چونكى دەربرىنى ژ راستىيە كا دەر قە دكت ئاگە ژى ھەيە بەرى دەربرىن ژى بەيتە كرن، ھېرمىنيۆتيكىيا ب خواندن دىتە تەمامكرن، ب راستى ئەو ھېرمىنيۆتيكىيا ھېرمىنيۆتيكىيى، لى ھەژى بىرئىنانىيە كو تىگەھى ھېرمىنيۆتيكىيى ھند ئالۆز بوويە ب پىناسەيەكى بەيتە سىنۆركرن كو ھەموو تىشتى ئاماژە دكتى د بياقى ھزر كرن فىلۇسوفى و ئەبستىمىدا ب خوه قە بگرن، ھەروەسا د سىياقى جفاكى و سىياسى و دىنىدا بوويە دىالۆكەكا پىشقە چوونى يا مؤدىرن. ب گىشتى ھېرمىنيۆتيكىيا لىگەريانە كا بەردە و امە ل باشتىن فۆرم بۆ تىگەھىشتن و ھەرگرتنى، ب وى رەنگى كو ھەر تىگەھىشتەك رىيەكى بۆ پىسارىكرنى و ئەكتىفكرنا ھزرى قەدكت. پاشى دەريازى مېتۆدىيا زانستىن سىروشتى دىت ئەوین باوھرى ب پاوانكرنا ھەموو راستىيە ھەيى، و لىزقېرنا تىگەھى زنجىرەيا لۆژىكىيا بوويەرىن سىروشتى و پىكگوارتتا وان ب تىگەھى تىگەھىشتا مرقفى و گەردونى،

ئانكو تىگەھى سىنۆركنا نىشان و رامانان چىل سەر ئاستى سىروشتى يان ل سەر ئاستى رەوشتى ب مەرەما گەھىشتا ئاگەھدار بوونا ھوشمەندانە يان زانىنا بەا و زانىارىيان پاشى گریدانا تىگەھىشتى ب شىانا نونوھ راتىيى و خەيالكرن وپەژاندىنا يى دى دوور ژ پىشەرین خوجه يان بابەتيا ھىك و جوداكرنا د ناقبەرا رەوشەنبىرىيا ئەرشىقان و بەلگەنامەيان و رەوشەنبىرىيا تىگەگەھىشتى و پىكگوارتن و گەھاندىن و گەريانا بەردە و ام ل راستىيە. ب فى رەنگى تىورا ھېرمىنيۆتيكىيى مفاى ژ فىنومىنولۆگىيى و ھەرگرت كو د بىژت: ئاگەھدار بوون ب رىيا تىكەلبوونى د ناقبەر خود و بابەتيا چىدبىت (خواندن بۆ نمونە) و دەرياز بوون ژ ھەقىقىشەيا ژىكشەكرنا د ناقبەرا خود و بابەتيا كو مېتۆدىن زانستكارىي بىنەجە كرىو. ھۆسا ھېرمىنيۆتيكىيا ب پىروسیسا لىگەريانا راستىيا يان رامانا بەرزە ل پىشت ئاماژە و دەربرىن جودادا گریدايە، دەمى ئەم باسى ھېرمىنيۆتيكىيا دەقى ئەدەبى دكن ئەم وەسا ھزر دكن كو رامانا وى ھند بەرفرە و كوور و فرە ھىمارە كو يەك خواندن يان ھەتا چەند خواندن ژى تىرا ھندى ناكن بۆ تىگەھىشتى و دىت خواندەقان ب دەورى لىستقانى رابىن د بەرامبەرىيەك بى دووماھىدا كو پىننە د ناقتورا ناخوھيا دەقىدا و تىكگەھىشتا خوه بەپىلنە ھلاويستى يان رامان و

قووناغا راقه کرنی و قووناغا
 هیلمنیوتیکایی (تہئوبل) و قووناغا
 هلسهنگاندنی.

1. سالوخ یان سالوخدان:

سینوردانا کوما سالوخدان و مهرج و
 په یوه نندیین دهقی دامه زینت، نانکو
 سینوردانا ئاستی سیمانتیکی و زانینا
 سرۆشتی جورییی تقیسینا وی و له وما کو
 دبت زمانی ئەدهبی نیشانان ژ تشتان جودا
 دکت و قه دکتہ سەر خه یالی شیانیین دبتنا
 بنیاتین نوو پیشکیش دکت دهقی د ئیخته
 د وینهیی وییی تایبه تدا کو ب هیزی ب
 تنی ههبت یان د گهل راوهستیانا
 بجهئینانی ههبت، له وما پیدقییه
 هیلمنیوتیکشان ل قی قووناغی مفای ژ
 شه کولینین زمانقانی یان شه کولینین
 بنیاتگه ری وهرگرت؛ دا په نجه ره به کی بو
 وی تیكدانا د ناقبه را بوونه وهری دهقی و
 هه بییا وی یان د ناقبه را جبهانا وی و
 راستیا وی یان د ناقبه را کیشه یا
 نقیسینی و کیشه یا خواندنی په پیدا دبت
 قهکت و دبت سالوخدان نه بابه تیپانه بت
 یان ته مام بت و دبت ژی ژ به راهییی بو
 پروسیسا هیلمنیوتیکایی ناراسته کری
 بت، ئەقه ژی یهک ژ وان ناریشه یانه یین
 د که قنه د رییا.

لیقه گه را وی بهیلن سینوردای ههتا
 ههتا، به لی دهمی شیانا راقه کرنی یا
 خوانده قانی ل شوونا شیانا دهریرینی یا
 دهقی دمینت، ئەقه د چارچووقهیی وی
 جبهانیدا پهیدا دبت یا کو زمان سینور
 دکت و ب جبهانا لثوک و مرؤفانقه
 گریددت ب رییا دبتنا په یوه نندیین
 گوتارگه ری و ئەنجامدانا پروسیسا
 نیزیکبونی و تیگه هشتنی ئانکو ب
 هیلمنیوتیکایی.

ب قی رهنگی دهوری پیدقییی
 هیلمنیوتیکفانی (تهئوبلکهری) نه هیلانا
 شیلاتیبیی و شه کرنا رییه کییه بهر ب
 دهقی کو خزمهتا خوانده قانی د بکت،
 ئانکو تیگه هشتنه کا دهستنیشان کری
 بهرهم بینت ب رییا نیشانکاریین
 دهستنیشان کری کو د شیاندنا بت دگهل
 که سانین دی بهیته لیکقه کرن. هه کهر
 هه موو میتود و هه موو رییین ل په ی
 چوری د نیزیک کرنین ده قیدا کو جواهیی
 دئیخته د ناقبه را جبهانا ئاشوپکری و
 جبهانا لثوکدا د چارچووقهیی تورا
 هیلمنیوتیکاییین جودادا،
 هیلمنیوتیکشان ب هه ره حاله کی
 داخوازکریه ریزی ل پیدقیین دهقی بگرت
 نانکو د فورم و پیکهاتنا ویدا بقه کولت و
 ریزی ل پیدقیین تیگه هشتنی بگرت،
 ئانکو دووچوونا بزقینا زمانی و هه ولا
 راوهستیانی ل سهر ئه ردی رهق دشین
 قووناغین هیلمنیوتیکشان ل دوو دجت ل
 بییری بینت، قووناغا سالوخدانی و

بۇقىنا بەردەواما ھېرمىنىۋىتېكىيايىبە د
ھەموو ناھەند و بياقاندا.

ھەكەر ژ كارىن تەئوبلكەرى د
كىلىكەكىدا يان د ھەلوپستەكىدا ئەو بت
دەقى پەرژان بكت پىخەمەت گەھشتنا
رامانا وى يان رامانەكى تىدا، ديسان ژ
كارىن وى ئەو دووچونا بۇقىنا قەبوونا
وى بكت و دىالوگا دەقسازى و دىالوگا ل
دور دەقى بكتە پارچەبەك ژ ئافراندى
نەزول پاشەرۆژى.

ژىندەر:

گۇفارا (فكر و نقد) ژمارە (67) سايىتى:

<http://>

www.fikrwanakd.aljabriabd.net/n67_03kharmach.htm

رامانا كوور د دەقى ھەموويىدا دچت و
دانانا وى بۇجھى وى د ناھ پايبەيىن زانينا
گشتى .

رەخنەگرتنىن ل ھېرمىنىۋىتېكىيايى:

ئامازەبەك دمىنت ئەو ھەندەك
گومانى ژ پىشاژوويا پروسىسا
ھېرمىنىۋىتېكىيايى و ئەنجامىن وى ل سەر
وى بىياتى دىن كوھېرمىنىۋىتېكىيا ب تىنى
دوبارە نقىسىنا دەقىبە ژ ئالىي
تەئوبلكەرىقە و ژ دىكىۋىتېتىيا پىرابوونا
زانستى قالايە و ژ دووانىيا خود و بابەتى
شوشىبە دا بىتە پروسىسەكا ھونەرى
دەقتە ژىر كۆنترۆلا شارەزايىن كەسايەتى
نەكو پروسىسەكا زانستىيا شىرۇقەكارا
مىتۇدى وەكو سىمىۋىلۇژىيا بۇنمۇنە كول
پەى پىشاژوويا لۇژىكا ئاڧاكرنا دەقى
دچت و ئارمانج ژى ئەو ب يەكجارى ژ
ھېرمىنىۋىتېكىيايى رزگار بىن د
بەرژەوئەندىيا ئەوا ب ناڧى سالۇخدانا
ئەركدارى د" زانستى ئەدەبىدا" دەبىتە
ناڧكرن.

دەرئەنجام:

دكارن بىژن كو ھېرمىنىۋىتېكىيا ب
وەرارا كرىارا خواندى وەرارى دكت و ھەر
چىن ئەو پىرابوون يان پىنگاڧىن ل دوو
دچن ئارمانج ژى ئەو رامانى ژى
دەربىخت كو پىنگاڧا يەكيبە بەر ب
تىنگەھشتنى و ئاڧاكرنا لىڧەگەرىن كو
پىنگاڧا يەكيبە بۇراڧەكرن و ھاتن و
چوون د ناڧەرا تىنگەھشتن و راڧەكرنىدا

نقیسین: محمەد ساری

وهرگپران: هیفان زاخویی

تیۆرا رۆمانی ل دهف "لوکاش" ی
تیۆرا رۆمانی ل دهف "لوکاش" ی
تیۆرا رۆمانی ل دهف "لوکاش" ی
تیۆرا رۆمانی ل دهف "لوکاش" ی
تیۆرا رۆمانی ل دهف "لوکاش" ی
تیۆرا رۆمانی ل دهف "لوکاش" ی
تیۆرا رۆمانی ل دهف "لوکاش" ی
تیۆرا رۆمانی ل دهف "لوکاش" ی
تیۆرا رۆمانی ل دهف "لوکاش" ی
تیۆرا رۆمانی ل دهف "لوکاش" ی

1- خواندنه‌کا دهره‌کی:

(لوکاش)ی، پهرتووکا (تیۆرا رۆمانی) ل هاقینا سالا (1914)ی نقیسی یه و ل سالا (1916)ی وه‌کو قه‌کۆلینین ژیکجودا دناق رۆژنامه‌کی دابه‌لاکریه، پاشی ل سالا (1920)ی ول دهف چاپقان (ماکس دیسوار)ی چاپکریه. (لوکاش)ی ئەف پهرتووکە دسه‌قايه‌کی غه‌مگین و ره‌شبین دا نقیسی یه، ب‌تایهت وی ره‌وشا تیکدا یا جیهانی ل وی دهمی بخۆفه ددیت. ل ده‌ستپیککی ئەف پهرتووکە، وه‌کی پرۆژه‌کی دیالوگ و دان و ستاندنی دناقبه‌را کۆمه‌کا گه‌نجان دا، بوو بین کوژ سه‌قایی جه‌نگی

ره‌فین و گۆشه‌گیر بووین تا کول دو‌ماهیکی هه‌ست ب هۆشمه‌ندی و هشیاریا خوه‌ بکه‌ن. به‌لی (لوکاش)ی ریکا فان گه‌نجان ره‌د کر و بریاردا کۆمه‌ما قه‌کۆلینین گونجای بنقیسیت و ئەف قه‌کۆلینه ژ وان گۆتارین و بین به‌ری نه‌و د جودان، بین کو پهرتووکا وی یا ئیکی پینکینای، یا ب‌ناقی "ده‌روون و". (لوکاش)ی، رۆمان وه‌کو ژانره‌کی توره‌یی ئیخسته به‌رباس و قه‌کۆلینا، ب‌تایهت ژلایی په‌یوه‌ندیین دیالیکتیکی (جدلی) قه‌دگه‌ل دهمی بۆری و بی نه‌وی جفاکی سه‌رمایه‌داریی ئەف ژانره‌ دناق دا

تیۆرا رۆمانی ل دهقی "لوکاش" ی

پهیدا بووی.

(لوکاش)ی د نامه کا خوه دا، دایه
خویاکرن کوره هندی سونجیی (أخلاقى)
گوتاری بریتى یه ژ وی ره هندی
په شیمانی و بابه تیى بخوه قه دگريت، و قى
ره هندی نیپین و دیتننن تمام و گونجای ل
سه رجیهانی نین.

ل دهستیپیکا ههلبوونا جهنگى
جیهانیی ئیكى، (لوکاش)ی پویته دانه کا
مهزن ب ئاریشه و پرؤیلمین رامیاری
دبه خشى، ئەق چهنده برهنگه کی ئاشکهره
دناق وان نامین ویدا خویا دیت، ئەوین کو
بؤ ههقالی خوه یی هۆزانقان "پول

ئارنست"ی هنارتین، دقان نامان دا،
(لوکاش)ی هپرش دکرنه سه ره جهنگى و
ئهق جهنگه ب شیتاتی و عه به سیهت
سالوخددا، ههروه سا ب دیتنا وی،
خزمه تکر دناق ریزین له شکهری دا،
بیستین و رسواترین رهنگى کوله دارتیبه
دناق دیرؤکا مرؤقایه تیى دال قى ده می؛
(لوکاش)ی ژ ژيانا (هايد لبرگ) دویر
کهت، چونکی هزر و بؤچوونین وی دگهل
پرانیا ره وشه نیبیرین قى یانى دجودا بوون و
ب تاییهت ره وشه نیبیر (ماکس و بیهره)ی
سه رۆکی یانا ناقیرى، ئەندامین قى یانى
پشته قانیا جهنگى دکر و هاندانا حکمه تا

ئەلمانىيا نازى دكر. بەلى (لوكاش) ل
 ھەمبەر قى چەندى، دەنگى خەبلند كر و
 دخوازت جەنگى دژى حكەمەتا ئەلمانى
 بكتە و ب ھەمى رىك و ئالاقىن
 سونجى خەباتى بكتە پىخەمەت ژ
 نافرنا قى حكەمەتا رەگەزىەرىس.
 (لوكاش) ى ھاندانا كرىارن تىرورىستى
 دكرن، ئەوین دژى حكەمەتا ئەلمانى دەھاتنە
 كرن ب تايىبەت ژلايى لەشكەرى رۇسى قە
 و داخبارى سونجى وانى سوفىگەرى بوو.
 (لوكاش) ى دپىشەكيا پەرتووكا خوەدا
 (تىورا رۇمانى)، داىە خویا كرن كو ئەڤ
 پەرتووكە پىنكەتايە ژقەكۆلینەكا دوپرو
 درىژل دۆربە رھەمى تورەيى رۇماننقىسى
 رۇسى (دوستقىسكى)، و ئەڤ قەكۆلینە يا
 پىنكەتايى بوو ژ خواندەنەكا ئىستاتىكى و
 دىرۆكى و فەلسەفى. ل قى دەمى؛
 (لوكاش) گەلەك ب دايشە (مسألە) و
 بابەتین (سونجى، فەلسەفى، دىرۆكى)
 داخبار بىوو. (لوكاش) ل دوماهىكا
 ژيانا خوە، دانپىنانەك كرو ئاشكەرا كركو
 وى پرۆژەك خوە ھىلايە نىف تەواو و
 نەشبايە بدوماھى بىنیت چونكى ل سالا)
 1915) ى ب زۆرى چو بوو دناڤ رىژن
 لەشكەرى دا، ھویركارن قى دانپىنانى ل
 سالا (1974) ى ھاتىوونە ئاشكەرا كرن، و
 (لوكاش) ى نامەك بۇ ھەقالى خوە (پول
 نارنست) ى ھنارتىوو تىدا دابوو خویا كرن
 كو ئەڤ پەرتووكا وى يا نوى ل سەر

(دوستقىسكى) گەلەك كۆپلە بىن گرندای
 (سونجى و مېتافىزىكىيى و فەلسەفى و
 دىرۆكى) ل نافعخوە دگریت. پىشتى مرنا
 (لوكاش) ى، شاگردین وى، دەستخەتەكى
 وى دیت و ئەڤ دەستقىسە ژى ھەرل سەر
 پرۆژى پەرتووكا (دوستقىسكى) بوو.
 دېسان ل سالا (1977) ى و ل بەنكەكا
 باژىرى "ھايد لبرگ" ى، ب سندوقەكا
 بچوبكا (لوكاش) ى ھاتە دیتن و چەندین
 نامە بىن وى دناڤدا بوون. ھەر دەھەمان
 سالدا، شاگردى وى "فېسەر" ى،
 قەكۆلینەكا درىژل سەر پرۆژى (لوكاش) ى
 نقىسى و چەندین پارقە كرنن ناماژەكرى
 بۆبابەتین رەنگا و رەنگین پرۆژەى دانان.
 دقى بياقى دا، تىشتى دەيتە تىبىنى
 كرن ئەو ھەكو (لوكاش) باسى ئاسوین
 سونجى و ئاشوین بەرھەمىن
 (دوستقىسكى) دكەت. بۇ نمونە (لوكاش)
 دەمى باسى ئەفسانا (جودیت) يا
 (دوستقىسكى) دكەت، ھەولددەت وان
 كارن تىرورستىن رۇسىان دژى
 لەشكەرى ئەلمانىا كرىن رەوا بكتە ژبەر
 كو ئەڤ كار پىخەمەت ھندەك باوهرن
 (قىم) ئورجىنال و رەسەن ھاتىنە كرن.
 ئەرى مرۆڤ دىشیت كوشتنى پىخەمەت
 باوهرن ئايدىالى بكتە ب تايىبەت وان
 باوهران، ئەوین كو مرۆڤى ب رەنگەكى
 تەواو باوهرى پى ھەى.
 ل جھەكى دىتر دەيتە تىبىنى كرن كو

(لوکاش) ی هه ولدایه، خوه ژ وی دیتنا تراژیدی (مأساوی) قورتالکته و قی ره شیبینی دابه زینیت، ب تاییهت دهمی وی زانی کو چاره سه ریهک هه یه ژ بو گوهرینا جفاکی. نه فئاسویی گه شیبین ژ وی بازنی تراژیدی دپه ریت و ئاسویهک نوی و گه شیبین ل بهر قه دکته.

دهمی (لوکاش)، ره دکرنا رومانسیه تی بو سه رمایه داری و ره هندی سوفیگه ری ئاینی دنا قه به ره مین (دوستقیسکی) دا ئاشکه را کرین، نه قچه نده بو پالده رهک کو (لوکاش) قوناغا رومانا (هومیروس) ی ب چه رخی زبیرین ناقبکته.

د سه ر وی گرنگیا قی په رتووی بخوه قه دیتی (تیورا رومانی) به لی (لوکاش) ی ل دوماهیکا ژيانا خوه، نه ق په رتووکا مینا نقیسنه کا نه سه رکه فتی ل قه لم دا، لی هه ر چاوا بیت نه ق په رتووکا (لوکاش) ی دبیته ره گه زه کی توره یی گرنگ و نوینه رایه تیا بزاقا هزری و توره قانیا وی سه رده می دکته.

ئورجینال و ره ها، نه و تاکه که سه یی کو ب به رده و امی هه قریکی دگه ل جیهانا دهره کی دکته، نه و جیهانا دبیته ریگرو ئاسته نگ د بجه ئینان و بده ستقه ئینانا سه ر باوه رین وی تاکه که سی دا. هه می پویته دانین دنا قه په رتووکا (تیورا رومانی) دا) هاتین، ل سه ر بنه رته تی وان رویدانان هاتینه دانان، نه وین دنا قبه را لایی ناقه کیی دهر وونی مرؤقی دالایی دهره کیی دا دهیته نه نجامدان، (لوکاش) ی جه ختی ل سه ر وی هه قریکی کریه، نه و دنا قبه را سونجیا داموده زگه هان و نژیارین جفاکی و سونجیین دهر وونی مرؤقی دا دهیته کرن، ئانکو نه ق هه قریکیه دنا قبه را هزرا بابه تی و پیدقیاتین هزرا ره هادا دهیته کرن.

2-1. جیهانا داستانی:

دهمی ئه م ل چه رخی زبیرینی مرؤقایه تی بگه رهین، پرسه ک دهیته پیشقه، نه ری مرؤقدی شیت ل کیشه ژیت و ناسناما خوه بده ستخوه ئیخیت، ژ بو به رسقا قی پرسی، (لوکاش) (گریکا که فن) وه کو باشتترین جه دبینیت، ئانکو نه و جه یی (هومیروس) ی دداستانا خودا

2. هه قریکا ناقه کی و دهره کی:

بنه رته تی سه ره کیی په رتووکا (تیورا رومانی) ل دهف (لوکاش) ی، باسی ئاریشه بین رومانی ل هه مبه ر داستانی دکته و ژ کو ژیه کی سونجی و فه لسه فی ل فان ئاریشان دپیریت. ب دیتنا وی تاکه که سی داهینه ر و خودان باوه رین

(ئەلبازەو ئوديسە) سالوخدای. ئەقە بەرسقەکا نافگره بۆی جیھانا سەختەیا رژیما سەرمایەدار دناق دا دژیت کو دئەنجام دا (لوکاش)ی دیتننن خوە یین رهشبین و تراژیدی هەر ژ قی جیھانی وەرگرتین. ئەو مرۆقی (هومیروس)ی دناق داستانا خوەدا سالوخدای، گیانی خوە یی تەقگر (شامل) بچھئینایە و دیسان گونجاندنەکا تەواو لگەل جیھانا دەرەکی پەیدا کره، ئەو جیھانە یا کو مرۆق دناق دا هەست ب قاریوون و هاڤیوونی ناکەت، بەلکو مرۆق دسەقايەکی ئارام دا دژیت ژبەر هەمی حەزو هیقیین وی مرۆقی دگەل جیھانا بابەتیا دەرەکی دگونجن و ریکدکەقن، ل قیرە مرۆقەهەستناکەت کو دی تشتەکی ژ دەستدەت و دیسان ل خوەیاتیا خوە ناگەرھیت چونکی ئەق خوەیاتیا، برەنگەکی تەواو هەیه. ل قی سەردەمی فەلسەفە نەبوو چونکی هەر تاکەکەسەک بخۆ فەیلەسوف بوو. ب قی فلاشباکیا دیرۆکی، (لوکاش)ی بەرسقا وی هەقراکیی دا، ئەوا تاکەکەس دناق جقاکی سەرمایەداردا تووش دیتتی.

ژیانا قارەمانین داستانا (هومیروس) ی، پشتبەستنا خوە ل سەر تەقگربیی (شمولیه) دچەسپینن، چونکی هەمی تشت و بەری فورمی خوە یی هونەری وەرگرن ل گەل ئیک دگونجاینە. ئەم نەشیین ژیکجودابوونەکا چلونابەتی

ببێخینە دناقبەرا جھیی و بکەری دا و دناقبەرا ئەزمونا ژيانا داستانێ و هەمی فورمیت دیترین هونەری دا، چونکی ئەق هەردو جەمسەرە برەنگەکی وەکەهەق بەرهق بەرزترین پلە دچن و پاشی بەرهق نزمترین پلە دەیتنە خاری. ئانکو بکورتی ئەقە مینا ژيانا زارۆکینیا مرۆقايەتیی یە.

دەمی ئەم داستانێ ب پەرۆشەیی دخوبینن، ئیکسەر حەزو هۆشمەندیا مە بەرهق زارۆکینیی دچیت، هەروەکو مرۆقەکی دقیت بیرھاتننن خوە یین زارۆکینیی بھەژنیتەقە. نژیارین رەوشەنبیری دناق داستانێ دا جۆرە سەریەخوییەکا ریزەیی هەیه، ئەگەر بەراورد کەین ل گەل نژیارین ئابووری. داستان ژ ئەنجامی دیتننن سەرزاری و هۆشمەندیەکا کۆمی پەیدا بوویە.

ئەو چەرخێ زبیرینی (لوکاش)ی دناق وەلاتی (گربکی) دا هزرکری و رەهەندیی وی دناق ئاسشویی خوەدا چەسپاندين، دگەل سەردەمی وی نە دگونجی تا کوهزر و دیتننن خوە، بداریزیتە دناق دا، ئەقجار پەنا برە بەر فەلسەفا دیرۆکی، تا کو قی ئارمانجی بچھینیت. ژبەر قی چەندی (میشال لووی) دیتنیت: ئەق جیھانە، جیھانەکا ئاشووییە (لوکاش) و هزرمەندیی دیترین جەرمانی، دیتن و بۆچوونین خوە یین سونجی و خەون و ئاواتین خوە یین رەھایی (مطلق)

باوهرین همی جفاکی نه و جفاک دی
 نهجامین قان باوهران پهسه ندکن
 نهفجار چ د پوزه تیقن بیان ژ د
 نیگه تیقن، ژبهرفی یه کی، قاره مان دنا
 داستانی دا، کهسه کی تاکی نینه بهلکو
 دهرپرینی ژ چاره نقیسی کومه کا
 تاکه که سان دکهت و هه رنه ساخله ته یه،
 کو دبیته ساخله ته کا سه ره کیا
 ژیکجودا کرنا داستانی ژ ژانرین دیترین
 توره یی.

3-2 - رؤمان:

1-3-2 - رؤمانا ئایدیالی

رؤمان ل دهستپیکا په یدابوونا جفاکی
 سه رمایه داری، مینا ژانره کی توره ی خوه
 هاقبیتیه د گوره پانا توره یی دا، "ل وی
 ده می خودای، دهست ژ گهردوونی
 بهرداین، تاکو مرقه بره نگه کی ته و او بهیته
 گوشه گیر کرن، و بتنی بنه رته ی هه بوونی
 دناق دهروونی خوه دا ببینیت، و ژ ژیانا
 دهرقه بهیته گوشه گیر کرن"، سه رده مک
 بوو ئایین و ئولدارای هندابوون تاکو
 دهرهت ژبو دیتنه قا هندک زانیاریین
 نوی بهیته دان. نهفجار گیانی مرقی

داریشتینه دناق دا تا کو گونجاننده کی
 دناقبه را سونجی و زانستی ئستاتیکی دا
 په یدا کن.

نهق جیهانا ئاشوییا (لوکاش) ی
 ئافراندی، چه ندین فاکتهر هه نه
 پیخه مهت ئافراندنا قی جیهانی مینا
 نه بوونا ئاسویین پاشه روژیین دهرپرینی ژ
 تیگه هیین ره هاییی دکهن و ره دکرنا باوهرین
 جیهانا برژوازا هه رفتی.

2-2 - قاره مانئ داستانی:

قاره مانئ داستانی ده می رهوشان
 دا ههست ب گوشه گیروونی ناکهت مینا
 رهوشین درامایین (شهرا و شکه ستنا)...
 و هه ردهم هه فسه نگیه کی دئیخیته
 دناقبه را جیهانا بابته یا دهره کی و جیهانا
 دهروونیا خوه باتیا خوه. قاره مان ژ جیهانا
 دهره کی دترسیت، به لی نه و دزانیت کو
 چاره نقیسی وی ژلایی خوداوه ندانقه یی
 سه متکریه ژبهرفی یه کی، نهق قاره مانه
 بره نگه کی ئاشتیانه دناق داستانی دا
 دهیته وینه کرن. نهو سه رگوزه شتین
 (مغامرات) خوه بی ترس نه جامددهت
 چونکی وی بقیت یان نه قیت نهو بوویه رین
 داستانی دی بسه ری دا هیین ژلایه کی
 دیترقه نهق قاره مانه، ههست ب ئارامیه کا
 ته و او دکهت چونکی نهو باوهرین
 هه لدگریت و به ره قانیی ژی دکهت، نه
 بتنی باوهرین و بین کهسینه بهلکو

ههست ب گوشه گيریی کر و دگهل جیهانا
 دهره کی بهه قرق چوو، دبیزنه قی
 سهرده می، سهرده می (باشترین تاوان -
 الإثم الأعظم)، دچاخین نا قین دا، و ژ
 نه نجامی باوهرئینانی ب خودای، ریک بو
 خویابوونا داستانی هاته دان تاكو مینا
 رومان سوارچاکیب خوه بسه پینیت، نه ق
 جزوی رومانئ ژلایی پینکها ته و
 ئا فاکاریشه نیزیکی پینکها ته یا داستانا
 گریکی بوو. رومان (کومیدیا یا خوداوهن
 دا) یا نقیسه (دانتی) باشترین نمونه یه بو
 قی قوناغا فه گوهریزه ر دنا قبه را داستانی و
 رومانئ دا. باوهرئینان ب خودای دبیتنه
 نه گهری ئا فراندنا جیهانه کا میتا فیزیکی
 یا نه مر، تاكو مرؤ ق بشیت خوه ژ نا ق قی
 جیهانی قورتالکته و بو جیهانا
 ئایدیالی بره قیت، نه ق جیهانا پری
 تاریاتی و گونه هکاری و نه وهی. (دانتی)
 شیایه قان ههردو جیهانا وینه بکته، یا
 ئیکی جیهانا ریالیستی و یا دوی جیهانا
 ئایدیا کا و برهنگی داستانه کا کومیدی
 بهرچا ق بکته. بهلی دگهل په یدابوونا
 جقاکی سه رمایه داری، خوداوهند هند
 بوو، و دهر وونی مرؤ قی ما بتنی و تووشی
 نازار و نه خوه شیبین گوشه گيریی بوو.
 ژلایه کی دیترفه، جودا هیه کا توند دهیتنه
 دیتن پیخه مهت ئا فراندنا دو جیهانی
 هه ق دژ (جیهانا گیانیا خودان باوهرئین
 رها و جیهانا دهره کیا خودان باوهرئین

لاوا زین ریژه یی. و رومان (دون کیشوت)
 یا رومان نقیس (سیرفانتس) باشترین
 نمونه یه بو قی قوناغی. قاره مانئ قی
 رومانئ، چه ندین باوهرئین ره سهن و رها
 هه لدگریت و نه ق قاره مانه دنا ق که تواره کی
 بابسه تی دا هه ولددهت قان باوهران
 بجه بپینیت و چه ندین کریارو سه رگوزشتان
 نه نجامدهت پیخه مهت بجه ئینانا قان
 باوهران، قی قاره مانئ باوهریه کا رها ب
 راستی و دروستیا باوهرئین خوه بین
 ره سهن هه یه و جیهانا دهره کی ب لاوازی
 و سه خته ی و ریژه یی تاوانبار دکته،
 ئانکو دهر وونی وی ب تنی ئیک ره هندی
 بخوه فه دگریت. دسه ر وان هه می
 سه رگوزشت و کریارانرا، نه وین کو
 قاره مان نه نجامدهت، پیخه مهت
 گوهرینا که توارئ، بهلی نه ق که تواره
 ناهیتته گوهرین و مه ند دبیت. قاره مان
 ههست ب وی جودا هیی ناکته، نه وا
 دنا قبه را دهر وونی وی و جیهانا دهره کی دا
 هه ی، نه ق هه قرقیا وی دگهل که توارئ چ
 گوهرینان نه نجامنادهن، نه قجار نه ق
 بوویه ر و هه قرقیه دینه پیکه نین و
 قاره مانئ مینا پیترانکه کی خویا دکته.
 نه ق قاره مانه هنده ک باوهرئین
 نه یستمولؤژی - معرفئ - دنا ق میشکی
 خوه دا هه لدگریت، بین کو چا ق دیریا
 سرؤشتی به رامبه ر بکته. نه قجار
 قاره مان تووشی شکه ستین مه زن دبیت و

دهیته گریدان و گهلهک خویشی و بهخته وهریی بۆخوه ژی بینیت، لی ئەق رهنگی توره قانیی، ئاماژەئ ددهته "لاوازیا توره قانی و نه ئاماده بوونا وی ژ بۆ بهرسینگگرتنا که تواری. رۆمانا (پهروردا سۆزداری) یا رۆمانقیس (فلویری) باشترین نمونه یه بۆ قی قۆناغی".

2-3-3 - رۆمانا فیڕکاری:

ئەق جۆری رۆمانی دبیته خالهکا ناڤین دناقبهرا رۆمانا سایکولوژی و رۆمانا ئایدیالیا رهها دا، ل قیبه دهروونی مروقی بهرهق هزرکرنی دچیت، دقی قۆناغی دا، قارهمان کارهکی ناکهت کو ههه ل دهستیکی دزانیت، ئەق کاره سهرناکه قیت، ههروهسان دناق دهروونی خوهدا ناهیتته گریدان، بهلکو ههولدهت گونجاندهکی بیخیتته دناقبهرا باوهرین رهها و رهسهن و جیهانا ژیری دا، قارهمان پشتبهستنی ل سهرئه زموونا ژیا نا خوه دکهت و ههولدهت که تواری دههکی راقه بکهت، گهلهک ئاستهنگان دبینیت بهلی ل دوماهیکی دگههیتته ئارمانجا خوه. د

نەشیته خەونین خوه بکهته که توارهکی راستیده، چونکی نهچار دبیت، خوه دگهل جیهانا دههکی بگونجینیت و هندهک باوهرین خوه بین رهها ژ دهست بدهت، یان ژی دی خوه گوشهگیر کهت و ژ که تواری و وهاردانی فدویر که قیت.

2-3-2. رۆمانا سایکولوژی: (خهونیت

رۆمانتیکی)

نەسهکهفتنا قارهمانی د قوناغا ئیکی دا. قوناغا ئایدیالیا رهها - پیخه مهت بجهئینانا باوهرین خوه بین رهها، بۆ ئەگه ری پهیدا بوونا فۆرمهکی دیتری رۆمانی کو دبیرنی (رۆمانا سایکولوژی).

دگهل پهیدا بوونا رۆمانا سهدی (18)ی نیقا ئیکی ژ سهدی (19)ی، ههفرکیهکا دیتر دناقبهرا دهروونی و که تواری دههکی دا پهیدا بوو، چونکی دهروونی مروقی نه بی ههفسهنگه و گهلهکی بهرفهیه و ژیا نا روژانه، نەشیته برهنگهکی تهواو، ههمی پیدقیاتین وی دابین بکهت. نه گونجاندا توره قانا دگهل جیهانا دههکی بۆ ئەگه ری هندی کو ئەق توره قانه بۆ خوه ژیا نهکا ناڤهکی بتا فرینن، ژبه رقی یهکی ههفرکی نهما و توره قانی جیهانا دههکی کره کومهکا که رهستین بچوبیک و بی بها و چ رولا دناق قی جیهانا دههکی دا ناگیریت، بهلکوب تنی ب ناخی خوهقه

قى جۇرى رۇمانى دا، جېھانا دەرەكى كوتترۆلى ل سەر دەرۋونى قارەمانى دكەت، چونكى قارەمان نەشیاپە چ گوهورىنان بکەت و د هەمان دەم دا نەشیت گونجانەنەکا تەواو ژى بکەت ییى کو باوهرین خوه یین رەسەن و رەها ژ دەست بەت، ئەقە دى بیته نەسەرکەفتنا سىی.

رۇمانا (ولھلم میستر) یا رۇمانقیس (گوتى) باشتىن ئونونەپە بۇ قى قوناعى، قارەمانى قى رۇمانى، پشتبەستنى ل سەر ئەزموننا ژيانا خوه دكەت، پیخەمەت گونجانەنى دگەل جېھانا دەرەكى و لېگەرىانى و چەوانیا ئەنجامدانا ھندەك گۇرانكارىان د قى جېھانى دا.

2-3-4. ئاسویین گوهرىنى:

دەپتە خویاکرن كو (لوکاش) ل دوماھیکا پەرتووکا خوه (تیورا رۇمانى) شیاپە خوه ژ دیتنا تراژیدى قورتال كەت، دەمى وى ئاسویین گوهرىنى دناق رۇمانین (تولستوى و دوستقیسكى) دادیتىن، قان ئاسویان مزگینیا چاخەكى نوى رادگەھاند.

قارەمانین (تولستوى) رەوشەنیبیریا جېھانا رەوشدار (وضعی) رەد دكەن و ل دویش جېھانەكا نوى دگەرھن - سرۆشت - بەلى ب دتتا (لوکاش) ئەق جېھانا نوى برەنگەكى تەواو نەھاتیبە بەرجەستەكرن و

كىماسى دناق دا ھەنە.

(تولستوى) ھەولداپە پەرىنەكى ل سەر رۇمانى بکەت و بەرەق داستانەكا نوى بچیت، لى ئەو ھەر ماپە دناق چارچوقى ژيانا جفاكى دا، چونكى پەرىنا ناق رۇمانى ل وى دەمى دروست دبیت، دەمى ئایدیالیپەت دناق كەتواری گیتیكى دا دەپتە رەدكرن. ئەق رەدكرنە فۆرمى ھندەك نژیاران بخوقە دگرت. ئانكو دەمى باوهرین رەسەن و رەها دناق كەتواری دا دەپتە بچەپینان، ل قى دەمى داستان دەپتە ئافراندن. و گونجانەنەكا تەواو دناقبەرا تاكەكەس و جفاكى دا دروستدبیت.

(لوکاش) بنیپینەك تایبەت ل (دوستقیسكى) دنېریت، ھەر وەكو ناقبىرى (ھومپروسەكى) نوى دبىنیت و مزگینیا چاخەكى نوى رادگەھینت، (لوکاش) پشتگىرىا رەدكنا سەرماپە دارىی دكەت، دەمى گەھەشتى یە وى ئەنجامى كو قارەمان نەشیاپە سەرکەفتنى د وى ھەقركىی دا بىنیت ئەوا كودگەل جېھانا دەرەكى ئەنجامداى. بەلى ئەو ژ (ھیگل) ى دویردكەقت و نیزىكى (كىگارد) ى دبیت.

(لوکاش) دناق پەرتووکا "تیورا رۇمانى" دا "ل خویاتیا خوه دگەریا، ل دۆر قى یەكى "گولدمان" دبىژیت: (تیورا رۇمانى) و ب پلا ئېكى مینا پەرتووکەكا ھیگلى

دهيته قهلهمدان، چونكى نه ق پهرتووكه بهايهكى مهزن ددهته مرؤفى).

2- لوکاش و ئیستاتیکایا مارکسی

ههروهكى هاتیه دیتن، (لوکاش) ی ل دوماهییکا پهرتووكا (تېورا رۆمانی)، مزگینیا پهیدابونا جیهانهكا نوی راگه هاند، نه ق پوچوونا وی ژ نهجامی رهنگه دانا بهرهمی "دوستقیسکی" بوو ل سهر که سایه تیا وی. رهدکرنا (لوکاش) ی بو سه رمایه داریی گه لهک فاکته رهه بوون، و گرنگترین فاکته ره ژى، شو ره شا ئوکتویه ری بوو ل رۆسیا. پشتی جهنگی جیهانیی ئیکى، (لوکاش) ی هزر دکر کو دی ژ نوی جیهانهک پهیدا بیت و ههمی سهر باوه رین ئایدیالی دنا ق دا هیته وه شاندن. و نه ق جیهانه یا کو (لوکاش) ی هزر ژى دکر ل ده ق (دوستقیسکی) پهیدا بوو.

(لوکاش) ی مینا ههمی هزر مه ندین جیهانی، باوه ری ب دوماهی هاتنا جیهانا پری تاوان هه بوو، ب تاییه ت پشتی شو ره شا ئوکتویه ری ل رۆسیا هه لبووی، نه ق چه ند، ئاماژه کی ل سهر هزرا سوفیگه ریا ئاینی یا (لوکاش) ی دده ته مه، دیسان ئاماژه کی دده ته گوهرینین جفاکی.

ل مه ها ئوکتویه ری سالا (1918) ی، هوکمرانیا ئیمپراتوری ل وه لاتى

مه جه رستانى هه لوه شیا و کومه كا كه سین دیموکراتخواز و بورژوازین رادیکالی، دهسته هلات وهرگرت، د مه ها دیسه مبه ری، (لوکاش) ی هه ق دیتنه ک دگه ل (بللاکات) ی کر، ناقبری پارتیا سوشالیستی یا مه جه ری ل 20 نوقه مبه را سالا (1918) ی دامه زرانده بوو. پاشی (لوکاش) ی په یوه ندی ب قى پارتییی کرو پشتی لادانا دامه زرینه ری وی، (لوکاش) بو سه رکردی قى پارتییی، نه ق چوونا (لوکاش) ی بو نا ق ریزین قى پارتییی وهرچه رخانه ک مه زن بوو، هه ر وه کو وی ئاینه ک دیتر په یوه کری، (لوکاش) بخوه ل سهر قى داپیشی دبیتریت، نه گه ری چوونا من بو نا ق قى پارتییی نه گه ره کی سونجی بوو.

(لوکاش) وه کو پاریزگارده کی مللی بو ره وشه نیبیره تی، پشکداری دق حکمه تا مه جه رستانى دا دکر و پشتی هه لوه شیا نا وی، (لوکاش) ره قى (قییه نا)، ل سالا (1930) ی (لوکاش) ژ قییه نا زقیری موسکو، بو ده مه کی کورت ل په یمانگه ها مارکس (نه نگلو) یا زانستین مرؤفایه تی و هونه ری کار دکر ول قیری هه ق نیاسینی

دگهل (لیفچایز)ی کر و ب ریکا وی گهلهک تییکستین دیتیرین (هیگلی و مارکسی و ئهنگلی) دیتنهفه، و ئهف تییکسته ههمی ل سهر بابتهتین تورهی و هونهری بوون.

ل هاقینا سالا (1913)ی (لوکاش) گههسته باژیری (بهرلینی) و رولهکی گرنگ دناف وی دیالوگی دا گیرا، ئه و دناقبهرا شورهشقانین ئهلمان دا دهاته گفتوگو کرن، پاشی ئهف دیالوگه ب ناخی دیالوگا لوکاش (بریخت)ی هاته ناقرن.

ئهف دیالوگه دسهقایهکی پری ههفرکی دا دهاته کرن و پاشی ژ ئهگهری سهرکهفتنا رژیما فاشت و وهرگرتنا دهستهلای ئهف ههفرکیه ب دوماهی هات. ل فی سهردهمی تورهکی نوی پهیدا بوو، و بی گریدا ی چینا چه وساه بیان بوو ژ خه لکی و باسی خهبات و تییکوشانی دژی سهرمایه داریی دکر.

(لوکاش)ی گهلهک گوتار دگوتارا (سه متبون بهره فچه پی) دابه لاکرن، ئهف گوتاره ژلایی هندهک نقییسکارین برولیتاری فه ل سالا (1929)ی هاتبوو ده رکن، پاشی ل دیسه مبهرا سالا (1932)ی هاته راوهستاندن.

(لوکاش)ی رومانین (ویلی برودل)ی شلوفه کرن، ئهف رومان نقییسسه، کارکه رهکی کهفن بوو، پاشی بیوو په یامیتری رۆژنامه قانیا کریکاران، ههر دیسان بیوو

ئهندهامه کی چالاک دپارتا سوشیالیست دا. چه ندین رومان نقییسینه و یا ژ هه میان ب ناخو و دهنگتر روماننا (سور - الحمراء) بوو. ل دویف بوچوونین (کلود بریفوی) فی روماننا ناخبری ناخوده نگیه کا رهش هه یه چونکی ئهف رومانه باسی کارو قاره مانیا چینا کریکاران دکهت. و وینه کرنه کا فورمی دده ته که سان و زمانی وی مینا زمانی راپورتین پارتا سوشیالیست بوو.

ههره سا (لوکاش)ی دایه خویاکرن کو رومانین (برودل)ی ناسازیه کی تناقض - دناقبهرا چارچوقی داستانی و قه گیرانی دا بخوقه دبینن، و که سایه تین رومانان ب زمانی راپورتی پارتیا سوشیالیست دناخفن و ئه گهر گوهرینه ک په پیدا بوو، دی برهنگی نشکانه کی هیتته خویا بوون و بیی ئاگه هداری (برودلی) دویفچوون، وهکی فورمه کی بو زارقه کرنی دناق رومانین خودا بکار ئینایه، لی ب دیتنا (لوکاش) ی چه مکی سهره کیی جوانکاری - وینه کرنا هونه ری - دقیت دناق تییکستی ئافراندی دا هه بیت، و دیسان ب دیتنا وی (برودل) نیزیکی دیالوگا که تواری نابیت، به لکو برهنگه کی میکانیکی باسی فی داپیشی دکهت. (لوکاش) د گوتاره کا خودا ب ناخی (دویفچوون بیان وینه کرن) باسی رومان نقییس (ئه و توالد)ی دکهت و ئهف گوتاره ل سالا 1932ی به لاکر.

دهمی (لوکاش)ی رهخه ل بهرهمی قان ههردو رۆماننقیسا گرتی، مهروه مین خوه بین شۆره شگیری دناڤ رهخنا خوه دا بهرجهسته دکرن، و چه ندین نمونه ژ توره قانیا برژوازی دناڤ قی رهخنی دا پیشکیشکرن مینا بهرهمی (به لزاک و تولستوی) و کانی چه وانی دی مفا ژ قه گیرانی هیته دیتن دناڤ بهرهمی ههردو توره قانان دا چونکی ب دیتنا (لوکاش)ی بهرهمی وان، دپژاره نه و گه هه شتینه گویتکا داهینانا توره یی و مافی هه ره که سه کیه مفا ی ژ قان بهرهمان بینن. دویچوون تحقیق-دبیته ئاسته نگه ک ل هه مبه رۆمانا شۆره شگیری. نقیسا کارین شۆره شگیر، ئەڤ ته کنیکه بکار ئینایه تاکو بشین ژ سایکولوژیه تا رۆمانا برژوازی بره قن و خوه قورتالکهن، ئەڤ جورۆ رۆمانی ل وی سه رده می یی به لاقبوو، ب تایبته د بهرهمی قان رۆماننقیساندا (جوس، بروس، ولف)، به لی ئەڤ به رسقا (لوکاش)ی یا شاش بوو، چونکی ئەو په یوه ندیا دیالیکتیکی ب که تواریه ناهیه خویا کرن.

ل هه مبه ر قی چه ندی، رۆماننقیس (برودل) ما بیده نگ، به لی گه له ک رهخه گران هیرش کرنه سه ر (لوکاش)ی و ب دیتنا وان ئەڤ رهخه یه، یا هه لوه شبنگه ره؛ هه ر ژ بو قی به کی

(ئه و توالد)ی ریفر و ندومه ک دناڤ کر بکاران دا کرو بوچوونین وان ل سه ر رهخنا (لوکاش)ی وه ردگرتن، ههروه سا (ئه و توالد)ی دایه خویا کرن کو مه ره ما توره یی نه ب تنی ده ستینیشان کرنا که تواریه و ب تنی هه سه ته کی سۆزدار ب خوینده قانی بیه خشیت به لکو پی د قیه توره بیته ریکه ک ژ بو گوه رینا که توارو هوشمه ندیا خوینده قانیا ن، چونکی ئەڤ توره یه به رسق دانه که بو وی هه فرکیا چینایه تی، ئەو دناڤ جفا کی داهه ی.

(لوکاش) جوداهیی دئیخیه دناڤه را وی وینه کرنی دا، ئەو کو هه لویستی نقیسه ری هه مبه ر که توار ی خویا دکه ت و دناڤه را وی ریکی دا ئەو اکوفی پرۆسی لسه ر که توار ی وه ردگیریت.

هه ر د قی بیافی دا، و ل سالا (1958) ی (ئه راگونی) بره نگه کی دیرۆکی داخویانیه ک راگه هاند کو ئاریشا داهینانی ده ونه ری سه متکری دا به رهڤ جه ما وه ری، وی مه به ستی ناراگه هینیت کو هه ر جه ما وه ره داهینانی دکه ت، ئەقجار دیالوگ و دان و ستان دن دناڤه را (لوکاش)ی و رۆماننقیسین وی سه رده می

بەردەوام بوو، و گەهەشتە گوپیتکا دژواری و ھەقدژی، پاشی (لوکاش) چوو سەر باسی شانوگەریا (بریخت)، چونکی (لوکاش)ی دیتنن نوو ھەبوون و ھەمی جوړین تورەقانییا کەفن رەدکرن، و مەبەست ژێ پەیدا کرنا پاکرئەکی دناڤ شانوگەریان دا تاکو ھەستین تەماشەقانا ئارام بکەن و مەبەست ژ قی چەندی مەرەمەکا فیکاری بوو، و دیسان (لوکاش) ھێرش کرئە سەر وان جوړە شانوگەریین نوو، ئەوین ھزرۆ دیتنن ھەرەمەکی ھەین و گوت ئەڤ جوړە بەرھەمە، دەرکەتتە ژ چارچوڤی مارکسیەتی، (لوکاش) ژ پاشماوی رەوشەنبیریەکا لینیینی نەھاتە دابرا و داخواز ژ ھەمی خەباتکەرۆ تورەقانا کر، کو مفای ژ قی پاشماوہی وەرگرن و رۆمانین ریالیستی یین کلاسیکی یا ئەوروپی بخوین.

ب دیتنا (لوکاش)ی کەتوارنەب تنی جەھکی بی سەرۆبەرە، بەلکو وەکی شانوگەریەکی یە و ھەڤرکیەکا خوینەلو دناڤبەرە ھیزین نیگەتیڤین کەڤنەپەریس و ھیزین پۆزەتیڤین پێشڤەرۆل سەر دەیتتە گێران. ھەرۆسە (لوکاش)ی باسی رەھەندی دیرۆکی کریە و ھەمبەرەک ئیخستی یە دناڤبەرەداستان و رۆمانی دا. (لوکاش) دیرۆکا وەراردانا رۆمانی ب

سەر قان ھەر پینج قوناغین ژیری پارڤە دکەت:

2-1 - ژ دایکبوونا رۆمانی:

ئەڤ قوناغە دگەل پەیدا بوونا جفاکی سەرما یەدار، پەیدا بوویە، مینا رۆمانین (سرفانتس، رابولی)، و ئەڤ رۆمانە دژی کۆلەداری و چەوساندنا مرۆقان ل چاخین ناڤەرست د پەڤین و ئازادییا تاکەکەس باشتین سەریا وەری وان رۆمانایە. دگەل پەیدا بوونا ناسازیان دناڤ جفاکی بوژوازی دا، رۆماننقیس نەچار بوون دو جوړە ھەڤرکیان بکەن، یا ئیکی: دژی کۆلەداریا مرۆقان دناڤ جفاکی دەرەبەگایەتی دا و یا دوی: دژی لاواز بوون و بی سەرۆبەرە رەوشا مرۆقی دناڤ جفاکی نوو دا، و شیوازی قان رۆمانان مۆرکەکی ریالیستی قانتازیای بخوہ گرت و راستیا جفاکی دناڤ رۆمانی بخوہ دا ھەبو.

2-1 - داگیر کرنا کەتواری رۆژانە:

گورانکاریین مەزن و سەرەکی دناڤ تورەبی ئنگلیزی دا پەیدا بوون و ئەڤ چەند دناڤ بەرھەمین (سمولت و فیلدنگ)ی ھاتە بەرجەستە کرن، و دیتنن فانتازی کیمبوون و بوویەرین رۆمانی زیدەتر بەرەڤ ریالستی و سنوردانی چوون، ل قی دەمی چینا بوژوازی کونترۆلا خوہ ب سەر

ناتوراليستى، جيهان وهكو جفاكهكى جينگير وينه دكر، و خوه ژ نمونين تاكى دوير دئىخست كو بويه ئه گهرى نه مانا موركى داستانى دناق رومانين واندا و باشترين نمونه بو قى چهندى، ئه و رهخنا (زولا) ل به رهه ميين (به لزاك) ي گرتين.

2-5. ئاسوين رىاليستى يا سوشىاليستى: بروليتاريا وهكو چينه كا جفاكى، ههلويسته كى هه قذژ دگهل بورژوازيه تى وهر دگريت، ژبه رهندي ئه و دى قاره مانى خوه د فورمه كى پوزه تيف دا ئافرينيت مينا وى كرىكارى خه باتى دكهت، و ب ديتنا وان د شياندايه جفاكه كى پاكى بى چينايه تى بهيته ئافراندن، مينا به رهه مى (مه كسيم گورگى) دناق روماننا (دايك) دا. و ل قي ره چينا بروليتاريا فورمه كى نوى دايه رومانى و مرقه كى نوى ئافرانديه.

ئه ه با به ته، پشككه كه ژ به رتووكا (البيحت عن النقد الأدبي الجديد)، محمدسارى، دار الحراثة للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت، بدون تاريخ.

جفاكى داسه پانديبو، و هه مى پله دارين دهسته ه لاتى وهر گرتبون، ژبه ر قى چهندي، هه مى ئارمانجين خو. دناق قى جورى داستانى دا نيگار كر بوون ل دهستپيكي فان روماننقيسا هه ولدان، قاره مانه كى ئه كتيث ژ نا قينا بورژوازي ب ئافرينن. به لى دسه ر قان هه مى هه ول و پيكونلنرا، گه لهك رهخنه گران، هوقاتيا سه رمايه دارى دناق چارچوقى پاشقه مابى ل سه ر هاتيه دانان وينه گر و رهخنه ليگرتن.

2-3. هوزانا دهسته ه لانا كيانيا كيانه وه رى: هه مى لاوازي و ناسازيين جفاكى بورژوازي ئاشكه را بوون و چينا بروليتاريا وهكو هيژه كا كاريگه ر هاته دگوره پانا شه رى دا، شوره شا فره نسى، باشترين سنوربو چينا سه رمايه دار دانان.

2-4. ناتورالستى و غه وار هونا فورمى رومانى: ئه ه قوناغه دبېته سه رده مى پيرى و كالييا ئايدويولوزيا بورژوازيه تى، چونكى چينا بروليتاريا وهكو هيژه كا سه ربه خو هاته دناق جفاكى دا و روبه روى هه قركيى بو، به لى ئه ه هه قركيه برهنگه كى ئاشكه را دناق رومانين واندا نه هاته به رجه سته كرن و شيوازى وان رومانان، زيده تر بى خودى و باه تى و دهسته چيگه ر بوو، توره قانيين

رومان ژاکوبسون

Roman Ossipovitch Jakobson

کەسا پەتیەکا
خودان بەرھەم:

(رومان ژاکوبسون) ل(11)ی هه‌یقا ئەکتزیه‌ری لسا(1896) ل باژیری(موسکو) ژدایکبویه. ئەقی زانای ره‌ه‌ندی خه‌مخوری و پوخته‌دان بزاستی ژ خیرانا خوه وەرگریه، و هه‌ر لده‌ستینکا ژيانا خوه، پوخته‌کی مه‌زن ب ئەده‌بیاتی جیهانی به‌خشییه. دیسان هه‌فچاخی چەندین خواندنگه‌هین هۆزانی بۆ مینا خواندنگه‌هین(سوپولیزم و

فیوچه‌ریزم). هه‌روه‌سا پشکداری د نقتیسینا هۆزانی دا و لدویف سه‌متا یان خواندنگه‌ها (فیوچه‌ریزمی) کریه، و ژ ئەگه‌ری قی چەندی، هه‌قالینی و هه‌قنیا سینییه‌ک دگه‌ل شان هه‌ر دو هۆزانشان په‌یدا کریه (مایا کوفه‌سکی و کلینینکوف).

(ژاکوبسون)؛ ب به‌ره‌مه‌مین (مالارمی) و (نوقالیسی) داخبا ببو، چونکی شان نقتیسه‌فانان به‌ره‌مه‌ین خوه لدویف روانگه و سه‌متین (سوپولیزم) و (رومانتیک) د ئافراندن. و ده‌می ناقیری ژ بۆ قامکرنا خواندنا خوه چوویه زانکویی، به‌ره‌مه‌ین (سوستری) و (هوسرل)ی شه‌دیتن. و هه‌ر دقی قۆناعی دا ژ ژيانا خوه، گه‌له‌ک ب (دوکور تونای)ی کاربگه‌ر بوو، چونکی ئەق زانایه، وه‌کو دامه‌زیننه‌ری ئیکیی زانستی (ده‌نگان) ده‌یتته هژمارتن.

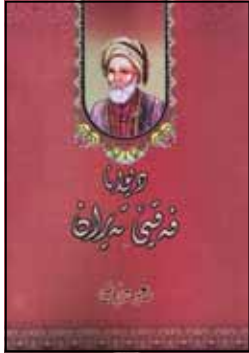
(ژاکوبسون)ی؛ پشکداری دامه‌زاندنا خه‌له‌کا (موسکو یا زمانفانی. 1915/1920) دا کریه. و دیسان قی خه‌له‌کی په‌یوه‌ندی دگه‌ل خه‌له‌که‌کا دیتل (بیترسبورگ)ی هه‌بوون، ئەو ژی خه‌له‌کا (ئه‌وبویاز) بوو. (ژاکوبسون) لگه‌له‌ک وه‌لاتان گه‌زبایه. بۆ نمونه لدورین (20) سالان ناقیری ل وه‌لاتی (چیکوسلوفاکیا) ژيانا خوه بوراندیه. و دیسان لسا(1926)ی پشکداری د دامه‌زاندنا خه‌له‌کا (پراگ یا زمانفان)ی دا کریه و ببوو جیگری سه‌رۆکی قی خه‌له‌کی. هه‌روه‌سا ناقیری بۆ چەند ده‌مه‌کین ژیکجودا ل فان وه‌لاتن ژی ژبایه (دانیمارک، نه‌رویژ، سوید).

پشتی هینگی (ژاکوبسون) به‌ره‌ف وه‌لاتی ئەمربیکا فه‌ چوو، و لسا(1946)ی ده‌ست ب وانه‌گوتنی ل زانکویی ئەمربیکی کر. ناقیری به‌نگه‌کی راسته‌و خو پشکداری د دامه‌زاندنا خه‌له‌کا (نیورک یا زمانفان)ی دا کر. و بزاق و چالاکیین شه‌ریژا به‌ره‌مه‌ین قی زانای شوینتتلا خوه دنا ژ به‌ره‌مه‌ین جیهانی دا هینلایه. و ئەقی زانای لسا(1982)ی وه‌غه‌ر کریه.

دیوانا فہقیی تہیران

تویژاندن: سہ عید دیرہشی، ئەف دیوانہ ژ (662) بەرپہرین قہبارہ ناخنجی پینک دەھیت و تویژینەری چەندین رونکاری و شلوڤە کرن داینە سەر ھندەک پەییقین ھوزانین فہقیی تہیران و ل دوماھیکا فی دیوانی ژێ چەند دەستتقیسەک ل دور ھوزانین فہقیی تہیران نیشانداینە.

ئەحمەدی خانى: مەم وزین

(ب راقە و شروڤەبەك نوو)

پەرویزی جیہانی، ئەف پەرتووکە ب دوو بەرگین قہبارە مەزئقە ھاتیە وەشاندن و بەرگی ئیکێ ژ (582) بەرپہرین قہبارە ناخنجی و بەرگی دووی ژ (1164) بەرپہرین قہبارە ناخنجی پینک دەھیت، نقیسەر چەندین راقە کرن و شروڤە کرنین نوی دەتە سەر ھوزانین خانى.

مەم و زینا ئەحمەدی خانى

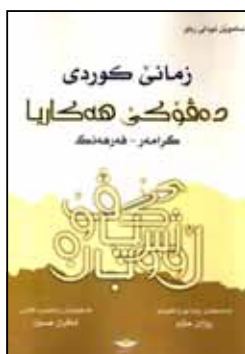
دانەيا عەزىزى كورى شىربارى مامزىدى ئەوا ل سالا (1165) كۆچى ھاتىيە نقيسین، ژ لايى تەحسین ئىراھىم دۆسكى قە ھاتىيە بەرھەفكرن. ئەف پەرتووكە ژ (442) بەرپەرىن قەبارە ناقتىجى پىك دەھىت و ھەر ژ ناۋ و نىشانى وى ديارە كوئەف مەم و زىنە ژ دانەيا (عەزىزى كورى شىربارى مامزىدى) يە و ئەف بەرھەمە وەكو دەستنىسەكى كەقنى مەم و زىنا خانى دەھىتە ھژمارتن كو قى چەندى رەھەندەكى بژارەيى پى بەستىيە، ديسان وەشاندا دەستنىسەكى لىبەرپەردەكى و نقيسینا وى لىبەرپەرى بەرامبەر رەھەندەكى دىترى بژارەيى بقى پەرتووكى بەخشىيە.

كۆتىن واتايا شىوازی بۆ ھەف واتايا تەواو (گوفەرا بەھدىنان)

ژ نقيسینا (ئارا عەلى ئەحمەد). پەرتووك ژ (111) لاپەرىن قەبارە ناقتىجى پىك دەھىت، پەرتووك ب سەر سى پشكا ھاتىيە دابەشكرن و ل پشكا ئىكى قەكولەرى باسى پىناسا واتايى و جورىن وى و پەيوەندىا وى دگەل شىوازی دا كرىيە، ل پشكا دووى باسى ھەف واتا و جور و ئەگەرىن دروستىوونا وى ھاتىيە كرن و ل پشكا داويى ژى دا باسى كارىگەريا كوتان د دروستكرنا ھەف واتايى ھاتىيە كرن.

زمانى كوردى (دەفوكى ھەكاريا) گەرامەر - فەرھەنگ

ساموئل ئودلى رەى. ئەف پەرتووكە ژ (225) بەرپەرىن قەبارە ناقتىجى پىك ھاتىيە و ل سەدسالا (19) وى واتە (1860.1851) ھاتىيە دانان. ئەف بەرھەمە پشتى بەرھەمى (dal p.Maurizio Garzoni) ب دووہم بەرھەم دەھىتە ھژمارتن دىوارى گرامر و فەرھەنگى دا ، پەرتووك دابەشى دوو پشكان دىيت، پشكا ئىكى لدور گرامىرا گوفەرا ھەكاريا يە و پشكا دووى فەرھەنگوكە كا كوردى - ئىنگلىزىيە .

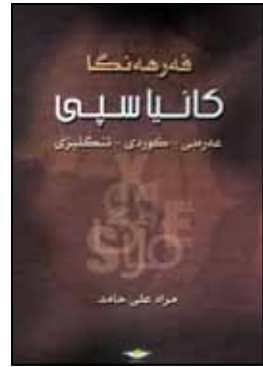
فهرهنگا سپیریز (عەرهبی- کوردی)

محمد امین دۆسکی. پەرتووک ژ (833) بەرپەرین قەبارە
ناقنجی پینک هاتیە.

فهرهنگا کانیا سپی (عەرهبی - کوردی - ئینگلیزی)

مراد علی حام. پەرتووک ژ (267) بەرپەرین قەبارە ناقنجی پینک
هاتیە.

فهرهنگا کامیران بوئی (کوردی- کوردی)

پەرتووک ژ (775) بەرپەرین قەبارە ناقنجی پینک هاتیە و ب
تیبین لاتینی هاتیە وەشاندن.

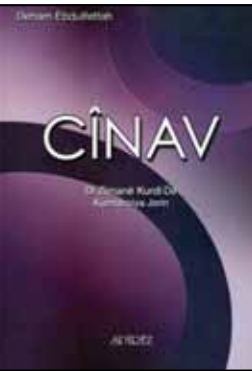

ئه‌لیفبا کوردی (ب تییئێ عه‌ره‌بی و تییئێ لاتینی) په‌یدا بوون و وه‌رار (1898-1932)

هوگر طاهر توفیق ،

وه‌رگیران ژ عه‌ره‌بی : موسی عبدالرحمن .

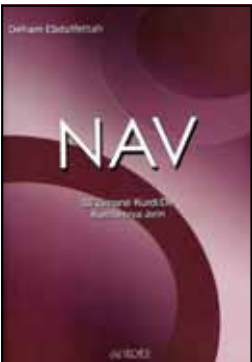
په‌رتووک ژ (130) به‌ره‌رئێ قه‌باره ناقتجی پینک ده‌ییت و لهور وه‌رار و په‌یدا بوونا هه‌ر دوو ئه‌لف و بی‌یئێ (لاتینی و عه‌ره‌بی) و رولێ کومه‌له و کوفارئێ وی سه‌رده‌مییه د په‌یدا بوون و پیتشه‌برنا ئان رینقیسان دا، هه‌روه‌سان نقیسه‌ری ل داویئێ پاشکویه‌کی ژ رینقیسا کوردی د قوناغیئێ جودا جودا دا پیتشه‌که‌ش دکه‌ت.

(cînav) د زمانێ کوردی ده - کورما نجیا ژووری

ده‌هام عه‌بدولفه‌تاح .

په‌رتووک بنیڕینه‌ک لکارئێ به‌ری ده‌ستپیکریه‌و پاشان هه‌فت جۆرئێ جه‌ناقان ئیخستینه ژیر قه‌کولینی، نقیسه‌ر په‌رتووکا خوه‌سه‌ر ئان جۆرئێ جه‌ناقان دا به‌ش دکه‌ت جه‌ناقێ (که‌سی، پرسیا‌ری، نیشاندان، گریکی، بی‌لایه‌ن، په‌یوه‌ندی، نه‌ناس)

(nav) د زمانێ کوردی ده - کورما نجیا ژووری

ده‌هام عه‌بدولفه‌تاح .

په‌رتووک ژ سی پشکان پینک ده‌ییت : (پشکا ئیکێ : پیناسا ناقی و جۆر و پینکه‌هاتا ناغان، پشکا دووی : زایه‌ند ناغان ، پشکا سیی : کۆکرنا ناغان، نیشانیئێ کۆکرنی، دۆخ)

